

Dodatečný pokus normalisátorů o přestavbu
/Na okraj 7. pléna ÚV KSČ/

Průvodní dopis Č. Císaře M. Jakešovi

Dovětek k dopisu M. Jakešovi

O jednom konjunkturním účelovém pamfletu
/Dopis redakci Nová doba/

Zlý sen

"Glasnost" v různém pojetí a interpretaci

Odkouzlení magie čísel

Rok 1988 - a co potom, až vyšumí

Ke stati A. Kondrašova: Žádná podobnost s
přestavbou v SSSR

Ke stanovisku TASSu k Pražskému jaru 1968

Vlastnické vztahy a ekonomická reforma

Poznámky k mýtotočinné aktivitě čs. propagandistické
mašinerie

Včera, dnes a zítra, ale vždy pravdivě

5. leden 1968 - 1988

Hrozící katastrofa a jak jí čelit /K současnému
stavu a výhledům čs. ekonomiky/

Masarykova rodina

Zapomenutí Janové?

Na okraj Rodáků

Rozjímání nad dršťkovou polévkou

O pohádkách Marie Boudové

D o k u m e n t y:

Stanovisko k 20. výročí Pražského jara

Odpovědi A. Dubčeka na otázky listu l'Unita

AZ [2 - 10]

Č. Císař [11 - 14]

Č. Císař [18 - 20]

Č. Císař [21 - 28]

M. Hájek [29]

M. Hübl [30 - 34]

M. Hübl [35 - 37]

M. Hübl [38 - 41]

Z. Jičínský [44 - 50]

Z. Jičínský, R. Slánský [42 - 43]
J. Stern

O. Jílek [51 - 59]

L. Kohout [60 - 71]

V. Mencl [72 - 75]

V. Slavík [76 - 78]

Z. Šulc [79 - 97]

O. Šulcová [98 - 103]

/ep/ [104 - 105]

kk [106 - 107]

jur [108]

R. Zukal [109 - 113]

[114 - 121]

[122 - 164]

Z e s o v ě t s k é p e r e s t r o j k y

Právo na vlastní historii /Rozhovor se sovětským
historikem J. Afanasjevem/

S. Popowski [165 - 172]

V. Venžer: S takovými stereotypy jsem bojoval
podle svých sil /Osud vědce, který začal polemí-
sovat se Stalinem/

D. Gaj [173 - 177]

Copied from a type-written carbon copy
(unbound sheets, A4), bound, continuously
numbered and made available by
DOKUMENTATIONSZENTRUM - ZUR FÖRDERUNG DER UNAB-
HÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V.
for research and information purposes.
Copyright continues to be held by each
individual author and must be strictly
observed. If clarification is required, please
consult the Centre before publication of any
item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

Dodatečný pokus normalisátorů o přestavbu /Na okraj 7. pléna ÚV KSČ/	AZ
Průvodní dopis Č.Císaře M.Jakešovi	Č.Císař
Dovětek k dopisu M.Jakešovi	Č.Císař
O jednom konjunkturním účelovém pamfletu /Dopis redakci Nová doba/	Č.Císař
Zlý sen	M.Hájek
"Glasnost" v různém pojetí a interpretaci	M.Hübl
Odkouzlení magie čísel	M.Hübl
Rok 1988 - a co potom, až vyšumí	M.Hübl
Ke statí A.Kondrašova:Žádná podobnost s přestavbou v SSSR	Z.Jičínský
Ke stanovisku TASSu k Pražskému jaru 1968	Z.Jičínský,R.Slánský, J.Štern
Vlastnické vztahy a ekonomická reforma	O.Jílek
Poznámky k mýtotočrné aktivitě čs. propagandistické mašinerie	L.Kohout
Včera, dnes a zítra, ale vždy pravdivě	V.Mencl
5. leden 1968 - 1988	V.Slavík
Hrozící katastrofa a jak jí čelit /K současnému stavu a výhledům čs. ekonomiky/	Z.Šulc
Masarykova rodina	O.Šulcová
Zapomenutí Janové?	/ep/
Na okraj Rodáků	kk
Rozjímání nad drěčkovou polévkou	jur
O pohádkách Marie Boudové	R.Zukal
<u>D o k u m e n t y:</u>	
Stanovisko k 20. výročí Pražského jara	
Odpovědi A.Dubčeka na otázky listu l'Unita	
<u>Z e s o v ě t s k é p e r e s t r o j k y</u>	
Právo na vlastní historii /Rozhovor se sovětským historikem J.Afanasjevem/	S.Popowski
V.Venžer: S takovými stereotypy jsem bojoval podle svých sil /Osud vědce, který začal polemí- sovat se Stalinem/	D.Gaj

Dodatečný pokus normalisátorů o přestavbu

/Na okraj 7. pléna ÚV KSČ/

Zasedání 7. pléna ÚV KSČ v prosinci 1987 vyvolalo mimořádnou pozornost doma i ve světě. Nebylo tomu tak pro mnohostránkové projevy a usnesení, které nepřinesly nic nového k dosavadní dost vágní formulaci strategie čs. přestavby. ^{Zdrojem} ~~pozornosti~~ ^{se stala} ~~vývojem~~ jediná personální změna, k níž právě zde došlo, když do funkce generálního tajemníka byl postaven M. Jakeš, takže G. Husákoví zůstala nadále jen víceméně reprezentativní funkce presidenta republiky. Oprávněně. Vždyť právě povaha této změny je určující pro to, jak budou poměrně obecná usnesení nadále interpretována a realizována, jaká tedy bude skutečná podoba přestavby v ČSSR.

Samotný fakt změny nepřekvapil. Už nějakou dobu se všeobecně očekávala. Neudivila vlatně ani osoba nového generálního tajemníka - vždyť jeho jméno bylo nejčastěji vyslovováno v úvahách o možných kandidátech. Do 7. pléna však přece jen zůstávala otázka nástupce a tím i konečné podoby přestavby stále otevřená. Vývoj v SSSR po nástupu M. Gorbačova překvapil čs. normalizační vedení tím, že vedle dosavadní jednosměrné trasy ve vyjetých kolejích normalisace se zahraniční zárukou její bezpečnosti se náhle objevila trasa zcela nová, jež jistoty té dosavadní zpochybnila, aniž při tom nabídla hned rovnocenné záruky nové.

Čs. politické vedení se nečekaně ocitlo na dějinné křižovatce s nezbytností osudové volby, které je nikdo nemohl zbavit.

Pravda, toto vedení vzniklo a téměř dvě desetiletí vládlo z cizího pověření. Proto se mohlo zdát, že i dnešní volba by měla být a bude provedena stejným způsobem jako tehdy. Té iluzi podlehla s nadějemi /vzhledem ke stále přívětivější tváři rozvíjející se "perestrojky"/ nejen značná část čs. společnosti, ale zprvu s ochromujícím strachem i naprostá většina členů vládnoucí garnitury, která - až na jedinou výjimku - nejdříve dlouho vyčkávala. S ubývajícimi nadějemi na možný pád Gorbačova však stále více přecházela k všelijakým úlitbám a "obětem" usilujícím o přízeň nového pána. Ten však byl příliš dlouho zaměstnán jinými vážnějšími starostmi. Když mu však přece jenom vybylo trochu času, aby mohl naznačit, že má dost důvodů zachovat se jako pontský Pilát, jehož latina přeložená do ruštiny zní - eto vaše dělo - situace se rázem změnila. /Ten postoj se dal ovšem dávno předvídat. Ani

ne tak proto, že nevměšování do vnitřních věcí druhých zemí a stran bylo vyhlášeno za jedno z hesel "nového myšlení", praktická politika se tím ještě vždy neřídí. V případě ČSSR to plně odpovídalo zájmům nového sovětského vedení, neboť ve změněných poměrech žádná, ani ta nejhorší reálná alternativa potenciální nové či korigované mocenské garnitury v ČSSR nemohla být alternativou programově protigorbačovovskou. Pragmatický postoj sovětského vedení přitom nevyklučoval, ale naopak poskytoval šanci pro posun k politice aktivně progorbáčovovské, bez přílišných nároků na dramatické sebektivky za minulost/x

Proto ti, kteří chtějí odpovědnost za čs. vývoj, který vyvrcholil na 7. plénu ÚV KSČ, přenést výlučně na SSSR a M.Gorbačova, pokračují v neblahé tradici těch, kteří historii své země vidí jen jako předmět politiky jiných. Sám fakt vývoje v SSSR po nástupu M.G., jeho vliv na světovou i naši domácí situaci, poskytl vnitřním silám v ČSSR větší či menší šance svou volbou ovlivnit chod událostí, stát se aktivním subjektem dějin.

x x x

Největší, rozhodující odpovědnost za tuto volbu měl ten, kdo v té historické chvíli měl všechnu moc v rukou: generální tajemník a prezident republiky G.Husák.

Pravda, až do té doby bylo toto soustředění moci spíše zdánlivé. Doopravdy jeho prostřednictvím a jeho jménem vládli "zvatelé" jako rozhodující síla, o kterou se opíral zahraniční intervenční zásah. Oni určili charakter normalisace založené na protidemokratickém, sektářsko dogmatickém zdecimování strany a na zbyrokratisování politického i ekonomického mechanismu společnosti odbouráním všech podstatných reforem. G.H. se mohl jako "první" muž ve státě udržet jen za cenu toho, že popřel sám sebe jako jednoho z nejradikálnějších reformátorů roku 1968 /vždyť přece on proti Mlynářovi prosazoval úplné zrušení censury, on seděl na velkém mítingu v parku J. Fučíka spolu s J.Smrkovským, J.Hanzelkou, P.Kohoutem a jinými a vedle "revoluce shora" tak podněcoval též "revoluci zdola"/. Mohl se udržet jen proto, že pod svým jménem a za "svého" vedení realizoval to, co připravili jiní: stranickou i existenční likvidaci téměř půl milionu svých někdejších spolureformátorů s následným pronásledováním jejich rodinných příslušníků i početných dalších občanů-nekomunistů; likvidaci slibně se rozvíjející ekonomické reformy a demokrati-

sacé společnosti, jež společně vyústily ve všeobecnou stagnaci a prohlubující se demoralisaci společenského života. Označují-li se dnes někdy toto období za "Husákovu normalisaci", pak to nelze chápat jako firemní značku výrobce, ale prodáváče.

Po dubnu 1969 neměl G.H. jinou volbu než jednat podle "programu", který diktovali "zvatelé", anebo odejít. Jestliže před dubnem a ještě nějakou dobu potom mluvil o pokračování v "polednové politice" a dokonce v srpnu 1969 popíral, že dojde k nějakým prověrkám ve straně, bylo tomu tak jedině proto, že přecenil své možnosti a nepochopil povahu sil, jejichž se stal nejprve spojencem a brzo na to zajatcem.

Změny v SSSR po nástupu M.G. naopak připravily G. Husákovi právě onu historicky vzácnou chvíli, kdy "poměry" nebrání, ale naopak umožňují jedinci, aby "dělal dějiny", a kdy právě způsob, jakým je "dělá", definitivně prověří velikost jeho osobnosti. Je další tragickou epizodou novodobých dějin čs. společnosti, ale současně i osobní tragedií samotného G.H., že v této historické prověrce totálně zklamal, našim národům tak připravil další trpká léta a sám prohrál svou poslední šanci vstoupit do dějin jako politik velkého formátu, a tím současně prohrál i celý svůj život.

G.H. měl všechny předpoklady k tomu, aby navázal na svou krátkou éru reformátora a získal pro to plnou podporu M.G., který neměl nejmenší důvod bránit odchodu bržněvovských dítek, s jejichž ochránci se doma sám energicky vypořádával. A to tím spíše, že oni sami byli zprvu sovětským vývojem natolik otřeseni, že si někteří začali vzpomínat na své nemoci a uvažovat o důchodu /avšak jen politicky nevýznamný J.Korčák to vzal vážně a zaměnil stále nepříjemnější vládní starosti za bezrizikové rybaření/. Přitom přece jedinou alternativou řešení čs. otázky v gorbačovovském duchu nebyl dramatický návrat A.Dubčeka a jeho gamitury. Jednoznačně proreformní vystupování L.Štrougala od samého počátku naznačovalo povahu možné nové koalice schopné nejen na oko, či z donucení, ale doopravdy "rozjet" dílo reformy, zvláště po doplnění mladší generací nepříliš známých, ale resentmenty roku 1968 nezatížených a proto věčného uvažování schopných "kádrů".

Snad se jednou historikům podaří vystopovat, proč G.H. tuto svou poslední dějinnou šanci nevyužil: zda proto, že neporozuměl situaci, či proto, že už mu stáří podlomilo síly; zda proto, že za normalisace, jež se zdála "na věky", převzal závazky, které by mu demokratická společnost těžko mohla odpustit /připomeňme

si rozhovor V. Biřáka se Spieglem, kde poprvé sdělil, že by mohl být uveřejněn seznam "zvatelů", až "přijde čas"/; zda proto, že - ač generální tajemník - cítil se v rozhodující chvíli jako generál bez vojska neschopný čelit "tajemnickému puči". Ať tak či onak či z ještě jiných důvodů, G.H. vyčkával jako ochrnutý tak dlouho, až se mocenské vakuum zaplnilo bez něho a proti němu. Jeho politický bankrot se tak dovršil. Hloubka tohoto pádu je pro něho osobně o to větší, že se o něj postarali právě ti, nad nimiž se cítil intelektuálně i politickými kvalitami povznesen /připomněme jen způsob, jakým G.H. "vyřídil" V. Biřáka na slovenském sjezdu po návratu z Moskvy 1968/, kteří jej však poprvé pokořili, když jej po dubnu 1969 přinutili dělat jejich a nikoli jeho politiku, a nyní podruhé, když musejí odejít nikoli ze své, ale z jejich vůle.

Ano, právě "zvatelá" dali lekci, a to nejen G.H., jak se dělá "politika" v reálném socialismu. Od chvíle, kdy bylo nepochybné, že personální složení vládnoucí garnitury, v níž jeden předhání druhého v ujišťování o svém "pravém gorbačovství" - eto vaše dělo /výslovně to potvrdila zejména návštěva M.G./, začali jednat. Byla to věru koordinovaná ofensíva hlavních představitelů této skupiny, kteří v sérii vystoupení na zasedání tvůrčích svazů podali jako oficiální svůj výklad politiky přestavby zcela v duchu "Poučení" a vytvořili jakési fait accompli, jež zbývalo jen dovršit personální změnou. O její povaze již nemohl rozhodovat G.H. Ta mohla vzejít jen z dohody těch druhých, Jejím výsledkem bylo zvolení M. Jakeše na 7. plénu ÚV KSČ.

x x x

Než se zamyslíme nad důsledky této volby, pokusme se ještě stručně zvážit roli reformních komunistů jako často diskutovaného možného faktoru vývoje čs. událostí po nástupu M. Gorbačova. Znovu tuto otázku připomělo první závažnější veřejné vystoupení A. Dubčeka za celou dobu normalisace v italské 1. Unitě letos v lednu a kolektivní stanovisko početné skupiny reformních komunistů k 20. výročí ledna 1968. Paleta názorů se vyznačuje neobyčejnou pestrostí, od naivního bezbřehého optimismu očekávajícího návrat "osmašedesátníků" do aktivní politiky uplatňujícího se zejména před návštěvou M.G., až po krajní skepsi poukazující na "bezvýslednost" veškeré dosavadní /převážně samizdatově publikační a dopisově intervenční/ činnosti určité části reformních komunistů a doporučující jim, aby se věnovali psaní pamětí. /To psaní pamětí je nepochybně

nistů není jejich počet, ale myšlenka, program, který reprezentují a jejich potenciální vliv na obyvatelstvo.

Proto největším "kapitálem" reformních komunistů bylo jméno, které se doma i ve světě stalo a dodnes zůstává symbolem tohoto programu nekasárenského obrozeného socialismu s lidskou tváří - jméno Alexandra Dubčeka. Ponechme historikům, aby jednou posoudili, nakolik ten symbol odpovídal realitě osobnosti a nakolik to byla legenda, která dodnes žije /znovu se to potvrdilo, když nedávno A. Dubček při návštěvě dvou pražských divadel byl po dvaceti letech nejen poznáván, ale ~~xx~~ s neskryvanými sympatiemi vítán/. I legendy se za určitých okolností stávají historickým faktem a politickou silou. Podařilo se tento "kapitál" zhodnotit, byl vůbec "hozen na váhu"?

Za celých 20 let normalisace můžeme zaznamenat jen jediný skutečně závažný politický čin A. Dubčeka - jeho odpovědi na otázky listu l'Unita /reakce na Biřákovo interview se Spieglem bylo vlastně jen okrajovou "tiskovou opravou"/. Pravda, v těchto odpovědích uvádí rozsáhlý seznam své "tajné" korespondence s vysoce postavenými osobnostmi a institucemi domácími i zahraničními. Takové supliky bezmocných však sotvakdy padají na váhu při rozhodování mocných, obzvláště obrací-li se oběť na své soudce a katy. Tuto korespondenci proto sotva možno zařadit mezi závažné politické činy.

Ten jediný skutečně závažný politický čin, motivovaný přitom tak politicky bezvýznamným faktorem, jako je historické výročí /i když jistě historicky významné události/, přišel "po bitvě", ve chvíli, kdy v reálné politice bylo již vše opět na řadu let rozhodnuto.

Největší síla reformních komunistů, dubčekovská legenda, tedy vůbec na váhu položena nebyla. ~~ž~~

Je jistě možné ~~zkápek~~ pochopit Dubčekovo veřejné mlčení do nástupu M.G. Těžko je však chápat a omlouvat potom. Vysvětlení jeho postoje lze zřejmě najít v kředu, které vyslovil v jedné z odpovědí l'Unitě, když za hlavní svou ambici označil přání, aby jemu a jeho postiženým soudruhům "byla vrácena politická čest". Cožpak on a většina jeho soudruhů ji kdy ztratili? Cožpak si ji právě oni nezachovali tím, že nezradili svůj program, zůstali mu věrni a naopak vrátili čest samotné politice reprezentované do té doby a potom ještě více bezectným politikářským čachrářstvím? Cožpak politickou čest mohou vracet ti, kdo ji obrátili na ruby?

Od nástupu M.G. v SSSR přece u nás vůbec nešlo o "čest A. Dubčeka a jeho postižených soudruhů", ale o to, jak se v nových mezinárodních podmínkách budou vyvíjet čs. záležitosti. Nelze si samozřejmě činit iluze o tom, že intenzivní, smělé, cílevědomé veřejné vystupování A. Dubčeka, nejen se přihlašující ke gorbáčovovské perestrojce, ale vytyčující i předpoklady a cíle její současné čs. varianty, by bylo s to přivést reformní komunisty do čela strany a státu. Nelze však pochybovat, že takové veřejné vystupování by se stalo důležitým faktorem reálně působícím jak na fóru mezinárodním, na prvním místě v Moskvě, tak i na půdě domácí, kde latentní odpor naprosté většiny obyvatelstva k mocenskému statu quo přímo žíznil po takovém posilujícím doušku.

Aktualisace a materialisace dubčekovské legendy v pogorbáčovovském světovém i domácím veřejném mínění měla dobré šance účinně přispět k tomu, aby se mocenské poměry v ČSSR vyvíjely v logice sovětské perestrojky a nikoli proti ní.

Žel, A. Dubček nepochopil, že není soukromá osoba, vyloučený komunist, jehož připravili o čest, sólista, který se ani v historicky příhodné chvíli nepostaví po bok a do čela svých "postižených" soudruhů, z nichž každý vede "boj na vlastní pěst". Nepochopil, že "patří svým národům", za jejichž osud je i nadále spoluodpovědný, že v historicky příhodné chvíli nemůže nedělat politiku, nemá-li se zpronevěřit sám sobě, roli, kterou před dvaceti lety dobrovolně přijal. Pravda, v historii nikdy nemůže dopadnout tak zle, jako G.H., avšak šanci, že tam vstoupí jako politik nevšedního formátu, již patrně promeškal.

x x x

7. plénum ÚV KSČ tedy volbou M. Jakeše za generálního tajemníka ukončilo éru váhání a nejistoty a pro nejbližší období dodalo mocenské garnituře jistou stabilitu. Dojde samozřejmě ještě k dalším změnám, už jenom z formálních důvodů: uvolněné místo tajemníka pro ekonomické otázky jistě vyvolá "kádrový pohyb" v aparátu ÚV; národnostní nerovnováha ve čtyřech vrcholných funkcích /gen. tajemník, president, předseda vlády, předseda NS/, kde je nyní Slovensko zastoupeno jen jednou a navíc mocensky okrajově; v rámci přestavby se ještě letos počítá s určitou reorganizací centrálních ^{vládních} orgánů, jejíž konkrétní podoba je však ještě "ve hvězdách" /proto je pravděpodobné, že i personální změny budou v této sféře na programu později než změny v aparátu ÚV/. Tyto posuny však už nebudou podstatné, neboť základ-

ního cíle - zabránit, aby se hlavní normalisátoři stali obětí přestavby - bylo volbou nového gen. tajemníka dosaženo.

Na první místo tak postoupila otázka, jejíž zodpovězení je pro staronovou mocenskou garnituru stejně osudově závažné: co dál? Představa, že teď teprve povolí své přirozenosti a začne tvrdě a bezohledně realizovat to, co po celou dobu normalisace prosazovala prostřednictvím a jménem G.H., je nerealistická a zřejmě ji nesdílí ani sám generální tajemník. Něco takového by bylo možné jedině tehdy, kdyby v samotné metropoli existujícího socialismu došlo ke zvratu v perestrojce, což - přes všechny její potíže a bariéry - zatím ještě není a určitě ještě nějakou dobu nebude na programu.

Při formulaci a realizaci své politiky je staronová garnitura vázána řadou limitů. Ty nemůže nerespektovat, i když s hlediska jejího vnitřního ustrojení a vidění světa jsou někdy velmi tvrdé a nepříjemné. Tyto limity jsou dány jak faktory vnějšími, tak i vnitřními.

Vnější jsou dány především faktem pokračující sovětské přestavby. M. Jakeš se sice zejména po své nástupnické audienci snaží vyvolat dojem plného souhlasu M.G. i s těmi nejkontroversnějšími otázkami týkajícími se hodnocení "pražského jara" a jeho důsledků /viz jeho projev v Bratislavě, kde mlhavou formulací o "plné shodě s názorem sovětských soudruhů jak to vyplynulo z našich rozhovorů se soudruhem Gorbačovem" lze interpretovat všelijak/, skutečnost však tak jednoznačná nepochybně není.

Jistě, M.G. jako programový politik-realista vzal na vědomí, že k základním, přímo životním hodnotám garnitury, která mocenský boj v Praze vyřešila ve svůj prospěch, patří určité hodnocení roku 1968 - přece už dávno před tím, v rozhovoru s L'Unitou, opatrně prohlásil, že hodnocení těchto událostí je především věcí čs. soudruhů. Není třeba pochybovat, že kdyby se mocenské poměry v Praze vyvinuly jinak a jejich důsledkem bylo jiné, ano i zcela opačné hodnocení "pražského jara" vyžadující dokonce omluvu za podíl druhé strany, vzal by to stejně realisticky na vědomí a řekl by svůj "pardon" s takovou elegancí, že by přitom nejen nic neztratil, ale naopak jen získal - vždyť on má v tomto směru čisté ruce a dnes už dávno nemůže být problém k tolika "vroubkům" na Brežněvově kontě přidat jeden navíc.

Pro M.G. jako politika-realistu nejsou rozhodující spory o minulost, ale současné chování čs. mocenské garnitury. A že v tomto

směru nemá M.G. žádné iluze potvrdil hned pozoruhodnou formulací svého prvního veřejného stanoviska k ní v blahopřejném telegramu M. Jakešovi po jeho zvolení, když ve výčtu úkolů, které jej čekají, na první místo postavil obrodu /obnovlenije/ socialismu v ČSSR, tedy pojem doslova "pražsko jarní", a ve výčtu pokračoval přestavbou hospodářského mechanismu a demokratizací společensko-politického života země, zatímco na poslední místo zařadil svou bozobsažností proslulé "závěry XVII. sjezdu KSČ". A je věru příznačné, že právě v tom prvním a rozhodujícím bodě se nové vedení uchýlilo k podvodu, když se rozhodlo naservírovat domácímu publiku "obrodu socialismu" jako "upevnění" /samozřejmě ve významu tradovaném "Poučením"/. Dodatečné trapné "vysvětlování", jež pak v Rudém právu připadlo ženě ideologického tajemníka ÚV E. Fojtíkové, bylo sotva vynuceno jen domácími štouraly, kteří nelenili přečíst si telegram v originále. Osobní setkání M.J. s M.G. to jistě nezpříjemnilo. A jestliže bezprostředně po něm v projevu na večeri považoval M.J. za nebytné ujišťovat M.G., že si uvědomuje svou "internacionální spoluodpovědnost za to, aby se plně uvedl do pohybu zvýšený potenciál socialistického zřízení v zájmu lepšího života lidí, v zájmu autority a přitažlivosti socialismu ve světě", lze si představit, o čem byla před tím řeč mezi čtyřma očima.

Dokud bude žít a rozvíjet se sovětská perestrojka, nemůže proti její logice jednat ani staronová čs. vládnoucí garnitura. Otázka už není v tom, zda jít či nejít cestou přestavby. Nyní už jde jen o to, jaká bude její podoba, jak bude důsledná a nakonec tedy i úspěšná. A to více než na faktorech zahraničních závisí na činitelích domácích. I ty stále naléhavěji nutí "něco udělat". Vývoj ekonomiky i morální stav společnosti vykazují stále více varovných příznaků hrozící krise. Nečinnost či pokračování do savadní politiky ji nejen nemohou odvrátit, ale spíše akcelerovat její vypuknutí.

A tak je pravděpodobné, ba téměř jisté, že se přebarvení normalizátoři budou opožděně, přinuceni okolnostmi, nejen na oko, ale doopravdy snažit o přestavbu. Ta vynucenost "nového myšlení" pro mozky zformované ideologií 50. let a od té doby nezmodernizované však vyvolává příliš mnoho pochybností o jejich schopnosti se s tak gigantickým úkolem vyrovnat. Ostatně to i M.G. na zmíněné večeri M.J. připoměl, když citoval staré ruské přísloví "Na boha sice spoléhej, ale sám se tuž" požá upozornění, že přednosti socialismu jsou jen možnost, již ve skutečnost může přeměnit jen jen novátorská politika.

Nuže, budeme se zájmem, ale i s velkými obavami pozorovat, jak se tuží. Mají vše, co chtěli a co k tomu potřebují, zejména všechnu moc ve svých rukou. Mají tedy i veškerou odpovědnost. Na nikoho se nebudou moci vymluvit. Jde nám z toho mráz po zádech. Zdalipak jim taky?

Soudruhu generální tajemníku,

v příloze Ti zasílám text "Stanoviska ke 20.výročí Pražského jara 1968". Vyjadřuje kolektivně prohmoverené názory širší skupiny soudruhů a soudružek, kteří stáli za obrodou a reformami socialismu od IX.sjezdu KSSS a zvláště pak v 60 letech.

Podstoupili jsme tenkrát nelský zápas o moderní, demokratickou a tvořivou podobu socialistické teorie a praxe. Představovali jsme ve straně součást progresivního proudu proti převládajícímu konzervatismu, který stále zřetelněji prokazoval svou neschopnost dát odpověď na zralé problémy společenského vývoje. Jedinou odpovědí Novotného vedení na naše poctivé úsilí bylo obviňování z "revizionismu", vylovené z kalné studny stalinské, deformované varianty marxismu-leninismu.

Své názory a postoje jsme od počátku opírali o humanistické ideály klasiků našeho revolučního učení a nové objektivní poznatky soudobých společenských věd. Odhalovali jsme škodlivost dogmatismu, ztrnulého myšlení, překonaných politických stereotypů, mále plodné praktické činnosti. Odmítali jsme sektářství oddělující komunisty od obrovské většiny ostatních pracujících, smýšlejících začasťe odchylně od našich dogmatiků, avšak nezřídka správně, což ostatně pozdější vývoj dokázal. Věřili jsme ve zdravý rozum, kulturност a pokrokovost širokých vrstev lidu a odsuzovali jsme škodlivost podrobování občanů byrokraticko-mocenské nadvládě. Naším cílem bylo zreálnit ústavní práva a dát lidem faktickou možnost rozhodovat o věcech veřejných a o svém vlastním osudu.

Chtěli jsme učinit socialistické zřízení projevem vyspělého způsobu života našich národů v historické kontinuitě nejlepších revolučních a humanistických tradic, tkvících hlubokými kořeny v rodné půdě a obohacených o nové tvůrčí přínosy socialistické iniciativy. Proto jsme usilovali o obrodu specifické československé cesty k socialismu a pochybovali o prospěšnosti mechanického napodobování cizích vzorů. Inspirovali jsme se sovětskými i jinými revolučními a budovatelskými zkušenostmi, ale zároveň jsme byli přesvědčeni o nezbytnosti rozvíjet naši socialistickou společnost podle vlastních podmínek a potřeb života. Naš pevný internacionální vztah ke KSSS byl dán nikoli bezduchým imitátorstvím a halasnými přísahami věrnosti, nýbrž společnými socialistickými

a komunistickými ideály a zájmy, v něž jsme upřímně věřili a věříme.

Když jsme v roce 1968 získali šanci ztvárnit své ideje v ucelený program a realizovat je takřka se souhlasem celé společnosti, nebylo nám z vůle tehdejších ~~žá~~ představitelů pěti spojeneckých států poskytnuto více než necelých 5 měsíců /od 5. dubna do 21. srpna/ svobodné politické práce. Náš smělý pokus rozvinout cílevědomou reformní aktivitu by však byl potřeboval několik let zkoušení, hledání a korigování, jak nejlépe ty či ony záležitosti řešit a uspořádat. Šoda, která vzešla z násilného přerušování našeho programu reform, je pro náš lid nenahraditelná a pro světový socialismus přinejmenším politováníhodná.

Všichni, kdo jste ¹⁰ dubnu 1969 na sebe vsali - řečeno s Gorbačovem - "těžký úkol vyvést zemi z krize", máte před sebou v nynější nové situaci další "těžký úkol": najít cestu ze spletité křižovatky, na niž přivedla naši zemi potměšilá ironie dějin a jejíž hlavní ukazatel znovu zamířil směrem k obrodě a reformám. Vývoj socialismu ve své objektivní zákonitosti, které v politice nelze beztrestně nadbat, došel totiž k bodu, kdy dává zcela za pravdu revoluční progresi proti konzervativní stagnaci. Stratili jsme příliš mnoho času a promarnili zbůhdarma příliš mnoho materiálních i duchovních sil pokusem zažehnat krizi 60. let nemarxistickou protireformní politikou, charakterizovanou protidemokratickým autoritářstvím, zatímco se mělo pokračovat ve vědecky zdůvodněných systémových změnách, neboť jediné ty mohly krizi překonat a zdárný ~~vý~~ rozvoj socialismu zabezpečit.

Vlivem nové politiky KSSS a pod tlakem domácích krizových jevů dospělo nyní vedení KSČ k poznání, že bez progresivního společenského pohybu, bez demokratizace řízení a správy, bez socialistické tržní soustavy s vědeckým plánováním, bez otevření širokého prostoru svobodnému myšlení a duchovní tvorbě, bez všeho toho, o čem jsme usilovali již v 60. letech, naše země kupředu prostě nepájde. Ti nejzastalejší ve strukturách strany a státu sice ještě k vzdorují a nejsou s to rozpoznat svou definitivní politickou prohru, ale ti prozíravější už vědí bezpečně, že chodu dějin nelze trvale bránit, že kolo rozvoje socialismu otáčet nazpátek je tou nejčernější kontrarevolucí.

V těchto souvislostech je politicky nešťastným a zcela bezperspektivním počínáním znásilňovat zdravý rozum i paměť lidu a

vydávat principiální reformy let šedesátých a let nynějších za "protikladné". Nejen my, ale naprostá většina našich občanů v tom vidí krkolomné žongléretví s průhledným záměrem zatemnit skutečné příčiny dvacetileté stagnace a zastávání. Veřejnost má uvěřit, že to byl důsledek "pokaženého" obrodného procesu 1968, ačkoli popravdě to byl produkt následné protireformní reakce. Pokusy obrátit fakta vzhůru nohama jsou ovšem marné. Nepomohou ani lži, polopravdy, zamlčování a posluvy ve statích B. Kozlova, M. Boudové a dalších falzifikátorů. Pravda dějin se dříve či později prosadí. Příznačné jsou starosti B. Chňoučka v jeho diskusním příspěvku na posledním plénu ÚV, jak se s rokem 1968 vyrovnat, aby lidé uvěřili tomu, co se jim oficiálně předkládá. Ještě žádný pokus o kvadraturu kruhu neskončil úspěšně. Takovým pokusem je i zkreslování skutečnosti o roce 1968, které může leda dále podlomit zdroje důvěry ve stranu.

Pokud se nepravdivá kampaň o charakteru a cílech progresivního společenského pohybu v 60. letech i v pohnutém roce 1968 bude nadále rozpoutávat, nezůstane pochopitelně bez odezvy. Na každý pokus o překrucování faktů, událostí a postojů jednotlivých aktérů bude nutně následovat odpověď vedená zájmem historické pravdy a také spravedlnosti. Nikdo z nás, reformních komunistů, si tuto alternativu "oslav" Pražského jara nepřál, především v zájmu aktuálních politických potřeb souvisejících s naléhavými úkoly přestavby. Doufali jsme, že podnětnou snahu vedení KSSS hodnotit sovětské dějiny v celé jejich složité rozpornosti přijme za svou i vedení KSČ a ponechá kvalifikovaným historikům dojetí k plné pravdě o našem socialistickém vývoji. Sám rok 1968 představuje obrovský zdroj politických zkušeností a inspirujících poučení, které ve své pravdivé podstatě mohou prospět koncepci a řízení soudobé přestavby, ale také významně podpořit snahu znovuzískat aktivní podporu a spoluúčast všech vrstev naší společnosti. Usilovat společně svědeckou frontou o pravdivé závěry z Pražského jara by dnes mělo být jedním z důležitých úkolů strany. Jestliže tomu tak není, považujeme za svou čestnou povinnost činit tak my.

Za velmi závažnou považujeme otázku respektování zákonných práv všech občanů našeho státu a v té souvislosti otázku postavení velké masy reformních komunistů, násilně vypuzených ze strany a těsně splynuvších s pracujícími lidem. Ve svém projevu

na zasedání ÚV jsi řekl, že politická opozice u nás "by nemohla být jiná než antisocialistická". Podivuji se, že s tuto tezi, vědecky i politicky pochybnou, vůbec vyslovil. Kde vidíš alespoň trochu významnější sociální síly, o které by se jakákoli destruktivní opozice mohla opřít? Nezáleží v onom výroku náznak vyhrádky těm, kdo by přišli s jinými názory na řešení problému, než má vedení KSČ? Máme tomu rozumět tak, že si toto vedení stále osvojuje právo monopol na pravdu bez práva na omyl a chybu? Řečená teze se nerovnává s přiznáním existencí socialistické plurality zájmů, potřeb, názorů a postojů ve všech společenských vrstvách. Výsledně odperuje zásadám vyhlašovaného procesu demokratizace. Myslím, že M. Gorbačov formuluje otázku daleko lépe a přesněji, popírá-li sám pojem politické opozice v socialistické společnosti a hovoří o přípustnosti a užitečnosti rozdílných přístupů, sporů a polemik, co a jak řešit.

Domnívám se také, že je nemístné hovořit o opozici v obecné poloze a nezmínit se přitom o pozitivní úloze oponentury. To není jen hra se slovíčky, nýbrž zásadní věc. Oponentura vědy byla a bude základní metodou vědy, i vědy o společnosti. Marxismus nemůže vycházet jen z klasiků a hledat tam odpověď na všechny otázky, které si dnes klademe. Musí vyhledávat a integrovat výsledky soudobého bádání a objevování, respektovat nové vědecké poznatky, zkoumat jejich objektivní platnost zejména v obdobích velkých společenských proměn a z nich vyplývajících politických obrátů. Strana, která si přisvojuje vedoucí úlohu ve společnosti a činí si nárok být subjektem řízení vývojových procesů, nemůže vědu obcházet, naopak otvírat jí absolutně svobodný prostor a podněcovat její maximální aktivitu, z níž pak může sama čerpat.

Jakmile v systému vedoucí úlohy jedné strany nasmějí existovat jiné názory a spíše než vycházející z této strany či dokonce jen z jejího vedení, musí jakýkoli prostor pro reálnou socialistickou demokracii. Řečnění o demokracii se zvrhává v klamání lidu. Uvědomme si, že zamýšlená přestavba v SSSR a tím spíše u nás nemá ještě vyhraněná cílová řešení, nemá hotový a dokonalejší recept na všechny. Je v samých počátcích a má před sebou delší nebo kratší období hledání, zkoumání, ověřování, experimentování. Pravda, lecos mohlo již být za námi, kdyby reformy 60. let byly pokračovaly. Když je tomu jinak a začínáme znovu přemýšlet, pátrat a zkoušet, pak ovšem žádát "jednotu" a "seskнутost" v otázkách za-

tím zcela otevřených je buď pouhou frází nebo zástěškou pro udržení autokratické formy řízení společnosti.

Všichni a předně KSČ musíme dnes mít zájem na rozvinutí maximálního prostoru pro nové myšlenky, nápady a návrhy, které se prodiskutují, skonfrontují, třeba i bojovně svází - ale jen tak vzejde z rozmanitosti mínění nejpravděpodobnější správný ~~z~~ závěr, nejprospěšnější možné řešení. Nedávná diskuse k novým zákonům, v níž kdosi zakázal publikovat alternativní stanoviska některých předních ekonomů a pracovníků jiných společenských věd jen proto, že jejich jména byla před léty cenzorsky vyškrtána z české vědy, byla varovná. Přinesla doklady, že se zatím nemyslí zapojení "všeho" lidu do přestavby vážně, že se nadále podporuje monopol skupiny "oficiálních" vědců a dokonce pavědců, jimž bylo slovo ochotně poskytnuto.

Chci zdůraznit, že se nikomu nepodaří nás, aktivní budovatele základů socialismu a zastánce jeho progresivního rozvoje, zahnat do tábora antisocialistů jakéhokoli ražení. Oponujeme po léta politice stagnace a konzervatismu z pozic tvůrčího myšlení inspirovaného socialistickými ideály i vědeckým pokrokem. Nezavdáváme nejmenší důvod strkat nás do jednoho pytle s odpárci a nepřáteli socialismu. Vůbec už bylo za uplynulých dvacet let toho nespravedlivého obviňování, ponižování, deptání a existenčního ničení až dost. Je to neodpuštělná hanba, že něco takového je v podmínkách československého socialismu vůbec možné. Oficiální místa by měla místo dalšího hromadění hanby spíše vážně uvažovat, jak všechny ty sociální křivdy a osobní tragédie mnoha občanů, komunistů i nekomunistů, z období po roce 1969 odčinit, ale také se postarat, aby se už nikdy neopakovaly.

Je třeba litovat, že partnery oponujících občanů jsou po celých 20 let výhradně bezpečnostní orgány. Poznali jsme, že jejich pracovníkům je přidělena úloha často nepříjemná a někdy trapná. Mají nás varovat před "nebezpečností" našich myšlenek a postojů, ačkoli jsou projevem ústavně zaručené svobody projevu, svědomí a myšlení. Proč tak tvrdošíjně odmítají navázat s námi a jinými oponenty rozumný dialog orgány KSČ a Národní fronty? Už dávno se mohlo mnohé objasnit a snad i vyřešit.

Soudruhu generální tajemníku,

jsi na počátku své dráhy prvního muže ve straně. Vzhledem k obrovské odpovědnosti, kterou před naším lidem a Dějinami neseš,

není ti co závidět. Je potřeba realizovat dalekosáhlé plány socialistické přestavby, ale popravdě řečeno nemá k dispozici dostatečně připravenou širokou kvalitní stranu čestných, přesvědčených a progresivních komunistů, ani žádoucí počet talentovaných, kompetentních a oblíbených řídicích kádrů, ani u vědomě zapojované nejširší vrstvy pracujících, abys mohl spoléhat na jistý úspěch. Navíc roste odpor konzervativních mocenských skupin na různých úrovních řízení, jejichž vzájemná zájmová spřízněnost působí a nadále bude způsobovat straně i přestavbě nemalé těžkosti. Bez jejich nahrazení pozitivními, obětavými a charakterními lidmi žádná úspěšná reforma u nás neprojde.

Svět se otvírá novým myšlenkám a společenským procesům, před nedávnem ještě netušeným. Národy a země se sbližují k řešení globálních problémů lidstva. Osud společnosti a každého jednotlivce je dnes předmětem veřejného zájmu celého světa, nakolik se šíří a vítězí ideje humanismu. V soutěži systémů, idejí, politiky, kultury mohou obstát jen kvalitní lidské hodnoty. Socialismus má na přelomu tisíciletí znovu jedinečnou šanci dosáhnout tvářičho vzepětí a jako rád se osvědčit. "Gorbačovská" politika nemá žádnou konstruktivní alternativu: nezbyvá, než ji dovést k úspěchu, anebo ji zbabrat a riskovat prohru. Byla by to prohra socialismu jako takového.

Kladu proto otázku: Nebylo by dobré právě u vědomí těchto osudových otázek, ale i v zájmu soustředění všech národních sil k dílu přestavby u nás hledat a najít konečně cestu k národní dohodě? Ke spojení veškerého tvářičho potenciálu země? K jednotě v různosti všech socialistických sil?

V závěru chci ještě s plnou odpovědností prohlásit, že všichni, kdo jsme se shodli na připojení "Stanovisku", hodláme i nadále působit jako neformální sdružení a vyslovovat se individuálně, v případech mimořádné důležitosti i kolektivně k otázkám stavu a vývoje naší společnosti. Stojíme plně za socialistickým, demokratickým způsobem života našeho lidu, za jeho svrchovanými sociálními a národními zájmy, za naší státní nezávislostí a pro úspěšnými internacionálními svazky. Respektujeme ústavu a zákony republiky a chceme se v duchu jejich vysokých principů podílet na veřejné občanské angažovanosti a iniciativě, zaměřené v aktuálním období k socialistické přestavbě cestou revolučních změn

na poli politiky, ekonomiky a kultury. Očekáváme, že naše konstruktivní úsilí nalezne podporu strany, Národní fronty i státu.

S přáním úspěchů při uskutečňování revolučních přeměn naší socialistické společnosti

V Praze dne 3.1.1988

Čestmír C í s a ř

Dopis obsahuje mé osobní názory, má jen formální souvislost se zasláním STANOVISKA a nehovoří za jeho signatáře, byť mnozí sdílejí obdobné myšlenky.

Za nepřímou odpověď lze považovat některé adresátovy výroky po jeho návštěvě v Moskvě. V rozhovoru s novináři na palubě letadla mj. řekl: "Nemáme tady co měnit. Koneckonců jsme nikoho generálně nezatratili. Řekli jsme, že každý má možnost, aby se na socialistickém základě zúčastňoval veřejného života, pracoval ve prospěch socialismu."
/Rudé právo 13.1.1988/

Na zasedání ÚV KSS v Bratislavě se k této otázce vrátil:

"Naše stanovisko a poučení, které jsme vyvodili, je neměnné...a je v plné shodě s názorem sovětských soudruhů, jak to vyplynulo z našich rozhovorů se soudruhem Gorbačovem. Každý, kdo se chce poctivě zapojit do rozvíjení a upevnování socialismu v naší zemi, má široké možnosti angažovat se a uplatnit své schopnosti. Podle této zásady jsme postupovali vždy a bude tomu tak i nadále."
/Rudé právo 15.1.1988/

Jakešovu odpověď je nutno považovat - přes mínění jejího autora - za "neměnnou" jen v dané situaci a pro tuto chvíli. V reálné politice bývá v důsledku společenských procesů málo co neměnné. Dějiny o tom podávají bezpočet důkazů.

Jaké závěry je však možné z této odpovědi vyvodit?

x

Charakteristika obrodného procesu 1968 jako "protisocialistické kontrarevoluce" je pro nové vedení KSČ nadále ^{vo}základním i kádrovým kritériem. Chybí snaha překonat dlouholetý rozkol mezi stranou a společností, odstranit latentní napětí v politické atmosféře a zbavit se tak jednoho z prvků brzdícího mechanismu, který brání plné obnově budovatelské angažovanosti nejširších vrstev lidu včetně velké části inteligence, často vysoce kvalifikované. Naděje na demokratický dialog uvázla v písku oficiálního sebeklamu a pochybné prestiže.

Zásadní spor o rok 1968 zůstává nepřekonaný. Řídící politická sféra není s to přijmout uspokojivé objektivní stanovisko s vyváženým hodnocením pokrokovosti, kladů a slabin reformní politiky Dubčekova vedení KSČ. Stále jen bloudí v začarovaném kruhu ideologického osočování a demagogických výpadů. Je tudíž na vědecky fundovaných historících, aby o obrodném společenském pohybu 60.let vypracovali hodnověrný soud.

Mám za politicky chybné a škodlivé vysunovat spory o rok 1968 do popředí veřejného života, jak se o to úporně snaží konzervativní živly. Odvádějí tím pozornost od hlavní otázky dneška: překonat stagnaci a uskutečnit revoluční přestavbu socialismu. K tomu je nutno vyvinout obrovské koncepční úsilí intelektuální elity našich národů, zmobilizovat všechny materiální a duchovní zdroje země, zlomit houževnatý odpor

byrokratických struktur, ale i osvědčit v politickém centru odvalu, dovednost, důslednost a průbojnost v řízení a kontrole celého komplexu přestavby.

x

Vedení KSSS - podle tvrzení M.Jakeše - uznalo politiku KSČ za správnou a její stanoviska shodně sdílí. Vzalo zřejmě na vědomí, že se v Československu formuje nové stranické a státní vedení s převahou vyhraněné skupiny těch, kdo se nejvíce zasloužili o zrušení reformem zakotvených v Akčním programu z dubna 1968 a kdo byli nejaktivnějšími vykonavateli konzervativní a stagnační politiky uplynulých 20 let.

Otazník vyvstal nad osudem skupiny bývalých reformátorů, kteří se přimkli k normalizačnímu kursu Husákova vedení, ale v posledních letech se pokoušeli využít změn v SSSR k oživení reformem v naší zemi. vzdali se svého, před časem směle započatého úsilí jít cestou vskutku hlubokých přeměn? Kapitulovali před protitlakem vystrašených, ale stále mocných konzervativců? Očekávali uznání a podporu vedení KSSS - jak to ostatně očekávala i většina naší veřejnosti - a byli v tom zklamáni?

Postoj sovětského vedení v čele s M.Gorbačovem vůči československé problematice se může zdát protismyslný, nelogický, avšak je potřeba ~~je~~ jej brát jako realitu v dané situaci. O jeho "neměnnosti" rozhodne další politický vývoj.

Mohutné obrodné hnutí, jaké existovalo v 60.letech, dnes chybí. Nemá potřebnou masovou základnu ani ve straně, ani ve společnosti, v níž přetrvává i trauma roku 1968 /včetně vojenské intervence/, i letargie zplozená letitou strnulostí. Jakešovo vedení se zavázalo reformy u nás realizovat, ale svými projevy bezradnosti a lavírování v konkrétních otázkách přestavby vzbuzuje nedůvěru lidu, bez jehož aktivní účasti však žádné změny nemohou nastat. O přispění statisíců bývalých přívrženců obrody socialismu toto vedení nestojí. Výzva, aby se "každý" na přestavbě podílel, je pouhou slovní proklamací, pokud trvají nedemokratické bariéry jen kosmeticky upraveného starého systému.

Lze se domnívat, že M.Jakeš by v dohodě s M.Gorbačovem /?/ rád uskutečnil jakési "tiché" či "plíživé" národní smíření cestou obecného přijetí omezených a nedůsledných reformem, jaké zatím "hrozí". Pochybují, že tohle je ten nejúčinnější ~~recept~~ recept k vyléčení krize naší společnosti.

x

Vzhledem k těmto skutečnostem by se měla orientovat i naše socialistická a demokratická opONENTURA se svými stále rozvětvenějšími občanskými iniciativami. Jsou dvě možné alternativní cesty.

První je prostá a rychlá. Předpokládá zrušení zákazu veřejné činnosti pro občany pronásledované za obrodnou aktivitu v 60.letech, potom.

Všichni by měli dostat reálnou možnost podílet se na demokratické aktivitě, vstupovat do politických stran a společenských organizací, působit v nich i vykonávat funkce. Tak by mohli efektivně pomáhat socialistické přestavbě, využít své kvalifikace v oboru či profesi, dávat k posouzení své názory a náměty, které by plnoprávně soutěžily s jinými alternativami a umožňovaly najít optimální varianty hledaných řešení v politice, ekonomice, kultuře aj. Tak by se účinně spojoval zájem jedinců, skupin i společnosti.

Druhá cesta je složitější a pomalejší. Předpokládá, že státní moc diskriminační praxi vůči bývalým zastáncům reform a nezávislým občanským iniciativám zachová. Tu se pak nabízí cesta zakládání neformálních sdružení, společenských klubů, zájmových kroužků a podobných forem angažovanosti. V duchu ústavy ČSSR i v duchu tvůrčího občanského zaujetí by rozvíjely činnost k podpoře demokratizace, ekonomické reformy, vědeckého poznání, kulturního rozhledu, morálního povznesení ap.

Cílem obou cest je plnokrevná demokracie se svobodnou aktivitou všech občanů bez výjimky v procesu progresivních a nepřetržitě se prohlubujících přeměn naší socialistické společnosti v duchu hesla "Více demokracie, více socialismu!"

x

Život statisíců našich občanů v neviditelném, ale reálném ghettu trvá téměř 20 let. To je víc než maximální výměra trestu pro hrdelní zločince. Je to, žel, na věky do historie vepsané svědectví o ubohosti politické kultury v naší zemi v druhé polovině 20. věku. Je nejvyšší čas udělat tomu přítrž a naplnit skutkem slova M. Gorbačova, adresovaná nedávno novinářům a umělcům ve vztahu k národním dějinám:

"Jen jednou se rodíme na této zemi. A vztah k člověku, k jeho životu a k celé jeho práci musí být ten nejčestnější a nejuctivější, především k těm, kdo vzali na svá bedra hlavní tíhu boje v rozhodujících okamžicích naší historie. Nelze připustit nespravedlnost a neúctu vůči člověku, a tím spíše k celé generaci. Byl by to zločin."

/Rudé právo 13.1.1988/

Nelze předvídat, jak se rozhodne a co učiní mocenská garnitura v čele s M. Jakešem v blízké či vzdálenější budoucnosti. Lze však tříbit myšlenky a sbírat síly k tomu, co nezbytně potřebuje naše země, náš lid: k obrodě společenského života, k přestavbě socialistických poměrů.

22. ledna 1988

Vážení soudruzi,

tajemník ÚV KSSS A.Jakovlev na nedávné poradě s pracovníky tisku l. t.m. mimo jiné řekl: "Přesnost, jak známo, není ctností, nýbrž povinností novináře. Znalost faktů, znalost věci, o níž člověk píše, je stěžejním požadavkem každého projevu."

V Příkrém rozporu s touto zásadou je článek B.Kozlova "Včera, dnes a zítra", otištěný ve Vašem časopise č.49/87. Je přímo exemplárním příkladem neumění vědecky přistoupit k faktům československých dějin a prokázat v hodnotících soudech smysl pro novinářskou a vůbec lidskou etiku.

Naši lidé se zájmem sledují sovětskou perestrojku, rádi čtou sovětský tisk a s uznáním vzhlížejí k úsilí stavět pravdu proti zamlčování, legendám nebo lžím. Proto čtete řádky Kozlova článku s nepříjemným pocitem, že jeho obsah i tón patří ke staré publicistické veteši.

Své veskrze subjektivní soudy autor opírá o zkreslená nebo vymyšlená "fakta", která naprosto nekriticky přejal z arzenálu pomluv, šířených ve známém dokumentu "Poučení z krizového vývoje" z prosince 1970. Zrod a schválení tohoto dokumentu bylo ryze účelovým politickým aktem. Měl obhájit ničím neospravednitelné zasahování do našich vnitřních záležitostí, k němuž se odhodlali ti, které jsme měli za soudruhy a přátele. Měl také zdůvodnit opuštění všech obrodných snah, zrušení reform a obnovení "starého režimu".

O přístupu autora k tématu svědčí již úvodní část, kde vychází nikoli z konkrétní situace v naší zemi v 60. letech, nýbrž z výroků a proroctví odpárce socialismu Z.Brzezinského, vyřčených na jakési přednášce a pro širší veřejnost nepodstatných.

Zcela bezostyšně Kozlov falšuje fakta o tehdejší ekonomické reformě. Názor akademika O.Šika o potřebě léčit nedostatky byrokraticko-administrativního plánování mj. využitím hodnotových kritérií a tržních vztahů v ekonomice nahraňuje podvrženou formulací o výhodách "velného trhu", přičemž má na mysli živelné působení trhu bez regulujících zásahů státu a bez centrálního plánování koncepčního vývoje ekonomiky. O.Šik a další národo-

hospodáři však neochvějně uznávali právě koncepci spojení plánu a trhu, zatímco volnou hru živelných tržních sil odmítali. Ostatně od Keynesových dob není na světě země, kde by stát do ekonomiky nezasahoval. Pro přesnost poznamenávám, že hospodářská reforma let 1966-1968 nebyla žádnou osobní záležitostí jednotlivců, nýbrž početného týmu specialistů z mnoha institucí. Koncepci této reformy schválil ÚV KSČ a stala se věcí celé strany, státních orgánů a lidu.

Kozlova znepokojují otázky, zda Pražské jaro 1968 nebylo téhož rodu jako nynější záměry přestavby v socialistických zemích. Tady se však není čemu divit. Podobnost není vůbec náhodná, je přirozeným projevem obecných zákonitostí revolučního překonávání rozporů vývoje socialismu jako společenské soustavy. Shodu s dneškem však autor nachází jen "na počátku krize" v lednu 1968. Ponechme stranou, že se tu dopouští "krátkého spojení" a ignoruje, že krisové jevy propukaly u nás o mnoho dříve. První reformní pokusy se odehrávaly již v letech 1957-1958 a probojovávaly se po celá 60. léta. V lednu 1968 u nás nebyl počátek krize, právě naopak, v lednu 1968 se začal velkovýznamný obrát se záměrem krizi konečně řešit!

Pro naše čtenáře je přímo šokující Kozlovo tvrzení, že "KSČ nepředložila svůj vlastní jasný program". Což nikdy neslyšel o Akčním programu KSČ z dubna 1968? Měl by si jej někde v archívech vypůjčit a pozorně prostudovat jeho tvářiči marxisticko-leninské teze. Dokument "Poučení" je odsoudil jako "revizionistické" a "pravicevě-oportunistické". Kozlov podobně známkuje tehdejší politiku strany, aniž deklará své soudy konkrétními pádi ze zamlčeného Akčního programu, z jiných usnesení ÚV nebo z projevů kompetentních činitelů strany a vlády. Místo toho předkládá čtenářům slabomyslné výroky zapřisáhlých negativistů či neodpovědných pisálek, jakých se v každé socialistické zemi pár desítek najde, xx zvláště v pohnutých dobách historických obrátů a v podmínkách svedby projevu.

Kdo však dal autorovi článku právo s těmito extremisty ztožňovat statisíce reformních aktivistů KSČ a Národní fronty, s elánem pracujících realizaci Akčního programu? Když to činí u nás doma V. Biřák, J. Fojtík a jiní, usvědčení dějinami z hrubých omylů zaviněných jejich konzervativní a protireformní činností, víme, že brání své mocenské pozice ohrožené nynější i tehdejší

přestavbou. Jaké pozice chce bránit Kozlov? Naš on potřebuje vydávat čestné a poctivé komunisty-reformátory za "pravicevé elementy"? Chce snad v srpnu 1988, kdy kalendář zaznamená 20. výročí volenské intervence v Československu, mít v patrontašce připravenou municí pro obhajobu tohoto nešťastného aktu?

Naš lid byl tehdy nespravedlivě uražen a krutě zasažen ve své dávné důvěře k velkému sovětskému spojenci. V uplynulých 20 letech si díky stagnační a konzervativní politice protrpěl kalvárii, o jejímž rozsahu buď Kozlov nic neví nebo se tváří, že neví. Píše o "draze zaplaceném poučení" a má na mysli báhví co. Kdyby psal pravdu, musil by líčit například okleštění demokratických práv občanů, neefektivnost obrovských investic v ekonomice, likvidaci statisíců kvalifikovaných kádrů ve všech oblastech, vybrakování knihoven zbavených tisíců významných děl národní kultury, represí proti kritikám politických chyb a přehmatů atd. Pokud přesto šel život dál, je to svědectví nezdolnosti lidu, který takovou zkouškou prošel ve svých dějinách nové doby vícekrát.

Přímo směšné je autorovo tvrzení, že v roce 1968 strana "nedokázala zmobilizovat veřejnost" k řešení tehdejších problémů. Kdo v období mezi lednem a srpnem 1968 navštívil Československo a nebyl slepá či zaujatý, viděl nadšený pracovní elán dělníků a všech pracujících, vysokou společenskou angažovanost inteligence v procesu obrody a reform, ale i nebyvalou morálně-politickou autoritu vedení strany a vlády v nejširších vrstvách obyvatelstva. Jen desinformovaný nebo zmanipulovaný publicista může napsat, že se straně "události vymkly z rukou".

I tato formulace účelově zapsaná v "Poučení z krizového vývoje" a poprvé použitá ve výhrádných dopisech interventů, není ničím odůvodněná. Společnost prožívala názorové střety, ale ty měly formu demokratické diskuse a polemiky, otevřené výměny názorů a svobodného předkládání námětů a návrhů, co a jak řešit. Tyto střety nikdy nepřesáhly rámec zákonnosti a v drtivé většině sledovaly cíl zabezpečit úspěšný rozvoj socialismu. Kozlov neuvádí ani jediný konkrétní důkaz pro své demagogické prohlášení o formování "základny pro kontrarevoluci". A přece mohl uvést halasně žvásty všelijakých anarchistů a dobrodruhů. Neučinil tak, zřejmě si byl vědom, že jejich společenský vliv byl zcela zanedbatelný. A tak vrhl avanturistické stíny na masu progresivních komunistických

reformátorů, kterých bylo skutečně mnoho a z nichž vyrobil "kontrarevoluční" nebezpečí.

Chtěl bych se nyní autora článku zeptat: Což v dnešním procesu sovětské perestrojky není nikde příklad extremistických nálad či "umělé avantgardnosti" /výraz A. Jakovleva/ schopných poškozovat dílo reformem, avšak neschopných ohrozit socialismus? Když se někde na moskevské ulici sejde hrstka křiklounů, rozloží se snad sovětský stát? Jsem přesvědčen, že vedení KSSS nehodnotí sebeostřejší názorové souboje jako formování "základny pro kontrarevoluci".

Autor se nevyhnul ani tomu, aby nesáhl do zachátralé zásobárny ideologických stereotypů pro své "argumenty". Socialistická demokratizace je mu "buržoazní demokracií", změna hospodářského mechanismu "návratem ke kapitalismu". Takto si počínají ti, kdo při samém vyřčení pojmu "demokracie" vytahují policejní obušek a při samém pojmu "tržní vztahy" vidí kolem sebe nezaměstnané proletáře.

Žádný z mých přátel-ekonomů mi nedokázal objasnit, co Kozlov míní "maloburžoazním socialismem" v souvislosti s naším obrodným procesem. Tento záhadný "model" měl prý nahradit "socialismus" bez bližšího určení. Jenže tento socialismus, pojmenovaný nevědecky "reálný", který jsme chtěli reformovat, dozrál koncem 60. let v našich podmínkách k takovému úpadku, že hrozila totální diskreditace tohoto systému v očích naší veřejnosti a jeho obroda byla nezbytná pro opětné získání důvěry lidu. Co však bylo "maloburžoazního" v politice KSČ a v jejím Akčním programu? Byl to snad odklon od byrokratického centralismu a návrat k centralismu demokratickému s dělnickou a lidovou samosprávou? Bylo to snad zrovnoprávnění družstevnictví jako rovnocenného partnera státních podniků? Nebo to bylo připuštění individuálního podnikání v drobné výrobě a ve službách?

Kozlovi vadí, že v obrodném procesu 1968 věnovali lidé velkou pozornost negativům minulého období. Ano, hlasy na adresu minulých chyb a omylů byly vskutku výrazné. Ale proč? Tehdy nešlo jen o odsouzení nesprávných koncepcí a rozvojového voluntarismu postihujících společnost hmotně a kulturně. Šlo také o rázné odmítnutí nezákonností a zločinů, o celkovou morální rehabilitaci socialismu jako nanejvýš humanistického řádu.

Právě v této souvislosti se objevovalo /kromě jiných/ jméno T. G. Masaryka. Kozlov jej jednostranně charakterizuje jako od-

půlce marxismu a bolševismu, jímž tento demokrat vskutku neporozuměl. To však nesnižuje význam jeho humanistických idejí, které jsou trvalou součástí našich pokrokových duchovních tradic. Masaryk stál v čele republiky, kde vládla buržoazie, avšak neprestal být velkým myslitelem, pokračovatelem Husa, Komenského, Havlíčka, Palackého a dalších. Což ruský lid nectí své velikány jako Gercena, Dostojevského, Tolstého, Plechanova a jiné? Život národů přece nezačíná až s marxistickými revolucionáři, kteří přece čerpali z idejí svých předchůdců a překonávali je svým tvůrčím přínosem, ne však negací obecně lidských ideálů.

A ještě k těm negativům minulosti a diskusím kolem nich. Autor článku by mohl si měl prostudovat - chce-li pochopit atmosféru roku 1968 - zprávu tzv. Pillerovy komise ÚV KSČ o objasnění nezákonných procesů a o rehabilitaci nevinných obětí /178 popravených a nejméně 30.000 protiprávně uvězněných/. Má-li normální lidský cit, otřese se hrůzou, že něco takového bylo v "reálném" socialismu možné. Konečně, snad i prožil obdobné pocity nad odhalením zločinů v minulosti své země.

Ovšem, také u nás v téže době, kdy umírali a trpěli nevinní lidé, buď se průmysl, zakládala zemědělská družstva, vydávaly knihy, hrála kina, děti chodily do školy a dělaly se další pozitivní věci. Měly však bránit lidem, aby se nejen radovali z úspěchů, ale i hněvali nad zbytečnými lidskými obětmi? Měli snad reformátoři v roce 1968 umlčovat celonárodní rozhořčení nad zločiny, zakazovat slzy vdovám a sirotkům, cenzurovat publicistiku žádající důslednou humanizaci socialismu? Co by to bylo za "glasnost"?

Kozlov nemá pravdu, že se očernovalo a zavrhovalo "vše, co bylo vykonáno po únoru 1948". I to je pomluva z pera autorů z "Poučení". Což chtěla dělnická třída nebo kdokoli z politiků a ekonomů vracet továrny a banky soukromníkům? Je těžké obviňovat A. Duběčka a představit si ho, jak stojí ve vrstech koncernu gottwaldovských závodů a vítá návrat velkokapitalisty Bati! Což se rozešlo jediné zemědělské družstvo a začal někdo samostatně hospodařit na pádě? Což se nezvýšila úloha dělnické třídy získavší právo volit si podnikové rady a spolu s řediteli spravovat svěřené závody? Což tu nestály státní orgány, armáda, bezpečnost, lidové milice a další složky jako mocenské záruky pevnosti socialismu? Kde byla jaká "destrukce" bytí jediného z těchto orgánů? Kde byly to snad výkřiky hrstky výtržníků?

Autor článku dále zaznamenává "poraženeckou náladu", ale neříká,

kdo jí podléhal. Chci ho ujistit, že reformátoři v každodenním těsném spojení s masami to nebyli. Zato se jako poraženci a panikáři projevili ti, kdo v dřívějších poměrech díky stranické příslušnosti získali funkce a v nových podmínkách na ně nestažili. Dále ti, kdo nedovedli pochopit změnu atmosféry v demokratizačním procesu a oněměli tvář v tvář probuzenému a svobodně promluvivšímu lidu.

Žel, malomyslnosti propadali i někteří straničtí činitelé, kteří šli zpočátku s programem obrody socialismu, hlasovali pro Akční program, podpírali demokratizaci, souhlasili s ekonomickou reformou včetně onoho spojení plánu a trhu. Jakmile narazili na vlnu názorových střetů, emocí a kritiky, která postihla i některé z nich, polekali se. Demokracie se jim přestala líbit a náhle se jim jevila jako "buržoazní liberalismus". Ekonomická reforma s uznáním zákona hodnoty jim saváněla "kapitalismem". Boj proti byrokracii a strnulému dirigismu jim připadal jako "demonstace socialismu". Hledání svébytných řešení v podmínkách naší země se jim zdál "nacionalismem". Zavržení dogmatismu a přihlídnutí k realitám života bylo pro ně "opouštění marxismu-leninismu". Přesť; zhroucení svých zastaralých představ o socialismu a propadnutí svých ideologických stereotypů vydávali za konec socialismu vůbec.

Kdo se jen trochu vyzná vax psychologií vedoucích kádrů, dokáže tuto mentalitu a jí odpovídající chování pochopit. Pro publicistu je x ovšem katastrofou, jestliže se v zákonitostech sociální a osobní psychologie příliš nevyzná a slovní proklamace si plete se skutečným myšlením a chováním jednajících osob. Právě ti, kdo propadli poraženectví a utekli od reformy socialismu, prohlásili se "zdravým jádrem strany" a dokonce našli mocnou zahraniční podporu a ochranu, k třebaže celý národ je považoval za konzervativce a zpátečníky, jimiž opravdu byli.

Když Kozlov hledá viníka situace roku 1968, jak jí sám účelově a falešně vylíčil ve svém článku, nachází je - v inteligenci. Je to prastarý trik oddělovat komunistické intelektuály od dělnické třídy a podkládat jim "netřídní" přístupy v politice, jakmile tvářším myšlenkovým procesem dojdou k popření překonaných schémat a k potřebě progresivního rozvoje společnosti. Pro tvrdošijné konzervativce jsou intelektuálové rušitelé jejich klidu v mocenských kreslech a vyježděných kolejích. A když se ti intelektuálové nedají a své poznání prosazují do praxe - hned jsou z nich "intelekt-

tuální povýšenci", kteří pro své "ambice" pořád o čemsi "spekulují" a troufají si "popírat socialismus" nebo šířit "anarchii". Přesnětak uvažuje i Kozlov.

Nechej být jízlivý, ale přesto se ptám: Považuje rozzlobený autor článku v Nové době také současnou sovětskou představbu za výplod netřídních přístupů intelektuálních povýšenců, akademiků a vědců všech oborů, kteří se zasloužili o množství všech analýz, studií a nových poznatků o reálném stavu sovětské socialistické společnosti? Pokud je známo, M. Gorbačov a další přední činitelé KSSS se svými poradci a týmy specialistů ze všech oborů lidské činnosti patří bezesporu k intelektuální elitě soudobého Sovětského svazu. Ani naši klasikové Marx, Engels, Lenin se nevymykali kvalitám své vědecké erudice. Neustále zkoumali proměnlivost života a vyvozovali z ní politické závěry, platné pokud, pokud trvala poznaná realita, ale korigované nebo radikálně změněné, jakmile se život posunul dále a jinak.

Rád bych věděl, z čeho Kozlov usoudil, že českoslovenští reformátoři 60. let byli naivní hlupáci, neschopní správně analyzovat stav a podmínky vývoje své země a dojít k samostatným závěrům formulovaným pak v Akčním programu. Proč je uráží drzým výmyslem, že brali své rozumy kdesi v "buržoazním arzenálu"? Troufl by si říci něco podobného o tvůrčím programu perestrojky v SSSR? A přece, pokud to neví, "uvítali" naši domácí konzervativci první vystoupení M. Gorbačova jako "revisionistická" a srovnávali je s naším obrodným procesem z roku 1968. Napřed doufali, že to "dlouho nevydrží" a všechno se vrátí ke starým poměrům. Když viděli, že tomu tak není, že "rok 1968" v SSSR přišel a hodlá definitivně zůstat, připustili oprávněnost perestrojky a ne směle přiznali, že je potřebná i v Československu. Aby lidem poplteli hlavy, vymysleli legendy o tom, že sice reformy 1968 a reformy nynější jsou si podobné jako vejce vejci, ale tehdy to reformátoři všechno pokazili a vlastně chtěli socialismus zničit, zatímco dnes se to nestane a dosavadní konzervativci nové reformy provedou lépe a ve prospěch socialismu. Ach ty svatá prostoto!

Kozlov tuto pohádku o protikladnosti reform téhož rodu přijal za svou. Dokonce má zato, že srovnávat procesy roku 1968 s dnešními je "nebezpečné". Pravda, žijeme dnes v jiných podmínkách a problémy se jeví někdy odlišně, ale v tom žádná nebezpečnost není. V čem je skutečná nebezpečnost tohoto srovnávání, je možnost odhalit konzervativce usvědčené dějinami socialismu z o -

brovských škod způsobených jejich takřka dvacetiletým vládnutím bez reforem a proti reformám. Je přece nad slunce jasné, že k potřebě reforem nás donucují a vždy budou donucovat nikoli "nepřátelské centrály ideové diverze", nýbrž rozpory vlastní socialismu a jimi zplozené krizové jevy, jestliže ječas ne - rozpoznáme nebo nemáme odvahu je řešit.

Díky nové politice KSSS a díky dozrálým podmínkám pro reformy v celém socialistickém společenství budeme uskutečňovat přestavbu i u nás. Pro její zdar však nejméně se všeho potřebujeme, aby nám někdo hanobil minulé referenční pokusy /třeba nedokončené/, očerňoval to či onon období národních dějin a kategoricky nám kázal, jak máme hodnotit tu či onu politiku, tu kterou historickou etapu, tu kterou historickou osobnost. Stačí, že se o to usilovně pokoušejí naši domácí konzervativci a vysluhují si při tom stále větší odpor a posměch lidu.

A ještě něco: Útoky na československé reformy roku 1968 se mi jeví jako nástroj maskovaného odmítání také soudobých reforem včetně sovětské perestrojky. Je obtížné říci rovně a jasně, "Jsem proti přestavbě!". Avšak nenávistně pomluvit náš obrodný proces s jeho demokratizací a hlubokou ekonomickou reformou je zatím snazší a chytrý čtenář si analogii udělá sám. Vždyť stačí trochu demagogie, špetka polopravd a dávka lží, aby se demokratická změnila v "buržoazní liberalismus", ekonomická reforma v "návrat kapitalismu", proces obrody v "kontrarevoluci".

Vězte, vážení soudruzi, máme u nás raději pravdivá a trvalá poučení než konjunkturální a účelové pamflety. Umíme přiznat fakta a ctít pravdu.

Praha 11.2.1987

Čestmír C í s a ř

Bylo něco děsivého ve vzduchu, když jsem bral do ruky noviny. Hned na první stránce titulek: Zpráva o zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Nervózně jsem vrhl globální pohled na celý text, jako pevného bodu jsem se zachytil slov: .." Michaila Gorbačova z funkce generálního tajemníka,..." a už mně oči přeskočily na další odstavec:

"Kolem osoby generálního tajemníka se postupně vytvořilo druhé centrum, které se za zády Ústředního výboru postupně zformovalo na revizionistické platformě. Není náhodou, že tento pojem, který v dějinách naší strany vždy označoval vážné nebezpečí, byl působením druhého centra ze stranického slovníku eliminován. Ve svých veřejných vystoupeních a ve sdělovacích prostředcích se pravicově oportunistická skupina maskovala demagogickými hesly "demokratizace" a "glasnosti", vydávala se za nositele a nového myšlení", zatímco své odpůrce, věrné stoupence socialismu, nazývala "konzervativci". Voláním po radikální ekonomické reformě, čímž odhalila své reformistické ledví, usilovala pravice o rozvrácení našeho plánovaného hospodářství. Ústup od socialismu, jeho faktickou demontáž, vydávala za "obnovu" socialismu. V tomto bodě se zdravým marxisticko-leninským silám v naší straně dostalo cenné bratrské pomoci od Vasilu Bileka: ten, jako nejvyšší znalec ruštiny v ÚV KSČ rozhodl, aby se v Gorbačovově blahopřejném telegramu Miloši Jakešovi slova "obnovlenije socialismu" přeložila jako "upevnění socialismu". Tímto činem uchránil československý lid od škodlivého vlivu gorbačovského revizionismu.

Proti zdravým marxisticko - leninským silám rozpoutala pravice morální teror. Odmítala uznat naše státní vlastnictví za všelidové a tím ideologicky připravovala obnovu kapitalismu. Nejdříve odzbrojila naši stranu ideologicky, zastírajíc třídní rozpory a mluvíc o "vzájemně závislém, v mnohém uceleném světě". "Oté trestuhodně podlomili obranyschopnost naší vlasti dohodou s imperialisty o likvidaci raket středního doletu."

Na tomto místě jsem odtrhl oči od textu a nedočkavě hledal v následujících odstavcích jména dalších příslušníků této pravicově- oportunistické skupiny. Ale nebyl jsem už schopen číst dále, zatmělo se mi před očima. Avšak ta tma se náhle proměňovala ve světlo, otevřel jsem oči- ano, usnul jsem u stolu při četbě článku Ledislava Skalického v Rudém právu leden a dnešek.

Miloš Hájek

"Glasnost" v různých pojetí a interpretaci

"Glasnost" v nejrůznějších pojetí, překladu i interpretaci se stala jedním z nejužívanějších slov politického slovníku nejen v ruštině zejména od roku 1986- 87. Dříve byla slovem i v ruštině málo používaným a mimo ruskou jazykovou oblast prakticky neznámým. Kde se vlastně "glasnost" vzela? V roce 1971 ji žádal ruský matematik a básník Alexandr Jesenin- Volgin, jeden ze sovětských disidentů. Tehdy byl pojímán požadavek "glasnosti" jako právo hájit uznané práva podle určitých regulí. Nebylo myšleno jako heslo moci, ale naopak, jako prostředek jejího ukáznění v osvícené společnosti. Teprve časem se posunulo do mocenské sféry a stalo se oficiálním heslem politického vedení KSSS v SSSR. Než "glasnost" přešla od Jesenina - Volpina ke Gorbačovovi, urazila drahý kus cesty a dostalo se jí nejrůznějších interpretací a tato proměnnost interpretací je s glasností spojována i nadále. Je to dáno růzností cílů i zájmů těch, kdo se ke "glasnosti" hlásí i se jí dovolávají. Jako každý výraz politické terminologie může být nástrojem nejrůznějších záměrů. Prostě platí, že když dva říkají totéž, není a nemusí to být totéž. Žel, i zde jsme byli nejednou svědky toho, jak konzumenti hesla si ho nejen pro sebe vykládali po svém, ale domnívali se mu rozumět tak i v oficiální interpretaci, konkrétně domnívali se, že Gorbačov ho chápe tak jako kdysi Jesenin- Volpin a jsou pak vyvedeni z míry, když zjistí omyl - samozřejmě svůj i když ho pak přičítají Gorbačovovi či jiným.

Tak Gorbačovova odpověď americkým novinářům na tiskové konferenci ve Washingtonu na dotaz, zda je potlačování demonstrací slučitelné s "glasností" odpověděl bez váhání: "v tom případě probíhelo všechno normálně, v souladu se zákonem a incident skončil." /RP 14. 12. 1987, str. 7/. Nevím, proč tím někdo byl překvapen či dokonce zaskočen, když tato interpretace se ustálila přinejmenším od podzimu 1987.

Když byl Jelcin zbavován funkce prvního tajemníka městského výboru v Moskvě, byl přítomnými odsuzován za své vystoupení na říjnovém zasedání ÚV KSSS, ač převážná většina jeho textu neznala. Nikdo v rámci "glasnosti" nežádal zveřejnění textu dříve, než se k němu vysloví. A pokud jde o zákaz či potlačení demonstrací, byla jich v poslední době v SSSR řada, ať již šlo o akce Taterů, Židů nebo v baltských republikách. Když např. skupina Helsinky 86 vydala v Rize manifest s výzvou k demonstracím na den 18. 11. 1987 na náměstí Svobody, byl střed Rigy v tento den blokován kordony bezpečnosti a milice tak, že se tam nedostali ti, kdo chtěli demonstrovat proti "rusifikaci" Lotyšska apod. Naopak se v historickém jádru konala desetitisícová demonstrace proti americkému vměšování do vnitřních lotyšských záležitostí na které byla přijata rezoluce:

"Prohlášíme, že nedovolíme pozvednout ruku na přestavbu a demokratizaci a veřejnou informovanost, nedovolíme spekulovat a hrát si s našimi problé-

ny. Rozhodně prohlásíme, že proti socialismu, proti tomu, co jsme si vydobyli v letech sovětské moci v ěotyšsku nedovolíme nikomu vystupovat"! /Moskovskije novosti č. 48, Otvět. str.4/. Podobně byla v Moskvě činnost skupiny "Glasnost" /něco jako K- 231 v ĆS r. 1968/ označena za ilegální. Zatě se 10. 12. konel v Moskvě oficiální miting ke Dni lidských práv "za účasti stranických a státních činitelů, zástupců společenských organizací a veřejnosti." /R.P. 11. 12. 1987/.

Bílá místa a černé skvrny v historii

O "bílých místech" v historii ponejvíce mluví v SSSR, Polsku a jejich vzájemných vztazích. Pojem sám je převzat z geografie, přesněji vlastně z kartografie. Na/ starých středověkých mapách evropských mořeplavců, kdy vnitrozemí objevených kontinentů/třeba Afriky/ nebylo dosti prozkoumané, tak si kartografové pomáhali tím, že ponechávali neprobádané oblasti nezkreslené, s bílými místy a někdy ještě připojili poznámku "hic sunt leones"/zde jsou lvi/. Nyní se tohoto výrazu používá v přeneseném smyslu v historiografii,. Není to ovšem dosti přesné označení, neboť často nejde o jevy či události neznámé - o moskevských procesech rozhodně nelze říci, že jsou neznámé - jako spíše se eufemisticky mluví o "bílých místech" aby se nemusilo říci po pravdě, že jde o "černé skvrny" v dějinách.

Sovětský historik Nikolaj Maslov, vedoucí katedry dějin KSSS na Akademii společenských věd ŮV KSSS v Moskvě poskytl interview redakci západoněmeckého deníku Frankfurter Rundschau /2 listopadu/ o "bílých místech" a depersonalizování dějin ze Stalina, jež přetrvávalo vlastně dosud. V důsledku toho ovšem vyznívaly dějiny Října "tak, že Lenin obklopen samými nepřáteli lidu vedl revoluci. Šňeli jsme etiketu "nepřítel lidu" ze všech politiků, kteří sehráli veřejnou roli v našich dějinách. Můžeme říci, že nebyli ani vyvědači ve službách cizích mocností, ani diverzenty, ani vrahy...měli své představy o výstavbě socialismu, měli své ambice, a kladli odpor generální linii, jak ji především reprezentoval Stalin. Ideový boj s nimi byl proto oprávněný, ale způsob, jak byli charakterizováni v době procesů ve třicátých letech, byl nesprávný...Kromě Trockého, který byl zavražděn v Mexiku, všichni ostatní byli zastřeleni na základě soudních rozsudků v l. 1936- 37" /Dělo by se k tomu leccos připodotknout v obširnějším textu, zejména k přežívajícímu pojetí politického boje a vnitrostranických konfliktů, jak se projevují u Maslova, ale i u jgých vystupujících autorů, třeba v Ogoňku, ale snad až později, teď mi jde o něco jiného/.

Maslov rovněž uznává, že vážnou, dosud trvajícím překážkou "glasnosti" v historiografii je to, že trvá nedostupnost pramenů a fondů k této problematice. Maslov soudí, že na rozdíl od spisovatele, který se může nechat vést svou intuicí a dát unést fantasií, jako třeba Arbatov, historik tak postupovat nemůže, musí se ve své práci opírat o doložená fakta, k těm

se však bez otevření archivů není s to dostat. /Problém bude ještě složitější potud, že ne všechna dokumentace se zachovala a ne vše se vůbec dávalo na papír, mnohé bylo uloženo ústně, bez svědků stě./

Meslov charakterizuje Chruščovce jako pozitivní postavu sovětských dějin, neboť měl odvalu nastolit problém Stalina a jeho kultu. Rehabilitoval oběti a pokud přežily, pustil je z táborů. Dal také rolníkům osobní průkazy a umožnil jim volněji se pohybovat, když do té doby jako nevolníci nesměli bez souhlasu vrchnosti opustit své vsi. - Chruščov chtěl také rozbit starý mocenský aparát /rejkomy, obkomy/ a tím zlomit jeho odpor kledebný likvidaci kultu osobnosti. "Říjnové" plénum v. r. 1964, kdy byl Chruščov zbaven moci a jeho funkci převzal Brežněv, bylo dílem reakce aparátu na tuto Chruščovovu činnost. Brežněv byl gensekem aparátu a jeho moc znovu upevnil a dal mu takovou nekontrolovanou možnost jednání, že to vedlo k degeneraci aparátu a jeho morálnímu rozkladu. Na dotaz redaktora, zda totéž nyní nehrozí Gorbačovovi, Meslov odpověděl, že "správní aparát má 18, 5 milionu členů, tj. 15% všech zaměstnaných! Ti nejsou ani v nejmenším zainteresováni na realizaci přestavby, že ti lidé by měli odejít z vedení". /Neříká ovšem, jak toho dosáhnout, nemá-li zůstat u zbožných přání/.

Básník Vozněssenskij vidí současnou situaci v SSSR ještě dštětější jak to naplno vyjádřil v interview pro Corriere della sera /4. 11/. Na dotaz, jak silní jsou v literatě odpárci "glasnosti" řekl: "Dnes to nejsou státní cenzori, ale sami spisovatelé, neboť mnozí se bojí konkurence naděnějších!

Interviewující redaktor cituje výřky odpárců glasnosti jako je Sidorov že glasnost je literární Černobyl, nebo Bondarev, že stoupcům glasnosti je nutno připravit Stalingrad a ptá se, zda je přestavba a politika glasnosti neodvratná, a zda jí právě nyní nehrozí to, co Chruščovovi, načež mu Vozněssenskij odpovídá:

"Nejsem dnes s to odpovědět na tuto otázku. Jsme svědky jak revoluce, tak kontrarevoluce. Která zvítězí? Je předčasné dávat odpověď. Kdo sleduje přestavbu zvenku, může mít dojem, že všechno probíhá v bezstarostné náledě a že diskuse je opravdově demokratická. Ve skutečnosti probíhá zápas na život a na smrt a to vůbec ne jen v přeneseném smyslu. Dostávám mnohé dopisy od ultranacionalistů a antisemitů/Pamjať a p./ kde mi vyhrožují, že mne zavraždí, protože jsem se zaprodal židům. Zatím jsou to zkoušky, jak mne zastrešit, ale co se stane, jestli protivníci reformy zvítězí? Rozhodl jsem se proto nevyjíždět ze země, přes lákavá pozvání, dokud se situace nevyjasní. Mnohému nerozumím, ale vím, že boj je nutno svést tady a ne venku. Zvláště když i mnozí prostí lidé silně podléhají argumentaci konzervativců. Stupňující se provokace konzervativců jsou velmi dotěrné. Je to situace, kdy nejen mnozí jsou pro přestavbu, ale mnozí ji stále tvrději

potírají. "

Potvrzuje to i vývoj událostí v SSSR za poslední týdny. Redaktor a člen redakční rady předního sovětského literárního měsíčníku "Novyj mir" Streljanyj byl odvolán poté, co vystoupil na besedě uspořádané na moskevské universitě. Líčil situaci velmi dramaticky: "Stojíme na pokraji propasti, kterou nejde překročit nadvakrát. Největším nebezpečím pro přestavbu je zpomalování tempa změn. Chceme-li jíst vlastní a ne smrický chléb, musíme mít nezávislý tisk. Zachování statu quo povede dříve nebo později, ale nejpozději koncem 90 let k úpadku a rozkladu. Gorbačov tím, že zpomaluje přestavbu, zpomaluje i rozšíření její sociální základny. To může vést ke zkáze celé věci i samotného Gorbačova". Příznačná je v tomto smyslu výměna názorů mezi šéfredaktorem "Nového miru" S. Zalyginem a Gorbačovem. Zalygin: "Každá chyba, kterou uděláme, pracuje proti demokracii". Gorbačov: "Oni čekají na veše i naše chyby". - Kdo jsou to ti oni?

Oni se již ozývají stále otevřeněji a agresivněji. Dosud nejútočněji vystoupili v těchto dnech na stránkách nového čísla měsíčníku "Oktjabr". Na šestnácti stránkách zveřejňuje dopisy čtenářů z onoho tábora, kteří zuřivě protestují proti destalinizaci a všemu kritickému, co se říká a zveřejňuje proti Stelinovi. A neněně rezolutně odmítají pozitivní hodnocení XX. sjezdu KSSS a N. S. Chruščova. Oni tvrdí, že Chruščov ve spojení s některými spisoveteli a hlavně sionisty kritikou Stelina otevřel brány kontrarevoluci, jejíž vítězství v SSSR odvrátilo teprve jeho sesazení v r. 1964! Potvrdil to prý nejen odstup času, ale hlavně současné zkušenosti obdobného rázu. Analogizující a aktualizující akcent těchto protestů lze shrnout do výroku: "Říkáme Chruščov, myslíme Gorbačov!"

A do kontextu těchto jevů si zasedme i komentář B. Kozlova v "Novoje vremja" či 49 přetištěný v RP z 9. 12. 87: "Včera, dnes a zítra". Podává v něm velmi zjednodušenou interpretaci "pražského jara". Tvrdí zejména, že prý KSČ tehdy nepředložila svůj vlastní jasný program /Akční program si asi vypůjčila?/. Ale čekat od autora, který si dovolí tvrdit, že C. Šik se potom uchýlil do USA /to RP raději vypustilo/ účtu k faktům jako minimální znak "glesnosti" zřejmě nelze. Leče, že by dokázal, že Besilej a St. Gellen už není ve Švýcarsku, ale patří do USA.

"Skansen blbě v srdci Evropy"?

Jsme opravdu jen "skansen blbě v srdci Evropy", jak se to říká v divadelní hře "Záhedné povahy"/Ha- Divadlo/? Hraje se o Sabinovi a jeho době. Ukazuje se tam, jak lidé, kteří ztrácejí integritu osobnosti, jednají jako Kašpárci a Kalupinky a stávají se z nich zaměnitelní klauni. Na scéně "nekamenných" divadel je přitom každá postava zaměnitelná jinou a hra může pokračovat dál podle stejného scénáře a jenž prohozených partesů život denně skýtá důkazy o tom, jak to nepletí jen o prknech divadelního jeviště, ale především na jevišti života veřejného a někdy i neveřejného".

Když nastane ta chvíle, ten, kdo dosud byl vydáván za nejmoudřejšího a nejprozíravějšího je nahrazen nej.. nej... a karusel se točí dál. Zdá se, že problémy odkládají se slovy: "počkáme až přijde" nový šéf tělesa, nový direktor, inspektor, tajemník. /Nevím zda by si nyní troufl říci, že již bastává čas, kdy už v řízení přestane dřepět zde- úřední nekompetentnost a kdy se budeme posunovat vpřed bez batohu restů minulosti, které jsme dosud nesli na zádech. Roli pištky z Hammeln může převzít jiný představitel, který má pevnější nátisk a silnější dech a tak přebírá z ~~osvědčených~~ ochotných rukou štafetový kolík jako žezlo, aby je držel pevnou až tvrdou rukou. Jsou ovšem i takoví optimisté, kteří se domnívají, že každá změna je dobrá, jen když se aspoň něco děje. Škoda, že si přitom nekladou otázku, ale kam to teď všechno spěje. Možná, že by jim optimismu ubylo. Ale dá se ta námitka odbyť poukazem na můj černo- šedý zákal, jehož optikou nazírám scénu veřejného života. Budiž.

Vybavují si v mysli scénu, jak jsem kdysi v srpnu 1968 na dádce /Cholodnaka rečka u Gegry/ viděl, "chszjajinův" velký ruský kulečník. Mnohonásobně větší, než je stůl obvyklého evropského biliáru s více figurkami a koulemi a začal jsem chápat, že se hraje podle jiných pravidel, než jaká my známe. Nevím, zda se je aspoň dodatečně naučíme chápat. Uplatňovat je však stejně nám není a ani už nebude dáno.

18. 12. 1987

Osmička na konci letopočtu ještě stále přenáší některé zvláště romantické duše v Česku do stavu téměř plné extáze, asi proto, že propadají magii čísel místo aby sledovaly reality neabstraktního života pozemšťanů a zejména vývoj konstelace sil na politické scéně.

Když už magii osmičky podlehl i takový Pavel Tigríd /Svědectví č. 82, Jaro je mrtvé, ať žije jaro! / když soudí, že ne sebe bere malé riziko, bude-li si zahrávat s předpovědí, že "pražské jaro" z osmašedesátého bude oficiálně rehabilitováno. V Moskvě i v Praze - Zdá se mi, že se hrubě mylí, když se domnívá, že k tomu dojde v dohledné době "nejpozději ke dvacátému výročí". Tím méně lze to očekávat od "omlazeného" vedení KSČ. A pokud jde o prý možnou revizi Poučení, bude to spíše právě naopak.

Přirozeně ještě více v oblacích se vznáší Ota Šik /Stern, duben 1987, překl. 150.000 slov č. 18/, když soudí, že by se mohla za pomoci Moskvy konat reinstalace Dubčeka do funkce z r. 1968, stejně jako prý celé řady představitelů pražského jara 1968.

17. prosinec 1987 smetl všecky tyto představy jako úplně ztřeštěné iluze. Stačí domyslet dohled změny, která se ten den stala v Praze. Další směřování politiky v Československu převzali do svých rukou skutečně "osmašedesátníci", jenže právě z garnitury "mužů 21. srpna 1968". Mezi těmi, kdo změnu u kormidla připravili, zvláště vynikli Karel Hoffmann, Vasil Bilak, Jan Fojtík, Zbyněk Soják, Miroslav Müller, Miroslav Zevadil. Co jméno, to pojem. A pokud si snad někdo v skrytu duše myslí, že převzali kormidlo, aby zotočili státní loď do vod revokace Poučení, či znovuzavedení Alexandra Dubčeka do vedení KSČ, tak nevím, co už k tomu dodat. Jsou to snad političtí "kamikadze", kteří by sami zpochybnili roli, kterou v srpnu 1968 sehráli a na ní vybudovali celou svou politickou pozici? Málo kdo z politiků sám sobě buduje podkop a ještě méně je těch, kdo k němu sami přikládají vlastnoručně doutnák. Žeby se ty doby tak nepozorovaně změnily, aniž jsem si toho stačil povšimnout? Rád se dám překvapat!

První příležitostí k tomu bude příští plénum ÚV KSČ, které má na návrh nově zvoleného genseka provést změny v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ a ve složení vlád, federálních i národních a dalších orgánech. "Omlazení" bude provedeno z rezerv "mužů 21. srpna 1968" a ani ti tam nepřijdou proto, aby zpochybnili svou roli z doby před 20 lety.

Spolužáci a jejich role v politice je téma častých legend. Okolnost, že první tajemník z 5. ledna 1968 a nový gensek ze 17. 12. 1987 byli kdysi v letech 1955 - 58 spolužáky na VPŠ v Moskvě, je v dnešní politice zcela zanedbatelná anekdota dějin a nic více.

Jak bude pojímána další fáze přestavby a "glasnosti" neznal překlád slova "obnovlenie" v blahopřejném telegramu M. Gorbačova nově zvolenému gensekovi KSČ, když vyslovil přesvědčení, že pod jeho vedením bude zejména "obnovlenie socializma" v Československu, tak RP to přeložilo jako

"upevnění socialismu", ač rusisté by překládali "obroda socialismu". I tato zdánlivá okrajovost podává důkaz o záměrech v aplikaci přestavby na podmínky současného Československa.

Jak to bude vůbec s prováděním reformy v ČS. pod novým politickým vedením? Mnohé o tom napovídá na prosincovém zasedání ÚV KSČ přijatý dokument o komplexní přestavbě hospodářského mechanismu ČSSR. Pokud ekonomové provedou zevrubnější srovnání s původním dokumentem Zásad přestavby předloženým předtím k diskusi, bude věc ještě zjevnější. Ale i při předběžném porovnání jsou zjevné výrazné rozdíly v pojetí reformy. Původní návrh se opíral o koncept vypracovaný tzv. kolodějskou komisí ekonomů při předsednictvu federální vlády. V první verzi měl některé shodné rysy s reformou maďarskou, a tím i společné se zásadami reformy u nás v r. 1968. Tato verze byla postupně oklešťována a pozměňována, až dostala úplně novou fazonu v konečné redakci. Ta byla zpracována na základě stanovisek SPK/Státní plánovací komise/ a hlavně ekonomického oddělení ÚV /ved. odd. Zbyněk Soják/. Tato konečná redakce je v mnohém shodná s pojetím ekonomické reformy, jak ji v SSSR prosazuje Ryžkov. Někteří sovětští ekonomové si právě kladou otázku, zda půjde o ekonomickou reformu nebo parodii na ni /P. Bunič, Moskovskije novosti č. 40/87/, kdy upozorňuje, jak v přeměnách sovětské ekonomiky přibývá administrativně centrální složky a klade si otázku, co dál, jestli pětiletka vylučuje reformu a přitom se již připravuje nová pětiletka na první polovinu devadesátých let, což oddaluje uplatnění ekonomických nástrojů do téměř nedohledna.

Pro zodpovězení otázky, jakého druhu změny budou následovat v kádrové oblasti, dosti napovídá usnesení ke zkvalitnění kádrové práce, ze kterého vyplývá, že má postupně docházet k omlazení na všech stupních, ovšem při plném zachování dosavadních kritérií výběru a tím i stropu.

Také pokud si položíme otázku, jakého druhu a rozsahu budou změny na poli společensko politickém a kulturním a nakolik je budou ovlivňovat přeměny uskutečňované v samotném Sovětském svazu, lze na ni odpovědět, že samozřejmě budou, ale selektivně jen některé, které budou shledány jako vhodné pro pojetí přestavby ne jako obrody, ale upevnění socialismu. Donnívám se, že příliš jednostranně posuzujeme vývoj v této oblasti jak tam probíhá zejm. od podzimu 1987. Již článek "Demokratija i glesnosť" /Pravda 14. 12. 1987/ výrazně rýsoval limity "glesnosti" a ještě dále zechází úvodník Pravdy "Demokracie s iniciativy" / 29. 12. 1987/ , kde se upozorňuje na to, že demokratizace v SSSR není hladkým a bezkonfliktním procesem a mezi zájmovými sdruženími, kterých vzniklo na 30.000 jsou taková, která sledují kulturní zájmy, historické záliby nebo ochranu přírody. Počtud se hodnotí sdružení pozitivně. Ale hned nato následuje vážné "ale". /

"Jsou i taková zájmová sdružení, v jejichž vedení se ocitli podvodníci a demagogové, "kteří pod praporem falešného vlastenečství hlásají šovinistické, antisemitské a sionistické názory a kteří se snaží z pozic buržoázního nacionalismu a jiných nevědeckých pozic revidovat historii SSSR. Existují také skupony, které pod pláštikem zájmové organizace provádějí přímo provokační činnost, horují pro vytvoření opozičních politických stran a svobodných odborů, propagují náhražky kultury a vydávají je za skutečné hodnoty. Jejich činnost se někdy dostává do rozporu se zákonem. Bez souhlasu úřadů organizují manifestace, někdy i výtržnosti, nezákonně tisknou a rozšiřují protisocialistické dokumenty. Mimo zákon se mění demokracie v anarchii. /RP 28.12. 1987 str. 6/

Lze jednoznačně předpokládat, že takovýto výklad sovětské glasnosti a demokracie bude akceptován a uplatňován i ve zdejších podmínkách, takže očekávání těch, kdo si mysleli, že pod heslem perestrojky bude možné v ČS. uvést do pohybu reprízu pražského jara se ukazují jako liché a nereálné. A po 17. prosinci je to ještě evidentnější.

Jak to, že favorit mnohých v dostizích o nástupnictví - premiér federální vlády neuspěl? Jeho šance z hlediska poměru sil v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ byly již dříve nevelké. A po sňromáždění v Lucerně 2. III. 1987 se ještě zhoršily. Tím, že předložil svou koncepci změn zmobilizoval své odpůrce k ráznějšímu jednání, neboť si jasněji uvědomili hrozbu, která tu pro mnohé vyvstává. A personální změny, provedené na březnovém plénu 1987 byly tak jednoznačně v jeho neprospěch, zejm. v sekretariátu ÚV KSČ, že rozhodujícím kolu mohl jen bezmocně přihlížet. Nyní se nabízí ústupová cesta do parlamentu, jenže to končívá na ambasádě v Ankaře či jinde. V budoucnu mnohé bude záviset na tom, zda vítězná garnitura podlehne či nepodlehne svodům "českého revanše", což by jim získalo sympatie zaostalejších nálad v české společnosti, ale do budoucna současně mohlo připravit komplikace o jakých se Novotnému ani nesnilo. Prvních sto dnů nového vladaře, kdy formuluje svou koncepci budoucí politiky zpravidla rozhodne i o jejím dalším pokračování a koneckonců i o směřování k budoucím cílům.

Po másle hešla ani rehabilitace másla/když bylo různými kapacitami dlouhá léta osočováno jako zdravotní rizikový faktor a až po čtyřiceti letech se to po mnoha zkouškách ukázalo jako neopodstatněné/. Prpě by tomu ve společenském životě mělo být jinak, zvláště za těch okolností, které se vytvořily. Tam to tím spíše nejde a nepůjde jako po másle. I když ta osmička na konci letopočtu k tomu láká sjet to jako po másle. Když ovšem setrváme u astrologické magie čísel,lze také připomenout, že osmička ruší osmičku. Rád bych se mýlil, ale nevím, nevím...

2. 1. 1988

Che-che-che charakter

Bla-bla-bla blahobyt

Bu-bu bu- budoucnost

Ze slovníku koktavých

Ve "Velké zemi"

Rok 1988 se může- podle sovětského ekonoma N. Šmeljova - stát rozhodujícím rokem přestavby. V komentáři "Druhé nebezpečí" /Moskovskije novosti 1, 1988/ poukazuje na prohlubující se nebezpečí konzervatismu, které hrozí "udusit poduškou" přestavbu. "Nelze nevidět, že odpor konzervatismu den ze dne sílí, ani ne tak v oblasti projevů a slov, jako rozhodnutí a činů. Domnívám se, že v mnohém nedoceňujeme jeho odpor a sílu, skutečné působení. Vkládáme velké naděje do zákona o podniku, který vstupuje v platnost k . 1. 1988. Nebudeme-li klemat sami sebe a pohlédneme pravdě do očí - co ve skutečnosti zůstalo z tohoto zákona? Státní zakázky - a to je jen jiná forma direktivního plánování - představují 80% výrob. programů a v mnohých odvětvích i 100%. Jistě 20% pro více méně volný trh je lepší než nic. Ministerstva si ponechávají podle normativů odvětví 80- 90% podnikového zisku. Lze to nazývat samostatností podniků? Nejprísnejší kontrole nad všemi fondy podniků, které nemohou samy nic nakoupit. Také ukazatelů plánu neubýlo, naopak, přibýlo. A v těchto podmínkách si děláme naději, že chozrasčet začne fungovat? To vše tu už bylo a s následky toho se dosud potýkáme. "

Šmeljov probírá další překážky, které budou v roce 1988 stát přestavbě v cestě. Pokračuje linie nátlaku a posilování dávno zkompromitovaných administrativních metod. Co je příčinou tohoto neradostného obrazu? Ať již nedomyšlenost nebo zlá vůle, naprostá ztráta občanského svědomí, životní egoismus lidí, lpějících na svých privilegiích, ekonomická negramotnost či inerce hnutí? Možná vše to dohromady. Ale dělat s tím něco je nutné. Jinak i tato reforma, jako dvě předchozí, se zaběhne do písku. Na tom, zda se teď podaří či nepodaří překonat konzervatismus, závisí náš další osud!

Potud Šmeljov, ale podobně se vyslovuje řada dalších sovětských ekonomů, jak to zaznamenal L. Koreněv /Týdeník aktualit 2, 1988, str. 2/. Tak akademik Tichonov soudí, že přestavba v zemědělství se může uskutečnit- za čtvrt století. Dostí příznačná svými výsledky byla anketa pořádaná redaktory Moskovských novostí /č. 1/ během jízdy z Moskvy do Vladivostoku v sibiřském expresu: 16% stoupců přestavby, 13% odpárců přestavby, 71% pozorovatelů a přitom ještě ze sta dotazovaných 20 nevrátilo dotazník! Jistě, vzorek byl malý a převážně ze středních kádrů, ty vyšší létají a ty nižší na takovou cestu nemají. Ale i tak o něčem, výsledek svědčí.

"Běsi přestavby", jak nazval Jelcina a lidi podobných názorů G. Popov /Moskov. novosti č. 51, str. 15/ prý vydávají avanturistické výzvy k ne-

vomoci jí dají. Organizační přípravou je pověřen sekretariát ÚV KSSS a výběr delegátů bude pod vlivem aparátu v krajích a republikách. Má tedy klíčovou roli v tom, kdo na konferenci přijde a o čem se tam bude jednat a jaké závěry z ní vyplynou. Potud se již výhybky pro rok 1988 postavily.

V "malé zemi"

Bohumil Hrabal vyslovil v anketě novoročního čísla nového týdeníku Kmene hezká přání do Nového roku 1988: /aby/"mohli publikovat všichni, nejen ti, kteří dosud publikují, ale i ti, kteří svoje kreace publikovat nemohli, přeji si, aby všechny texty měly více odvahy vstupovat na tenký led a tedy psát taž, aby autoři se lekali svého psaní, aby psali tedy tak, jak od nich veřejnost dosud neočekává, aby čtenáři dostali současné texty hned a ne až za léta ze šuplíku".

I když je na Hrabalově psaní vidět, že je psal s lekem sobě vlastním, bylo by pěkné, kdyby se mu splnilo třeba už /či teprve/ v roce 1988. Žel, nic pro to nesvědčí. Hana Hrabalová nadále pokračuje ve známkování těch literátů, kteří způsobili, že "ozdravovací proces v literatuře byl po lednu 1968 zbrzděn a posléze přerušen"...První rezultáty nových výzkumů dokládají platnost "Poučení"...pravice odváděla pozornost od podstatných problémů a nedovolila řešení uzrát." /Kmen č. 2, str. 3/. Šéfredaktor Tvorby Jaroslav Čejka zase soudí, že vinu na současném stavu literatury mají "pravičáci právem vyloučení ze svazu spisovatelů, právem vyloučení po r. 1968 a zejména ti z nich, kteří působí venku prý proti šíření české literatury ve světě"/Moskovskije novosti 3,1988 /Oběť je viníkem, jak jednoduché je řešení i vlastní rozřešení. Tedy i v literatuře má trvat to, co v obecné podobě pro celou společnost vyjádřili různí autoři ke 20. výročí 5. ledna v RP, Tribuně, Tvorbě. A co potom shrnul šéfideolog Jan Fojtík do závěru, že "jejich návrat do veřejné činnosti je nemyslitelný a že v žádném případě nemůže dojít k ospravedlnění jejich činnosti." Dotvrdil to nakonec i nový gensek KSČ: "Nemáme tedy co měnit!" /a to s odvoláním na M. Gorbačova/ Bylo to lakoňicky striktní odmítnutí všech stanovisek, rozhovorů, průvodních dopisů, které se k tématu vyslovovaly. Ale dalo se tedy teď něco jiného čekat?

Jistě lze klást otázku, byla-li při jednání v Moskvě taková shoda, proč ji svým autentickým vystoupením k problému nemanifestoval sám M. Gorbačov? Zdeněk Jičínský k danému problému píše velmi promyšleně a používá i argumentů z mezinárodního práva, potud jeho texty patří k tomu nejlepšímu, co k tomu nyní bylo napsáno. Má metodu "vzít za slovo"/Rukolapná - řekli by Slováci/. - Dobrých zásad bylo vysloveno mnoho, hezkých taky. Jde o to, zda je možné brát je doslova a zda jsou vždy míněny tak, jak my jim rozumíme.

Gorbačovův text "Přestavba a nové myšlení..." obsahuje mnohé výzvy a

formulace zásad v obecné podobě, ale kromě toho také výklad konkrétních problémů a konfliktů: "Některé socialistické země zažily ve svém vývoji vážné krize. Bylo tomu tak například v Maďarsku 1956, v Československu v r. 1968 a v Polsku v r. 1956 a počátkem osmdesátých let. Každá z těchto krizí měla svá specifika a byla různým způsobem překonána". /str. 144- 145/ / přitom jako důvody krizí uvádí autor omyly vládnoucích stran a neustálé upřené pokusy Západu podkopat rozvoj socialistických států. Což vše je ve své neurčitosti mnohoznačné a připouští různý výklad. Zatím co delší pasáž o příčinách konfliktu s Jugoslávií, Čínou a Albánií je jednoznačná: Trpkých lekcí bylo již dost". Která z omezeností působí na Gorbečovu mnohoznačnost výkladu v případě Československa, je možné vysvětlovat různými hypotézami, ale právě jen hypotézami. Zato je však téměř jisté, že právě letos Gorbačov z kruhu dosevaďního výkladu o "pražském jaru 1968" nezamýšlí vystoupit. Co bude později, zatím těžko soudit; zase bychom se dostali na nejisté třasovisko dohedi, domněnek.

Jistě jsme teprve na počátku r. 1988 a přijde ještě dubnové výročí Akčního programu a srpnové výročí vstupů vojsk a i k těm se bude zřejmě psát. Obávám se ovšem, že se stejnými výsledky jako v lednu. Tedy bez praktických politických výsledků. Pokud píšeme, sbychom spesili duši svou, budiž, ale více od tohoto snažení čekat nemůžeme. Snad něco do budoucna zůstane, trochu jako "kšaft". Buďme si však vědomi, že i rok 1988 uplyne jako jiné a možná ještě rychleji vyšumí. A pak nastane čas bilancovat, čeho jsme zamýšleli dosáhnout a čeho skutečně dosáhli, či asi spíše nedosáhli. Jedné povinnosti před společností se však nemohou aktivní aktéři roku 1968 dobře vyhnout. Měli by co nejotevřeněji a nejseriózněji sepsat vše, co tehdy prožili a to v celé složitosti i rozpornosti. Měli by usilovat ve svých pamětech zachovat svědectví o tom, jak to doopravdy bylo a pomoci tak příštím generacím dobrat se pravdy nejen o osmašedesátém, ale i o osmašedesátících.

17. 1. 1988

Zdeněk J i č í n s k ý

Rudolf S l á n s k ý

Jan S t e r n

Ke stanovisku TASSu k Pražskému jaru 1968

Počátkem ledna 1988 zveřejnila agentura TASS, která zpravidla vyjadřuje oficiální stanoviska, komentář A. Kondrašova o událostech v Československu před dvaceti lety.

Autor komentáře v nich neshledává žádnou podobnost se současnou sovětskou přestavbou. Nebudeme se o tom s ním přít. Trápí ho, když se říká, že Dubčekovo vedení o dvacet let předstihlo KSSS při realizaci hospodářských reforem a demokretizaci. Je to směšný spor, protože pravidla demokratického provozu a samosprávy mají svou historii, sahající až ke starým Řekům a nebyla objevena ani Pražským jarem, ani šperestrojkou". Není ovšem nikdy pozdě dát se jimi inspirovat a vést.

Nehodláme se rovněž přít o to, zda Pražské jaro bylo nadějí socialismu nebo jeho ohrožením. Pro ty, kdož se domnívají, že socialismus je kasárenský dvůr, bylo ohrožením. Pro ty, kteří ještě nezapomněli, že socialismus může být cestou k větší svobodě člověka a občana to byla naděje.

Ale buďiž. I komentátor TASSu má právo na své osobité hodnocení čs. vývoje v roce 1968. Jsou však věci, o nichž by v současném světě nemělo být sporu. Pro všdchny bez výjimky musí platit stěžejní pravidla mezinárodního práva, nemá-li potřetí a naposled dojít ke světovému konfliktu. Lze jen souhlasit s tvrzením M. Gorbačova, že "všeobecný systém bezpečnosti je zároveň systémem všeobecného právního řádu, který zajišřtuje primát mezinárodního práva v politice." Opakujeme proto: nemáme nic proti tomu, aby A. Kondrašov hodnotil čs. pokus o socialismus s lidskou šváří po svém. Upíráme mu však právo, aby si svévolně vykládal mezinárodní právní normy a nazýval nevyprovokovaný vojenský záseh "interhacionální bratrskou pomocí."

Zopakujme si proto, co se před dvaceti lety stalo. V noci z 20. na 21. srpna 1968 vstoupilo do Československa víc než půl milionu vojáků Sovětského svazu a čtyř dalších zemí Varšavské smlouvy, aby násilně přerušili uskutečňování demokratických reforem. Stalo se tak proti vůli obyvatelstva, bez vědomí a proti vůli ústevních orgánů a proto v rozporu s mezinárodním právem-. Šlo o agresí proti spřátelené a spojenecké zemi. Stanovisko čs. ústevních orgánů bylo a je z hlediska mezinárodního práva platné a nelze je dodatečně změnit.

Srovnejme s holou skutečností srpnové intervence tato slova M. Gorbačova, jimiž uzavírá svou knihu o přestavbě: "Principiálním základem všeobecné bezpečnosti v naší době je uznat právo každého národa na volbu vlastní cesty společenského rozvoje a zřeknout se vměšování do vnitř-

ních záležitostí jiných států. " Jsou to rozumná slova. Nelze je však hlásat "urbi et orbi" a přitom se nedistancovat od politiky svých předchůdců, kteří tyto zásady v případě Československa pošlapali.

V mezinárodních vztazích nemohou platit dva standardy - jeden pro Západ, druhý pro Východ . Nemohou platit různé normy pro vztahy mezi zeměmi příslušejícími k různým vojensko- politickým seskupením nebo stojícím mimo ně. Nové myšlení a nová politika platí buď pro všechny, nebo neplatí vůbec. Buď jsou míněny upřímně a pak mají univerzální platnost, nebo jde jen o novou taktiku pro momentální situaci a pak z nových přístupů zůstanou jen staré imperiální praktiky. Pokud se Sovětský svaz nerozejde nejen slovy, ale i činy s dědictvím Brežněvovy éry, a to nejen v Afganistanu, ale i v Československu, těžko si získá v minulosti tolik otřesenou hodnověrnost.

Nikdo v Československu nechce, aby Sovětský svaz za nás řešil naše vnitřní problémy, dosazoval a sesazoval politická vedení. Jedna intervence nám stačila a další nepotřebujeme. Máme však právo očekávat, že nové Gorbačovovo vedení bude jednat v souladu s mezinárodním právem a s vyhlášeným "novým myšlením" a distancuje se od těch činů, jimiž Sovětský svaz své závazky v minulosti hrubě porušil.

Rok 1988, rok dvacátého výročí Pražského jara bude proto důležitým testem důvěryhodnosti nového myšlení a nových přístupů v sovětské zahraniční politice.

Praha 10. 1. 1988

Praha 6
 Pevnostní 6
 Vedení Tassu
 v Praze

V Rudém právu ze dne 8. 1. 1988 byl otištěn článek A. Kondrašova, komentátora TASSu o událostech roku 1968 v Československu a odmítnuta v něm jejich podobnost se současnou přestavbou v SSSR. A. Kondrašov má přirozeně právo zastávat názor, jaký v článku zaujel. Otázkou však je, je-li článek psán objektivně, se znalostí a respektováním konkrétních historických skutečností o kterých píše.

Neznám A. Kondrašova, nevím, jak je starý, zda byl v r. 1968 v Československu, zda skutečně zná hlavní dokumenty z té doby a pod. Jeho článek svědčí o tom, že např. o Akčním programu KSČ z počátku dubna 1968 zřejmě neví, jinak by nemohl odpovědně určité věci tvrdit. Základní problém je však v tom, že A. Kondrašov i nadále píše o vojenské intervenci z 21. 8. 1968 jako o bratrské internacionální pomoci, což nemůže obstát, konfrontujeme-li vojenský zásah SSSR a dalších jeho 4 spojenců z 21. 8. 1968 se základními normami mezinárodního práva, principy Varšavské smlouvy a s požadavky nového myšlení a přestavby v mezinárodních vztazích, o kterých mluví a píše M. S. Gorbačov.

V rámci "glasnosti", která předpokládá otevřené diskuse i o nepříjemných věcech a publikování i jiných stanovisek, než jen oficiálních vám posílám svůj kritický rozbor uvedeného článku A. Kondrašova.

prof. Dr. Zdeněk Jičínský DrSc
 Praha 1, Peřížská 120/12

Zdeněk Jiřínský :

Ke stati A. Kondrašova : Žádná podobnost s přestavbou v SSSR"

Pod tímto názvem uveřejnilo Rudé právo 7. 1. 1988 článek, ve kterém A. Kondrašov, komentátor agentury TASS, v souvislosti s hodnocením událostí v Československu se podjel úkolu dokázat, že tu neexistuje žádná podobnost čs. reformního procesu z r. 1968, známého ve světě jako "Pražské jaro" a současné přestavby.

Argumenty, jimiž A. Kondrašov dokládá svá tvrzení, jsou nepřesvědčivé, protože jsou nepravdivé. Vážná společenskovední analýza prokazuje, že mezi oběma procesy existuje nejen podobnost, ale přímo podstatná shoda, pokud jde o povahu čs. obrodného procesu a sovětské přestavby a jejich orientaci. Zároveň tu ovšem jsou i četné difference, vyplývající z rozdílností zemí a společností, v nichž se tyto pokusy o obrodu socialismu uskutečnily, resp. uskutečňují. V obou případech jde o složité sociálně politické procesy, které přirozeně lze hodnotit různě, podle toho, z jakých hledisek, z jaké hodnotové škály se vychází apod. Z toho zcela logicky plyne, že tak jako existuje široká škála názorů a hodnocení od nadšeně a nekriticky kladných až po zcela záporné při posuzování Pražského jara i sovětské přestavby, tak lze vyvozovat i různé závěry při srovnávání obou procesů-

I při uznávání nutné rozdílnosti názorů a závěrů o obou reformních procesech platí, že ne každý úsudek má stejný význam a hodnotu s hlediska historické pravdy, protože existují jistá vědeckotechnická kritéria a pravidla, která umožňují rozlišovat. Vztáhnou-li se na to, co píše A. Kondrašov,, ukáže se, že mu nejde o poznání pravdy, které se sám dovolává, ale že sleduje velmi utilitární, pragmaticko-mocenské cíle. Toto jeho snažení je konformní se současnou oficiální čs. kampaní proti Pražskému jaru a svědčí zřejmě o koordinovaném postupu obou stran.

Pokud se mají brát vážně výzvy M. S. Gorbačova k novému myšlení v mezinárodních vztazích, jeho úsilí o jejich přestavbu, pak uvedené snahy A. Kondrašova i čs. propagandy jsou s nimi v příkrém rozporu. Jsou typickým projevem starého myšlení, projevem sovětského hegemonismu, obhajobou imperiální praxe a jako takové je třeba je kategoricky odmítnout.

Základním problémem ovšem není, zda tu existuje - či nikoli- rozdílnost Pražského jara a sovětské přestavby, jakkoli je to téma zajímavé a teoreticky i prakticky velmi významné. Základní otázkou, kterou stať A. Kondrašova přechází, která však vyžaduje od sovětské strany jasbou odpověď, je vojenská intervence SSSR a jeho 4. spojenců do vnitřních čs. záležitostí z 21. 8. 1968.

Je to velmi kyselé jablko a není příjemné do něj kousnout. Proto také M. S. Gorbačov při své návštěvě Československa v dubnu 1987 se v oficiálních projevech vyhnul jakékoli zmínce o tzv. internacionální bratrské pomoci, jak se v duchu Orwellova roku 1984 označuje onen brutální

vojenský vpád do Československa s cílem násilně přerušit a potlačit jeho reformní vývoj.

A. Kondrašov znovu vydává tuto akci za internacionální pomoc. Ve své textu ve snaze dokázat to, co si předsevzal, porušuje základní pravidla novinářské etiky, která by měl každý profesionální žurnalista respektovat. Proto tvrdí jasné nepravdy, srovnává nesrovnatelné a uchyluje se ke "krátkým spojením"; vždyť pro něho zřejmě účel světi prostředky. Jak jinak posuzovat jeho konstatování, že "závěry lednového pléna zůstaly v podstatě na papíře, neboť tehdejší pravicově oportunistické vedení KSČ nedokázalo vypracovat reálný akční program v ekonomice, sociální sféře a kultuře."

Ví vůbec A. Kondrašov o tom, že ÚV KSČ přijal počátkem dubna 1968 pod názvem Akční program komplexní program réform čs. státu a společnosti a seznámil se s ním, než napsal tento článek? Kdyby tomu tak bylo, jak by mohl- bez vlastního kritického komentáře- převzít nepravdivý závěr stati Rudého práva z 5. 1. 1988 o tom, že pravicově-revizionistická skupina ve vedení strany usilovala o změnu zahraniční orientace ČSSR, když příslušné pasáže Akčního programu i konkrétní akty čs. zahraniční politiky svědčí o pravém opaku. Kdyby čs. vedení v čele s A. Dubčekem v té době postupovalo tak, jak tvrdí zmíněný pasáž z Rudého práva, jehož se dovolává A. Kondrašov, proč by například souhlasilo s konáním štábního cvičení ozbrojených sil Varšavské smlouvy na jaře 1968 na čs. území?

A. Kondrašov dále píše: "Srovnejme i to, jak se přestavba v SSSR odrazila na vztazích se socialistickými zeměmi. Nesporně se upevnily a byly obohaceny novým obsahem... To vše nápadně kontrastuje s omezováním zahraničně politické, stranické i kulturní spolupráce ČSSR s jejími spojenci a přáteli v r. 1968. Nyní lze ocitovat desítky prohlášení vedoucích stranických a státních představitelů socialistických zemí, v nichž podporují úsilí SSSR o obnovu společnosti. Š Co to má společného s projevy znepokojení a obav o sám osud socialismu, které mnohokrát vyjedřoval tehdejšímu vedení KSČ vedoucí představitelé bratrských zemí při setkáních a návštěvách v r. 1968?"

Při čtení těchto řádků se nechce věřit vlastním očím. Lze něco takového vůbec vážně napsat? Lze zcela vyloučit soudnost čtenářů těchto řá-

Je-li něco vskutku nesrovnatelné, pak je to reálné postavení a mocenský vliv SSSR ve Varšavské smlouvě i v RVHP s kterýmkoli jiným jeho členem, včetně ČSSR, což platilo v r. 1968 i v r. 1988. Konzervativní němovské vedení SSSR - spolu s obdobným vedením v PLR a NDR - v r. odmítalo reformní čs. proces a dělalo všechno, aby zcela paralyzovalo jeho vliv uvnitř socialistické soustavy a aby jej zmařilo uvnitř Československa. A svým ~~negativním~~/ mocenským působením toho dosáhlo. - Současné vedení v SSSR právě svou celkovou vshou dosahuje toho, že se-

verbálně - jeho spojenci ve Varšavské smlouvě a v RVHP, i přes ev. vnitřní odpor, většinou pozitivně staví k sovětské přestavbě. Přehlíželi-li A. Kondrašov tuto skutečnost, sám se jako novinář charakterizuje a diskvalifikuje. x/

x/ A. Jakovlev na počadě vedoucích pracovníků sovětských sdělovacích prostředků prohlásil mj. : "Otázka mravnosti je základní otázkou přestavby. Bez své duchovní stránky není přestavba možná. "/R.P. 7. 12.1987/. A. Kondrašov a ti sovětské žurnalisté, kteří píšou obdobně jako on v duchu starého myšlení, prokazují přestavbě vpravdě mečví služby.

Sovětská přestavba ve vnitřních i vnějších vztazích, jak ji formuluje nové sovětské vedení v čele s M. S. Gorbačovem, znamená i ve vztazích mezi KS i socialistickými státy něco nového, co tu v roce 1968 nebylo a být nemohlo. Proto také tehdy došlo k vojenskému zásahu proti ČSSR. A. Kondrašov, jako pracovník oficiální agentury TASS se jistě hlásí k přestavbě, měl by se tedy snažit vysvětlit v čem je rozdíl mezi zahraniční politikou brežněvovského vedení v r. 1963, jejímž důsledkem byla intervence v srpnu 1968 a politikou M. S. Gorbačova a z toho hlediska kriticky posoudit, co se tehdy dělo a proč, z jakých důvodů - v čs. -sovětských vztazích. Logickým důsledkem takového rozporu, který ovšem není pro sovětské vedení politicky nikterak snadný a jednoduchý, je závěr, že za poškození čs. sovětských vztahů v té době a za vojenský vpád do Československa nese odpovědnost brežněvovské vedení SSSR. Tímto zásahem zmařilo nejen čs. reformní proces obrody socialismu se všemi negativními, dodnes nepřekonanými důsledky v Československu, ale nebylo čejně poškodilo prestiž socialismu a Sovětského svezu v celém světě. x/

x/ Tehdy uživenou argumentaci sovětské strany, která je vyjádřena i v čl. 1. Smlouvy mezi vládou ČSSR a SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR /č. 11/1969 Sb./, že tato vojska jsou v ČSSR "za účelem zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství před silnými revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil" nelze - po časovém odstupu - brát vážně. Její účelový charakter je více než zřejmý - žádné takové ohrožení reálně tehdy - ani později - neexistovalo a neexistuje.

V dalších budou uvedeny některé myšlenky M. S. Gorbačova k základním otázkám vztahů mezi národy a státy, včetně států socialistických, k otázkám mezinárodní bezpečnosti a mezinárodního práva, k vytváření společného "evropského domu" apod. Buďte jich zmíněno více z různých jeho projevů, aby se ukázalo, jaký význam M. S. Gorbačov jim přikládá a aby se zároveň, i když povaha těchto myšlenek to sama vylučuje, čelilo možné námitce, že to jsou citace vytržené z kontextu apod. Nechť čtenář sám konfrontuje s těmito myšlenkami a postuláty vojenskou intervencí 5. států Varšavské smlouvy proti Československu v srpnu 1968.

" Každá země má právo svrchovaně si volit vlastní typ uspořádání a nezávisle rozhodovat ve vlastním domově...Kdyby nebylo uznáváno svrchované právo každého národa, každé země, nastal by v mezinárodních vztazích chaos"/RP, 15.7. 1986/. - "Dokonce i když se národ zmýlí, musí sám najít východisko. To je jeho právo. /M. S. Gorbačov: "Přestavba a nové my-

šlení pro naši zemi a pro celý svět", Praha, Svoboda 1987, str. 191. "Uznání práva každého národa na svrchované rozhodování o cestách a formách jeho rozvoje je nezbytnou podmínkou mezinárodní bezpečnosti. To platí i o právu na sociální status quo. I to je výhradně vnitřní záležitost. Je třeba vyloučit veškeré polusy - přímé i nepřímé - ovlivňovat vývoj jiných zemí a zasahovat do něho." "Jsme přesvědčeni, že všeobecný systém bezpečnosti je zároveň systémem všeobecného právního řádu, který zajišťuje primát mezinárodního práva v politice." /M. S. Gorbačov v článku pro listy Pravda a Izvestije, RP., 17. 9. 1987/. - "Principiálním základem všeobecné bezpečnosti je uznat právo každého národa zvolit si vlastní cestu společenského vývoje, zřici se vměšování do vnitřních záležitostí jiných států, mít úctu k jiným a přitom objektivně a sebekriticky pohlížet na svou vlastní společnost." /M. S. Gorbačov, cit. kniha, str. 126/.

Tyto principy jsou obecné a nutně se vztahují i na vztahy mezi socialistickými státy a jejich KS. M. S. Gorbačov ve svém projevu k 70. výročí VŘSR zaujal kritické stanovisko k některým momentům sovětské zahraniční politiky, odsoudil v něm "domýšlivou vševědozcnost", která je vlastně strachem z neschopnosti zvládnout nové problémy apod. V jeho závěru prohlásil, že získané zkušenosti dovolují lépe budovat vzájemné vztahy mezi socialistickými zeměmi na všeobecně uznávaných zásadách. Je to bezvýhradná a naprostá rovnost. Je to odpovědnost vládnoucí strany za záležitosti ve svém státě i vlastenecká služba svému lidu. Je to péče o společnou věc socialismu. Je to vzájemná úcta, seriózní přístup k tomu, čeho přátelé dosáhli a co vyzkoušeli, i dobrovolná mnohotvárná spolupráce." /Projevy M. S. Gorbačova, RP. 3. a 4. 11. 1987/. -

Přestavba vztahů mezi socialistickými státy vyžaduje, "aby celý systém politických vztahů mezi socialistickými státy byl budován na základě plné samostatnosti... Samostatnost každé strany, její právo svobodně rozhodovat o otázkách své země a její odpovědnost vůči vlastnímu lidu - to jsou naše bezpodmínečné zásady." /M.S. Gorbačov, cit. kniha, str. 196/ - podtrženo Z.J./

Srovnáme s těmito zásadními stanovisky nejvyššího sovětského představitele postup vedení KSSS i dalších států Varšavské smlouvy vůči Československu v období Pražského jara, jakmile se začaly formovat nové koncepce a kontury dalšího čs. socialistického vývoje.

Na základě čeho si SSSR spolu se svými spojenci osoboval právo kategoricky posuzovat co je a co není socialistické apod., a na základě toho pak odsuzovat vnitřní čs. vývoj a zasahovat do něj. Uveďme tu drážďanskou schůzku vedoucích představitelů KS z března 1968, moskevská jednání v květnu 1968, varšavské setkání 15. 7. 1968, které se změnilo v tribunál, odsuzující reformní politiku KSČ a celé Pražské jaro, červencovou schůzku vedení KSSS a KSČ v Čierné pri Čope a bretilavské setkání 3. 8. 1968,

na němž byla přijata známá rezoluce, z níž pak SSSR vyvozoval své právo intervenovat do vnitřních čs. záležitostí.

Toto neustálé vměšování SSSR do čs. vývoje v době Pražského jara vyvrcholilo 21. 8. 1968 vojenským vpádem 5 států Varš. smlouvy do Československa.

Vojenská intervence SSSR a dalších 4. států V- smlouvy z 21. 8. 1968 do vnitřních čs. záležitostí popřela, jak prohlásilo PÚV KSČ téhož dne, základní normy mezinárodního práva i zásady vztahů mezi socialistickými státy. Byla nevyprovokovanou agresí proti surchovanému a nezávislému státu, agresí z morálně politického hlediska o to horší a neospravedlnitelnější, že se týkala spojence, který se nijak nezpronevěřil svým zámyslům a který slovy i činy prokazoval svou vůli jim dostát a důsledně je plnit.

Nejvyšší státní orgány ČSSR, prezident republiky, vláda i NS vojenský zásah z 21. 8. 1968 kategoricky odsoudily - stejně jako PÚV KSČ v prohlášení z 21. 8. 1968 - a toto jejich stanovisko bylo mezinárodněprávně i politicky relevantní. Žádný pozdější akt jakéhokoli čs. politického a státního orgánu nemohl toto odsouzení agrese změnit v bratrskou internacionální pomoc, za níž³⁹ ji - marně z hlediska čs. i světového veřejného mínění - pokoušeli vydávat ti, kdo se jí dopustili.

Nová zahraniční sovětská politika se touto nemilou záležitostí dosud nemusela zabývat, protože jde o událost starou téměř dvacet let, která nemá již v mezinárodní politice ten význam, jako vojenská intervence v Afganistanu z konce r. 1979. V souvislosti se 70. výročím VŘSR se však i v Moskvě ukázalo, že ani sovětská intervence do Československa ze srpna 1968 není zcela zapomenuta a že právě probíhající sovětská přestavba je neobyčejně aktualizuje, stejně jako aktualizuje i reformní proces Pražského jara. Tím více se tento problém bude dostávat do popředí, jak se bude blížít 20. výročí Pražského jara a sovětská vojenská intervence z 21. 8. 1968.

Tato mezinárodní pozornost je zcela přirozená a je nonsmyslní prohlašovat ji, jak to činí A. Kondrašov a R. P., za nějakou kampaň západního pravického tisku. Vždyť v r. 1968 rozhodující většina levicových a demokratických stran a sil /téměř všech KS se širší členskou základnou a socialistických stran/ vojenský zásah do Československa odsoudila a svůj negativní vztah k němu nezměnila. Proto bude práven očekávat, jak se nová sovětská zahraniční politika a nové myšlení, které ji inspirojuje, dokáže vyrovnat s tímto tíživým dědictvím brežněvovské éry. M. S. Gorbačov rozváděje svůj přírůstek v "celoevropském domě" nepsal, že SSSR by nechtěl, aby si dvéře "kdokoli otevřel kopancem a usedl do čela stolu v cizím bytě." /M. S. Gorbačov, cit. kniha, str. 188/.

To však právě, mírně řečeno, učinil SSSR spolu se 4 spojenci svým vpádem do Československa v srpnu 1968 a i M. S. Gorbačov to musí vědět.

Sovětská zahraniční politika v době přestavby dosáhla nemalých úspěchů díky tomu, že se oprošťovala od ideologických předsudků, že překonávala četné stereotypy a strnulé postoje z dřívějších období, že byla ochotna ke kompromisům a ústupkům, které po dlouhá léta odmítala/např. požadavek mezinárodní kontroly při provádění odzbrojovacích opatření apod./ To jí jistě získává větší kredit u mezinárodní veřejnosti i u vedoucích představitelů mnoha států bez ohledu na jejich politickou orientaci. Zároveň však nelze nevidět, že tento proces je v samých začátcích, že je stále ještě velmi slabý a vratký. Fenomen sovětské hrozby není pouhým výmyslem protisovětské propagandy na Západě, ale reálně působící politickou skutečností, jež má své některé kořeny i v někdejších ideologických výzvách a aspiracích i politických akcích sovětské zahraniční politiky v období po II. světové válce. Její vliv a účinnost v Evropě právě neobyčejně zvýšily takové akty sovětské zahraniční politiky, jako byla intervence do Maďarska v r. 1956, do Československa v r. 1968 a v r. 1969 do Afganistanu i tlak na Polsko začátku 80 let v době působení Solidarity. Dále je tu i sovětská vojenská převaha, jež vyvolává zejména v západní Evropě pocit ohrožení /viz např. důsledky instalace sovětských raket SS20 aj. / a je zdrojem i odpovídajících postojů západoevropských vlád, zvláště Velké Británie, Francie a NSR.

Sovětská zahraniční politika nebyla nikdy chudá na četná prohlášení a odzbrojovací návrhy, které však mívaly často převážně propagandistický charakter. Nezískala si z řady důvodů potřebnou důvěryhodnost a proto i v současnosti při ~~příznivém~~/ střízlivém přístupu - i za předpokladu, že nová Gorbačovova politika bude úspěšně pokračovat - nutno počítat jen s pomalým překonáváním existujícího stavu nedůvěry. A v tomto procesu mnohem více než obecná prohlášení o principech vztahů mezi národy a státy působí jednotlivé konkrétní kroky a opatření, která účinně odstraňují existující bariéry a obnovují, resp. vytvářejí důvěru. V tomto ohledu bude tedy postoj sovětské zahraniční politiky k vojenské intervenci SSSR a čtyř jeho spojenců do Československa v srpnu 1968, k tomuto flagrantnímu porušení mezinárodního práva a zásad vztahů mezi socialistickými státy, významným a zarpveň účinným testem opravdovosti nového myšlení a důvěryhodnosti sovětské přestavby a s ní spojené nové zahraniční politiky. Bylo by si přáti - z hlediska zájmů čs. společnosti i celého mezinárodního společenství - kdyby v této zkoušce obstála, i jsyž článek A.Kondraševe je tu varovným znamením o síle starých přístupů a minulosti.

11. 1. 1988

Vlastnické vztahy a ekonomická reforma

Východním bodem pro řešení všech otázek metod řízení národního hospodářství se nutně musí stát formulace problematiky společenského vlastnictví. Kdo je subjektem /nositelem/ vlastnických vztahů? Aniž by bylo třeba vstupovat do hlubokých teoretických diskusí, je jasné, že řízení, tj. způsob nakládání s výrobními prostředky a rozdělování produktu, který je na těchto výrobních prostředcích vytvářen, je obsahem činnosti subjektu /nositele/ vlastnických vztahů. Dosavadní centralisticko-byrokratický model řízení národního hospodářství vycházel prakticky z toho, že nejvyšším subjektem vlastnických vztahů je stát reprezentovaný výkonným orgánem, tj. vládou. Všechny nižší stupně řízení jsou pouze podřízenými složkami řízní jednotného mechanismu, přičemž čím menší autonomie nižších složek, tím lépe je vlastnické právo vykonáváno. Z tohoto pojetí vyplývají všechny záporné tendence, které se realizují v současném stavu národního hospodářství a v rozporech mezi jednotlivými složkami aparátu hospodářského, tj. konkrétně mezi centrem, hospodářskými organizacemi a pracujícími.

Při formulaci strategie zaměření zásad ekonomické reformy je řešení vlastnických vztahů otázkou základní. Uvážíme-li, že reformu je možno realizovat postupně, pak pro stanovení její cílové podoby je řešení otázek vlastnictví otázkou rozhodující.

Vlastnické vztahy je třeba posuzovat podle základních dokumentů, které daly vznik společenskému vlastnictví v našem státě, tj. znárodnujících nikoli zestátnujících dekretů. Výrobní prostředky byly znárodněny a staly se vlastnictvím lidu a ne státu /srovnej např. ČSD a pošty, které nebyly znárodněny, neboť byly a zůstaly vlastnictvím státu/. Z toho vyplynulo, že přímí výrobci jakožto vlastníci výrobních prostředků z přísně účelových důvodů delegovali státu určité hospodářské funkce, které nemohou sami dost dobře provádět. Další vývoj soustavy řízení národního hospodářství pak vyústil do současného stavu, kdy jediným faktickým vlastníkem výrobních prostředků je

stát a přímí výrobci byli zbaveni možnosti vykonávat svá původní vlastnická práva.

Z hlediska cílové podoby ekonomické reformy půjde o to, aby základním subjektem vlastnických práv se stali výrobci srušení v hospodářských organizacích bez rozdílu typů, v nynější terminologii národní podniky, družstevní, komunální.

Pokud jde o státní hospodářské organizace /ČSD, spoje, energetika/, může výkon vlastnických práv vykonávat stát, který je deleguje podle odvětví na příslušné státní hospodářské organizace.

Dvojznačný charakter výrobků

Dalším důležitým momentem pro stanovení institucionálních nástrojů cílové podoby ekonomické reformy je pochopení dvojznačného charakteru přímých výrobců a rozporů, které z této dvojznačnosti objektivně vyplývají. Přímí výrobci jsou jednak jako vlastníci výrobních prostředků zainteresováni na ekonomické efektivnosti fungování příslušné ekonomické hospodářské organizace vyjádřené růstem jak masy tak míry zisku a jednak na co největším podílu využití zisku pro jejich přímou spotřebu, tj. na minimalizaci té části zisku, která musí být použita pro racionalizaci a rozšířenou reprodukci.

Tato reálně existující rozpornost se projevuje v nejhranějších formách a při současném institucionálně-politickém uspořádání výrobních vztahů, které se tyto rozpory snaží zakrývat, se projevuje pasivitou, programovým odmítáním jakékoli angažovanosti, čistě spotřebním chápáním účasti ve výrobním procesu, absencí kritiky o sebekritické analýze nemluvě, potlačování kritiky a pod. Názorně tento stav ilustrovaly tři reportáže Rudého práva o administrativně-soudním šikanování "nepokojného" zlepšovatele a kritika v dílnách ČSA na letišti v Ruzyni, řešení rozporů mezi mládou agronomkou v JZD a vedoucím dopravy pomocí brutálního násilí či rozporem mezi mladými zaměstnanci výpočetního střediska a jeho vedoucím, který vypsal v rozpad pracovníka o vzduší a označení kritické aktivity mládežnické brigády za návrat do krizového období z konce 60. let. Ve všech těchto případech se instituce, které by měly tyto případy řešit, případně jim předcházet /výbor KSČ, ROH, SSE, vedoucí orgány, vedení podniku či představenstva družstva/ ukázaly jako, mírně řečeno,

ne na svém místě. Tyto případy ukázaly velmi názorně, jak rozpory vznikající ze snahy využít práva spoluvlastníka výrobních prostředků k jejich racionálnějšímu využívání narůstají na téměř neprostupnou brábu institusí bránících v podstatě neomylnost centra. Přími nadřízení těchto "horlivců" jsou tím nejnižším stupínkem státu-centra a ohrožení jejich postavení je byt malým a třeba i nedáležitým ohrožením celé hierarchie centralistického byrokratického systému. Proto politické orgány i na této nejnižší úrovni chápou vědomě či nevědomě jako svou hlavní úlohu ochraňovat systém anebo alespoň se stáhnout do pozadí.

V uvedených případech šlo o praktický projev rozporu mezi státem /vedoucí jsou de facto představiteli státu/ a příjmi výrobci, kteří chtěli realizovat své spoluvlastnické právo realizací opatření k racionalizaci výroby. Tyto případy nejsou výjimkou, vybočením z řady, ale pouze drastičtější formou projevu sociálních rozporů prakticky na všech pracovištích. A jsou to jen rozpory vyplývající pouze z jedné strany dvojnásobnosti příjích výrobců - ze snahy po racionalizaci. A což rozpory vyplývající z druhé strany této dvojnásobnosti - ze snahy zajistit si co největší podíl na spotřebě - tedy rozdělení zisku pro osobní spotřebu. Občas těchto rozporů je utluzována nivelizací /která zdánlivě vznikla nechtěně/ a jednak "uplácením" pracujících zamhuřováním očí nad všemožnými nešvary a hlavně "projídáním" budoucnosti snižováním míry akumulace. Vytvoření institucionálního prostoru pro řešení uvedených sociálních rozporů je problémem cílové podoby reformy. A nejen cílové podoby, ale i postupných etap.

V situaci, kdy sociální rozpory jsou už zcela utlumeny, je těžko si představit, že v různých etapách provádění reformy je možno vyhocení rozporů eliminovat. Ekonomické deformace vyvolané "utluzovací" politikou musí být nezbytně dříve či později /čím dříve, tím lépe/ odstraněny. A co pak? Bez odpovídajícího institucionálního zámeí nabudou sociální rozpory destruktivní charakter, který vytvoří pro realizaci reformy nepříznivé podmínky a vyvolá velmi silné retardační tendence výhodné pro dogmaticke-byrokratické "přátele" reformy.

Nejde o to, že by sebelepší instituční zámeí sociální rozpory odstranilo nebo otupilo, ale máže jejich tlak zregulovat do potřebných směrů a omezit jeho destruktivnost.

K realizaci reformy je třeba přistoupit ze dvou hledisek.

Jednak je to vytvoření soustavy institucionálních nástrojů zajišťujících reálný výkon vlastnických práv přímých výrobců a jednak faktický obsah vyjádření těchto zpráv v dokumentech a pravidlech hospodářského mechanismu. Přičemž druhé hledisko a jeho vliv na postavení a chování pracujících je daleko významnější a důraznější, než vliv institucionálních nástrojů. Pro fungování institucionálních nástrojů musí být hospodářský mechanismus vytvořen potřebný prostor.

Cílové řešení a otázky přechodu

Pro reálný výkon vlastnických práv je nutné, aby kolektivy výrobců měly potřebné, jimi vytvořené finanční a materiální prostředky a mohly s nimi nakládat podle vlastních záměrů a potřeb. Ve své cílové podobě musí reforma hospodářského mechanismu vyústit do toho stavu, kdy stát bude své potřeby pokrývat pouze daní, které mohou mít určitý stimulační a usměrňující charakter, ale jejichž hlavním posláním musí být krytí potřeb státu. Samozřejmě je nutné a možné v různých fázích, situacích či etapách tyto potřeby formulovat různě, ale z hlediska fungování mechanismu musí jít pouze o ty potřeby státu nebo jeho výdaje, které vyplývají z funkcí, které mu delegovali přímo výrobci proto, že je nemohou nebo nejsou schopni vykonávat sami. Rejde v této souvislosti o funkce státu spojené s obranou, veřejným zdravotnictvím, školstvím, sociální péčí, správou a pod. Jde o to, aby ve své cílové podobě reforma znamenala minimalizaci přímého přerozdělování zdrojů státem, zdrojů, které byly vytvářeny kolektivní výrobou. Nezbytný přirozený proces přerozdělování se musí odehrávat především v oblasti tržních vztahů a zejména na peněžním trhu.

V přechodné etapě k cílové podobě reformy musí funkcí státu být vytváření tržních vztahů v celé šíři hospodářského mechanismu s tím, že přímé přerozdělování finančních prostředků státem bude postupně omezoвано až na nezbytné minimum.

Přechodná etapa musí být časově limitována /snad 3-5 let/, aby bylo co možná v největší míře zabráněno retardacím anti-reformním tendencím. Bylo by bláhové předpokládat, že retardací tendence anti-reformní se neprojeví, a to velmi silně, při vzniku ekonomických a sociálních obtíží, které se nutně přenesou do oblasti politické a ideologické. Při všech postupných krocích v

realizaci reformy se nesejí zřítacet se zřetelc cílová podoba fungování hospodářského mechanismu jakožto tržní soustavy sdružení výrobců. Snad jen pro úplnost nebě i pro "alibistické" zajištění autora je nutno zdůraznit, že nemůže jít o živelnost tržních sil ve své destruktivní podobě svého počátečního období průmyslové revoluce, ale o uvědomělé chování tržních partnerů /kolektivních výrobců/ hledajících a nacházejících na trhu potvrzení správnosti svých hospodářských záměrů. A proto výrobci poskytují státu pravomoci a prostředky pro stanovení pravidel a regulativů eliminujících destrukční ~~řizky~~ živelnost.

Takové výstupy státního plánu jako limity a direktivní přímé úkoly je třeba i v přechodném období chápat pouze jako dočasný přežitek nedostatkové ekonomiky a v cílové podobě reformy je nezbytné jejich úplné zaniknutí. I pro takové oblasti, jako je např. obrana či řešení ekologických problémů, je možné vycházet ze zásad tržní ekonomiky. Znamená to, že stát pro tyto a podobné oblasti bude vystupovat jako jeden z tržních partnerů a priority zajišťovat ekonomickými nástroji /daňové zvýhodňování, výhodnější úvěry apod./.

Kejsložitější otázkou z řady jiných složitých otázek v přechodném období bude stanovení té míry nezbytné centralizace prostředků pro přímé přerozdělování, které by zajistilo stejné výchozí podmínky i pro ty kolektivy výrobců, jejichž výrobní zařízení je zastaralé, neboť jimi vytvořené zdroje byly použity pro jiné účely. A právě v této souvislosti dojde ke vzniku ostrých sociálních problémů. Předpokládané útlumové programy se nutně střetnou s problémy dvojího charakteru. Jednak půjde o zánik výroby, které u nás vznikly z krátkodobých, konjunkturálních důvodů, které ani prostředky pro racionální rozšířenou reprodukci nevytvořily a ani v našich podmínkách vytvořit nemohly a které se udržovaly jedině na úkos relativně efektivnějších. I s utlumením /likvidací/ takovýchto výroby a oborů budou spojeny ostré sociální střety. Jak ostré střety však vzniknou tam, kde pro danou výrobu byly jak tradice, tak i ekonomické podmínky, ale které zastaraly a přestaly být racionální ne vinou neschopnosti kolektivu výrobců, ale proto, že jimi vytvořené prostředky byly centrálně přerozděleny na účely jiné, třeba na realizaci a udržení neracionálních výroby.

Sortimantní skladby našeho strojírenství, které vyrábí řádově většinu ~~světového~~ světového sortimentu strojírenské produkce při

obrovské náročnosti materiálové a s tím spojený rozvoj hutního a energetického průmyslu je dosti názorným příkladem, proč a kam byly přerostdělovány prostředky z oborů v počátečních stádiích ekonomicky výhodných a s produkcí na světové úrovni.

Lze janož závidět Sysifovi jeho valení balvanu ve srovnání s balvanem, který je třeba odvalit při řešení strukturálních otázek a vypracování útlumových programů z hlediska možných a nezbytných ~~sociálních~~ sociálních střetů. A na tomto poli vzniknou první retardační a antireformní tendence.

Lze tedy shrnout, že postupné vytváření tržní soustavy sdružení výrobců vytvoří prostor pro neformální působení institucionálních nástrojů, prostřednictvím kterých přímo výrobci realizují právo vlastníka, ale i právo spotřebitele.

Problém institucionálního uspořádání

Úvahy o institucionálních nástrojích bude účelné začít terminologií. V "konkretizaci" zásad se hovoří: "základním článkem řízení ve sféře výroby, služeb a oběhu učinit obecně hospodářskou organizaci /státní, družstevní, komunální/". V této terminologii přežívá dosavadní přístup k vlastnictví i členění vlastnictví na nižší a vyšší formy, kdy nejvyšším a tedy nejdokonalejším bylo státní a všechny ostatní /družstevní, komunální/ byly formami nižšími, trpěnými proto, že pracující v těchto formách nižších bylo třeba pro jejich úroveň uvědomění učinit nějaké ústupky. Bylo by snad zbytečné v současné době dokazovat nesprávnost těchto názorů. Přitom, pokud jde o družstva /JZD, výrobní, spotřební/ v současnosti, jejich charakter jako sdružení nejen výrobců, ale i vlastníků výrobních prostředků je iluzorní a pracující v těchto organizacích jsou prakticky ve stejném sociálním postavení jako v národních podnicích či podnicích komunálních. Rozdíly, které se projevují ve formách ~~organizace~~ odměňování, řízení, organizační struktury a pod., vyplývají především z technických, technologických a přírodních zvláštostí těchto oborů podnikání. Jediným výrazným /byť převážně formálním/ rozdílem je v družstvech to, že pracující volí své řídicí orgány. Předpokládaná volitelnost řídicích orgánů v ostatních hospodářských organizacích rozdíly prakticky úplně setře. Jen na okraj je vhodné připomenout kdysi tak rozvinuté představy o ~~organizaci~~ "posvednutí" družstevní formy vlastnictví do všenárodní, tedy de facto o zestátnění. Je možné povzdechnout, kdeže loňské dogmatické sněhy jsou? Nebo je na

tento povzdech ještě brzy? Termín státní hospodářské organizace by měl být vyhrazen pro takové, jako např. ČSD, Spoje, státní banka a snad energetika, kde přímý vliv státu by měl být výraznější a bezprostřednější, než u všech ostatních. Pro všechny ostatní - buďto se omezit termínem hospodářské organizace, a jestli nutný nějaký přívlastek, pak snad národní či lidová hospodářská organizace. Jsem toho názoru, že již terminologická přesnost je výrazem nového myšlení a chápání postavení kolektivu výrobců jakožto základního kamene ekonomické reformy.

Jakou dát institucionální podobu dvojnásobnosti kolektivu výrobců? Rozpor mezi postavením přímého výrobce jakožto spolu-vlastníka výrobních prostředků a tedy zainteresovaného na racionálním použití jimi vytvořených zdrojů a jeho postavením jako spotřebitele zainteresovaného na maximalizaci jeho osobního podílu na vytvořených zdrojích je třeba chápat jako přirozený a ne jako něco přežívajícího, zavrženíhodného. Tento rozpor je ve své podstatě nosným momentem ekonomického rozvoje. Vyjdeme-li z této přirozenosti, pak je nutné zformovat prostor, ve kterém by projevy rozpornosti dvojnásobnosti přímých výrobců mohly nacházet své progresivní vyjádření a omezovala se možná destruktivnost. Vyostření destruktivnosti v sociálních střetech není nic víc a nic máň než svědectví nepochopení nutnosti existence sociálních rozporů a především neschopnosti pochopit jejich racionální jádro a najít způsob, jak je řešit. Aby každý přímý výrobce se mohl seberealizovat jako ^{spolu}vlastník ve svém pracovním kolektivu, musí se mu vytvořit potřebný prostor tím, že bude mít možnost v příslušném orgánu uplatnit svůj vliv na základní otázky rozvoje svého podniku. Jde především o schvalování vývojových směrů podniku a použití vytvořených zdrojů /fondů/ a o vliv na určování vedoucích kádrů, které budou podnik řídit. Tento prostor mohou vytvořit samosprávné orgány.

Aby každý přímý výrobce mohl uplatňovat svá práva na patřičný podíl na spotřebě, musí mít instituci, která by toto jeho sociální právo mohla formulovat a případně i pomáhala prosazovat. Tuto funkci mohou plnit odbory.

Nelze se naivně domnívat, že hlavní partneři na sociálním poli - stát-vedení podniku-přímý výrobce i při fungování samosprávných podniků najdou v každé době harmonické vyjádření svých zájmů a hledisek ať v cílové podobě ekonomické reformy, tak v přechodném období. U přímých výrobců bude vždy převládat zájem na co největ-

ším podílu použití zdrojů na spotřebu, u státu zájmy globální a centralistické a u vedení podniku /byť voleného/ zájem ekonomické reality.

Bude proto účelným soustavu institucionálních nástrojů nepokládat za uzavřenou, ale otevřenou nezbytným úpravám na podkladě výsledků jejich fungování.

Je nesporné, že na úrovni statutárních hospodářských organizací musí vzniknout volený orgán - podniková rada pracujících. Tato rada by vypisovala volby vedoucích pracovníků organizace. Dále by vedení předkládalo radě podnikové hospodářské plány a z výsledky své činnosti, které by společně předkládaly pracujícím ke schválení. V praxi je možné očekávat i rozporné návrhy vedení podniku a rad, jakož i výsledky hlasování pracujících o hospodářských výsledcích či plánech a voleb vedoucích pracovníků podniku. Rozporná stanoviska vůči vedení podniku i samosprávným orgánům mohou mít i státní orgány. Bude proto účelné vytvořit ústavním aktem arbitrážní orgán, na jehož půdě by vzniklé rozpory mohly být řešeny ústavně. Na různých organizačních stupních hospodářských orgánů by měly být tvořeny příslušné samosprávné orgány - závodní rady, dílenské rady a pod.

Samostatná existence samosprávných orgánů zdaleka nezaručí prosazování práv pracujících jako spoluvlastníků výrobních prostředků. I nyní existují hospodářské organizace samosprávně řízené - družstva, avšak vliv pracujících na jejich činnost není řádově vyšší než v organizacích státních. Jejich lepší výsledky /průběžnost, přizpůsobování poptávce, rychlejší výrobní inovace apod./ je způsobena ani ne tak samosprávnými prvky jako tím, že pokud jde o výrobní družstva působí v oblasti malovýroby a jejich řízení jak nadřízenými orgány, tak i vnitřní je daleko volnějším, než u národních podniků. To dává podnikovým vedoucím pracovníkům větší prostor pro iniciativu, volbu výrobních programů a pod. Totéž platí o JED, kde navíc třeba počítat s tradicemi zemědělské výroby, vázanosti k půdě a s vlivem celkovému venkovského způsobu života, spoléhání na vlastní síly a iniciativu, což vše sice bylo narušeno, ale přežilo i do nynějších časů.

Formálnost v činnosti samosprávných institucí, centralistických tendencí nebereucích ohled na fakt samosprávy a její přehlížení nadřízenými orgány, to vše a mnoho jiného snižuje praktický význam samosprávy tam, kde nyní existuje. A lze si docela

dobře představit, že i výrobní samosprávu, která má vyplynout z ekonomické reformy, lze zformalizovat zrovna tak, ať jako tu nynější.

Postavení odborů jakožto instituce vyjadřující a hájící sociální práva pracujících bude při existenci samosprávných orgánů složitější, než v současné situaci. Je zvláštní kapitolou zkoumání činnosti odborů v nynějších podmínkách, nakořli jsou skutečně představiteli práv sociálních práv pracujících zaměstnaných u jednoho zaměstnavatele-státu a nakořli jejich funkce výrazem ovlivňování pracujících v intencích centralistických potřeb státu či jeho institucí. Složitost postavení odborů při existenci samosprávných orgánů vyplývá z toho, že na první pohled by měla být sociální práva pracujících zakotvena již ve všech aktech vyplývajících z existence funkce výrobní samosprávy volbami počínaje a schvalováním plánů hospodářských výsledků konče. A nač tedy odbory, jaké je jejich poslání?

Jak jsme výše uvedli, nelze být naivním při posuzování možnosti dosáhnout idylické harmonizace ve vztazích stát-vedení podniku-pracujících. Za těchto podmínek musí odbory důsledně dbát na požadavky zlepšování sociálních podmínek. Nezávislost jejich postavení je první podmínkou jejich neformální činnosti. Tato nezávislost musí vyplynout z vlastní poznávací činnosti v sociální oblasti. A tato poznávací činnost musí též vyplývat jak z hloubky globálních analýz, tak především z detailního poznání problematiky odborů, profesí, sociálních skupin a územních aglomerací. Předpokládá to dále neformální spolupráci a výměnu informací mezi odborovými orgány jak vertikálně, tak i horizontálně. Při splnění těchto základních směrů své činnosti by mohly odbory i v podmínkách samosprávy být jedním z činitelů vytvářejících podmínky pro hledání racionálních cest a metod řešení sociálních rozporů.

Zamyšlení, byť jen stručné a povrchní, nad problematikou vlastnických vztahů v souvislosti s ekonomickou reformou, ukazuje na složitost procesu, před kterým stojí naše společnost. Mnoho - značnost vazeb, jejich neproskusmanost, strach z minulých prohler a osobních neúspěchů, osobní prestiž a neschopnost překročit vlastní stín svazuje ani ne tak ruce jako mozky. Překonat a překonávat osobní i společenské tabu je jedině možným způsobem, jak najít cesty a cestičky z houštiny problémů.

K dosevedním početným lžím, legendám, mýtům, polopravdám i "prav-
dičkám", vytrhávaným z kontextu jiných pravd podstatného rázu, přiby-
ly - v souvislosti s 20. výročím nezepomenutelného obrodného procesu -
nové. Nejvýznamnější z nich se vztahují k charakteristice hybných sil
"Ledna 1968", k průběhu a výsledkům lednového pléna samotného a v té
souvislosti k významu Akčního programu KSČ.

Akcentem na rezoluci lednového pléna 1968 se vytváří nová legenda o
skutečných "mužích Ledna", "opravdových marxistech - leninovcích" /ve
všech vládních statích ovšem pouze incognito vystupujících/, kteří údajně
statečně po celou dobu polednového vývoje bránili tu "správnou" linii
Ledna proti silné koalici pravicově - oportunistických živlů ve stranic-
kém vedení i ve stranickém aktivu s otevřenými kontrarevolucionáři. Tato
koalice otevřela tisk, rozhlas, televizi a s jejich pomocí a s podporou
zahraničního imperialismu chtěla znovu v Československu nastolit kapi-
talistické pořádky, realizovat "antiúnor". Ti "věrní" v boji proti přesile
kontrarevolucionářů neuspěli a proto musili povelat /opět incognito/ na
pomoc sovětskou bratrskou internacionální pomoc, jež umožnila happy end:
18 "šťastných"/pro osudy našich národů/"normalizačních" let!

V jinak jednotném propagandistickém pěveckém sboru to ovšem v souvi-
slosti s tvorbou nové legendy poněkud zaskřípalo, neboť publikování au-
toři sovětští vytýkají c e l é m u tehdejšímu stranicko- státnímu vede-
ní, že nemělo vůbec žádný program reform /popírajíce tak v souladu s He-
gelovým "tím háře pro skutečnost", očividný fakt Akčního programu strany/
A naopak, naši autoři si pochvalují, že takový program v podobě rezoluce
lednového pléna existoval, že však jej /dle Fojtíka/ "pravice" záměrně
zamlčela a nahradila Akčním programem, jenž /opět dle Fojtíka v jugo-
slávském interview/ byl dílem kompromisu rozličných politických sil ve
straně a /dle Skelického/ "obsahoval některé /které? - L.K./ nemarxistic-
ké formulace".

U Skelického čteme: "Závažnou skutečností, která sehrála negativní
úlohu v dalším vývoji, bylo, že nebyla zveřejněna rezoluce lednového
zasedání /byla poprvé publikována až na stránkách Tribuny v r. 1969!/,
že strana a veřejnost nebyly včas a podrobně informovány o průběhu ledno-
vého zasedání ústředního výboru. To umožnilo pravicovým silám šířit
vlastní interpretaci událostí. Informace, která byla do základních orga-
nizací zaslána až v březnu 1968 už nemohla průběh událostí ovlivnit,
tím méně ovlivnit svévolný výklad toho, co pravice vydávala za "program
ledna". /RP. 4. 1. 1988/.

Fojtík Skelického podporuje, rozvádí a konkretizuje přímými obviněními
"pravice": "ti, kteří se pasovali na "muže Ledna", kteří si přisvojili

monopol na výklad Ledna snažili se tyto závěry zmařit. Vždyť ani nepřipustili, aby rezoluce lednového pléna, jednomyslně ústředním výborem přijatá, v níž se na rozdíl od Akčního programu z dubna 1968 jás-jasně ukazovalo, co dělat pro rozvoj socialismu a upevňování přátelství se SSSR, i dalšími socialistickými zeměmi, skutečnou obnovu socialismu, byla zveřejněna... "Ti, kdo se za ni postavili, kdo žádali, aby obrodný proces probíhal pod kontrolou strany, v návaznosti na revoluční odkaz Února, aby se v něm upevnila autorita strany jako skutečné revoluční avantgardy, aby se v něm posílilo hegemonní postavení dělnické třídy, která na svých bedrech nesla hlavní tíži socialistických přeměn a byla zárukou socialistického vývoje, kdo dtali o to, aby tento proces vedl k prohloubení bratrských vztahů se Sovětským svazem a dalšími zeměmi socialismu, ti všichni byli zesměšňováni jako nějací troglodyti, "dogmatici" a "konzervativci, kteří nechápou "potřeby vývoje", nejsou s to držet krok s dobou, zaujímat "progresivní" postoje." /R.P. 11.I.1988, předtím Hospodářské noviny č. 1/

Vpravdě talentovaný pohádkář je J. Fojtík, tajemník ÚV KSČ ^{kandidát} /předsednictva a in spe jeho člen/dost reálné!/. Pravda je přesně opačná! Při jejím zdůvodňování budu na rozdíl od něho či Sklelického a jiných konkrétní.

1/ Říjnové a prosincové plénum ÚV KSČ 1967, jakož i historické lednové plénum 1968 nutno chápat v obsahové jednotě. Již na plénu říjnovém projevil jasnou programovou iniciativu vedoucí tajemník ÚV KSS a člen předsednictva ÚV KSČ soudruh Alexandr Dubček. Ve dvou základních polohách: a/ společenskou roli strany nelze chápat jako všechny stránky společenského pohybu ř í d í c í , nýbrž jako vedoucí sílu společnosti, zakládající svoji autoritu nikoli na s í l e d o n u c e n í , nýbrž na daleko mocnější síle s p o l e č e n s k é h o k o n s e n s z í s k e n é h o n a z á k l a d ě m o u d r o s t i s t r a n i c k é p o l i t i k y , u z n á v a n é v ě t š i n o u o b č a n ů z e m ě . b/ Společnost a strana jsou v krizi, potřebují naléhavě a k č n í p r o g r a m h l u b o k ý c h s t r u k t u r á l n í c h , j a k e k o n o m i c k o - s y s t é m o v ý c h p r o m ě n . V tom pak na jednom z prvních míst musí být nově řešen dosud velice neuspokojivý státoprávní poměr Čechů a Slováků.

Narezilo-li toto vystoupení na velmi tuhý odpor a protiofenzivu dogmatických sil /Novotný: že u nás máme demokracie a žaž!/
pak na prosincovém plénu , kde se mocenský poměr sil začal již výrazně naklá-nět/ na stranu progresistů bylo možné, aby Dubčeka velmi důrazně podpořili další členové ÚV. Byl to Ota Šik, známý progresivní národohospodář jeden z předních tvůrců koncepce ekonomické reformy, kdo formuloval některé páteřní body toho, co by měl program v politicko-systémové polo-

ze zdůraznit .x/

x/ Vůbec nechápu, jak mohl Fojtík tak nekvalifikovaně zaútočit na Šika a jeho úctyhodné vědecké dílo v době, kdy v důsledku zavržení ekonomické reformy - ta nebyla jen Šikova, na její tvorbě se podíleli i jiní a suchválilo ji celé tehdejší vedení zmoudřevší strany - jsme klesli, jak správně uvedl soudruh Dubček v nedávném interview, z první desítky nejvyšších zemí šxsp na konec první dvacítky!

"Klasikové", mezi nimi i Lenin by Fojtíka rozhodně nepochválili. Kdyby i pravda byla, je to možné, že se Šák již nehlásí k marxismu, neznemená to, že si můžeme dovolit ignorovat "třetí cestu" mezi beznadějně zkrachovávajícím a v hluboké krizi se nacházejícím starým ekonomickým modelem socialismu/otázka je, zda ho nemáme raději než marxistickým označovat za stalinistický/ a soudobým kapitalismem s jeho negativy a krizovými jevy. Ti "klasikové" totiž vždy a stále čerpali poučení a zdroje pro svá díla ve vědecké produkci rozličných ekonomických a politických směrů a "škol". Fojtíkovi by mělo být známo, že nejoblíbenějším Marxovým bylo "De omnibus dubitandum" a že se ironicky posmíval rozličným nedoukům, kteří se prohlašovali za marxisty a ve smyslu toho, co píše výše odmítal rozhodně prohlašovat se za "marxista", neboť marxismus není dogma, nýbrž návod k jednání, není to jedbou provždy uzavřený systém, nekorespondující s novými vývoje- vými skutečností. Pokuš jde o Skelického, nevím, kde vzal troufalou drzost k všeobecně formulovanému tvrzení o "revizionistických" partiích Akčního programu. Dnes, kdy v SSSR Gorbačov i jiní směle /a moudře/ revi- dují zastaralá dogmata, jejichž realizace vedla k dlouholeté brežněvovské stagnaci a regresu nejen SSSR, ale i jej kopírující "soustavy socialismu", měli by naši autoři typu Horáků, Boudových, Čadů, Matcůšů, Fojtíků, Bileků Hoffmannů i jiných přece jenom i v zájmu uchování vlastních pozic nasazovat uzdu svým talmudismům a dogmatismům. Aby pak na ně historie opravdu nehleděla jako na beznadějně "troglodyty".

Patřím k těm nepočetným funkcionářům, kteří si nejen na obvodních a okresních výborech přečetli ty tlustopisy diskuse na lednovém plénu, ale také si udělali potřebné výpisky /ještě mi je estébáci nezabavili, heč!/
Direktně proti Šikovi vystoupil jen beznadějný slovenský troglodyt tehdy

Novoznému věrný a na Slovensku nenáviděný člen Předsednictva ÚV Michal Chudík/pro mladší: nic společného se znamenitým hercem/. V žádném případě "věrný marxista-leninovec" Bilak Vasil, který tehdy byl velice rozhodným stoupencem Alexandra Dubčeka /jenž pro něj nebyl pouhým Sašou, nýbrž Sášenkou, asi jako si kdysi Gottwald se Slánským říkali a psali "milý Klémo a "milý Rudi"/. Z členů pléna ÚV a jeho předsednictva se tehdy zasazovali ze formulování Akčního programu a hluboké změny stranické politiky zejména Smrkovský, Kriegel, Vodslon, Slavík, Černík, Špaček, Borůvka, Prohlík, Jankovcová, Šimon, Colotká, Sádovský, Sedláková, Való, Málek, Mecek, Šorm, Kládiva, Kábrna, , ale i ^{Štrougal, Piller} Hendrych, Koucký, Švestka, Lenárt, ~~Jeník~~ /poněkud později, na lednovém plénu byl naopak konzervativní/ Rigo, Bsrbírek, Kolder, Indra a mnozí další, kteří pak po srpnu prožívali i prudké vzestupy a ještě prudší pády.

Z nečlenů ÚV se ve veřejnosti brzy stali oblíbenými propagátory nového kurzu mj. Goldstücker, Husák, Novomešský, Hanzelka, Kohout Procházka, Švermová a mnozí další.

Z dnešního předsednictva ÚV se nenašel nikdo, kdo by stavěl rezoluci lednového pléna proti připravovanému Akčnímu programu! Nechť pilný mýto-

tvůrce Fojtík dokáže opak!

Akční program předložila ke schválení ÚV komise ve složení: Kolder-/jako již předtím člen předsednictva ÚV KSČ, řídící několika-setčlennou komisi, zpracovávající návrh programu, dále Černík, Pastyřík, Sabolčík, Koucký, Štrougal, Jahkovicová, Smrkovský, Šorm, Hoffmann, Bilak, Šik, Špaček, Šimon, Macek, Hájek, Mináč, Auersperg, Pecho, Richta, J. Němec.

Tedy mj. tři lidé, kteří jsou členy dnešního předsednictva! Plénem ÚV KSČ jednomyslně Akční program jako základní dokument strany přijel.

Nejen př v průběhu celého "Pražského jara", ale ani po Srpnu, dokonce ani po vyloučení obrovské plejády soudruhů z ÚV a ze strany, ba dokonce v průběhu ostudných skandalizačních kampaní let 1970 až současnost se nenašel v celé straně nikdo, kdo by vznesl požadavek publikování rezoluce lednového pléna jakožto moudré stranické p r o g r a m o v é l i n i e, odporující Akčnímu programu.

2/ Bezpečně víme, že se prosincové a lednové plénium vyjadřovalo k rezoluci, připravené tehdejší předsednictvem ÚV. V knize "Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ", vydané 1969 a již na podzim 69 stáhnuté ze všech knihoven a zebívané při domovních prohlídkách, se v podrobnější informaci z 4. III. 1968 /zpracoval Hendrych a schválilo tehdejší předsednictvo, včetně Bilaka/ o průběhu jednání a názorových střetů na minulých třech plénech ÚV mj. uvádí: "Značná obecnost rezoluce předsednictva ÚV i úvodního slova, kritické posuzování návrhu na řízení a uspořádání vztahů centrálních orgánů, neinformování o práci předsednictva nad závěry z říjnového pléna, informace, které pronikly z jednání předsednictva mezi členy ÚV i do veřejnosti, to vše vedlo ~~ústřední~~ ústřední výbor k tomu, že si vyžádal, aby jednotliví členové a kandidáti předsednictva a tajemníci ÚV vystoupili v diskusi a podali plénu zprávu o svých stanoviscích." /str. 11 cit. knihy dokumentů/.

Z uvedeného lze vyvodit buď: a/ k návrhu rezoluce se sice diskutovalo, avšak nehlasovalo nebo b/ diskutovalo, rezoluce byla přijata, avšak plénium ÚV KSČ v lednu jednomyslně rozhodlo, že k informování veřejnosti postačí pouze "Zpráva o plenárním zasedání ÚV KSČ z 3- 5 ledna". /viz cit. kniha.

Je přirozené, že angažovaná stranická i nestraničká veřejnost, dozvírající se neoficiálními cestami o ideových střetech na plénech ÚV, se touhle lakonickou zprávou nemohla spokojit a doslova bombardovala stranické vedení požadavky, aby publikovalo celou diskusi na plénech, zejména pak jmenovitě vystoupení předních a veřejnosti známých vůdčích politiků. Po publikování nějaké všeobecné rezoluce, zakrývající skutečné názorové střety, nevolal nikdo... Se Skalickým vyslovují plný souhlas, že bylo chybou, pokud podrobnější informace putovaly do stranických organizací až 4. III. 1968. Avšak i tak sehrála pozitivní roli: poměrně přesně, i když

ne jmenovitě charakterizovala dva základní střetající se proudy a pomohla tak "tříbení duchů" na okresních a obvodních konferencích. Zejména v druhém týdnu konferencí jednoznačně vítězili ve volbách nových okresních výborů stoupcí pokrokových názorů, jež se staly nedílnou součástí Akčního programu KSČ, v hrubých rysech zpracovaného již k polovině února. V těchto hrubých rysech byl program schválen předsednictvem již koncem února, rozhodně nejpozději v prvních dvou dnech března.

Cituji charakteristiku dvou táborů v diskusi na důkaz zřetelné k o n t i n u i t y pokrokových názorů na lednovém plénu s myšlenkami Akčního programu: "V diskusi na zasedání pléna se projevila stanoviska, obhajující současný stav...Důslednější prosazení vedoucí úlohy strany vůči státním a hospodářským orgánům a institucím i jednotlivým vedoucím pracovníkům doporučovali dosáhnout ještě důležitějším uplatňováním metody přímého direktivního řízení...Demokracie ve straně a společnosti je podle nich dostatek; objeví se i názor, že máme "demokracie až/až/pozn. LK- Novotný/. Domýšleno to znamená pokračovat v direktivním řízení strany a společnosti, které ve skutečnosti nepočítá s aktivitou lidí a výzvy k iniciativě jsou v podstatě formální." /nepodobají se tyto názory jako vejce vejci názorům a jednáním normalizačního režimu dneška?/

Naopak, názory, hledající nové způsoby uplatňování vedoucí úlohy strany charakterizuje uvedená informace takto: "... řada obecných opatření, která měla vytvořit podmínky k prohloubení socialistické demokracie, zůstávala v důsledku direktivního řízení spíše v proklamaci a nevytvářela prostor pro rozvoj iniciativy. Byrokratický vztah k potřebám a zájmům lidí, často upletňovaný v rozporu se základní linií strany, omezená možnost vyjádřit své zájmy a názory na politické a veřejné otázky nepodporuje rozvoj iniciativy a aktivit pracujících, ale stává se jeho vážnou brzdou.

Hlavní cesta k nové aktivitě strany a široké veřejnosti vede přes důslednou demokratizaci strany a rozvoj socialistické demokracie v životě celé společnosti. " /str. 13 - 14 cit. knihy dokumentů/.

Tahle slova kritiky, vyslovené vůči poměrům před dvaceti léty zní, Ž E L I , stále stejně aktuálně i v pohledu na stav společnosti dnešní, kterou, mimo jiných, vedou také ti opravdoví tehdejší mužové Ledna. Ze těch 18 těžkých let , jež musil strpět lid naší vlasti, ovšem prokázali, že jsou pouze muži brežněvovské stagnace a všestranného regresu a krize. Rozdíl oprávněnosti ^{kritiky} minulé situace a situace dnešní, je ovšem markantní: ekonomické zastávání za vyspělými zeměmi se proti tehdejší době prohloubilo, a hlavně, nedozírných hloubek dosáhla nedůvěra pracujících k těm lidem na špičkách stranicko- státního řízení, které se nejdříve zapřísahali věrností Akčnímu programu KSČ, potom existenci i soudně pronásledovali všechny jeho pevné stoupence, řídící

se Husovým "Stájtež povždy v poznané pravdě" a "Zlořečený ten, kdo pro skývu chleba opustí PRAVDU"x/ , aby se nyní znovu vehementně přihlašo- x/ K informaci Miloši Jakešovi: toho Jana Husa jsem vmetl do tváře jeho pomahačům na pražském plénu MKRK, když mne po čtvrtstoletém členství vylučovali z KSČ.

vali k obdobným myšlenkám sovětské perestrojky, tvrdíce při tom současně, že ty nemají s teorií a prací naší obrody r. 1968 nic společného.

Nepublikování rezoluce z rozhodnutí lednového pléna ÚV KSČ 1968 nebylo zcela určitě motivováno žádnými ideologickými důvody, tím méně Fojtíkem prohlašovanými snahami "pravice" pokroutit skutečný průběh a výsledky pléna. Vše to, co o obsahu rezoluce píše Horák v Tribuně, či Skalický a Fojtík v RP., svědčí o plné shodě s Akčním programem. /návsznost na pozitivní výsledky XIII. sjezdu, orientace na demokratizaci strany a společnosti, neměnnost zahraniční politiky, orientované na spojenectví a přátelství se SSSR a ostatními zeměmi socialistického společenství/.

Fojtík se ve výše citovaném pokusil, nechrabaně, jako - vyjádřeno košatou staročeštinou: "vrđlouhající sedmilhář" - postavit velice obecné teze návrhu rezoluce, předložené tehdejší předsednictvem ÚV KSČ do role programového dokumentu zásadní povahy, jako údajně diametrálně protikladného jedinému, drtivou většinou KSČ za svůj přijímaného a drtivou většinou politicky angažované veřejnosti příznivě vítaného Akčního programu Komunistické strany Československa. A více: svou statí /podobně jako ostatní oficiální autoři statí k 20. výročí Ledna/, postrádající jakoukoli pramennou oporu, se pokusil o konstrukci legendy, dle níž prý ve straně existoval nějaký významný proud opravdových "marxistů-leninovců. V téhle legendě je jinotaj: nejsou/a sni nemohou / být jmenováni, ale "chápeví" /a ovšem naivní/ čtenář legendy si má domyslit, že jsou to přesně ti, kdož skoro v nezměněné sestavě dovedli naši státní a společenskou loď až k dnešním mēlččinám nehybnosti.

Myslím, že bude na místě a ku prospěchu věci dějinné pravdy, pokud věnuji následující text pohledů na fakticky prokázané jednání předních politiků dneška, kteří jimi byli i před dvaceti lety. Jak v polednovém, tak posrpnovém období.

Za nutný však považují pohled na otázku, zda tu snad přece jen v polednovém období a před srpnovou vojenskou invazí neexistovali rytíři, bojující s otevřeným hledím proti nové, demokratizační politice KSČ. Ano, existovali, i když jich bylo velice málo! Většinou starších ročníků. A stalinské "uhlířské víry". V rozhlase, televizi, v tisku existovala tehdy opravdu velká "glasnost", takže své konzervativní myšlenky zde mohli nerušeně hlásat. Do dějin Pražského jara nesporně patří takoví lidé, jako Mestek, Famera, Jodas, Uchytíl /jeden z autorů proslulého dopisu "99 Pragováků"/, Záruba, bývalý člen předsednictva MV A. Černý a další.X/

x/ Uchytil v 50 letech plnil velitelské funkce v bezpečnostním sboru, též ve speciálním útvaru "Jasan", který zatýkal komunistické prominenty, mimo jiného i Slánského a - kdož ví - možná i Clementise a Husáka. Trpělivý čtenář promine, že chci-li být hodnověrný, musím být alespoň částečně i memoárový. Černý kupř. na pražské městské dubnové konferenci KSC obcházel delegáty a agitoval pro škrtnutí všech, kdož a/ měli před a za jmény ty odborně vědecké "očásky", b/ ty, kdož se dostali nějak do konfliktu s odstupujícími městským vedením, c/ židy /neboli NSDAP se smrtí Hitlera zdaleka nezahynula! - Já měl jen ty dva první "hříchy" a tak proti mně asi ze 630 delegátů hlasovalo něco přes 70. Věnek Šilhán, přítel který později zastupoval do Moskvy odvěčného A. Dubčeka ve funkci, měl jen ten "hřích" ad a/; tož ztratil jen kolem 50 hlasů. Prof. Rettinger z právnické fakulty dopadl nejhůře - disponoval všemi třemi "nežádoucími" kvalitami a tak skóre bylo minus asi 170 hlasů....

Většina těchto lidí, jimž se stručně říkalo dost všeobecně "konzervy", ovšem veřejně nevystupovala. Zabývali se tvorbou letáků na všelijaká antidemokratická, antisemitská, nacionalisticky protislovenská /jejich osobní nenávisť měla pořadí: Husák, Dubček, Bilek, Novomeský/ a primitivně taludisticky prosovětská témata. To byli tž Fojtíkovi "troglodyti"! x/

x/ Kategoricky prohlašuji, že Jan Fojtík k nim nepatřil! - Byl to snaživý soudruh, vzdělaný, v marxismu sčtělý, s více než uspokojivým IQ. Jen mě žere pochybnost, zda při pilném studiu antiky nevzal za své životní credo ono "cuius potestas, eius veritas"/čí moc, toho pravda/, ač moralista, lhostejně zda pohanský, křesťanský, či marxistický a leninský by rozhořčeně poznamenal, že by to mělo být obráceně! - Tož, jak přiznává na jaře 1987 v interview s dvěma jugoslávskými listy, participoval hodně horlivě na tvorbě Akčního programu, ovšem spolu se stovkami jiných, kvalifikovanějších a potom na tvorbě "Poučení z krizové situace", tentokrát již jako jeden z hlavních autorů. A to zase Akční program pomlouval jako revizionistický dokument! Inu, co z někoho neudělá to pilné studium antiky /dodávám: a také "Dějia VKSb" při autorství samotného velkého a geniálního JVS/!

Těšili se snad tihle lidé zjevné podpoře oněch, již tehdy vlivných členů ÚV, d-dnes nám "milostivě" penovati ráčících? N i k t e r a k ! Ti sice v rámci svých politických kalkulací jejich aktivitu vnitřně uvítali, avšak hlásíce se, někdy okázale, ovšem jen s l o v y , k polednové politice, spatřovali v počínání tohoto "zdravého jádra" počínání pošeltilců a politických nedochůdčat, kteří semí na své hlavy svolávají blešky lidového hněvu. Dobré je, že takto odvracejí pozornost od jejich vlastní v e l k é p o l i t i k y , politiky skutečných nepřátel reformy, kteří se p o t a j m u , ale v e l i c e c í l e v ě d o - mě snažili reformu u spojenců pomluvit a přimět je, zejména zveličováním politické role ultraradikálů, k i n t e r v e n c i do československých záležitostí ku jejich prospěchu!

Proto se tehdy připojovali /kupř. Kolder proti konzervám OV KSC Praha 5 a mnozí z nich proti konzervám v čodubnovém předsednictvu MV KSC Praha/ k těm početným komunistům a nestraníkům, kteří s "konzervami" počemizovali. x/

x/ Za zaznamenání stojí, že žádný z dnešního vedení se těchto lidí ~~otě~~ otevřeně nezastal, dokonce ani tehdy ne, když se proti nim obrátil dělnický a lidový hněv, zejména po publikování textu "99 Pragováků". Často doprovázený nekontrolovatelnými a nebezpečnými emocemi. Do "jámy lvové", do závodů tehdy neputoval ani Bilak, ani Jakeš, ani Hoffmann, ani Indra. Realističtější pohledům a zklidnění emocí napomáhali v ý l u č n ě "renegáti", u mne vážení soudruzi, Smrkovský, Šilhán, Císař. Konkrétně před hodně křičícím davem, podněceným nezodpovědným hecem sociologa Jodla, který těch 99 vyzval na stránkách Svobodného slova, aby vandrovali do SSSR, když se jim tu nelíbí. V zájmu objektivního pohledu na tu rušnou dobu poznamenávám, že redakce Svobodného slova, předjímající tak počínání dnešních našich vládců, odmítla moji polemickou stať proti Jodlově demagogii otisknout!

Ani po Srpnu tihle prvoborci "zdravého jádra" žádné velké sinekury nezískali. Sem tam nějaké ministerské křeslo /Arbek - školství, Němec - spravedlnost, Soňa Pennigerová předsedkyně Sněmovny lidu. Brzy o to přišli, když udělali nějakou "stínovou vládu", starý pán je z funkcí povyházal/až na Němce/. - Když si odmyslíme, že nejvíc ze všech řádili v prověřkových komisích, přispěli snad té pravé "normalizaci" až posmrtně: po Jodasovi a Famirovi byly pojmenovány dvě libenské ulice... Nejvíce však posloužili, konkrétně ti "Pragováci" páně Fojtíková "Poučení", jež praví, že snad těch "zvatelů" vojsk byly stovky, možná tisíce. A také pomohli k alibi těm dnešním špičkám strany a vlády, které byly tehdy, v srpnu, více než podezřívány, že právě ony ta vojska pozvaly. Především oni jsou v lidovém povědomí těmi incognito členy ÚV, vlády, Národního shromáždění, kteří jsou uvedeni ve "zvacím" dopise, /upozorňuje též A. Dubček v interview s Unita/, u nás nikdy nezveřejněném. Tenkrát, v srpnu-září 1968 všichni členové ÚV, NS a vlády se slavnostně zapřísahali a bylo to, dokonce dvakrát publikováno, že oni nepozvali....

Načěji na vítězství v nastávajících volbách nového ÚV KSČ na XIV. sjezdu k polovině září 1968 tihle "otevření konzervativci" neměli žádnou. Svědomitá /a na dobré odborné úrovni zpracovaná/ zpráva informačního oddělení ÚV KSČ, vedeného dr. Janem Kašpátem, pro předsednictvo konstataje, že skrytí i otevření konzervativci představují mezi delegáty sjezdu maximálně 10% !!!

Musím poopravit názor, mezi dnešními nonkonformisty dost rozšířený, že pozice těch, kdož se "proslavili" jako přední "mužové Srpna" a po něm následující "normalizace" byly již v předsrpnové době slabé a že byli odsouzeni na XIV. sjezdu k porážce. Oni totiž byli příliš chytří, než aby zbytečně ztráceli dosevední prestiž v masách srážkami s těmi, kterým dnes nadávají "kontrarevolucionářů" / soc. dem. , KAN, K- 231, "ulice"/. Byli rádi, že do skrumážních situací jsou jiní: Smrkovský, Císař, Šimon, Litera, Lis, Lukeš, Durman, Jísl, moje maličkost a jiní x/

x/ Zase účelový memoár: poté, kdy se doc. Durmanovi, prof. Drozdovi a mně podeřilo na fil. fak. KU zabránit výlučně ideovými prostředky masovému podepisování přihlášek do sociální demokracie, klepali mi konzervativci v městské kontrolní a revizní komisi KSČ, jejímž jsem byl členem, na ramena a vyslovovali mi blahopřání šéfa ústřední komise M. Jakeše. Byl jsem nevrlý a povídám, že bych ho tam rád viděl a že jsem tam nepracoval proto, abych udržel sinekury pepalášám, příkrčeným a tetelícím se/myslím, že jsem byl tenkrát sprostší/ strachy ve svých kancelářích...

Uvádím nesporně zajímavé výsledky průzkumů oblíbenosti tehdejších předních politiků mezi občany i mezi delegáty XIV. sjezdu:

Pohyb názorů občanů na důvěru ve funkcionáře z oblasti politiky

p o ř a d í

	28.3.	30.6.	14. 7	Slovensko/12.6./
1/ Dubček	1	1	1	1
2/ Smrkovský	2	5	5	4
3/ Svoboda	3	2	4	2
4/ Císař	4	4	2	7
5/ Husák	5	8	6	3
6/ Šik	6	3	3	-
7/ Goldstücker	7	7	9	-
8/ Hanzelka	8	9	8	-
9/ Novomeský	9	-	-	9
10/Lenárt	-	10	12	8
11/Černík	-	6	7	5
12/Šilek	-	-	10	6
13/Pavel	-	-	11	Dzúr

Názory na popularitu funkcionářů uvnitř strany

p o ř a d í

	delegáti ČSSR /OV KSČ /	delegáti ČSSR /sjezdoví/	české OV	slovenské OV
1. Dubček	1	1	1	1
2. Císař	2	3	2	6
3. Šik	3	2	3	8
4. Černík	4	4	4	3
5. Husák	5	5	6	4
6. Špaček	6	7	5	-
7. Lenárt	7	6	9	2
8. Smrkovský	8	9	7	9
9. Šilek	9	8	10	5
10. Mlynář	10	10	9	-

Barbírek 7
Sádovský 10

Z uvedených tabulek/publikovaných ve výše uvedené informační zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ/ vyplývá, že i někteří z dnešních členů předsednictva se těšili velké přízni jak nestraničné, tak stranické veřejnosti. Ovšem výlučně proto, že se jí jevíli jako rozhodní stoupenci politiky tehdejší strany, vyjádřené nejprecizněji jejím Akčním programem. Rozhodně se nejevili takovými, jakými se u k á z a l i b ý t , buď již v době srpnové vojenské invaze nebo po Dubčekově politickém pádu a po zformování husákovského vedení. Již od květnového pléna 1968, spíše ovšem jen v českých zemích, začala prudce poklesat popularita V. Šileka, neboť do

veřejnosti pronikaly zprávy - ukázalo se, že pravdivé, že se při vrcholných moskevských jednáních choval spíše jako další člen sovětské, než jako člen naší delegace. Podobně se choval při jednáních v Čierné nad Tisou. Důvěru široké stranické, tím spíše nestranické veřejnosti definitivně ztratil v souvislosti s faktem, že spolu s A. Indrou a D. Koldeřem vyjednával se sovětským velvyslancem Červoněnkem o zformování nové "dělnicko-rolnické vlády" a "revolučního tribunálu", který měl krvavými represáliemi potříti tzv. kontrarevoluci v Československu. Nesmírně stoupla naopak popularita Ladvíka Svobody, který - potvrdil to dvěma vystoupeními na plénu ÚV týden po invazi - rozhodně ustavení takovéto "vlády" odmítl/s poukazem, že by tekly potoky krve a on, který jich viděl za život už mnoho nepřáputí jejich opakování/ a naopak reklamoval návrat soudruhů, zavlčených do SSSR do jejich funkcí.

Sjezd slovenské KS zvolil nemísto Bilaka prvním tajemníkem ÚV dr. Gustáva Husáka, přičemž Bilak nezískal odvahu vůbec se sjezdu zúčastnit. /jako neměl odvahu podívat se do očí v MOskvě těm soudruhům, které byl odhodlán vydat cizím katanům, snad k popravě!/ Také Husákově autorita v masách straníků i nestraníků nesmírně stoupla, mj. i na základě toho, že se na slovenském sjezdu jednoznačně postavil za pokročování polednové politiky, vyjádřené Akčním programem KSČ a reprezentované soudruhem Alexandrem Dubčekem v čele stranického vedení. Stojí za citování:

" SÚ dnes pochybnosti, či nezrádzame alebo nezradíme cestu, na ktorú sme sa dali v januári tohto roku, či sa nerútime nejakú do päťdesiatych rokov, do nejakých kultov a represálií, či sa nechystáme na krok späť vo vývoji našej strany, našich národov. To čo sa u nás dialo od januára bolo v širšom slove zmysle revoltou proti všetkým tým deformáciám, prehmatom, proti všetkému, čo v ľuďoch, v ich svedomí a rozume narážalo na nepochopenie alebo aj odpor. Išlo o očistenie myšlienky socializmu, komunizmu, marxizmu. Išlo o to, ako túto myšlienku v našich podmienkach realizovať, vytvoriť slobodnejšiu situáciu pre život našich ľudí, a získavať pre tieto myšlienky široké vrstvy našich národov. Hľadali zme za tých osem mesiacov ~~vo~~/vývoji/našej/strany/a/nášich/národov ako tieto myšlienky realizovať. Tých osem mesiacov vo vývoji našej strany a našich národov je veľké a svetlé obdobie. Chceme povedať, že všetci súdruhovia, najmä vedúci naši súdruhovia, s ktorými som v Moskve posledné dni rokoval, boli jednoznační v tom, že sa nevzdávame ničoho z tohto veľkého zápasu o novú náplň socialistickej demokracie a že len za tejto podmienky hľadáme východisko z terajšej situácie...Všetko to pozitívne, čo bolo v uplynulých mesiacoch, čo sa od januárového pléna tohto roku cez ostatné pléna ÚV KSČS a náš Akčný program k nám, do našej verejnosti, do našich rozumov dostalo, to všetko chceme uchovať, chceme to prehľbovať a chceme to znovu do našej spoločnosti presadzovať." /Pravda 29. srpna 1968/.

V srpnových dnech se zvýšila prestiž dalšího z dnešních členů Předsednictva ÚV KSČ Lubomíra Štrougala, zejména na tom základě, že v zastoupení odvečeného Černíka jako místopředseda vlády podepisoval spolu s Věnkem Šilhánem za nové stranické vedení a spolu s Valóem, zastupujícím Smrkovského, požadavky, adresované do Moskvy, aby okupační vojska byla z Československa odvolána, zajatci propuštěni a mohli znovu nerušeně pracovat ve svých funkcích.

Naopak, prudce poklesla /byla-li vůbec jaká- nebyli širší veřejnosti známi/ autorita dalších ^{byli} členů dnešního předsednictva, ^{A. Indry, M. Jakaše a K. Hoffmanna} /ten přikázal rozhlasu nevysílat usnesení předsednictva ÚV KSČ! z osudové noci, odsuzující agresí jako akt porušující hrubě mezinárodní právo; prohlášení rozhlas vysílal, mj. péčí Smrkovského!/.
A. Indry, M. Jakaše a K. Hoffmanna

Mezinárodně-právní stránku srpnové invaze velice přesně charakterizoval v polemické stati proti komentátoru TASS-u A. Kondraševovi dr. Z. Jičínský. Navezuji naň pohledem na mezistranický a vnitrostranický aspekt invaze pod zorným úhlem předtím přijatých dokumentů mezinárodního dělnického, komunistického hnutí a pod zorným úhlem tehdy platných /tedy ne návrhu nových/ stanov KSČ.

Moškevský protokol představuje hrubé porušení především v dokumentech všeobecně uznávaného principu nevměšování do vnitřních věcí bratrské komunistické strany, principu rovnoprávnosti všech stran, velkých i malých a principu odpovědnosti každé strany za vývoj ve vlastní zemi.

Především zneuznáním výsledků XIV. mimořádného sjezdu strany, zebráním tím tomu, aby se v regulérních podmínkách znovu sešel - dle protokolu má k sjezdu dojít až bude situace v ČSSR "normalizována", přičemž směrodatný je sovětský a ne československý výklad "normalizace" "Totéž v otázce svolání ustavujícího sjezdu českých zemí.

Českoslovenští komunisté poprvé v historii poválečné strany opravdu svobodně, dle principů demokratického centralismu, zdola nahoru volili tehdy své okresní, krajské a chtěli volit i ústřední vedení.

Iniciativa těch, kdož chtěli instalovat "revoluční dělnicko- rolnickou vládu" a dokonce fyzicky likvidovat v ě t š i n u členů dosavadního nejvyššího stranického vedení, představuje nejhorší z možných variant proti stranického frakcionářství. Nejhrubší z možných variant pošlapání principů vnitrostranické demokracie pak představuje úsilí- poštěze zdeřilé- těch, kdož vstřícně napomáhali snaze brežněvovského vedení KSSS zabránit svolání stranického sjezdu za účasti oněch delegátů, kteří byli již na stranických krajských konferencích řádně zvoleni.

V následujících prověrkách, které probíhaly již od sklonku 1969 a kulminovaly v r. 1970, byla mimo statisíců jiných komunistů vylučována ze strany většina členů řádně zvolených okresních, krajských orgánů i větší-

na delegátů mimořádného XIV. sjezdu. Až na výjimky představovali delegáty sjezdu "normalizované" strany úplně noví, starými, nedemokratickými cestami "volení" lidé, především z okruhu předsrpnového i posrpnového "zdravého jádra". Znásilněna tak vále drtivé stranické většiny. V interview s italským komunistickým listem "Unita" upozorňuje správně soudruh Alexandr Dubček, že pokud byla asi třetina straníků - 468 tisíc lidí, ze strany vyloučena, neznamená to, že zbývajících asi 1,200.000 tehdejších straníků souhlasili tehdy s normalizačním kurzem, vyjádřeným ve známém "Poučení". Nejistitelný, ale nesporně obrovský počet z nich potlačil v zájmu zachování zaměstnání své přesvědčení / pod sugestivním tlakem všemocných prověřkových komisařů - prim mezi nimi opět hráli představitelé "zdravého jádra", předsrpnoví i mnozí posrpnoví, někdy hodně zčerstva se přebervující ze Šavlů v Pavly.

A tehle morální škoda je naprosto nevystižitelná, ale nasmírná.

V tomto kontextu je třeba hodnotit i činnost tehdejší Ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ v čele s dnešním generálním tajemníkem Milošem Jakešem. Nejenom že nemírnila a netrestala horlivost prověřkových komisařů, ale naopak, stála v čele stanovám strany odporujících prověřkových aktů. Jejich představy o "nutném" počtu ze strany vyloučených a vyškrtnutých daleko překračovaly onu fakticky ze strany vytlačenou třetinu členstva. Byly tu - nakonec přece jen nerealizované - představy, že stranu má tvořit 300- 500 tisíc příslušníků "zdravého jádra."....

x x x

Nový generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš na zasedání ÚV KSS prohlásil: "Naše stanovisko a poučení, které jsme vyvodili, je neměnné..."

Sdílí názor Čestmíra Císeře, že "V reálné politice bývá v důsledku společenských procesů málo co neměnné. Dějiny o tom podávají nespočet důkazů."

Ovšem novému genseku KSČ by mělo být jasné, že ta asi osmnáctiletá "neměnnost" stanovisek stranícko-státního vedení přivedla zemi a komunistickou stranu v její dnešní podobě do všestranné ekonomické, politické a morální krize z níž bez změny stanovisek v zásadních otázkách hodnocení minulosti není východiska. Slovní přihlášení se k myšlenkám sovětské přestavby, nedoprovázené potřebnými reformními činy, praxí, tuto hlubokou krizi nevyřeší. Veřejnost neuvěří nikdy v poctivost úmyslů těch, kdož nyní slibují rozvíjet socialistickou demokracii, ač ji po dlouhou dobu svého neblahého osmnáctiletého panství rdousili a nedle pomlouvají velké obrodné hnutí, zahájené iniciativou tehdejšího stranického vedení v čele s Alexandrem Dubčekem na historickém lednovém plénu ÚV KSČ roku 1968.

Praha dne 25. I. 1988

Včera, dnes a zítra, ale vždy pravdivě

Když jsem si v Nové době č. 49 přečetl článek B. Kozlova *nezvaný*, nazvaný "Včera, dnes a zítra,..." pochopil jsem důraz, který tajemník ÚV KSSS s. Jakovlev klade na to, aby novináři "nepřipustili nedbalost při přípravě materiálů" a za normu své profesionality považovali princip, že "přesnost není ctností, ale povinností novináře". Bohužel, právě tyto vlastnosti B. Kozlovovi chyběly, když psal uvedený článek. Neověřil si fakta, o kterých psal a v povrchnostech utonuly i jeho závěry. Uvedu jen jeho nejhrubší omyly:

1/ "Na počátku krize v Československu v r. 1968"... Už zde je chyba, a to velmi závažná. Počátek krize nespadá do r. 1968, ale je třeba ho posunout dále - až k přelomu 50. a 60. let. Jen v této dějinné dimenzi můžeme totiž najít nejen počátky, ale i příčiny čs. krize a tím i skutečně pravdivý zdroj dějinných poučení.

Nejdůležitější moment, který je klíčem k pochopení dějin čs. krize je skutečnost, že Československo, toto už od sklonku minulého století průmyslově nejvyspělejší oblast střední Evropy, po úspěšném přerůstání národní a demokratické revoluce a dovršení třídních přeměn socialistické výstavby vstoupila jako první ze socialistických zemí do stadia přechodu k vyspělé socialistické společnosti. Tento rychlý rozvoj umožnila mocenská záštita SSSR a jeho pomoc v kritických obdobích, ale i mnohé jeho zkušenosti, které ovšem se KSČ snažila uplatňovat osobitým způsobem, využívajíc mimořádně příznivých podmínek, které se v naší zemi vytvořily. Zásahem i v SSSR negativně působící "berijovština" však u nás došlo k rozbití původního vedení strany, které se dovršilo smrtí Kl. Gottwalda a nástupem vedení v čele s A. Novotným.

Novotného vedení bylo koncepčně a politicky slabé a neuvědomilo si svou povinnost rozvíjet nové, zralejší formy socialismu, ekonomickou reformu, společenskou pluralitu nově vzniklých socialistických tříd a zájmů, demokratické formy, nové, efektivnější a promyšlenější formy vedoucí úlohy strany, širší využívání nejen přírodních, ale i společenských věd.

Zanedbalo intenzifikaci ekonomiky, nezvolilo aktivní přístup k mezinárodní socialistické dělbě práce. Nevědělo, co si počít s rostoucí socialistickou iniciativou a politickou aktivitou lidu, s potřebou nového řešení vztahu Čechů a Slováků atd.

Místo, aby z tohoto nového socialistického dynamismu vytvořilo hnačí sílu nové fáze socialistického rozvoje, tj. stimulovala podobné procesy, jaké dnes probíhají pod vedením KSSS a SSSR, postavilo jim bránu a snažilo se je vtěsňovat a tím deformovat do přežilých podob rané vývojové fáze. A právě to bylo nejhlubší příčinou krize, která se projevovala nejen politickými a ekonomickými chybami /omyl v koncepci 3. pětiletky, chybné řešení ústavního uspořádání vztahu Čechů a Slováků, kolísání v otázce ekonomické reformy, která byla jednou/ v r. 1958/ přijata a pak

/1961/ opět odvolána a potom opět /1964- 65/ přijata, nedůslednost při rehabilitaci i vysvětlení zodpovědnosti za ničení stranických kádrů v 50. letech/, ale i rostoucí nespokojeností a s faktickým poklesem autority a vedoucí úlohy strany.

Podtrhuji však - a mohl bych to prokázat rozsáhlým důkazovým materiálem - že tato nespokojenost se už neřítala zpět ke kapitalistické minulosti, ale vpřed - k vyšší fázi socialistického vývoje . K Perestrojce - měl-li bych použít současného pojmu.

Základním subjektem této nespokojenosti- a to je důležité - byla právě strana a její politický aktiv. Ten, který pro KSČ vybojoval ještě před únorem většinu v národě, nesl tíhu počátků znárodnění i extenzivní výstavby /v naší zemi relativně krátké/, dovršil nejen združstevnění vesnice, ale i plnou stabilizaci družstev i rozvoj životní úrovně naší vesnice, ale i plnou stabilizaci /družstev/ příliš se už nelišící od města, dosáhl úspěchu ve všech oblastech kultury, socialistické svým obsahem atd. atd. Strana znala své síly, cítila a chápala naléhavost nové vývojové epochy a nemohla proto strpět nic, co by se jí stavělo v zájmu tomto ohledu do cesty. I kdyby to mělo být stranické vedení, zaostávající za vývojem a potřebou přestavby a demokratizace.

Každý, kdo si přečetl protokol říjnového, prosincového i lednového pléna ÚV KSČ - a to si měl B. Kozlov uložit jako první úkol, když už popjal zámysl napsat články o Československu 60. let a jeho krizi, pochopí, jak poctivě, se stále hlubším pochopením podstaty problémů se nejvyšší orgán strany propracovával k otázce nového pojetí role KSČ, ke kritice byrokratického konzervatismu. K poznání, že jen zásadní kádrové změny ve vedení strany mohou umožnit nastoupit cesty, vedoucí k aktivizaci lidu, rozvoji socialistické demokracie. Leden 1968 tedy nebyl, B. Kozlove, počátkem krize, ale už nástupem k jejímu řešení. Nezbytnou negací minulého.

2/ Ale nic více. Podle B. Kozlova "strana nedokázala zmobilizovat veřejnost k plnění usnesení lednového pléna". Nesmysl, nic než nesmysl. Kdyby si autor přečetl alespoň zprávu o zasedání /RP. 6. 1. 1968/, zjistil by , že kromě volby 4 členů PÚV nepřijalo toto plénum žádnou rezoluci. Bylo to rozumné, protože ne nové orientaci a programu bylo nutné začít pracovat a to důkladně a odpovědně. A to si vyžadovalo čas. Člověk se diví: jak může publicista psát o problémech tak citlivých a složitých s tak chatrnou znalostí základních faktů.

3/ K témuž smutnému závěru však vede i další tvrzení B. Kozlova: "Protože však KSČ nepředložila svůj vlastní program...začala destrukce socialismu". Je to skutečně troufalost psát o Československu r. 1968 a nejen podrobně neznet, ale ani vůbec nevědět, že na zasedání 1- 5. dubna přijal ÚV KSČ Akční program, který dnes, s odstupem doby, lze charakterizovat jako prv-

ni, vědecky zdůvodněný a komplexní program fáze rozvinutého socialismu, který poznaly dějiny komunistického hnutí. Na jeho zpracování se podílelo více jak 150 vědeckých pracovníků, tři mezioborové týmy, braly se v potaz materiály a podklady XII. a XIII. sjezdů, zprávy stranických orgánů, diskuse na ÚV, znovu se analyzovaly myšlenky Marxe, Engelse, Lenina, návrhy definitivní předlohy se konzultovaly s předními pracovníky ÚV atd.

B. Kozlov by to měl nejen všechno znát, znovu Akční program s odstupem doby zhodnotit - poznal by mimochodem, jak blízký je duchu XXVII. sjezdu KSSS - měl by také vědět, že pro program hlasovali všichni členové ÚV - včetně V. Bilaka, A. Indry, L. Štrougala, A. Kapka, že se s ním výslovně ztotožnil G. Husák, L. Svoboda a j. Pro Kozlova však neexistuje, podle staré logiky, že "Amerika má být zakryta" když její objevení narušuje jednou ustálené představy dogmatického ideologa.

Ten si ovšem vždy libuje v obecnostech. Podrobný rozbor událostí, pokus o jejich objektivní zhodnocení ve světle dějinných zkušeností je pro něj otravná práce a hrozí nebezpečím, že by mohl dospět k vlastnímu názoru a třeba s ním nějak narazit. A proto hýří frázemi o tom, jak "reakce přešla do rozhodné ofenzivy", tvrdí, že "nastala destrukce socialismu" jako "společenského zřízení", aniž by uvedl sebemenší důkazy.

Ano, je pravda, že po prolomení bariér novotnovského konzervatismu a by okratismu, vstupil do politiky "lidský faktor" - masy českého a slovenského lidu, které Novotný měl jen za objekt své politiky. Objevil se "i" "plevel a pláňata", kalné bahno i pěna, kterou zvíří k a ž d ý "společenský pohyb"-Ale pro KSČ to, opět řečeno slovy s. Jakovleva "nebyl důvod k omezení samé mnohótvárnosti, jakožto formy života". S demagogií, dobrodružným extrémismem, je nejlépe se utkat v otevřeném a veřejném boji, argument proti argumentu, důkaz proti důkazu, myšlenka a zkušenost proti frázi a iluzi. Takovýmto bojem strana sílí, získává si autoritu, podněcuje rozvoj politických zkušeností, tvořivost politického myšlení i realismus mas. Musí k tomu být ovšem dostatečně silná a jednotná. Síla a myšlenkový základ KSČ nechyběly. Akční program byl platformou, na které se mohly sjednotit i ty nejružnější socialistické zájmy. Pokud jde o jednotu, zde byl vývoj složitější. Byli takoví, kteří podlehli netrpělivosti a dobrodružnému extrémismu, ale byli i tací, kteří se zalekli obtížností tohoto boje, zveličovali nebezpečí a rizika a nakonec začali svou stranu pomlávovat u spojenců, zejména když poznali, že jejich neschopnost jít novými cestami socialistického vývoje nezůstala utajená. Pak začali vyrábět teorie o kontrarevoluci a dodávat je do zahraničí. Tam mnozí konzervativní představitelé, kteří sami ve svých zemích buď vyháběli "brzdící mechanismy" anebo ještě nedospěli do fáze přechodu k druhé etapě socialistického rozvoje, tyto stesky rádi vyslechli - a bohužel, podle nesprávných informací i jednali.

Ale kde byl, B. Kozlove, onen stupeň destrukce socialismu jako společenského zřízení? Vždyť se za celý rok 1968 nerozpadlo ani jedno JZD, nevznikl ani jeden kapitalistický či smíšený podnik, nebylo sebemenší známky rozkladu armády či bezpečnosti, nepádl ani jeden politicky motivovaný výstřel, nebyl napaden ani jeden sekretariát strany, či budova národního výboru. Kdybyste se, B. Kozlove, lépe seznámil s fakty, nemohl byste nezeznámenat, že v r. 1968 dosáhla čs. ekonomika - přes potíže, způsobené po 21. srpnu, nejlepší výsledky za celé období 4. pětiletky, a to přesto, že přešlo na pětidenní pracovní týden, že se připravila/a/ prosadila federalizace republiky, vznikl návrh zákona o ekonomické reformě /dokončený a předložený vládě 23. 1. 1969/, že občané sebrali z vlastní iniciativy milionové částky na fond republiky, že se zcela zastavila ilegální emigrace, proběhly zcela spontánní májové oslavy s nejvyšší lidovou účastí v dějinách Československa, kde byla vyjádřena plná důvěra straně? Takhle tedy podle Vás vyhlíží "destrukce socialismu"? Proč jste tato fakta pominul, proč jste je alespoň nevysvětlil? Proč jste si alespoň, jako někteří před Vámi nevypomohl vytáčkou o tom, že "kontrarevoluce tu nebyla, protože byla "plíživá"?"

Dovedu se, B. Kozlove, vmyslit do role nepřátelských ideologů, kteří se teď s takovou obtíží po americké cestě M. Gorbačova pídí po jakémkoliv trochu obstojném protisovětském argumentu. S jakou radostí asi přivítají Vaše řádky, Vaši povrchnost, neznalost faktů. Nadchází rok 1968, kdy dvacetileté výročí se stane magnetem zájmu. A také objektem ideového boje.

Kdybychom do něj měli jít s takovým staniolovým mečem a brněním, které jste nám ve Vašem článku předvedl, pak bychom prohráli. Ne my je, ale oni nás by ubili argumenty. Nejlépe se totiž bojuje se zbrojí, kterou ukula pravda. Nebylo by proto na čase začít se vážně, objektivně, vědecky, se snahou dobrat se skutečných a trvalých poučení, zabývat událostmi r. 1968 v Československu? Nejprve rekonstruovat běh událostí a pak vyvozovat závěry? Neprospělo by to daleko více i přátelství mezi národy SSSR a Československa?

prof. ing. Vojtěch Mencl
doktor historických věd
Praha 10 Počernická 50

Praha 14. XII. 1987

Již dlouho před lednem 1968 byla v naší zemi pociťována potřeba politických a hospodářských změn. Svým způsobem ji vyjádřovali jak představitelé kultury, tak dělničtí funkcionáři. V prosinci 1967 se náhle v Praze objevil L. I. Brežněv. Zavolal si ho snad prezident republiky a první tajemník ÚV KSČ A. Novotný pro udržení své viklající se pozice? ptali se lidé. To již kolovaly zprávy o denních i nočních zasedáních předsednictva ÚV KSČ.

"Co si to o nás myslíte?, za co nás máte?" - byla první pozoruhodná slova na samém počátku diskuse šestidenního pléna ÚV KSČ, které nakonec vyvrcholilo 5. ledna 1968 volbou Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Uvedená slova pronesl veterán revolučního dělnického hnutí, činitel protifašistického odboje, F. Vodsloně a dnes již téměř 20 let patřící se státníci jiných do "strany vyloučených" a do řad zastánců občanských práv. Reagoval tak na vystoupení A. Novotného, v kterém byl činěn kamuflážní pokus zdůvodnit předchozí návštěvu L. I. Brežněva v Praze potřebou vyměnit si vzájemně poznatky z oslav Říjnové revoluce...

Bylo by možné uvádět řadu známých jmen jako Josefa Smrkovského, Otu Šika a další a stanoviska, kterými kriticky poukazovali nejen na politickou a hospodářskou situaci, ale též na východiska z ní, zejména na skutečné možnosti země, schopnosti jejího lidu. Jiní se dotýkali administrativního postupu proti spisovatelům, kritizovali nepřipustnost policejních zásahů proti demonstrujícím studentům při tzv. strahovských událostech. x/

x/ Strahov - jedny ze studentských kolejí v Praze, odkud šla v říjnu demonstrace proti vypínání elektrického proudu s hlavním heslem "Chceme světlo!"

Do středu pozornosti se dostávaly problémy života a práve vládnoucí komunistické strany. Pochopitelně nejen v samotné straně. Nutno vzít do úvahy, že od r. 1960 byla v preambuli socialistické ústavy republiky zapísána její vedoucí role ve společnosti. Vzniká pochopitelně otázka, jak se to srovnává s rovnoprávností občanů a suverenními právy lidu.

Velký dosah na zmíněném prosincovém a lednovém zasedání měla též kritika omezování pravomoci slovenských národních orgánů, urážení citů občanů na Slovensku v jednání A. Novotného jako prezidenta republiky. V řadách kritiků v tomto směru stály též dnes exponované osoby, jako Vesil Bilak a podobně jako mnozí čeští účastníci zasedání.

Základní podmínkou provedení potřebných systémových změn především v řídicí a mocenské sféře a k uskutečnění hospodářské reformy bylo rozšíření a institucionální zakotvení demokratických pravidel v životě společnosti. Jestliže lidé, jako Vodsloně a jiní poukazovali na nepřipustné metody v samotné straně, obraceli pozornost k demokratickým pravidlům plat-

ným pro všedny. A jestliže měl nastat příklon k takovému přístupu, aby byly respektovány nejrozmanitější zájmy stále bohatěji členěné pluralistické společnosti za socialismu, byly nutné principiální změny v samotné KSČ. Musela přestat převažovat centralismu a personifikace nad demokratismem a kolektivismem, dojít k respektování názorů a snah většiny.

5. ledna 1968 došlo k rozdělení funkce prvního tajemníka strany od funkce presidentské a bylo tím v dané chvíli symbolicky vyjádřeno, že komunistická strana se nesmí vyvyšovat nad společnost, nelze připustit její ztotožnění se státem, ale aby svými podněty prokazovala svou ideově politickou úlohu. Vláda, podřízená Národnímu shromáždění - reprezentovanému svobodně zvolenými zástupci lidu - má vládnout a být odpovědná ne pouze úzkému okruhu určených politiků. V tom všem tkvěl základní význam pléna ÚV KSČ - obrodný proces mohl začít.

x x x

Dnešní poměry v Československu vyžadují reformních změn, proto působí podnětně i začínající přestavba v SSSR a pojí se k obdobným snahám z minulosti. O reformách se teď mluví i oficiálně, ale z těchto míst se zakazuje srovnávání s 1968 rokem a jeho zkušenostmi.

Naši občané, zejména středních a starších generací vědí, co bylo od 5. ledna 1968 ze následujících pouhých osm měsíců vykonáno a připraveno pro další socialistický postup země a co neslo název "nového politického kursu". Výrazem toho se stal Akční program KSČ, obsahující jak politickou, tak hospodářskou reformu. Měl demokratický charakter, byl otevřený pro aktivní a iniciativní činnost obyvatelstva. Důsledně bylo dokončováno účtování a projevy nezákonnosti a zvláště, s rozsáhlými následky stalinismu v čs. podmínkách. Bylo připraveno federativní uspořádání republiky - společného státu Čechů a Slováků.

Každý, kdo nezsujatě srovnává, co se pro uskutečnění nového kursu dělalo v Československu na jaře 1968 s tím, co dnes v podobě přestavby probíhá v SSSR, nutně kladé otázku, proč došlo proti nám k srpnové vojenské a politické intervenci. Je nabíledni, že byla porušením vyhlášených zásad vztahů mezi socialistickými zeměmi, Varšavské smlouvy samotné a mezinárodního práva. Projevily se v ní dnes kritizované momenty brežněvovské éry. Mluvit o domnělém ohrožení ze strany revanšistů je výmyslem stejného druhu, jako když se činnost KSČ a hnutí čs. občanů z r. 1968 vydává za pravičáctví nebo dokonce kontrarevoluci. Jinak by se to muselo vztahovat na všechny hlavní dnešní oficiální čs. politiky - Cožpak po demokratických diskusích nehlasovali pro všechny základní dokumenty, kroky a opatření "pražského jara" ? - Jak známo, intervenující jednotky nenašly žádná střediska "kontrarevoluce", ale obsadily budovy ÚV KSČ, vlá

dy, dobývaly se do NS a dalších míst vrcholných orgánů, kde všude pozdější normalizátoři seděli ve funkcích členů předsednictev, jako náměstkové, ministři apod.. Nebyl v normalizační nejmasovější čístce let 1968 - 70 ve veřejné činnosti, v komunistické straně, státních, hospodářských orgánech a jiných institucích ten nejvýraznější oportunistus?

Zanechme minulosti, když je před námi současná hospodářská stagnace, technické zaostávání, zastavení růstu životní úrovně a značná devastace kulturní a morální. Kdo se dnes z čistě mocenských pozic chce vydávat za "muže ledna", když ten byl zbaven veškerého obsahu, nemůže působit věrohodným dojmem. - K nápravě stavu by měla být zaměřena přestavba hospodářského mechanismu, která ovšem nebude působit bez zásadních změn v celém politickém ovzduší a praxi Československa.

Jestliže bývalí aktivisté KSČ zůstali dále přesvědčenými socialisty a svobodomylnými lidmi své vlasti, nejsou oddělení od ostatních demokratických sil země, naopak, vzájemně se ovlivňují. V této součinnosti si společně připomínají význam Ledna 1968 a spolu s nastupujícími generacemi chtějí napomáhat novému obrodnému hnutí.

Praha 8. 12. 1987

Hrozící katastrofa a jak jí čelit

/K současnému stavu a výhledům čs. ekonomiky/

Máme-li dobře zhodnotit současnou čs. ekonomickou situaci a její výhledy do budoucna, je třeba se vrátit několik let zpátky.

Rok 1984 byl charakteristický narůstajícím nadšením vedoucích představitelů nad dosahovanými hospodářskými výsledky. Vyvrcho-
lením bylo prosincové zasedání ÚV KSČ, kde sílí oficiální opti-
mismus doznal nejvyššího posvěcení ve "Zprávě předsednictva ÚV KSČ"
přednesené místopředsedou vlády a předsedou SPK S.Potáčem i v zá-
věrečném slově gen. tajemníka G.Husáka, při jehož otištění Rudé
právo neopomělo "vypíchnout" slovo optimismus přímo v titulku.

Uvážíme-li, že po osmi "hubených letech" decelerační fáze třetího poválečného cyklu čs. ekonomiky, kdy přírůstky vytvořeného národního důchodu klesaly od roku 1975 ze 6 na 4, 3% až k úplné stagnaci let 1981-82, kdy byl zaznamenán i absolutní pokles národního důchodu, byl již druhý rok vykazován opět jistý růst /2,4% v roce 1983 a 2,7% za 11 měsíců roku 1984/, je tato radost představitelů odpovědného řídicího centra lidsky pochopitelná. Těžko pochopitelná však byla povrchnost a lehkomyšlnost v hodnocení příčin těchto "úspěchů" a ve vyvozování závěrů pro koncepci 8. pětiletky, na níž se tehdy intenzívně pracovalo a jež nakonec vyústily v plánovaném 3,5% růstu pro leta 1986-90.

"Zpráva" přednesená S.Potáčem zcela nerealisticky interpretovala obnovený růst jako počátek kvalitativního obratu v čs. ekonomice, když tvrdila, že "...růstu národního důchodu se dosahuje cestou postupného prosazování intenzifikace ekonomiky, vyšší efektivností, snižováním přepravní náročnosti a vyšším využíváním vnitřních rezerv." Na faktech a číslech jsem tehdy dokazoval, že "snaha interpretovat obnovený růst národního důchodu v letech 1983-84 jako výsledek postupného prosazování intenzifikace a vyšší efektivnosti ekonomiky může nanejvýš vyjadřovat zbožná přání, nikoli však skutečnost. V ní zatím převažují staré dobré extenzivní zdroje. A...ty nepůsobí trvale." Varoval jsem před tím, že plánové centrum znovu "šlape na plyn" a obnovený růst jsem charakterisoval jako počátek "vzestupné /akcelerační/ fáze 4. poválečného cyklu. Kdy se dostaví sestupná /decelerační/ fáze^{le?} jen otázka času,

jehož délka závisí na tom, jak rychle se vyčerpají převážně extensivní zdroje růstu z předchozí investiční vlny a jak rychlé bude rozevírání "investičních nůžek" mezi efektivní poptávkou a nabídkou po investicích vyvolané "přidáváním plynu" při rozjíždění nové investiční vlny" /mechanismus cykličnosti a jeho faktory jsou podrobně analyzovány v mé práci Stát a ekonomika/.

Kyselý plodý neodbornosti

Nečinil jsem si tehdy nejmenší iluze, že by někdo dal na má varování, pokud vůbec dolehnou k příslušným uším, a tak jsem jen mohl opakovat s Kozinou: "hyn se hukáže".

Bohužel, "hukázalo" se rychleji než čekali největší pesimisté. Akcelerační fáze skončila dříve, než se vůbec mohla rozvinout. Loni /1986/ byl sice ještě vykázan růst blízký plánovanému /3,4%/ , ale již letošní druhý rok pětiletky je plně ve znamení decelerace - statistický úřad se bude zřejmě muset hodně snažit, aby vykázal alespoň 2% /ponecháváme přitom stranou, kolik z toho zůstane ve skladech jako neprodejné zboží či v nedobytných pohledávkách z problematicky umístěného exportu a nakolik tedy vykázaný růst bude též růstem reálným/. Více než třetina podniků v průmyslu a téměř polovina ve stavebnictví neplní rozepsané plánové ukazatele, takže v dodavatelsko-odběrateckých vztazích panuje chaos, jaký snad ještě naše ekonomika nepoznala. Prudce se zvýšil počet podniků prokazujících platební neschopnost. Skrytá inflace se stále výrazněji přeměňuje v otevřenou, jak naznačilo i jednání federální vlády /12.11./ o mzdovém vývoji, který předstihuje plánované tempo růstu při současném poklesu výkonů hluboko pod plánovanou úroveň.

Plánové centrum muselo spěšně a energicky "dupnout na brzdu" a přistoupit k rozsáhlé investiční restrikci. Už na počátku druhého roku pětiletky oznámil 1. náměstek předsedy SPK ing. Věrtelář omezení zahajování staveb pro rok 1988 proti úkolům rozepsaným plánem o 20-30 mld Kčs a v září šla vláda ještě dále, když oznámila, že "zastaveny mají být sice rozestavěné, ale málo efektivní akce, a v letech 1987 a 1988 dojde k odsunu 15-20% zahajovaných staveb."

Ve světle těchto skutečností ^{zní} opravdu směšně slova "vrchního plánovače" předsedy SPK S.Potáče, který ještě v prosinci 1986

v odpovědích čtenářům Rudého práva vychloubačně prohlašuje: "Státní plánovací komise má pro metody plánových výpočtů velmi zkušené pracovníky a potřebnou techniku. Použití těchto metod a postupů při vzájemném srovnávání získaných výsledků umožňuje dospět k reálnému a poměrně spolehlivému určení tempa ekonomického růstu na makroekonomické úrovni." /Již ve 2. dílu své práce Stát a ekonomika z roku 1983 jsem podal vědecké důkazy o utopičnosti takových ambicí spojovaných s bilanční metodou plánování./ A pokud jde o příčiny tohoto "růstu", je po půltřetí roce nucen l. náměstek dementovat neodůvodněný optimismus "svého" předsedy z roku 1984, když mimo jiné konstatuje: "Nebyly však splněny kvalitativní ukazatele plánu na rok 1986, nerealizuje se předpokládaná míra intenzifikace... v minulém roce a doposud i letos v ekonomice převládají tendence posledních let" /Hospodářské noviny 18/1987/.

To vše však muselo být kvalifikovanému ekonomovi, který rozumí mechanismu fungování ekonomiky, jasné už v roce 1984 - vždyť tehdy přece ještě žádná jeho gruntovní přestavba nebyla v dohledu a ani nejromantičtější snilkové si nedovedli představit, že za pár měsíců vypukne gorbačovská "druhá revoluce". Jen člověk věřící v zázraky mohl očekávat ^{přechod} (od extensivity k intenzitě při zachování systémotvorných i regulativních prvků centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky. Kdo přitom sledoval seriál vystoupení l. náměstka předsedy SPK v Hospodářských novinách a v televizi, vždy znovu žasl, jak vytrvale nevnímá systémovou podmíněnost oněch "převládajících tendencí posledních let" /kdyby opravdu jen posledních/ a jediný malér vidí v tom, že "ti dole" naprosto nedisciplinovaně neplní to, co jim ten geniální plánovací úřad za pomoci počítačů počítal a rozepsal.

Je věru na pováženou obrovský kontrast mezi téměř všemocným postavením vrcholné ekonomické instituce státu a kvalifikací jejich lidských představitelů, kteří svými "analytickými" extempore prozrazují naprosté neporozumění vnitřním zákonitostem centrálně-přídělového mechanismu fungování ekonomiky, který si troufají "plánovitě řídit".

Důsledky odkladu reformy

Nejde však jen o kvalifikovanost analýzy a "plánovitého řízení". Neméně závažné je, že v situaci, kdy už dávno nazrála nezbytnost

radikální ekonomické reformy /osmiletá decelerační fáze vyvrátila ilusi z poloviny 70. let šířenou i některými teoretiky, že ke stabilitě ekonomického růstu stačí stabilizovat míru investic a pro zvýšení jeho efektivity "zdokonalování" ekonomického mechanismu à la "soubor opatření"/, takovéto sebeuspokojivé "hodnocení" dodalo argumenty pro její další odklad.

Pro zdar přebudování ekonomického mechanismu společnosti však není lhostejné, zda se uskutečňuje v akcelerační fázi ekonomického cyklu, kdy větší míra rovnováhy a narůstající přírůstky národního důchodu umožňují minimalisovat nepříznivé důsledky hlubokých přeměn na životní úroveň obyvatelstva, či zda k tomu dochází ve fázi decelerační, kdy klesající přírůstky národního důchodu či dokonce jejich stagnace i narůstající míra nerovnováhy /nedostatkovosti/ stupňuje riziko bolestivého "dopadu" na životní podmínky většiny společnosti v přechodném období. To pak i přesvědčeným reformátorům bere odvalu uskutečnit přestavbu důsledně, bez polovičatostí a kompromisů porušujících konsistentnost nově vytvářeného mechanismu, jež později vedou k nezdaru reformy.

Právě to se však stalo u nás. S opravdovou vážností se na přestavbě mechanismu fungování ekonomiky začalo pracovat vlastně až od počátku letošního roku, kdy byly zveřejněny známé "Zásady" /s tím se však, jak známo, původně počítalo až na konec letošního roku/, tedy na samém prahu počínající decelerační fáze ekonomického cyklu. K ideologickým bariérám, které nepříznivě poznamenaly již formulaci "Zásad", v nichž se nové systémotvorné a regulativní prvky ne zcela konsistentně mísí se starými

/podrobněji jsem tuto otázku analyzoval ve studii "Budeme opakovat chyby minulých přestaveb?" z 15.1.1987/, přibyly bariéry nové, vyplývající z prohlubující se makroekonomické nerovnováhy a ze **stráty** tempa ekonomického růstu. Výsledkem je přešlapování na místě /neznamená-li "komplexní dokument", který je výsledkem ročního rozpracování "Zásad", krok zpět - což bych se neodvažoval vyvracet - pak rozhodně nepředstavuje výraznější posun vpřed k vytvoření konsistentního mechanismu fungování ekonomiky/, polovičatost a nedůslednost, takže rodičímu se dítěti hrozí stejný osud jako nechvalně známému "souboru opatření".

S možným a za těchto okolností téměř jistým neúspěchem nové /kolikáté již?/ přestavby ekonomického mechanismu je ovšem spojen vysoký stupeň rizika, ne-li přímo jistoty, že extenzivní tendence převažující v dosavadním čs. ekonomickém vývoji nebudou přerušeny a že i v 90. letech, kdy má být "komplexní dokument" realizován, zůstane obrát k intenzivnímu vývoji jen zbožným přáním. To by ovšem znamenalo katastrofu pro čs. společnost, ne nepodobnou té, v níž se už po řadu let potácí sousední Polsko a do jaké stále hlouběji zabředá nešťastné Rumunsko. Kabinet prognóz ČSAV propočtl, že při pokračujících trendech materiálové a energetické náročnosti čs. ekonomického vývoje i za předpokladu, že se podaří udržet plánovaný 3,5% růst národního důchodu /což již skutečně dosahované výsledky vážně zpochybňují/ se nepodaří vytvořit investiční zdroje nezbytné k modernisaci zpracovatelských odvětví včetně spotřebního a potravinářského průmyslu a k rozšíření terciální sféry /služeb/, neboť většinu těchto potenciálních investičních zdrojů odčerpá výroba paliv a energií a dalších odvětví těžkého průmyslu /hutě, chemie a stavební hmoty/. Zakalkulujeme-li pak ještě důsledky pro vnější vztahy /vysoký nárůst dovozu surovin a materiálů při neustále klesajících směnných relacích a snižující se konkurenční schopnosti našeho vývozu/, nabývají představy o budoucím čs. ekonomickém vývoji před příchodem nového tisíciletí podoby přímo apokalyptické. Výroba pro výrobu a nikoli pro člověka, z které kdysi dávno socialisté obviňovali kapitalismus, se tak hrozí stát nešťastným osudem společnosti, na jejímž praporu je napsáno slovo socialismus. Známý sovětský ekonom L.I. Abalkin měl plnou pravdu, když nedávno v odpovědích na otázky čtenářů deníku Sovětskaja Rossija /25.10./ řekl, že nebezpečí, které hrozí historickému osudu socialismu a budoucnosti jeho rozvoje, není nebezpečí uměle vykonstruované. Dilettantismus při řízení národního hospodářství, chabě zakrývaný frázemi o hájení zájmů socialismu, je už dlouho hlavním nositelem tohoto nebezpečí.

Jakou strategii reformy zvolit?

Reálný vývoj čs. ekonomiky i příprav přestavby ekonomického mechanismu proto velmi naléhavě nutí znovu se zamyslet nad strategií ekonomické reformy.

Dosavadní strategie, pokud ji lze vůbec vystopovat ze zveřejněných dokumentů, je produktem myšlení, které už sice dospělo k poznání, že je třeba něco dělat, neboť další nečinnost se může rovnat sebevraždě, které však stále ještě dobře neví co dělat, přičemž nutnost volit mezi nabízejícími se alternativami vyvolává strach z možných důsledků takové volby na postavení a zájmy různých společenských skupin a jejich představitelů. Takto poznamenané myšlení je však sotva s to zrodit jasnou, cílevědomou, dlouhodobě orientovanou strategii činů schopných definitivně skoncovat s desítky let trvajícím tápáním a uskutečnit přestavbu, jež přivodí zvrát skutečně revoluční.

Aby se taková strategie mohla zrodit, je k tomu třeba vytvořit nezbytné předpoklady, z nichž dva jsou klíčové a proto na ně soustředím svou pozornost, aniž bych si činil nárok na omezeném prostoru pojednat o celé složité problematice vyčerpávajícím způsobem.

Vyvoďme závěry z našich i zahraničních zkušeností

1/ Prvním a výchozím předpokladem je hluboké, teoreticky fundované a žádnými ideologickými bariérami či politickými strachy nedeformované zhodnocení veškeré dosavadní reformní praxe i teorie, a to nejen naší domácí, i když té především.

Poměry ve společenských vědách v posledních dvou desetiletích nic takového nepřipouštěly. Zatím jediný takový pokus uskutečněný v Ústředním ústavu národohospodářského výzkumu záslužně zvidoval základní fakta o třech čs. reformách /1958, 1965 a 1980/ a naznačil /i když nesměle, ne vždy s dostatečnou teoretickou erudicí a někdy i s poplatností ideologickým předsudkům/ některé příčiny jejich neúspěchů, nestal se však předmětem veřejné svobodné vědecké diskuse, bez níž se nelze dopracovat systémově konsistentního projektu mechanismu fungování socialistické ekonomiky, který by měl šanci, že bude konečně schopen splnit naděje na uskutečnění přelomu od extensivního vývoje k intenzivnímu a fungovat s minimálními poruchami. I tak však dospěl k oprávněnému varování, že nový koncept přestavby ekonomického mechanismu reprezentovaný "Zásadami" - přes řadu jednotlivých pozitivních prvků - jako celek není schopen splnit očekávání, která o něm vytváří oficiální propaganda /zdá se, že tentokrát to veřejnost cítí a proto ve své většině na přestavbu nevěří, takže to asi nebude ona, kdo bude prožívat kocovinu z dnešního slibotechnového opojení/.

K hledání východisek však už dávno nestačí jen dosud převládající provinciální pohled do domácí kuchyně. Zejména zkušenost Maďarska a Jugoslávie, kde pokusy o uplatnění peněžně-tržních prvků v mechanismu fungování ekonomiky zašly zatím nejdále, kde si však závažnost ekonomických problémů nijak nezadá s problémy našimi /i když mají jinou paňabu/, si zaslouží zatím stále chybějící hlubokou analýzu příčin, a to tím spíše, že povrchní, nekvalifikovaný a zpravidla ideologicky motivovaný výklad v nich spatřuje argument pro zachování tradičního centrálně-přídělového mechanismu. Reformní aktivita, která chce při konstrukci nového mechanismu fungování socialistické ekonomiky využít peněžně-tržních vztahů a ekonomických nástrojů plánovité regulace ekonomiky, se však nemůže obejít ani bez využití poznatků pokynevské neoklasické ekonomie zkoumající právě zákonitosti fungování peněžně-tržní ekonomiky a možnosti i meze makroekonomického regulativního instrumentária.

Jen svobodný rozvoj společenských věd a ekonomie na prvním místě, tak jak se k tomu dnes vytvářejí podmínky v SSSR /viz např. článek tajemníka ÚV KSSS A.N.Jakovleva v Kommunistu 8/1987, česky Nová mysl 7-8/1987/, vytvoří předpoklady, aby se i čs. ekonomické myšlení vymanklo z přežilých dogmat dosavadní politické ekonomie a bylo s to bez předsudků, na základě hluboké analýzy reálných procesů účinně řešit problémy čs. ekonomiky a aktivně přispět ke konstrukci mechanismu jejího fungování i plánovité regulace. Budou-li i nadále přetrvávat gnoseologické bariéry, úspěch se nemůže dostavit.

Ani sám rozvoj ekonomického myšlení však není s to odstranit tyto gnoseologické bariéry, bude-li přestavba předmětem hry zájmů byrokratické struktury vytvořené současným systémem. Právě to se však stalo údělem "Zásad" a jejich konkretisace, takže výslednou podobou rodícího se "nového" mechanismu je kompromisní hybrid, nekonsistentní směs starých a nových systémotvorných i regulativních prvků slibujících spíše nárůst než pokles poruchovosti /frikcí/ při jeho fungování. Ucelený, konsistentní projekt nového mechanismu respektující maximum vědeckého poznání se může zrodit jen mimo tuto zájmovou sféru, v nezávislých týmech, aby pak mohl být v této ucelené a konsistentní podobě realizován bez ohledu na konservativní zájmy pložené strukturami vytvořenými starým mechanismem, ano i proti nim.

Povaha a délka přechodného období

2/ Klíčovou otázkou strategie ekonomické reformy je povaha a délka přechodného období od současného k novému ekonomickému mechanismu. Sotva se najde někdo, kdo by se domníval, že tento "nový mechanismus" může ve své "cílové" podobě začít fungovat naráz, ze dne na den. Nezbytnost přechodného období se uznává všeobecně.

V dosavadní reformní praxi převládá strategie pomalého, postupného, pragmatického zavádění jednotlivých prvků peněžně-tržního mechanismu bez předchozího ujasnění jeho "cílové podoby" /tento pojem nelze interpretovat jako mechanismus, jehož vývoj je ukončen, ale jako mechanismus, v němž systémotvorné prvky jednoho - centrálně-přídělového - mechanismu byly nahrazeny systémotvornými prvky jiného - peněžně tržního - mechanismu a této změně odpovídajícími prvky regulativními, jejichž konkrétní formy jsou však otevřeny neustálému vývoji/. Právě taková strategie byla zvolena schválením "Zásad" a jejich konkretisací.

Známa sovětská akademička T. Zaslavská již poněkoli káté upozornila na rizikovost takovéto strategie s odvoláním na zkušenosti maďarské /cožpak ale naše jsou jiné?/: "Ale i protahování přestavby má svá úskalí. Vidíme to třeba na maďarských zkušenostech. Maďarští odborníci soudí, že nekomplexní zavádění změn do mechanismu národního hospodářství, po dlouhých časových intervalech, neumožnilo dosáhnout kvalitativního zlepšení systému řízení a snížilo celkovou efektivnost reformy. Optimální strategie, jak soudím, by měla být asi toho druhu, že za prvé je třeba zformulovat vědecky zdůvodněnou koncepci zahrnující všechny prvky reformy. Za druhé pak poměrně rychle /do dvou, nejvýše tří let/ komplexně přetvořit systém sociálně ekonomických vztahů." /Týdeník aktualit 48/1987 - podtrženo mnou/.

Pomineme-li sice zpravidla přímo nevyslovené, ale reálně existující mocensko-politické motivy vedoucí často k volbě oné pomalé, pragmatické varianty, jejichž řešení není v moci ekonomů, nemůžeme přejít důvody ekonomické a sociální, jež se naopak zpravidla výslovně uvádějí. V prvním případě jde o míru nerovnováhy ekonomiky /nedostatkovost, či v řeči plánovačů tzv. věcné problémy/, v druhém případě pak o bezprostřední důsledky reformy na životní úroveň obyvatelstva, jeho jednotlivých vrstev. Postupnost a délka

přechodného období má v prvním případě umožnit postupné vytváření rovnováhy a v druhém postupné dávkování nepříznivých důsledků reformy.

Míra a povaha makroekonomické nerovnováhy skutečně přechod k novému ekonomickému mechanismu komplikuje. Máme-li však zvolit správnou strategii pro její překonání, je nezbytné uvědomit si základní zdroje ^{jejího} vzniku a rozšířené reprodukce v dosavadním centrálně-přídělovém mechanismu. Myslím, že jsem ve své práci Stát a ekonomika uvedl dostatek důkazů, že tímto zdrojem je především samotný makroekonomický bilančně-ukazatelový plán /za jeho součást považují i cenový mechanismus založený na plánových cenách/. Jeho mechanismus /zejména plánové rozdělení základních agregátů národního důchodu ex ante na celé pětiletí s následným působením specifického typu multiplikátoru a prodlouženého zpoždění v investiční oblasti vedoucím k rozevírání "investičních nůžek" a dále povaha cenového mechanismu ve spojení s mechanismem tvorby podnikových důchodů, který váže tuto tvorbu buď na některý typ objemových ukazatelů či na plánové ceny a nikoli na ceny efektivní poptávky a nabídky/ zcela zákonitě produkuje tendence krátkodobě i dlouhodobě odchylovající efektivní /skutečně projevenou/ poptávku i nabídku od plánové, jež vyplynula z bilancí makroekonomického plánu a jeho rozpisu do podniků. Proto je ekonomika, jejíž mechanismus fungování je založen na tomto systémotvorném prvku, permanentně nedostatková. Proto v ní permanentně vedle deficitů nespokojené poptávky existují obrovské přebytky nabídky neprodejného zboží representované nárůstem zásob rychlejším než růst národního důchodu. Proto "velká struktura" ekonomiky formovaná centrálními plánovými rozhodnutími pod tlakem vzniklých deficitů /L. Abalkin výstižně charakterisoval tento způsob jako "plánování podle deficitu"/ se vytváří neefektivně směrem k energeticky, materiálově a investičně stále náročnější ekonomice.

Vývoj 8. pětiletky, jak jsem jej charakterisoval v úvodu, stejně jako už předtím předchozí pětiletky, znovu potvrzuje, že tyto zákonitosti nejsou výmyslem, ale tvrdou, neúprosně se prosazující realitou. Je věru přímo donkichotstvím zvolit právě tyto mechanismy reprodukce nerovnováhy za základní nástroje vytváření rovnováhy v přechodném období. Taková volba je však základem strategie přestavby ekonomického mechanismu. V důvodové

zprávě k návrhu zákona o státním podniku se praví výslovně, že "v nejbližších letech bude však nezbytné používat tyto závazné úkoly i v případech dodávek jednotlivých výrobků, pokud jsou nedostatečné. Stejně tak bude nutno v nejbližším období stanovovat individuálně podnikům nepřekročitelné limity např. v oblasti de-
vis či spotřeby paliv, energií, strategických surovin a pod. Roz-
sah uvedených nástrojů včetně některých dalších /kontrola kvality
a pod./ bude určovat vláda ČSSR".

Obdobně je tomu s cenovým mechanismem, jehož základní kvality z centrálně-přídělového mechanismu /plánové ceny v navzájem isolo-
vaných cenových okruzích/ se v projektu "nového" mechanismu ne-
mění a tradiční přestavba velkoobchodních cen počítá jen s kvan-
titativními změnami, které mají přiblížit plánové ceny jakýmsi
"společensky nutným nákladům" a zakalkulovat nasazení některých
"ekonomických nástrojů" /odvodů/.

Kdo pochopil vztah mezi tvorbou podnikových důchodů a centrálně
stanovenými plánovými úkoly /včetně plánových cen/, nemůže ani
na chvíli pochybovat o tom, že "převrácený mini-max" /maximalisace
důchodů při minimalisaci reálných výkonů/ bude za těchto okolností
i nadále působit jako železný zákon mikroekonomické /podnikové/
rovnováhy, který je současně zákonem reprodukcijním makroekon-
omickou nerovnováhu /odklání efektivní poptávku a nabídku od plá-
nové/. Zkušenosti z minulých reforem připomínají, že při uplat-
nění některých "ekonomických nástrojů řízení" rozšiřujících pra-
vomoci a samostatnost podniků, se mohou tyto negativní tendence
uplatnit s ještě větší silou než v rigidnější podobě centrálně
-přídělového mechanismu.

Strategie pomalého, postupného, pragmatického postupu při rea-
lisaci ekonomické reformy je tak založena na předpokladech, které
jsou zárodkem jejího budoucího selhání.

Alternativa rychlé realizace reformy v její "cílové" /tj. ucele-
né, komplexní, konsistentní/ podobě je jejími kritiky zpravidla
označována za nezodpovědnou, ba přímo dobrodružnou a za její nutný
důsledek se považuje živelný chaos v ekonomice. Takový pohled
zpravidla vyplývá z nepochopení, jaké možnosti k centrální plá-
novité regulaci ekonomiky vytváří její důsledný přechod do podmí-
nek peněžně-tržního mechanismu, takže rozchod s quasiregulací
prostřednictvím bilančně-ukazatelového plánování se těmito kritikám

jeví jako rozchod s plánovitou regulací vůbec, jako přechod k živelnosti.

Nám však jde o přechod k plánovitě regulovanému peněžně-žrznímu mechanismu, jehož úspěch závisí zejména na účinném řešení dvou základních problémů:

a/ vytvoření rovnosti výchozích podmínek při startu do nového mechanismu;

b/ nahrazení plánem zprostředkovaného vztahu mezi nabídkou a poptávkou přímým vztahem mezi efektivní nabídkou a poptávkou.

Za jakých podmínek můžeme očekávat, že takový přechod bude uskutečněn organisovaně, pod účinnou kontrolou centra a při vyloučení či minimalisaci rizik inflačního vývoje ekonomiky?

Rovnost výchozích podmínek

První problém je dán tím, že dlouhotrvající centrální plánové přerozdělování sledující extensivní rozvoj určitých preferovaných oborů a odvětví i za cenu "desakumulace" jiných vedlo k vysoké fondové /kapitálové/ vybavenosti jedněch podniků na úkor druhých, jejichž zařízení je z podstatné části odepsáno. Strategie postupného pragmatického přechodu řeší tento problém stejným způsobem, jakým byl vytvořen: centrálním plánovým přerozdělováním, tentokrát ve prospěch oněch "chudších" podniků.

Problematičnost tohoto staronového řešení není jenom v tom, že při centrálním bilančním plánování především "podle deficitu" se v centru velmi obtížně vytvářejí zdroje pro praktickou realizaci takovéto politiky, ale neméně tím, že po celé období přechodu nutně nadále působí mechanismus "hrv o parametry" mezi centrem a podniky, které nápravu "historických křivd" považují za výlučnou záležitost centra a svou podnikavost vyjadřují hlavně maximalisací svých požadavků na příděl "dlužných" zdrojů.

Naprotitomu strategie rychlého přechodu k "cílové" podobě nového mechanismu umožňuje vyrovnat "startovní podmínky" prakticky ze dne na den a od samého začátku spustit mechanismy, jež otázku maximálně efektivního využití každé koruny disponibilního kapitálu činí výlučně anebo převážně věcí podnikatelské zdatnosti a iniciativy jednotlivých podniků. Tato strategie je založena na přeměně všech podnikových fondů na výlučně peněžně vymezené základní jmění /základní fondy jsou přitom přepočteny v zřstatkových cenách, ostatní pak v běžných velkoobchodních cenách spolu

s připočtením či odečtením salda peněžních závazků a pohledávek/, které společnost svěřuje podnikům do jejich podnikatelské péče za poplatek /daň, odvod/ odpovídající úrokové míře ze zápůjčního kapitálu /úvěru/.

Vyrovnaní "startovních podmínek" je dáno tím, že kapitálově bohatě vybavené podniky platí vysoké odvody ze základního jmění, takže od první chvíle jsou nuceny vyvíjet maximální úsilí na jejich plné a co nejefektivnější využívání /vícesměnný provoz, odprodej nepotřebného zařízení a zásob atp./, mají-li mít šanci nejen platit odvody, ale ještě něco vydělat pro sebe. Naprotitomu kapitálově slabě vybavené podniky platí nízké odvody, což snižuje jejich výrobní náklady a zvyšuje šanci na "ziskovost" podnikání i na zastaralém zařízení, přičemž možnost získat úvěr na modernisaci za stejnou cenu /úrok/ jako je cena "vlastního" kapitálu /odvod ze základního jmění/ spolu s výnosem případného odprodeje zastaralého zařízení /např. drobným výrobcům/ otevírá cestu k urychlenému rozvoji a modernisaci zůstalých oborů a odvětví. Protože "desakumulace" postihla v minulosti především odvětví spotřebního a potravinářského průmyslu, kde investiční náročnost je podstatně nižší než v těžkém průmyslu, je šance na zrychlení procesu adaptace zvláště nadějná a společnost může relativně brzo zaznamenat jeho výsledky.

Pro obě skupiny podniků znamená toto řešení jak realizaci principu rovnosti /spravedlnosti/, tak i okamžité plné otevření prostoru pro iniciativní socialistickou podnikavost, tedy realizaci principu samostatnosti a samofinancování.

Získává však i centrum. Přeměnou naturálních fondů v peněžní základní jmění podniku se zbavuje starostí s dosavadní podrobnou reglementací a neustálým hlídáním, neboť nadále je pro ně důležitá jen schopnost podniku platit stanovenou daň /odvod/ z tohoto jmění. Její počáteční vymezení na úrovni úrokové míry ze zápůjčního kapitálu stanoví velmi tvrdé výchozí podmínky vymezující minimální míru efektivnosti jeho podnikatelského užívání. Strukturálním zmanám uskutečňovaným "zdola" se tak dostává jednoznačně progresivní orientace. Takto tvrdě vymezený odvod současně zaručuje centru takový daňový výnos, který umožní nejen realizovat základní plánově regulativní činnost centra /prostřednictvím státních zakázek, zakladatelské činnosti, dotační politiky atp./ uskutečňovaných podle vlastního, ale do podniků nerozepisovaného

plánu/, ale i vytvořit nezbytné centrální rezervy pro řešení specifických problémů přechodného období /o nich bude podrobněji pojednáno dále/. Později, až překonání hlavních problémů přechodu umožní podstatně omezit rozsah těchto rezerv, je možný přechod od zdanění základního jmění k podstatně mírnějšímu zdanění majetku, které dovolí dále rozšířit prostor pro podnikatelskou iniciativu socialistických podniků.

K cenám efektivní poptávky a nabídky

Druhá skupina problémů přechodného období - nahrazení plénem zprostředkovaného vztahu mezi nabídkou a poptávkou jejich vztahem přímým - je náročnější a obtížnější. Klíčem k řešení je zde přechod od mechanismu plánových cen k mechanismu cen efektivní poptávky a nabídky, tedy ke smluvním cenám.

Strategie pomalého, pragmatického přechodu počítá s tímto krokem jako s posledním, finálním. Výchozím bodem činí dosavadní mechanismus cen plánových, v němž dochází pouze k některým kvantitativním změnám /úprava cenových relací a zakalulování "ekonomických nástrojů"/. Obdobně jako u první skupiny tak i zde nutno po celé přechodné období počítat s reálným působením stereotypů podnikového chování odpovídajících záchovávaným systémotvorným prvkům centrálně-přídělového mechanismu: volba sortimentu podle míry "rentability" v plánových cenách, "hra o parametry" při určování nových cen atp, tedy s mechanismy odklánějícími efektivní nabídku a poptávku od plánové /reprodukce nedostatkovosti/ a podponující neefektivní utváření výrobní struktury. V centru to nutně musí plodit tendence k přímým zásahům /jmenovité úkoly, limity atp./.

Strategie usilující o rovnováhu tak paradoxně používá nástrojů, k jejichž základním vlastnostem patří reprodukce nerovnováhy.

Strategie rychlého přechodu k "cílovému" řešení činí naopak výchozím bodem přechod ke smluvním cenám. Již pouhé vyslovení této myšlenky zpravidla vyvolává paniku a představu hotové apokalypsy. Jak však praví lidová moudrost, strach má velké oči. Vyjdeme-li ze známé skutečnosti, že objem společenského produktu je vyjádřen souhrnem cen odrážejících souhrn individuálních nákladů, pak musí být zřejmé, že rizika přechodu od plánových ke smluvním cenám nespočívají ve všeobecném růstu cen, ale ve více či méně výrazných změnách relací smluvních cen oproti plánovým. Podstata mechanismu plánových cen je v tom, že "ztráty" u cen stanovených

pod úrovní individuálních nákladů vyrovnávají "zisky" u cen stanovených nad nimi. V celkovém souhrnu se tedy individuální ceny a individuální náklady vyrovnávají. Čím déle ovšem takovýto mechanismus v ekonomice působí, tím křivější je zrcadlo, podle jehož obrazu centrum im podniky krátkodobě i dlouhodobě /investováním/ rozhodují o struktuře výroby a tím i o poměru nabídky a poptávky, a tím více se samo toto zrcadlo dále křiví, když se ceny stále více odklánějí od "společensky nutných nákladů".

Pravda, bezprostředním důsledkem přechodu ke smluvním cenám musí být "rozkmítání" cenových relací. Ceny budou mít tendenci vyrovnat se ihned a v každém případě skutečným individuálním nákladům. Tento pohyb však musí narazit na dva druhy bariér:

a/ Na schopnost a ochotu efektivní poptávky nákladovou cenu akceptovat. Vznik této bariéry má dalekosáhlý význam pro změnu chování nabídky /výrobce, dodavatele/, neboť ruší specifický typ monopolu výrobce vytvořený centrálně-přídělovým mechanismem, v němž je tvorba podnikových důchodů vázána na plnění plánových ukazatelů /mechanismus tohoto specifického monopolu je popsán v mé práci Stát a ekonomika/ přechodem k jinému mechanismu, v němž tvorba podnikových důchodů závisí na uspokojování efektivní poptávky. Tedy na prodeji /a nikoli jen výrobě/ zboží za ceny uznané spotřebitelem /odběratelem/, jehož koupěschopná poptávka je limitována jeho důchodovou situací. Takto limitovaná efektivní poptávka je sice s to přijmout určitou míru cenového růstu, avšak jen ve velmi omezeném rozsahu /např. změnou struktury výdajů domácností či odběratelů v podnikové sféře/, po jehož vyčerpání je další růst poptávky vyloučen. /O nezbytném vlivu centra na limitování důchodové pozice spotřebitele, zejména v podnikové sféře, budeme hovořit dále./

Výrobce, který narazil na tuto bariéru, je existenčně /ekonomicky/ přinucen k adaptaci/snížení nákladů umožňující snížením ceny zvýšit koupěschopnou poptávku, změna sortimentu směrem k neuspokojené poptávce atp./, a to dokonce i v situaci, kdy zaujímá postavení odpovídající klasickému typu monopolu /jediný výrobce/. Překonání specifického typu monopolu výrobce je tak prvním krokem umožňujícím okamžitý účinný vstup efektivní poptávky do mechanismu fungování ekonomiky, po kterém teprve mohou a musí následovat kroky další: promyšlená koncepce protimonopolní politiky

centra čelící negativním tendencím klasických typů monopolu /zejména zabezpečení volného vstupu do oboru odpovídajícími pravidly zakladatelské činnosti, zákazem rajonisace trhů atp./.

b/ Druhou bariérou bude schopnost nabídky /výrobce, dodavatele/ okamžitě se adaptovat /cenou či strukturálními změnami/ na podmínky vzniklé vstupem efektivní poptávky do mechanismu fungování ekonomiky. Lze předpokládat vznik tří kategorií podniků co do schopnosti této okamžité adaptace:

- podniky, u nichž rozdíly v rentabilitě jednotlivých položek jejich výrobního sortimentu se vzájemně zhruba vyrovnají, takže budou s to okamžitě krýt náklady výroby příjmy z prodeje svých výrobků při průměrné míře rentability podnikové; ztrátové položky jejich sortimentu budou přitom pro ně představovat rezervu možného více či méně rychle dosažitelného zvýšení podnikového důchodu;

- podniky s nadprůměrnou podnikovou rentabilitou a tomu odpovídajícími vysokými ^{podnikovými} důchody; ty budou umožněny jednak tím, že zatím neuspokojená efektivní poptávka dovolí těmto výrobcům dosahovat smluvních cen značně vyšších než činí jejich individuální náklady, a jednak tím, že změna kritérií pro tvorbu podnikových důchodů je přinutí okamžitě ustoupit od neefektivních kombinací výrobních činitelů vyvolaných dříve výlučně "potřebami" plnit plánové ukazatele, s nimiž byla dosud spojena maximalisace podnikového důchodu /např. vysoká materiálová náročnost či naopak vysoká pracnost atp./ a nahradit je jinými kombinacemi /maximalisace tržeb při minimalisaci nákladů/;

- podniky, kde omezenost efektivní poptávky a nemožnost rychlé adaptace výroby /např. pro její časovou a investiční náročnost/ neumožní krýt cenou individuální náklady výrobce, takže tyto podniky budou více či méně ztrátové.

Pokud jde o první dvě kategorie podniků, nevyžadují od centra individuální mimořádnou péči, neboť jejich situaci musí řešit obecně platné regulativní nástroje, zejména vhodně volená daňová soustava a dobře provedená makroekonomická kalkulace pro stanovení výchozích daňových sazeb přechodného období. Ty společně musí:

■ zajistit dostatečnou tvorbu centralisovaných zdrojů, které umožní jednak plnit úlohu centra na těch úsecích ekonomiky, kde nelze buď natrvalo anebo dočasně počítat s uplatněním ziskově motivované podnikové sféry /např. rozvoj energetiky, některých úseků

dopravy a spojů či jiných oblastí infrastruktury, část ekologické problematiky atp./, a jednak vytvořit dostatečné rezervy pro řešení specifických problémů přechodného období, o kterých je ještě zmíním;

ne nepřipustit, aby růst podnikových důchodů, z velké míry vyvolaný nikoli podnikatelskou zdatností, ale deformacemi dlouhodobého působení centrálně-přídělového mechanismu, se buď zcela anebo převážně promítl do růstu osobních důchodů, ale byl v maximální míře akumulován, tj. použit jako investiční zdroj pro řešení strukturálních změn efektivní nabídky potřebných pro její adaptaci efektivní poptávce.

Tuto roli je s to splnit taková daňová soustava, která vedle již zmíněného odvozu ze základního jmění a vedle jednotné fiskální daně ze zisku před rozdělením určené ke krytí výkonu moci a správy státu /obrana, správní aparát, soudnictví atp./ používá též soustavu regulativních daní podle užití zisku, při níž jeho spotřební užití /na osobní důchody/ je zdaněno více či méně progresivně na rozdíl od mírnějšího lineárního zdanění investičního užití zisku, navíc s možností selektivních slev či dočasného úplného upuštění od zdanění. Preference investičního užití zisku, má-li být plně účinná, musí ovšem současně umožnit podnikům překročit hranice "domácího" investování a umožnit jejich zakladatelskou činnost /např. účast na rozvoji u svého dodavatele, vytváření společných podniků či vědecko-výrobních sdružení atp./.

Pro přechodné období by měla centrální makroekonomická výchozí kalkulace pro "nasazení" sazeb těchto daní počítat spíše s přeháněním jejich tvrdosti, ať již proto, že mnohaleté působení centrálně-přídělového mechanismu vytvořilo v ekonomice obrovské rezervy pro zvýšení efektivnosti, z nichž značná část je poměrně rychle mobilisovatelná již jen se změnou motivačních kritérií podnikového rozhodování /v reformě z druhé poloviny 60. let se ukázalo, že podniky po přechodu na nové podmínky vykazovaly v průměru čtyřnásobně vyšší rentabilitu než s jakou se při cenové přestavbě kalkulovalo/, nebo proto, že je pro centrum mnohem snazší z této tvrdosti v případě nezbytnosti kdykoli slevit než naopak daňové sazby dodatečně zpevňovat a tak stimulaci podnikové sféry podlamovat, jak tomu bylo např. u normativů v reformě z roku 1958 či v "souboru opatření".

Tato strategie tak redukuje nezbytnost mimořádné individuální péče centra pouze na třetí skupinu podniků a činí ji tak pro ně snáze zvládnutelnou. Individuálnost péče nelze přitom chápat tak, že obecná pravidla pro tento okruh podniků neplatí. Právě naopak, teprve při jejich uplatnění se skutečně objektivně ukáže specifčnost každého takového "případu" a umožní vypracovat konkrétní konsolidační program stanovící povahu i časový rozvrh dočasných výjimek z pravidel, po jejichž splnění bude podnik zcela schopen fungovat a rozvíjet se bez těchto výjimek, jen na základě obecně platných pravidel.

Charakter konsolidačního programu bude ovšem rozdílný podle závažnosti a hloubky problémů, které bude muset ten který podnik řešit. V lehčích případech mohou stačit dočasné daňové úlevy, bezúročná /nebankovní/ půjčka, účelová dotace na vědecko-technický rozvoj či výhodná státní zakázka, v těžších případech se může uplatnit investiční účast centra /např. Fondu společenského jmění/ na rekonstrukci podniku, pomoc při převodu a rekvalifikaci pracovníků do jiných podniků, v krajním případě pak i likvidace podniku.

Zejména existence této třetí skupiny podniků bezprostředně po přechodu k cenám efektivní popůávky a nabídky ještě spolu s některými dalšími problémy přechodného období /např. propojení dosud oddělených cenových okruhů/ nezbytně vyžaduje vytvoření centrálních rezerv, o kterých jsem se již zmínil. Jde zejména o dvě jejich skupiny:

x Na zahraničním trhu nutno počítat s tím, že část exportujících podniků zejména v oblasti konvertibilních měn zde nebude s to svými cenami obstát v konkurenci, avšak potřeby devisové bilance státu se bez jejich devisového přínosu neobejdou; z dlouhodobých mezistátních dohod /zejména v rámci RVHP/ vyplývají vůči ekonomice závazky, které je nutno zabezpečit bez ohledu na jejich momentální rentabilitu v příslušném podniku. Vytvořené rezervy by měly umožnit časově přesně limitovanými ^{dočasnými} dotacemi poskytnout podnikům čas nezbytný k adaptaci na novou situaci /podmínkou je závazné vypracování podnikového plánu adaptace/. Současně by ovšem mělo centrum usilovat o realizaci faktické směnitelnosti měn v rámci RVHP a tím i o vytvoření základního předpokladu přeměny dosavadních převážně mezistátních ekonomických vztahů na převážně pří-
mé vztahy mezi podniky.

x Na maloobchodním trhu spotřebního zboží a služeb, kde přechod od plánových cen k cenám efektivní poptávky a nabídky vytvoří řadu politicky citlivých oblastí vyplývajících ze změny struktury maloobchodních cen /růst jedněch a pokles jiných cen/ a jejího vlivu na životní náklady různých příjmových skupin obyvatelstva. Tato reserva by měla umožnit diferencované a časově rozložené řešení této problematiky a minimalisovat tak sociální tlaky ve společnosti. V úvahu přicházejí zejména tyto alternativy:

- a/ plné přizpůsobení cen nákladům ^{zejména} těm, kde již dnes značná část obyvatelstva platí cenu blízkou nákladům /např. nájemné/;
- b/ dočasné dotování některých maloobchodních cen spojené opět s programy postupné likvidace dotací;
- c/ koncepce úpravy sociálních výdajů, která by měla eliminovat nebo zmírnit "dopad" cenových změn na životní náklady některých sociálních skupin obyvatelstva /zejména důchodci, rodiny s dětmi atp./.

Program řešení sociálních důsledků přechodu k cenám efektivní poptávky a nabídky jako nedílná součást reformního programu tak bere v úvahu z plachet těm, kteří právě v nich vidí důvod pro volbu pomalé, pragmatické strategie přechodu. Zkušenosti Polska a Maďarska přitom dost přesvědčivě dokazují, že se řešení těchto problémů vyhnout nelze a že jeho odklad nezmenšuje, ale naopak zvyšuje míru jeho politické nepřijemnosti.

K opatřením přechodného období by dále měly patřit kroky umožňující plynulý, nechaotický přechod od dodavatelsko-odběratelských vztahů založených na centrálně stanovených plánových ukazatelích a plánových cenách ke vztahům založeným na koupi a prodeji podle smluvních cen. Proto by bylo účelné stanovit např. pro přechodné období některá zákonná pravidla ochrany odběratelů /spotřebitelů/, jako:

- a/ závaznost již uzavřených dodavatelsko-odběratelských smluv pro dodavatele, pokud k jejich zrušení či korekci nedojde po vzájemné dohodě;
- b/ stanovení minimální lhůty pro vypovězení /zrušení/ dodavatelsko-odběratelského vztahu založeného na historicky vniklé dlouhodobé specialisaci a kooperaci /např. 1 rok či více/.

Souhrnně lze tedy říci, že strategie rychlého přechodu k "cílovému" řešení vztahu efektivní poptávky a nabídky od samého začátku ruší staré podněty ekonomického chování a s^uští v celé ekonomice nové motivace chování podnikové sféry, aktivisuje její vnitřní zájem a iniciativu na co nejrychlejší adaptaci pro nové podmínky a tím vytváří předpoklady, aby přechodné období bylo co nejkratší. Centru přitom poskytuje dostatečně účinné nástroje nejen k tomu, aby mohlo rychle řešit problémy přechodu přesahující vnitřní síly samotné podnikové sféry, ale současně i účinné mechanismy schopné čelit největšímu riziku přechodu - inflaci. Oba popsání kroky této strategie jsou totiž s to - pokud jsou realizovány současně - čelit jak dichotomii v tvorbě podnikového a národního důchodu /stav, kdy tvorba podnikového důchodu nemusí znamenat současně tvorbu národního důchodu, ale naopak jeho spotřebu, jak je to častým zjevem v dosavadním mechanismu/, což je základní slabinou strategie postupného, pragmatického přechodu a zdrojem silných inflačních tendencí, tak i tomu, aby dosažené přírůstky podnikových důchodů nebyly "projedeny" /spotřebovány na individuální důchody/, ale maximálně použity pro restrukturalisaci ekonomiky podle efektivní poptávky a nabídky.

x x x

Tato úvaha nemohla zdaleka vyčerpat nesnadnou problematiku formování nového mechanismu fungování socialistické ekonomiky. Její omezený rozsah dovolil všimnout si pouze těch otázek, jejichž konsistentní řešení je klíčem k jeho kvalitativní změně, tedy ke změně jeho systémových prvků s odpovídajícím přizpůsobením prvků regulativních, bez níž nelze očekávat, že v ekonomice přestanou působit setrvačné tendence extensivního vývoje hrozící již nejen stagnací, ale přímo krizovou katastrofou. Je to pokus přispět k řešení dosud uspokojivě nezodpovězené otázky: co dělat, jakou strategii životně nezbytné ekonomické reformy zvolit?

12.12.1987

Zasláno Hospodářským novinám

Masaryková rodina

S vnučkami T.G.Masaryka jsem se seznámila v září 1987 na lánském hřbitově. Skoro každý, komu jsem o tom setkání pověděla, se podivil: Ony žijí tady? Málokdo už věděl, jak to s Masarykovou rodinou bylo, a nikdo neměl tušení, jak je to s ní dnes. Zatímco před druhou světovou válkou se to Masarykovými portréty, bustami, pamětními deskami, stezkami, chatami, gymnázii, ulicemi a podobně jen hemžilo, dnes československý občan o Masaryka téměř nezavadí. Seshora a striktně je určováno i to, které naše sdělovací médium, v jakém rozsahu a při jaké příležitosti se smí o zakladateli našeho státu zmínit.

Uměření jsou zřejmě schopny jen náležitě vykvašené poměry.

x x x

Dům v Cihelné ulici v Praze na Malé Straně, v němž jedna z vnuček TGM bydlí, nemá půvab některých malostranských domů; je pouze starý. Dr. Anna Masaryková v něm obývá byt, upravený před dvaceti lety z půdy. Je to vlastně tažkový ateliér; z jeho oken je vidět na Karlův most.

"Mám tu trochu čurbes, na to nekoukejte", žádá mě v úzké předsínce paní Anna. /Žádný čurbes tu není, to ona jen tak říká./ Jde uvařit kávu a přináší ji s nakrájeným makovcem. Usedáme k velikému kulatému stolu a jsme tři, protože kromě mne je tu na návštěvě také Herberta Masaryková-Pocheová, sestra Anny, která bydlí kousek odtud - na Maltézském náměstí. Než se u toho stolu, který hodně pamatuje, dáme do řeči, musíme se s Masarykovou rodinou seznámit.

Na jaře 1878 si osmadvacetiletý doktor filozofie Tomáš Masaryk vzal za ženu stejně starou Američanku Charlottu Garigovou; poznal se s ní v Lipsku, kde studovala hudbu. V květnu příštího roku se manželům narodila dcera Alice /1879/, rok nato syn Herbert /1880/, roku 1886 syn Jan a v roce 1891 dcera Olga.

Herbert, talentovaný malíř, se roku 1910 oženil s vdovou po slavném malíři a svém příteli Antonínu Slavíčkovi Bohumilou. Z tohoto manželství přišla roku 1911 na svět dvojčata - Herbert a Anna, první vnuci TGM. Malý Herbert zemřel po roce na zápal

plíc. V roce 1915 - nedlouho ~~po~~ smrti pětatřicetiletého Herberta Masaryka, který zemřel na tyfus - se narodila dcera Herberta. To již působil T.G.Masaryk v zahraničí, kde měl po boku svou mladší dceru Olgu.

Válečné útrapy, věznění starší dcery Alice, obavy o manžela a mladší dceru za hranicemi i bolest nad ztrátou syna Herberta podlomily zdraví paní Charlotty Masarykové a ta v květnu 1923 ve věku 73 let umírá. V té době Olga, provdaná za švýcarského lékaře Henri Revillioda, chová dvouletého Herberta a ročního Leonarda.

T.G.Masaryk se ještě i dočkal - v roce 1936 - doktorátu své první vnučky Aničky, která vystudovala dějiny umění, a mohl se radovat z hudebního nadání vnučky Herberty, pozdější hudební redaktorky. Herberta Masaryková se těsně před druhou světovou válkou provdala a v roce 1940 se jí narodila dcera Charlotta. Táž ona - stejně jako její otec, známý historik umění akademik Emanuel Poche - vystudovala na univerzitě dějiny umění /studovala při zaměstnání a s obtížemi, jimž se u nás říká kádrové/ a pracovala v Židovském muzeu. Roku 1970 odjela s několikaměsíčním synkem Tomášem do Spojených států za svým manželem - flétnistou Petrem Kotíkem, stipendistou orchestru pro soudobou hudbu v Buffalu. Tam se jí po dvou letech narodil druhý syn - Jan. Masarykova pravnučka Charlotta Kotíková žije v New Yorku, její starší syn Tomáš studuje na univerzitě. Je zaměstnána v Brooklynském muzeu jako kurátorka oddělení pro soudobé umění.

Tomáš G.Masaryk měl mladšího bratra Ludvíka. Ludvík byl typografem a už před první světovou válkou žil v dnešní Jugoslávii. Ještě před tím měl v Praze na Starém Městě malou vinárnu a v Jugoslávii v Portorčiči pak vlastnil malý hotel a restauraci. /"Když se otočíte", říká mi hostitelka, "tak uvidíte u toho malého stolku takovou neobvyklou židli - ta je z té Ludvíkovy restaurace. Navrhoval ji Mikoláš Aleš, oni si tykali." // Ludvík Masaryk měl českou manželku a jedinou dceru Lidunku. Byla to hezká černá paní - "celá Masarykova"; zemřela ve věku 92 let v roce 1983 v Praze.

x x x

Přinesla jsem s sebou do mansardního bytu v Cihelné ulici staré obrázkové časopisy, rozkládám je po velkém kulatém stole

a obracím je na stránky, kde jsou vyfotografovány mladé a hezké slečny Masarykovy - Anna a Herberta.

"Tak tohle je na Barrandově, komentují jeden ze snímků. "Tenkrát tam režisér Jiří Slavíček, náš nevlastní bratr, natáčel film Pantáta Bezoušek..." Sestry se naklánějí nad časopisem.

"Tys měla na sobě ten nový béžový kabát, viď?" říká jedna druhé.

"To byl můj oblíbený kabát. A ty jsi měla ten šedivý baloňák..." Z obou dam se na chvíličku staly malé holky.

Též panu prezidentovi to sluší, zvláště s jeho švýcarskými vnučky: jako světlovlasá batolata je má na klíně, již trochu odrostlejší si s ním hraje v topolčianském parku, a v roce 1937, v posledním roce jeho života, sedí s dědečkem u stolu v lánském zámku - sympatičtí mládenci v oblecích s kravatami. Přijížděli do Československa jednou ročně a mluvili dobře česky. - V poválečné "Vlastě" byly uveřejněny jejich poslední fotografie: na jedné je mladý muž s ušlechtilou tváří a vlnitými vlasy, krající na housle - Herbert Revilliod, straší vnuk TGM, posluchač konzervatoře a filozofie; na druhé pak krásný důstojník, podobný svému dědečkovi - Leonard Revilliod v uniformě britského letectva, v civilu studující politických nauk.

"Co se s oběma chlapci stalo?"

"V srpnu 1944 se při průzkumném letu - v mlze - srazila dvě britská vojenská letadla. Zahynulo šestnáct chlapců, Leonard byl mezi nimi, vypravuje Anna Masaryková, "bylo to nad ostrovem Tiree ve Skotsku". Přináší ke kulatému stolu své vlastní památky. Na ožeroxovaném snímku z té doby je vidět otevřenou jámu a smuteční obřad u ní; byli mu přítomni též Olga Revilliodová a Jan Masaryk. A je tu také mapka s vyznačenou trasou nešťastných letadel i tužkou nakreslený pomníček s nápisem:

Flying Officer L.Revilliod
pilot
Royal Air Force 16th August 1944
518 squad.

"Ten pomníček jsem si nakreslila, když jsem se tam v pětadesátém vypravila. Bylo kulaté výročí konce války, všude všichni kladli kytice, tak jsem si řekla, že Lenovi taky položím na hrob kytku", říká energická Anna Masaryková. Ukezuje mi pohlednice ostrova Tiree: typická skotská krajina, jak si ji představujeme - skalnatá půda, pastviny, vřes a moře kolem. V ní tedy navždycky leží jeden z Masarykových.

"A jeho starší bratr Herbert?"

"Zemřel půl roku nato v londýnské nemocnici. Měl nemocný žaludek a také se mu hrozně stýskalo po bratrovi..." Revilli-odovi osiřeli; může se stát lidem něco horšího? Olga po válce ovdověla, žila střídavě ve Švýcarsku, v Anglii a ve Spojených státech. Zemřela v roce 1978 v anglickém Sussexu, bylo jí 87 let.

Také Alice Masaryková, starší dcera TGM, se dožila vysokého věku, ale ani její život nebyl v posledních desetiletích šťastný. - Před první světovou válkou byla otcovou důležitou spolu - pracovnící, v době naší obnovené samostatnosti psk první paní na Pražském hradě i v republice. Ona "vedla u dědečka dům", její zásluhou to mělo na Hradě "švunk", jak věci pojmenovává její neteř Anna. Svě roli podržila veškerý svůj - i osobní - život; skutečné soukromí měla jen ve svém domku v Bystřičce u slovenského Martina. Tam, podle slov svých neterí, "teta Elis vždycky okřála". Zemřela v Chicagu v roce 1966, daleko od své milované Bystřičky i od lidí, které měla ráda.

"Nebylo to v psychiatrickém ústavu, jak si lidé povídali - říkali takové věci i o naší babičce - bylo to v domově důchodců. Byla jsem jí tam několikrát navštívit, naposledy v šestádesátém. Ten dům stál v takové strašně dlouhé ulici..." vzpomíná paní Herberta. "Ona byla tehdy už skoro slepá, byl to smutný osud... Pořád si kladla otázku, zda neměla zůstat doma, nést to všecko s sebou..." - Ty věčné a těžko zodpověditelné otázky...

"Teta Elis emigrovala po smrti strýce Jendy. Už nevím, kdy docela přesně to bylo, ale vánoce v osmačtyřicátém už trávila u Olgy v Ženevě. Její pražský byt se vším, co v něm bylo, i dům v Bystřičce na Slovensku propadly po jejím odchodu z republiky státu. Přišla o všechno. Ona měla i věci po rodičích, také fotografie a jiné památky, to všecko je pryč".

Naposledy se dr. Alice Masaryková objevila v Československu na veřejnosti v březnu 1948, při pohřbu svého bratra - ministra zahraničí Jana Masaryka; jeho tragická smrt pádem z okna Černínského paláce není dosud zcela objasněna.

Jako by smutné životní příběhy Masarykových dětí byly logickou součástí neveselého příběhu jejich vlasti...

x x x

Ukusuju makovec a popíjím kávu a napadá mě, copak asi u Masaryků rádi jedli?

fotografie: asi desetiletý chlapec sedí na travnatém svahu a na hlavě má známou "masaryčku".

x x x

"Tak jsme tady přece jenom u potomků..." povídali potěšeně mladí závozníci z obchodního domu Kotva, když koncem loňského roku přivezli dr. Anně Masarykové nový sporák. A nová listonoška se ptala: "Vy jste také z té rodiny?" Jiní mladí lidé se dotazují - osobně i písemně - jak to všechno vlastně bylo, a přinášejí fotografie i knihy TGM k podpisu.

Pořád je aktuální, co v úvodu ke své monografii "Tomáš. G. Masaryk", vyšlé v roce 1968 v pražském Melantrichu, napsal M. Machovec? "Jestliže se o Masarykovi pouze mlčí, musí tím právě u nejlepších a nemyšlivějších příslušníků i mladé generace vznikat nedůvěra a podezření právě proti tomu mlčícímu..."

Leden 1988

(PSÁNO PRO LIDOVÉ NOVINY)

Zpomenutí Janové?

Jana Husa si konsolidované Československo přece jen občas připomene, Jana Palacha nikdy.

V polovině ledna 1969 stanul posluchač filozofické fakulty Jan Palach u sochy sv. Václava, polil se benzínem a zapálil. Hořící pochodeň se podařilo ohromným kolemjdoucím Pražanům ukasit. Palachův život však dohasínal ještě pět dní v blízké nemocnici v Legerově ulici, specialisované na popáleniny. Dopis, který po sobě zanechal, volal po zachování a pokračování obrodného procesu. Za cenu vlastního života, který položil jako protiváhu na misku politických vah ve víře, že převáží tu druhou, plnou tanků a vojáků i jejich přísluhovačů, ve prospěch zoufalých a vlastně už rezignujících reformátorů. Poslední Janův vzkaz, který přinesl od jeho lůžka Luboš Holeček, jeden z vůdců vysokoškolského hnutí, však zněl: Jen živí mohou dál bojovat. Nepřál si, aby ho někdo následoval. /A přece se tak, žel, stalo. O necelých šest neděl poté - 25.února - se upálil na dvoře domu č. 39 na Václavském náměstí Jan Zajíc, student šumperské průmyslovky. Jeho ihned dokonaná oběť byla o to tragičtější, že zapadla - na rozdíl od Palachova mementa - vlastně do prázãna. Tisk, rozhlas a televise už se, i samy, držely na uzdě./

Dvacátého ledna Jan Palach zemřel. Na krátký čas to vypadalo, že jeho smrt probudila znovu odvahu a činorodost těch, kteří už ztráceli naději. Nové a nové resoluce, petice, přísliby, požadavky, nápady. I tehdejší prezident L.Svoboda věrohodně přesvědčoval zejména mladou generaci, že není nic ztraceno. Desetitisíce lidí čekaly v tichém nekonečném zástupu před Karolinem, aby vzdaly Janovi čest. Pohřeb pak byl doslovnou panychidou Pražského jara. Stejně jako vyvolaly výroky jednotlivců, kteří se snažili snížit Palachův skutek /vzpomenme ^{vystoupení} jen Viléma Nového o tzv. studeném ohni/, opravdové rozhořčení, vzbuzovaly naopak velké sympatie projevy soucítění, přicházející z mnoha končin civilisovaného světa. I ten byl, bez obvyklého nádechu sensacechtivosti, upálením Jana Palacha konsternován.

Posledním Janovým odpočinkem /ne však natrvalo/ se tehdy staly Olšany. Na jeho hrob, dosud ani neoznačený, kladly denně desítky Pražanů i návštěvníků hlavního města květiny, rozsvěcovaly svíčky. S postupující normalisací se Palachův hrob stal ^{pouťním} místem, kam se lidé chodili poklonit zejména jedenadvacátého srpna. Nádhernou desku, z níž vyčníval obrys Janova těla, uloženou jednoho odpoledne na rov, odvezli v průběhu noci "neznámí pachatelé" neznámo kam.

O dalším srpnovém výročí se na Olšanech asfaltovala cesta právě kolem Palachova posmrtného asyly, takže se octl za drátěným plotem. I přes jeho mřížky kladli návštěvníci kytičky. Nakonec rodina Jana Palacha /nedobrovolně/ převezla Janovy ostatky - kremačně zpopelněné, ač byl přísně věřící - na hřbitov do jeho rodiště, Všetát u Prahy. Ale bez květin nezůstává Jan i tam - i když je jich mnohem méně...

Podle známého přísloví - Sejde z očí, sejde z myslí - se normalisátoři domnívali, že mají "případ Palach" vyřízený. Ne tak do-
dela. Když nemůžeme my, doma, aspoň naši exilanti a jejich zahraniční přátelé i mnozí naši příznivci rok co rok připomínají manifestacemi, rozhlasovými pořady, publikacemi, články, ale i odhalovanými pomníky a pomníčky a dokonce i pojmenováním ulic v bohužel cizích městech Palachovu památku. Vyhlásili též každoročně udělovanou cenu Jana Palacha za publikační činnost u nás zakázaných a přesto pišícíích autorů /obdrželi ji např. E.Kantůrková a J.Vohryzek/, v Londýně vznikla tisková agentura Palach Press...

Zajímalo by mě však, jakou povědomost mají současní mladí lidé, tenkrát ještě nenarození nebo úplně malí, o Janu Palachovi. Druhá otázka souvisí s první. Kolik z nás doma, z těch zástupů přísahajících před devatenácti lety na Palachův odkaz, si připomene v lednových dnech ten Janův až nelidský čin? A kdo z nás si uvědomuje diametrální rozdíl v našem myšlení a jednání tehdy a dnes?

/ep/

Na okraj Rodáků

Seriál Matějkových a Urbanových Rodáků vzbudil značný ohlas. Nebývalá reklama zdůraznila, že Rodáci byli určeni v hraném žánru za zlatý hřeb televizních oslav 40. výročí února 1948. Ohlas u diváků ovšem nevzbudili pro toto požehnané poslání, ale že se na obrazovku vnucovali třikrát týdně /což nebývá ani u slavných seriálů zvykem/, a že v nich byli angažováni osvědčení herci - Hrušínský, Hlaváčová, Brzobohatý, Sklenčka, Kostka, Buchvaldek a jiní. Navíc děj začínal uprostřed okupace, a ta bývá obvykle už sama o sobě námětem atraktivním a aktuálním.

Nebudu hodnotit Rodáky jako celek; zaujalo mě na nich právě ono období nacistické okupace, a to z hlediska věrojatnosti a typičnosti vybraných faktů. Pominu přitom připomínky některých diváků, kteří se ptali: Proč nám o tom odboji říkají dokolečka stále totéž, proč neřeknou něco nového, co se zatím nikdy neříkalo? I toho by jistě bylo dost a svrchovaně zajímavého. Přesto nelze souhlasit, že by Rodáci nic nového nepřinesli. Několik diváků např. s uspokojením konstatovalo, že se konečně našlo místo i pro sokolský odboj.

Právnem. Přes deset tisíc členů Sokola bylo nacisty pozatýkáno, na tři tisíce jich přišlo o život a téměř šest set jich padlo při povstání v květnu 1945. Jednou z hlavních postav seriálu byl tedy bývalý náčelník místního Sokola, člověk statečný a čestný. Totéž už ale nelze tvrdit o ostatních - protějškem této čestnosti a statečnosti se stal bývalý starosta Sokola, kterého si nacisté, v rozporu s obecnou historickou realitou, spolu s autory seriálu vybrali za svého pomocníka a povolného kolaboranta. Autorský záměr tu není jasný. Měl tím být, až na onu bílou vránu, zdiskreditován pouze sokolský odboj nebo snad celé hnutí? Nebo šlo jen o snahu oddělit zrna od plev? Proč ale pak autoři nepoužili stejnou metodu i jinde?

Je známo, že jak zrna, tak i plevy měly i ostatní složky odboje, včetně komunistického. Autoři snad nevědí, že nejúspěšnější konfidenty hledalo a nacházelo gestapo zejména mezi předválečnými funkcionáři KSČ, neboť právě oni měli důvěru ostatních? V Rodácích byla sokolská a patrně i vojenská /šlo snad o zbytky moravské Obrany národa?/ odbojová organizace narušena konfidenty. Ve skutečnosti byly konfidenty narušovány stejně ne-li více organizace KSČ. A to nejen známé Molákovy III. ústřední vedení, které bylo po měsíce sledováno a dokonce zčásti usměrňováno gestapem, ale i další krajská, okresní i jiná vedení a pochopitelně nejen v Čechách, ale i na Moravě. To autoři seriálu asi nevěděli. Komunistický odboj proto

nadřadili ostatnímu, z jeho představitelů udělali vševědy, udělující na požádání s nadhledem nekomunistům moudré rady i odsudky a podávající občas informace, které jim v reálu nemohly být dostupné. Stručně řečeno: autoři inplantovali do historické skutečnosti odboje to, co bylo dodatečně dotvořeno až po převzetí moci na počátku padesátých let a čemu se začalo se zpětnou platností říkat vedoucí úloha v odboji. V seriálu to vyznělo poněkud komicky. A tak úmysl nezamlčet existenci sokolského odboje vykonal medvědí službu - s vyslovením polopravdy dostal přemýšlivý divák podnět ptát se po pravdě celé.

Faktografických nepřesností nebylo v seriálu málo. Třebas propuštění vedoucího komunistické organizace z gestapa pro předstírané šílenství: takové lidi přece posílali nacisté buď k likvidaci nebo na přísné pozorování do ústavu. Budiž, asi šlo v konkrétním případě o výjimku, potvrzující nacistické pravidlo. Ale jak je možné, že tento člověk se po čase začne chovat normálně, zařídí si doma odbojovou poradnu - a gestapo o tom dlouho nic neví, přestože je jinak v městečku pečené vařené? Incident s "neárijským" studentem gymnázia posunuli autoři o dva roky, zastřelení prchajícího mladíka přeřadili z časných hodin zatýkání doprostřed bílého dne, tajné schůzky odtajňovali naplno rozsvícenými baterkami atd.

Seriálu ovšem nelze upřít, že se pokusil - místy zdařile - navodit okupační atmosféru malého městečka. Že nezapoměl ani na všední dny /včetně milostných dobrodružství, život je život, že ano?/ a na drobné radosti v tom okupačním marasmu. V pojetí odboje však vyvíjel úsilí diferencovat tam, kde diferenciace nebyla, popřípadě kde nebyla zjevná. I v komunistickém odboji šlo především o národně osvobozenecký boj, tak to ostatně zdůrazňovalo i jeho emigrační vedení. Rovněž při vytváření národních výborů šlo o sjednocovací proces. Členství v odbojových organizacích nebyvalo sektářské, mnozí lidé byli pracovníky dvou i více různých skupin a mnozí se až po válce dozvídali, kam vlastně patřili / a další mnozí se to ani nedozvěděli, byli nacisty umučeni či popraveni třeba za údajnou komunistickou činnost podle nacistických měřítek a představ a tak byli až dodatečně po válce na základě těchto obvinění a rozsudků připočtení k obětem nejuvědomělejším/.

Divácká rozpačitost nad vylíčením odbojové reality v Rodácích je tedy na místě. Přesto bychom měli připustit, že seriál aspoň titulárně uznal, i když honem zbagatelisoval ba pomluvil účastníky jiného než komunistického protioкупаčního hnutí. Skutečná tvář odboje však stále ještě čeká na objektivní odborné i umělecké zpracování.

Rozjímání nad dršťkovou polévkou

Měl jsem chuť na dobrou polévku. Byl čtvrtek, 10. prosince 1987, a přišel mě navštívit v práci bratr. Tak jsem se s ním vydal ven, na svačinu. - Sjeli jsme dolů výtahem, a když jsme procházeli vrátnicí, potkali jsme tři pány v zimnicích.

"To budou asi fízlové," řekl bratr, spoléhající na svůj instinkt. Vyšli jsme ven a oni se za námi rozběhli, nijak se neskrývajíce. Bráchu sebrali. Šel jsem tedy na tu polévku, stál jsem ve frontě a "On" - jeden z těch tří - stál za mnou. Nechal mě koupit x polévku i rohlík, ale nestačil jsem ani zakousnout. On, který si nic nekoupil, stál vedle mne a ukazoval mi nějakou legitimaci. Aby lidé neviděli.

"Jste pan...?" zeptal se mě.

"Ano," odpověděl jsem a zalovil v polévce.

"Co tu děláte?" vyhrknul.

"Svačím," odpověděl jsem a zakousl rohlík.

"Do kolika děláte?" - spíše rozkaz než otázka a lidé kolem zpozorněli.

"Do půl čtvrté," nabral jsem plnou lžící dršťek.

"Tak vás upozorňuju, že nesmíte dnes opustit své pracoviště."

Už jsem měl v sobě první lžící. "A mohu to dojíst?" zeptal jsem se hlasitě.

Díval se po okolostojících, řekl: "Jo." a zmizel.

"Co se to zase děje, co chtěl ten kašpar?" ptal se mě muž v montérkách nad pěknou porcí špekových kneďlíků.

"Ale - je dneska Den lidských práv, má být manifestace, tak to organizují..." řekl jsem a s trochou zřesu v ruce jsem nabral další lžící dršťek. Moc mi nechutnalo.

Údolí slz, valící se z dojetí při setkání dvou nejvyšších státníků světa, zaplavilo bufet. Ti oficiální, ve sdělovacích prostředcích, pláčou všichni. A co ti ostatní?

"Ano, je to fantastická událost," slyším, "ale proč to tak přehánějí?"

"Ližkulkové" jim říká můj strýc.

Jedna dršťka ^{mi} vyklouzla ^{ze lžice} a istivě zmizela mezi ostatními v polévce.

Též v Rudém právu oslavují Den lidských práv, trochu skromně, pravda, ale oni už to za ně příslušníci oslaví - po svém. Od rána zadržují desítky lidí doma, další raději předvedou na místní okrsky, "aby se nám ten Den nevymkl z rukou", a tak na Staroměstské náměstí přijde jen ten, kdo unikl. Pak napíší, že "zabránili výtržnosti v centru Prahy".

Pomaloučku jsem dojedl polévku, nějak mi zhořkla, bude to asi špatnými dršťkami.

Jur

Dopis šéfredaktoru Rudého práva Zdeňku Hořenímu

Soudruhu šéfredaktore,

Ujednou z Vašich základních povinností je dbát o to, aby Rudé právo informovalo své čtenáře pravdivě. Chci Vás upozornit na to, že článek "Co lze a nelze srovnávat" uveřejněný v Rudém právu 4. prosince 1987 je jednostranný, tendenční a v mnoha směrech lživý. Neznám redaktorku Marii Boudovou, ani její věk, vzdělání, kvalifikaci, zaměření. Nevím, zda roky 1968 a 1969 prožila v dospělém věku, či je zná jen z doslechu nebo literatury.

To, co ve svém článku předvedla, je v přímém rozporu se skutečností a s novinářskou morálkou a etikou. Nehodlám nikomu vnucovat své názory na ekonomickou reformu šedesátých let. Jen požaduji, aby při její kritice či obhajobě se používalo skutečných faktů a ne lživých argumentů.

Nechci polemizovat o teoretických problémech. Osobně se domnívám, že tzv. "socialistická politická ekonomie" je dosud snůškou ideologických frází, které mají zdůvodnit či ospravedlnit hospodářskou politiku politického vedení, které ji provádí. Ekonomické zákony jsou objektivní a platí jak pro socialismus, tak i pro kapitalismus. Zisk je zisk a ztráta je ztráta. Rozdíl mezi oběma společenskými formacemi spočívá v tom, v čí prospěch konečné výsledky jdou. A racionálnost, správnost určitého systému či mechanismu názorně prokazují hospodářské výsledky a ne fráze.

Jestliže M. Boudová v článku tvrdí, že "revizionistická skupina v čele s O. Šikem přicházela krok za krokem s koncepcí, jejímž smyslem bylo rozvrácení hospodářské struktury socialistického systému plánování", tak musím konstatovat, že nebylo v podstatě co rozvracet. Ukáží "vědeckost a preciznost" našeho plánování na konkrétních příkladech z poslední doby, ačkoli takových případů bych mohl uvést desítky i z minulého období.

Směrnice XVI. sjezdu KSČ "naplánovaly" růst národního důchodu v sedmé pětiletce o 14-16%. Plán pro sedmou pětiletku, který byl přijímán jen o půl roku později, snížil tento úkol na roční růst o 2-2,6% ročně, tj. snížení cca o 25%. Splnění však bylo podstatně horší, neboť národní důchod vzrostl pouze o 9,4%, tzn. průměrný

roční přírůstek 1,8%. Proto se raději začalo uvádět splnění v hrubém národním důchodu, který vzrostl o 11,3%. Vůbec nevadilo, že jde o naprosto odlišný ukazatel. Tolik statistické ročenky.

Další krásný příklad "plánovitosti". Plánujeme zásoby a jejich každoroční snižování a ty zatím utěšeně rostou, podstatně rychleji než národní důchod. Jaký je důsledek této "plánovitosti", to ukazují opět čísla ze statistických ročenek /v miliónech Kčs běžných cen/:

rok	zásoby hosp. organizací	přírůstek v %	vytvořený nár. důchod	přírůstek v %
1970	275.136	100	312.345	100
1985	634.792	230,70	559.974	179,28

Čísla jednoznačně prokazují, že růst zásob pokračoval nepoměrně rychleji než růst vytvořeného národního důchodu. Značná část "plánované" výroby nenašla svého "plánovaného" odběratele a šla tudíž "plánovitě" do zásob, kde leží bez užitku. V roce 1970 představovaly zásoby 88,09% vytvořeného národního důchodu, zatímco v roce 1985 již 113,36%. Kdybychom skutečně plánovali, rok bychom nemuseli dělat. Na tyto výrobky, z nichž značná část nemá již užitnou hodnotu a nemůže být upotřebena ve výrobním procesu, byly dovezeny suroviny, vynaložena lidská ~~energie~~ práce a energie, vesměs komponenty, jež patří k nejdražším ve výrobním procesu. Přitom leží bez užitku a potřebují další vícenáklady spojené s jejich uložením.

Ekonomická hrůznost tohoto jevu vynikne ve srovnání s vyspělými kapitalistickými státy, kde údajně vládne živelnost, neplánovitost, kde jednotlivé podniky musí mít své vlastní zásoby, neboť soukromé vlastnictví tvoří přehradu mezi majiteli firem a kde kooperace je založena na kapitalistických principech - na zisku. Kde však trh, zákon konkurence nutí jednat podniky racionálně, efektivně, kde dodavatelsko-odběratelské vztahy fungují, takže není třeba velkých zásob.

V kapitalistických státech se zásoby odhadují na 20-40% ročního ~~národního~~ národního důchodu a to podle toho, o jaký stát se jedná, zda o zemědělský či průmyslový. Zemědělství vyžaduje vzhledem k sezónnosti v průměru další obrátkovost zásob. Také strategické zásoby státu ovlivňují celkovou výši.

V roce 1985 představovaly naše zásoby 113% ročního národního důchodu. Jde ze značné části o zásoby nadnormativní, zastaralé,

nepotřebné. A tomu říkáme plánovitě, efektivní, cílevědomé hospodaření. Jaký je to paradox - na jedné straně plánovitost a výsledkem jsou obrovské v podstatě nepotřebné zásoby. Na druhé straně živelnost a racionální výše zásob.

Podobnou "plánovitost" mohu dokázat na desítkách vážných příkladů, jako je plánovaný růst produktivity práce, plánovitě využívání základních fondů, růst výroby pro výrobu, struktura národního hospodářství atd.

Takovouto "plánovitost" chtěla reforma šedesátých let skutečně odstranit a nikterak to neskrývala. My jdeme dnes tak daleko, že plánujeme i neúspěchy a prohry. Jak jinak možno nazvat tvrzení ve sjezdových materiálech, že jsme "plánovitě" přibrzdili hospodářský růst, abychom dosáhli relativní ekonomické rovnováhy začátkem osmdesátých let.

Jestliže toto vše považuje redaktorka Boudová za "systém socialistického plánování", je to její věc, já jí to vyvracet nebudu. Jen připomínám, že i ten nejpraktičtější kapitalistický ekonom dnes neuznává nutnost zásahů státu do ekonomiky, což je i určitý způsob plánování.

Vážnějšího charakteru jsou v článku evidentní lži. Téměř čtvrtina článku je věnována tomu, jak Šik a spol. prostřednictvím zahraničních půjček chtěli dostat naši zem do sféry kapitalistického vlivu. Jaká jsou však konkrétní fakta.

Poslední naše veřejně publikovaná úvěrová pozice vůči zahraničí byla za rok 1967 a vyhlížela následovně :

/v miliardách Kčs/

pohledávky	závazky	saldo
15,7	3,3	12,4

Z celkového aktivního salda Kčs 12,4 miliardy připadlo na socialistické země 7,2 miliardy Kčs, na rozvojový svět 4,7 miliardy Kčs a na vyspělé kapitalistické státy 300 miliónů Kčs. To byly ještě doby, kdy se lid, který je podle ústavy pánem této země, seznamoval s tím, jak vláda hospodaří, zda to není na úkor budoucnosti.

Když se při ekonomické reformě přemýšlelo o tom, jak urychlit efektivnost našeho hospodářství, jeden z mnoha návrhů byl rovněž na výpůjčku ve volných měnách, jež by se použila na nákup nové techniky a tím se podstatně zvýšila produktivita práce a umožnila rychlá přestavba nevyhovující struktury národního hos-

podářství. Jednotlivé podniky se mohly opatřit tzv. návratné devizové ~~úřky~~ úvěry, které za určitou dobu musely být splaceny v zahraniční měně a to prostředky, jež byly získány prodejem zboží vyvezeného z kapacit vybudovaných za pomoci tohoto úvěru. Šlo tedy o progresivní formy úvěrování.

Že se při těchto úvahách postupovalo uváženě, ukazuje mimo jiné, i vládní prohlášení z dubna 1968, v němž se říká:

"V souvislosti s ozdravením našeho hospodářství přichází v úvahu otázka zahraniční půjčky. Vláda bude tuto otázku zkoumat. Vláda však zdůrazňuje, že naše hospodářství není ve stavu, kdy by se nemohlo bez půjčky obejít. Taková půjčka by mohla být užitečná jen za dvou předpokladů: že nebude spojena s politickými podmínkami a že jí bude správně použito, tj. že umožní též efektivně vytvářet prostředky, aby se sama splatila." /podtrhl R.Z./

Tato pasáž z vládního prohlášení byla uveřejněna ve výrazné formě v Rudém právu 28. dubna 1968 s tímto velmi zajímavým dodatkem:

"Na dotazy čtenářů uvádíme: Pokud se vláda rozhodne požádat o zahraniční půjčku, obrátí se především na SSSR."

Proti tomuto realistickému prohlášení a hospodářské politice stojí v protikladu tvrzení z "Poučení":

"Přitom se dogmaticky hlásalo, že jedinou spásou před hospodářskou katastrofou může být velká dolarová půjčka."

/Poučení str. 17/

Z toho je vidět, jak pravdivé a seriózní je "Poučení". A toto lživé prohlášení dokazuje redaktorka Boudová vytrženými citáty z přednášky akademika Šika, jež pronesl jako soukromá osoba. Navzdory reálným faktům.

To, co "Poučení" kritizovalo, využilo totiž v plné míře nové Husákovy vedení a začalo si v dásud u nás nebývalém rozsahu vypůjčovat v zahraničí. Za pomoci zahraničních půjček jsme si v sedmdesátých letech vytvořili mýtus úspěšného hospodářského vývoje a konsolidace ekonomiky po jejím údajném rozvrácení revizionisty. A tak se naše úvěrová pozice postupně změnila z aktivní na pasivní, jak ukazují následující fakta:

Zahraněční zadluženost ČSSR ve volných měnách

/v miliónech dolarů/

	1971	1975	1980	1985	1986 /III.Q/
celková zadluženost	485	1.132	4.890	2.570	3.185

/btto/

Pramen: Viene Institute for Comparative Economics Studie

Naše zadluženost brutto se snižuje o naše vklady v zahraničí ve volných měnách, ale zvyšuje se o přijaté podnikové úvěry, takže brutto zadluženost u bank odpovídá přibližně reálné skutečnosti.

Jak je vidět, začali jsme se zadlužovat začátkem sedmdesátých let a vrcholu jsme dosáhli o deset let později. Pak naše vedení, postrašeno polskou úvěrovou krizí, začalo s politikou oddlužování, takže ke konci roku 1984 x dosáhlo naše brutto zadlužení výše 2.394 miliónů dolarů. Hospodářské těžkosti nás opět přinutily k výpůjčkám a naše zadluženost ve volných měnách narůstá. Podle poslední výroční zprávy Hospodářské komise OSN pro Evropu se celková zadluženost zemí RVHP odhaduje na 119 miliard dolarů, z čehož na ČSSR připadají zhruba 4 miliardy dolarů.

Placení poměrně vysokých úroků a umořování dluhů se musí nutně projevit v rozdílech mezi vytvořeným a užitým národním důchodem. Je jedním z faktorů současné stagnace životní úrovně. Chybí prostředky a zboží pro osobní spotřebu, jež musí být vyváženo do zahraničí na pokrytí našich úvěrových závazků: Tak za sedmou pětiletku /1981-1985/ tento rozdíl činil 118 miliard korun /v běžných cenách/.

Autoři "Poučení" při formulaci tohoto účelového pamfletu obvinili "revizionisty" ze snah zavléci naši zemi prostřednictvím úvěrů do vlivu a područí kapitalistů. Nemohli ovšem ještě vědět, že použijí této metody sami, tůačeni hospodářskými neúspěchy. Taková je logika věcí.

Soudruhu šéfredaktore, až příště budou chtít Vaši redaktori pomlouvat a špinit ekonomickou reformu šedesátých let, doporučte jim, ať ~~řka~~ nečtou pouze "poučení", ale podívají se do statistických ročenek. Snadno zjistí, že "krizové roky" byly v podstatě hospodářsky nejúspěšnějším obdobím v našem poválečném vývoji. A to přesto, že zde byly statisíce cizích vojsk. Je to neuvěřitelné, ale je to tak.

Redaktorce Marii Boudové doporučuji, ať píše raději pohádky. Jsou sice méně honorovány než nepravdivé a tendenční články, ale děti jim budou aspoň věřit.

Praha 11.12.1987

Doc. Ing. Rudolf Z u k a l , CSc.

Právě před 20 lety učinil ústřední výbor KSČ závažný krok k rozuzlení narůstající společenské krize v socialistickém Československu. Míst Antonína Novotného zvolil dne 5. ledna 1968 do funkce prvního tajemníka strany Alexandra Dubčeka. Nebyla to pouhá výměna stráží, byl to skutečný politický přelom, počátek nového období vývoje.

K událostem roku 1968 se vyslovuje a vysloví mnoho autorů, vědců, publicistů i politiků. Vedle seriózních studií a stanovisek, podložených pravdivými fakty a obsahujícími odpovědné hodnotící soudy, objevují se i názory dané povrchním přístupem k složitosti tehdejšího dění ale i vedené záměrem některá fakta zamlčet, pravdivé poznání zkreslit a vynést jednoznačné odsudky.

Považujeme proto za nezbytné zveřejnit zásadní stanovisko té části reformních komunistů, kteří se v roce 1968 aktivně podíleli na lednovém obratu, na rozvoji obrodného procesu, na vypracování politického programu a na úsilí důsledně uskutečnit historicky nutné reformy a zabezpečit další úspěšný rozvoj socialismu.

Krize naší společnosti v 60. letech byla výrazem rozporu mezi tvůrčími silami lidu a strnulým systémem politické moci, řízení a správy. Tento rozpor se rozvíjel již od počátku 50. let. KSČ tehdy opustila linii specifické cesty k socialismu v československých podmínkách, již získala širokou podporu dělnictva a důvěru pracujících. Přijala chybnou politiku obecného přizpůsobování našeho zřízení tehdejšímu sovětskému modelu, vzniklému za odlišných historických okolností a poznamenanému vážnými omyly a nezákonnostmi.

XX. sjezd KSSS v roce 1956 odhalil škody způsobené kultem Stalínovy osobnosti a otevřel cestu k odstranění deformací socialismu. Podnítil také u nás proces tvůrčího myšlení, ideového vyzrání a reformátorské odvahy ve straně a ve společnosti. Avšak nepochopení a konzervatismus Novotného vedení způsobily, že tento proces nenacházel potřebnou podporu, nebyl cílevědomě využíván a regulován, naopak narážel na odpor oficiálních míst a dosahoval jen částečných výsledků.

Přelom v lednu 1968 byl objektivně nezbytnou a revolučně pokrokovou odpovědí na zralé problémy našeho socialistického vývoje.

Z poznání charakteru a hloubky společenských rozporů, z poučení opřehého o zkušenosti mezinárodního socialismu, z inspirující síly myšlenkového odkazu velkých osobností národních a světových dějin vzešla nová, reálná, perspektivní politika. Směřovala k demokratizaci

a humanizaci československého socialismu. Zásadní cíle a cesty nové politiky zdůvodnil a konkretizoval Akční program KSČ z počátku dubna 1968.

Program byl dílem progresivně smýšlejících komunistů a odpovídal zájmům a požadavkům všech vrstev českého a slovenského národa. Získal velkou lidovou podporu, která se projevila nebývalým růstem pracovní a společenské angažovanosti dělníků, rolníků, inteligence, žen i mládeže a přinášela významné hospodářské a kulturní plody.

Porozumění a podporu našlo též spojení našeho svébytného reformního postupu s prohlubováním přátelství a spojení se SSSR a ostatními socialistickými zeměmi v duchu vzájemné úcty, rovnoprávnosti a spolupráce. Sympatie pokrokových sil ve světě znásobovaly význam a dosah našeho úsilí vybudovat v pokročilé evropské zemi, demokratický, nepřetržitě se rozvíjející socialismus.

Nahromaděné rozpory a nespokojenost širokých vrstev nepřinesly ovšem po přelomu v lednu 1968 jen racionální závěry a reálná řešení. Objevily se nutně i emocionální projevy, úměrné rozsahu deformací, hloubce rozporů a vleklosti krize. Nechyběly ani netrpělivost, snaha přeskakovat etapy a překročit rámec změn předpokládaných Akčním programem. Základní realistický proud progresivní politiky musil korigovat živelné extrémní tendence svádějící k anarchii. Působení těchto tendencí však neohrozilo stabilitu základů socialistického zřízení a nezavdalo příčinu k revizi nové politiky zastávané většinou společnosti.

Ani pokusy vnějších odpůrců socialismu označovat naše reformy za ústup od revolučních zásad nijak neotřáslly naším odhodláním splnit vytčené programové cíle, zaměřené k posílení socialismu, spolehlivě chráněného veškerou státní mocí. Ve skutečnosti se naši odpůrci obavali úspěchu obrodních reforem, který by učinil socialismus přitažlivějším.

Obrodný proces překonával staré rozpory, ale ve střetu pokrokového s přežilým vyrůstaly konflikty nové. Menšina konzervativců ve straně se nedokázala zbavit starého myšlení, dogmatických stereotypů a mocenských praktik poplatných minulému období. Tváří v tvář rozvíjející se složitosti a různotvárnosti obrodného procesu, v podmínkách svobodného vyjevování a uplatňování pluralitních zájmů a názorů propadala pochybnostem, ustupovala před dočasnými těžkostmi, ztrácela důvěru v prospěšnost reforem, opouštěla bojové linie stranické aktivity a posléze neváhala sejít na scestí frakční protireformní činnosti. Svou neschopnost politicky pracovat v demokratických poměrech obrátila v nenávist k demokracii vůbec.

Váha konzervativních živlů ve straně, podobně jako váha nesocialistických extrémistů, nepředstavovala vážnější nebezpečí pro celkový realistický proud reform a obrody socialismu v našich vnitřních poměrech. Nebezpečím se konzervativci stali, když je otevřeně začali podporovat obdobně smýšlející činitelé v sousedních socialistických zemích, jejichž zastaralé představy o socialismu je přiváděly k nevraživému postoji vůči reformnímu a demokratickému pohybu v naší společnosti.

Klíčovým bodem se v této situaci stala příprava XIV.sjezdu KSČ svolaného na září 1968. Sjezd měl potvrdit revoluční kurs strany, upevnit jednotu komunistů se všemi pracujícími, zabezpečit další postup demokratizace a hospodářské reformy, otevřít široký prostor sociální spravedlnosti a kulturnímu rozkvětu. Úspěch sjezdu mohl uklidnit pohnutou společenskou atmosféru, eliminovat škodlivé radikalistické nálady, odkázat do příslušných mezí konzervativce a definitivně prosadit realistické přístupy k socialistickým přeměnám.

Zamýšlený vývoj ke konsolidaci byl však zastaven vojenskou a politickou intervencí pěti států Varšavské smlouvy 21.srpna 1968. Iniciátoři ji zdůvodnili nepravdivým tvrzením, že obrodný proces otevřel u nás cestu protisocialistické kontrarevoluci, k jejímuž odražení jsme sami neměli dost sil a odhodlání.

Spontánní celonárodní odpor proti tomuto aktu násilí a jednomyslný postoj delegátů mimořádného XIV.sjezdu KSČ naopak prokázaly, jak hluboko zakořenily ideje obrody socialismu v myslích a postojích našeho lidu. Dokladem politického nezdaru intervence byl návrat všech oficiálních představitelů do jejich funkcí a obnova činnosti všech státních a společenských orgánů a institucí.

Přestože byl Dubčekovu vedení KSČ vnucen tzv. moskevský protokol, omezující československou suverenitu, organizace KSČ a všechny složky Národní fronty trvaly na pokračování reform. I ve ztížených podmínkách našla strana východisko pro splnění důležitých bodů svého programu. Podařilo se uskutečnit federativní uspořádání státu, zavést pětidenní pracovní týden, zvýšit životní úroveň některých skupin pracujících a důchodců, připravit zákon o podniku se samosprávnými orgány, dokončit práci komise pro objasnění nezákonných politických procesů a pro rehabilitaci jejich obětí aj.

Ústřední výbor KSČ ve snaze respektovat vůli strany a lidu i přihlížet k podmínkám moskevského protokolu vypracoval a schválil v listopadu 1968 rezoluci, která potvrdila platnost Akčního programu a stano-

vila úkol zachovat zdravý směr obrodné politiky s odmítáním extrémních tendencí jak liberalistických, tak dogmatických.

Trvající a sílící tlak interventů však postupně ochromoval obrodné hnutí, mařil progresivní aktivitu strany a společnosti, podryval jednotu strany rozštěpené agresivitou konzervativních frakcí a posléze přivedl reformní vedení KSČ k pádu.

Taková jsou základní fakta o obrodném procesu roku 1968. Taková je pravda o Fražském jaru.

V dubnu 1969 požádal Alexandr Dubček o uvolnění z funkce prvního tajemníka KSČ, do níž byl zvolen Gustáv Husák. Ten se spočátku přihlásil k platnosti základních dokumentů strany a vysoko ocenil úlohu progresivních sil v čele s Dubčkem v zápase za odstranění deformací a za uvolnění prostoru pro změny.

Jádrem politiky nového vedení se však záhy stala dogmaticko-sektářská orientace, k níž se přiklonili i někteří dřívější stoupcí reform. Začala cílevědomá likvidace výsledků obrodného procesu, podněcovaná tlakem konzervativních sil uvnitř KSČ, vybavených důvěrou a podporou svých vnějších ochránců, kteří neváhali opustit i moskevský protokol a odložit masku "přátel reform". Politika tzv. normalizace se stala československou variantou stagnační politiky Brežněvova vedení KSSS. Nepřekonala existující rozpory vývoje, které přivedly krizi 60.let, naopak je prohloubila a umocnila.

Došlo k dalekosáhlému omezení demokracie a posílení byrokraticko-represivních metod vládnutí s porušováním zákonných práv občanů. V ekonomice se obnovily extenzivní způsoby rozvoje s tuhým centralismem řízení a s potlačením tržních vztahů. Vědecko-technický rozvoj zaostával a mnohamiliardové částky se proplýtvaly na neefektivní investice, navíc často ekologicky škodlivé. Sociální postavení pracujících stagnovalo a inflační tlaky spole se zanedbáváním sociálních potřeb zpomalovaly až zastavily růst životní úrovně. Nenapravitelné škody nastaly v duchovní oblasti, postižené nesvobodou a vymazáváním velké části vědeckého a uměleckého fondu národní kultury.

Aby mohla být tato politika snadněji prosazována, sáhlo vedení KSČ k exkomunikaci všech pevných zastánců progresivních přeměn, převážně z řad těch, kdo se zasloužili o vybudování základů socialismu. Současně byly statisíce schopných, vzdělaných a socialismu oddaných občanů vyloučeny z veřejné aktivity a ke škodě celé společnosti zbaveny zaměstnání podle své kvalifikace. Bylo přirozené a oprávněné, jestliže proti rozvíjejícímu se útlaku vystoupili jednotlivci i skupiny občan-

ské iniciativy, aby bránili práva a svobody lidu zakotvené v naší ústavě a požadovali demokratický, úspěšný rozvoj socialistického zřízení.

Československo, které na sklonku 60.let patřilo do první desítky vyspělých zemí Evropy, začalo nepřipustně zaostávat. Potlačením demokracie ve společenském životě a obnovou byrokratického systému moci vznikl mocný brzdicí mechanismus, který podvázal tvůrčí síly i budouvatelskou aktivitu lidu a neúnosně zpomalil socialistický rozvoj naší země.

Dnes působí v socialistické soustavě nové podmínky, které slibují překonat stagnaci, napravit chyby, odčinit sociální křivdy a rychleji rozvíjet socialismus. K vytvoření těchto podmínek významně přispělo vedení KSSS v čele s Michailem Gorbačovem, které od dubna 1985 rozpracovává novou politiku, rozšiřuje prostor pro tvůrčí myšlení, směle experimentuje, usiluje demokratizovat řízení společnosti a uvolňovat iniciativu lidu. Podstata této nové politiky je téhož rodu, jakým se vyznačoval Akční program KSČ, a poskytuje mnohé podněty a zkušenosti ostatním socialistickým zemím, kde všude dozrály podmínky pro hluboké reformy.

To platí i pro Československo s jeho dávnými demokratickými a socialistickými tradicemi, s jeho rozvinutým hospodářským, kulturním a lidským potenciálem. Platí to pro ně tím spíše, že jsme prošli velkou zkušeností vlastního reformního hnutí v 60.letech. Žijí generace, které mají všechno v živé paměti. Existuje dostatek pravdivých a nezkraslených poučení, abychom vstoupili dobře připraveni do nového období socialistické obrody a přestavby. Úspěch reformní politiky, která se rodí zatím pomalu a váhavě, závisí však na řadě předpokladů.

Nejdůležitější je plně obnovit ústavní a zákonné postavení všech občanů státu bez ohledu na jejich politické smýšlení, stranickou příslušnost a náboženské přesvědčení. Je potřebí zrušit všechna dřívější omezení a diskriminující opatření vůči těm, kdo čestně zastávali a podnes vyznávají reformní stanoviska. Nikdo u nás nesmí být trestán za své smýšlení, názory a postoje. Všichni občané musí mít rovné právo a reálnou možnost zastávat jakékoliv povolání a postavení podle svého vzdělání, kvalifikace, schopností a přirozené autority v pracovních kolektivech.

Neméně významné je dále rozšířit otevřenost naší společnosti vůči všem druhům informací, vnitřních i vnějších. To znamená pravidelně zveřejňovat statistické údaje o stavu země a jejího obyvatelstva,

zpřístupnit archívy a veškeré knihovní fondy, systematicky vydávat kvalitní vědecké a umělecké publikace všech autorů bez výjimky, zahrnout dosud tabuizované oblasti společenského života, instituce a osoby do sféry veřejné informovanosti a kontroly, častěji pořádat veřejné i odborné diskuse o otázkách společenského významu a tiskové konference odpovědných činitelů. Také v našich dějinách je potřeba vyplnit všechna "bílá místa" a zejména pravdivě zhodnotit vývoj československého socialismu.

Je čas nastoupit rovněž cestu uznání plurality zájmů, potřeb a názorů na uspořádání a fungování socialistického zřízení. Součástí tohoto uznání musí být demokratická možnost zakládat a aktivizovat společenské organizace a sdružení, jež by samostatně uplatňovaly svá stanoviska při řešení závažných problémů rozvoje socialismu. Harmonizace rozmanitých společenských zájmů a aktivit je možná využíváním zákonných pravomocí zastupitelských a výkonných orgánů státu, vzešlých z demokratických voleb.

Politický systém zakotvený v naší ústavě zaostává nyní za požadavky důsledného uplatňování a respektování demokratických zásad socialismu. Je potřeba jej rozvíjet tak, aby se překonávalo dělení společnosti na privilegované komunisty a velkou většinu ostatních občanů. Ústavní formulace o vedoucí úloze KSČ nelze v praxi uplatňovat tak, aby se oslaboval či popíral základní ústavní princip, že veškerá moc ve státě patří pracujícímu lidu a že všichni občané jsou si před zákonem rovni.

Jedno ze základních poučení z krize 60.let se týká právě toho, jak demokraticky naplňovat poslání KSČ ve společnosti.

V uplynulých 20 letech jsme si osvojili nové a hlubší poznání, prošli jsme dalším myšlenkovým zráním, obohatily nás mnohé životní zkušenosti. Náš tvůrčí přístup, smysl pro nové ani reformní odhodlání neztratily nic ze své dynamičnosti a dosáhly nové kvality uvědomění. Můžeme a chceme podle svých sil přispět k úspěšné přestavbě naší socialistické společnosti.

Nejde ovšem o jakoukoliv přestavbu, nýbrž o hluboké revoluční změny v celém společenském životě, které povedou:

- k důsledné demokracii, svobodné tvůrčí aktivitě a samosprávě lidu,
- k uplatnění efektivního ekonomického mechanismu ve státním, družstevním a individuálním podnikání pro trvalou prosperitu národního hospodářství,
- ke stálému vzestupu hmotné úrovně a duchovního bohatství našich národů,
- ke vzájemně prospěšné spolupráci naší země v integrované soustavě socialistického společenství i ve světové dělbě práce.

Vedení KSČ, v jehož čele nyní stanul Miloš Jakeš, se přihlásilo k myšlence přestavby a projevilo vůli zahájit potřebné reformy. V konkrétních návrzích, pokud jsou veřejně známy, jsou však obsaženy nedostatečné kroky k jejich uskutečnění. Mohlo by se stát, že polovičatost možná zavede reformy do slepé uličky neřešitelných rozporů a nakonec je diskredituje. Proto je potřebí bojovat za takové pojetí přestavby, které znamená nezvratný progresivní vývoj socialismu v Československu.

Vedle reformní nedůslednosti hrozí ještě další nebezpečí, jasně patrné ve způsobu, jakým se konzervativní skupiny opakovaně vyjadřují ke zkušenostem obrodného procesu v 60. letech a o reformním hnutí roku 1968. Snaží se ze všech sil je zkreslit, očernit a pomluvit, jak to kdysi učinily v pověstném Poučení z krizového vývoje. Výročí událostí roku 1968 se pro ně stává nikoliv příležitostí k uznání skutečných faktů a jejich pravdivému, objektivnímu, vědeckému zhodnocení, nýbrž k laciným výpadům proti reformní politice shrnuté v Akčním programu.

Hejde však pouze o minulost. Jsou jednotlivci či skupiny, pro něž nepravdivé hodnocení pokusu o reformy v 60. letech je nástrojem zpochybnění nutnosti současné přestavby a záminkou k omezení jejího rozsahu a hloubky v našich podmínkách. Z mnoha míst, podniků a institucí si pracující stěžují, že odpovědní funkcionáři neprosazují ani omezená reformní opatření, naopak brzdí iniciativní proces změn a přitvrzují staré byrokraticko-direktivní způsoby řízení a práce. To jsou varovné signály.

Obracíme se ke všem přívržencům obrodného hnutí 60. let, kteří přes všechny osudové zvraty zůstali věrni svému socialistickému svědomí a přesvědčení, aby se zamyslili nad nedávnou minulostí i nad potřebami dneška a zítřka. Všechny volá doba k aktivní účasti při uskutečňování nové reformní politiky v naší zemi.

Obracíme se ke všem demokraticky a socialisticky smýšlejícím starším i mladým občanům republiky, aby pochopili a podpořili reformní iniciativu v duchu národních tradic, které nás zavazují nebýt lhostejní k vnitřnímu vývoji a mezinárodnímu postavení našich národů a státu.

Není důvodu, aby se komukoliv z našich občanů bránilo podílet se na díle přestavby, na uskutečnění ekonomické reformy, na rozvoji demokracie a samosprávy, na povznesení hmotné a kulturní úrovně naší společnosti. Demagogické tvrzení, že se zastánci progresivních změn z roku 1968 chtějí jakoby "přiživovat" na nynější přestavbě, je průhledným podvodem těch, kteří se sami doopravdy přiživují na progresivních idejích a politických reformách, zrozených před 20 lety a ve znásobené

síle znovu vyšlých na scénu současných dějin.

Obrození socialismu je v našich československých podmínkách společensky nezbytné a není síly, která by tomu mohla natrvalo zabránit. Obrodu socialismu však nezabezpečí reformy polovičaté, nedůsledné.

S veškerým lidstvem spoluprožíváme obavy z jaderné katastrofy i naděje takovou katastrofu zažehnat. Podílíme se na starostech o ekologické zdraví naší planety, o ochranu národů před zhoubnými chorobami a hladem, o plodnou spolupráci mezi národy v atmosféře důvěry a přátelství. Podporujeme myšlenky směřující k radikálnímu odzbrojení a zabezpečení míru, k vynakládání lidského umu, práce a prostředků výhradně k humánním účelům.

Jsmo přesvědčeni, že tím vším důstojně navazujeme na živé tradice Pražského jara 1968.

Ledna 1988

Josef Špaček, Vladimír Kabrna, Čestmír Císar,
Alfréd Černý, Miluše Fischerová, Lucmila Jankovcová,
Vladimír Kolmistr, Jiří Hájek, Vladimír Kadlec,
Věněk Šilhán, Jiří Flos, Josefa Slánská,
Marie Urbanová, Božena Smrkovská, Zdeňka Medvědová,
Zdeněk Urban, Miloš Hájek, Vojtěch Mencl,
Luboš Kohout, Jiří Sládek, Oto Klička,
Oldřich Kaderka, Miroslav Grégr, Josef Stehlík,
Václav Kural, Vladimír Kašík, Marie Valachová,
Rudolf Zuka, Zdeněk Přikryl, Josef Wágner,
Jiřina Doubnerová, Karel Doubner, Oldřich Jeneček,
Antonín Benčík, Václav Vrabec, Jan Dolejš,
Karel Rys, Karel Stočes, Jaromír Litere

Z tímto první signatářem postupně přibývají další. Někteří požádali, aby se jejich podpisy nezveřejňovaly.

Další podpisy: Danuše Stehlíková, Erika Kadlecová, Ladislav Urban, Blažena Kolmistrová, Miroslav Rýdl, Rudolf Straka, Jiří Cimpr, Robert Horák, Karel Kostroun, Jaroslav Helebrant, Emil Dvořák, Eva Dvořáková, Ludvík Zavřel.

Odpovědi A. Duběka na otázky
listu l'Unita

Unita: Nastupuje dvadsiaty rok od "Pražského jara". Dnes si v Sovetskem svāze v strane a spoločnosti razia cestu idey a námety, ktoré pripomínajú mnohé, ktoré boli ohniskom nového kurzu z r. 1968. Co si myslíte Vy, ktorý ste bol hlavným predstaviteľom tohoto "nového kurzu" o Gerbačovovej "perestrojke"?

Duběk: "Perestrojka" je objektívne aj subjektívne nevyhnutelná. Odpovedá na nazreté problémy celého socialistického spoločenstva. Preto ju vítam a podporujem. V tomto zmysle vidím jej hlboký súvis s otázkami, ktoré u nás vyvstali pred 20 rokmi, modifikované, pravda, konkrétnymi podmienkami miesta a času. Je to dlhý čas, keď si pomyslíme, čo všetko sa mohlo za tieto roky z "nového kurzu" realizovať, čo by prospelo našej krajine, socializmu i celému hnutiu, obohatenému o ďalšiu zrkásenosť v sociálnej premene spoločnosti. Súčasně však je mi rok 1968 aj jeho počiatok - predvečer od októbra 1967 veľmi blízky, lebo sa v mnohom práve na súčasných javoch v ZSSR potvrdzuje, v čom boli naše idey podnetné a živé.

Chcem s vami hovoriť o tom všetkom otvorene. Myslím pri tom predovšetkým na dnešok i na zajtrajšok. Keď o mne hovoríte ako o hlavnom predstaviteľovi "nového kurzu", beriem to ako výraz vášho združského vzťahu ku mne. Dodávať však, že tak, ako v každom, aj v našom hnutí bol hlavným predstaviteľom, ľud. Na jeho čelo sa priťažlivým programom postavil ÚV strany, ktorý ma vy-zdvihol zo svojho stredu. Bol som preto vždy jeden z nich.

Netvrdím, že by sa za tých 20 rokov v ČSSR nič neurebilo. Vykonal sa dosť. O tom hovoria výsledky umu a rúk nášho ľudu. Zostali však základné problémy v politike, hospodárstve, kultúre a vôbec v spoločenskom systéme, hoci na inej úrovni. Kedysi patrila naša republika medzi 10 najpriemyselnejšie rozvinutých štátov na svete. Teraz sa pohybuje na spodku prvej dvadsiatky. Nemožno, pravda, mechanicky porovnávať ČSSR a ZSSR, rok 1968 a súčasné obdobie sovietskej všestrannej prestavby. Čas priniesol nové námety, úsilie novým spôsobom nielen myslieť ale aj konať doma aj v medzinárodných vzťahoch. Intenzívnejšie pokročila vo svete vedecko-technická revolúcia, vraví sa o jej čtvrtnej fáze...

Aj keď som bol na októbrovom pléne ÚV KSČ v r. 1967 iniciáto-

rom nastolenia nového politického programu - podľa Leninovej terminológie "prvého programu strany" - a neskôr pôsobil na čele strany ako jej prvý tajomník - treba vidieť, že ďalší vývoj aj po vypracovaní Akčného programu v r.1968 ~~zrkadliský~~ bol kolektívnym dielom širokého stranického aktívu, zloženého z kádrov zo všetkých kľúčových oborov nášho spoločenského života. Áno, sústredili sme kolektívny rozum tých, čo svoju prácu zasvätili našej revolúcii.

Restotožňujeme vývoj v KĽČ a v ČSSR v r.1968 so súčasným vývojom v ZSSR a KSSZ. Stotožňovanie by poprelo zvláštnosti, odlišnosti, špecifiká vlastné každej z nich. Čas však priniesol jednoznačné fakty o podobe základných inšpiračných zdrojov tu aj tam. Prameňom, žriedlom inšpiračných zdrojov stala sa potreba účinnejšie i všestrannejšie povzniesť socializmus, celú spoločnosť na kvalitatívne vyšší stupeň v súlade s dávno začatou vedecko-technickou revolúciou vo svete.

Obdoba je v nevyhnutnosti principiálne prebudovať celý ekonomický systém riadenia, zásadnou prestavbou súčasného mechanizmu na báze účinnej súčinnosti, plánu a trhu - tovaropeňajúcich vzťahov, prosperity a zisku, efektívnosti pri značnej decentralizácii právomoci výrobcov a demokratizácii. Presnejšie dnes vyjadrené na báze optimálnej vecno-hodnotovej syntézy v rámci ktorej sa už jednoducho neprodukuje dôvodne kategórie tovarovej výroby, ale - v podmienkach socialistického spoločenského vlastníctva - nadobúdajú nový celohospodársky obsah a jemu a dekvátne normy.

Podoba je v podnecovaní iniciatívy a naplnení pluralitných záujmov socialistických spoločenských, kultúrnych i iných organizácií spoločenského systému.

Obdobnosť je v nutnosti vyjadriť a naplniť normy i práx každodennej sociálnej spravodlivosti v súlade so spoločensko-ekonomickou zainteresovanosťou jednotlivcov, kolektívov i celej spoločnosti na konečných výsledkoch práce. Podoba je v idei všestrannej demokratizácie strany i spoločnosti, v podnecovaní všestrannej /aj politickej/ angažovanosti a iniciatívy čo najširších mas pracujúcich na mobilizáciu všetkých zdrojov a predností socializmu, ako príťažlivej alternatívy budúcej civilizácie ľudstva.

Obdoba je vyjadrená aj v tom, že "základom rozvíjania medziná-

rodných hospodárskych vzťahov bude i naďalej hospodárska spolupráca so Sovietskym zväzom a ostatnými socialistickými štátmi, najmä so štátmi združenými v RVHP. Táto spolupráca bude stále viac závisieť na konkurenčnej schopnosti našich výrobkov... Budeme aktívne podporovať rozvíjanie hospodárskych vzťahov so všetkými ostatnými krajinami sveta."... Obdobie je aj v tom, že "základná orientácia čs. zahraničnej politiky... je spojenectvo a spolupráca so Sovietskym zväzom a ostatnými socialistickými štátmi. Vôči rozvinutým kapitalistickým krajinám budeme aktívne uplatňovať politiku mierového súžitia" /citované z Akčného programu ÚV KSČ zo dňa 5.4. 1968/. Koniec koncev náš Akčný program z r. 1968, vyčerpávajúcejšie, ako tu uvádzam, ukazuje podobnosti a paralely.

Pre pochopenie nášho hnutia treba sa aspoň stručne vrátiť k tomu, čo predchádzalo u nás rok 1968. Mali sme síce už vtedy rad rokov socialistickú ústavu, avšak v našej spoločnosti, v jej politických, hospodárskych aj iných štruktúrach to riadne "škripalo", keďže boli ešte stále poznačené dôsledkami neprekonaných nezákonností zo začiatku 50-tých rokov. Nešlo iba o známe veľké "politické procesy, ale aj o desiatitisíce ďalších neoprávnene odsúdených čs. občanov. Roku 1968 predchádzalo aj obdobie početných deformácií, hospodárskeho stagnovania, zapríčineného používaním administratívne-prikazovacích metód a nie metód politických a ekonomických. Vanikajúce "obrodné vlny" sa umle zdržiavali. Oficiálne sa prehlasovalo, že je u nás demokracia až priveľa. Roztĺka medzi teóriou a praxou, medzi hlásanými názormi a praktickou realitou, alevami aj činmi, narastala. To všetko by si nepochybne žiadalo podrobnejší výklad, ale taliansky čitateľ aj ľudia v ČSSR myslia že dostatočne vedľa, o čo išlo vtedy.

Všetky tieto javy a procesy boli pozadím, zásemin, na ktorom vznikalo a vzniklo v komunistickej strane hnutie za nový obsah, štýl i metódy práce oproti dovtedy používaným metódam, prejavujúcim sa najmä v nahradzovaní štátnych orgánov stranickými až po zvrstvenie s nimi. Hlavná rola v tomto hralo aj spojenie vrcholnej stranickej a štátnej funkcie v jednej osobe. K závažným a zásadným otázkam sa pridružovala navyše aj necitlivosť v národnoetnej politike, v praxi riešenia vzťahov Slovákov a Čechov, necitlivosť k mládeži, vo vzťahu ke kultúre, tradíciám atď. To všetko sa stalo overtúrou známych plén ÚV KSČ od októbra

po december 1967 ústiacich do januára 1968.

Môžem len uvítať /a myslím, že taký názor majú aj mnohí ďalší komunisti v ČSSR, ktorých zo strany vylúčili alebo vyškrtili, rovnako ako aj masy nestraníkov/ ak sa k "perestrojke", ku "glasnosti" prihlasuje aj súčasné politické vedenie v našej krajine. Chceme jej priebeh nielen pozorne sledovať, ale podľa svojich možností k jej všestrannej realizácii v praxi čo najviac prispievať. Zatiaľ sa však veci viac proklamujú ako fakticky konkrétne uskutočňujú. Veľmi dôležitý je návrh zákona o štátnom podniku. Návrh zákona o socialistickom podniku bol už r. 1968, vrátane zásad činnosti vterajších rád pracujúcich. Za 20 rokov vývoja oprávnené treba požadovať väčšiu fundovanosť, prepracovanosť dnešných legislatívnych návrhov o podnikoch a podnikaní, s akou sa nateraz stretávam. Predovšetkým ide o to, aby ľudia na všetkých miestach nielen počúvali a videli, ale aj sa mohli oprieť o konkrétne výsledky, že sa začína meniť celé ovzdušie v krajine, ktoré by malo sjednocovať všetky tvorivé sily spoločnosti na nové východiskách principiálne novej politiky skutočnej prestavby. Aby sa prestalo s hrozbami, že nič zo súčasného diania v ZSSR aj v iných krajinách nemá nášmu ľudu pripomínať obrodný proces 1968.

Žijeme však v období, ktoré v svojich hlavných rysoch mnohokrát M. S. Gorbačov charakterizoval: možno hovoriť o autentickosti našej revolučnej teórie, o shrnutí skúseností celých desaťročí socialistických zápasov a rastúcim úsilím premeniť všetko do praxe ľudského života. Nás inšpirujú najmä tieto slová M. S. Gorbačova: "Bez rozvíjania procesov v duševnej sfére a vo sfére demokracie a bez presadzovania socialistických a všeľudských hodnôt z sa prestavba nepodarí". Keby sa zverejnil Akčný program z apríla 1968 spolu so všetkými základnými straníckymi a štátnymi dokumentmi, pripravenými za tak krátky čas v r. 1968, mohlo by to zreteľne ukázať na analogické pramene a dnes nám napomocť prijímať opatrenia, adekvátne súčasným domácim aj zahraničným pomerom.

Stručne shrňujúc, odstup od r. 1968 aj vývoj za posledných 20 rokov v ZSSR aj v iných socialistických krajinách jednoznačne potvrdil, že socializmus už naďalej neznesie stereotypnosť, šablónu, strnulosť, dogmatizmus, sektárstvo, že sa musí obrodovať, prebudovať v súlade s novými nástojčivými potrebami.

Podľa môjho trvalého presvedčenia socializmus môže a má byť takým spoločensko-politickým, hospodárskym a kultúrnym usporiadaním, ktoré historicky najplnšie a najcelostnejšie vystihne a uskutoční potreby a sňujmy robotníckej triedy a najširších vrstiev pracujúcich a národov. Jeho duchovným jadrom musí byť najvyššia ľudskosť, hlboká ľudskosť, etika a spravosť. Socializmus, mier, rovnoprávnosť, seberealizácia ľudí a národov patria medzi moje celoživotné kréda. Zaradujem tieto hodnoty do mimoriadne všeludského významu.

Nový kurz - to sú slová súdruha L. Longa pri návšteve ČSSR v r. 1968. Teda nie totožnosť, ale pozoruhodná podobnosť základných idejí a prameňov spája terajšiu sovietsku perestrojku a úsilie čs. komunistov v r. 1968. Totožnosť je v dvadsať rokov zdržanej obrodnej vlny. Z toho všetkého, čo som uvidel, pramení moja podpora i podpora so mnou rovnako smýšľajúcich súdruhov sovietskej prestavby. A môžem povedať, že je to podpora úpravná, bez falše, jednoznačná.

U.: "Perestrojka" v ZSSR; naproti tomu ťažkosti v ostatných zemiach Varšavského paktu, prejavujúce sa v rozporných postojoch pri smerovaní k procesu obrody, ale tiež v samotnej kritickéj analýze krízy socialistickej spoločnosti. Prečo tieto ťažkosti?

P.: Problémy, o ktorých sa zmiňujete, myslím že netreba spájať len s krajinami Varšavského paktu. Bude lepšie, ak sa bude hovoriť o krajinách socialistického typu všeobecne. Aj slovko, pojem "kríza" by si žiadalo objasnenie, jednak čo do podstaty, jednak čo sa týka jej špecifik a rozdielnosti vo formách prejavu. V ZSSR napríklad poukazujú na prekonávanie predkrízového stavu. Napokon aj v Československu /na rozdiel od Maďarska r. 1956 a Poľska v 80. rokoch/ nastúpil ÚV KSČ na čele strany obrodny reformny kurz, aby zabránil prepuknutiu podobnej krízy. Zostrenie, vyhrotenie vnútropolitického /nie hospodárskeho/ - možno povedať - krízového vývoja nastalo u nás aj potom, v dôsledku známych okolností po 21. auguste 1968, ktoré vniesli vonkajšie korekcie do nastúpaného vývinu. Ony vyhrocovali rozpornosť vo vnútri spoločnosti.

Nepoužívam termíny "Západ" - "Východ". Zamieňajú sa tu pojmy politické a geografické, hoci chápeť snahu postihnúť rozdielnosť spoločenských sústav v Európe. ČSSR svojou polohou, tradíciami, skúsenosťami patrí do strednej Európy. Už tu musím podčiark-

nuť, že základná "nového kurzu" r.1968 bola aj v tom, že obredný proces sa uskutočňoval pokojnými prostriedkami - nenásilnou podporou všetkého dobrého a nenásilným odporom voči všetkému zlému, pri zachovávaní jestvujúcich medzinárodných vzťahov.

Prejdem však k jadrú otázky. Musím zdôrazniť, že rozdiely medzi krajinami socialistického typu sú historického rázu. Každá z nich pri vstupe na cestu socializmu vychádzala z iného hospodárskeho, politického, sociálneho a kultúrneho stavu, pričom, ako to ukázal vývoj, na tieto skutočnosti sa vždy neprihľadalo. Idey socializmu pre nás, komunistov, sú niečím, čo odráža spoločenské vzťahy, potreby a záujmy. V podmienkach ČSSR, v krajine so skúsenosťami s demokratickým systémom, aj keď klasického buržoázneho typu, mali iné formy prejavu oproti krajinám, kde boli diktatúry rôznakých reakčných odíetiev, kde bola nižšia úroveň ekonomického rozvoja, iná triedna stratifikácia spoločnosti, iné zázemie kultúry atď. Všetko toto, vrátane zásadných otázok vzťahov medzi krajinami socialistického typu, bude či vyžadovať historicky konkrétny, kritický pohľad, aby nám pomohol lepšie vidieť dopredu. Myslím, že takýto prístup sa už nachádza. Vidno to z viacerých krokov sovietskej politiky: mám na mysl nielen prehlásenie zásad vzájomnej rovnoprávnosti, spolupráce a solidarity. Skúsenosti ukázali nevyhnutnosť tieto princípy v praxi dodržiavať, rešpektovať suverenitu jednotlivých krajín. Rád registrujem, že od XXVII. zjazdu KSSZ, vlastne od prípravy novej redakcie Programu KSSZ, sa neustále zdôrazňuje význam skúseností jednotlivých krajín, potreba ich rešpektovania druhými a vzájomné obohacovanie sa nimi pri vzájomných stykoch.

Vývoj vo viacerých socialistických krajinách ukázal, že politicko-hospodárske krízy sú možné aj v socialistickom usporiadaní spoločnosti aj keď nemajú antagonický charakter. To v našich učebniciach nebolo. Padla téza, ilúzia, že sa nás to netýka, že je to produkt rozporov vlastných jen kapitalizmu, založený na rozpore medzi výrobnými silami a vzťahmi. Prax socialistickej výstavby potvrdila, že samotné prevzatie základných výrobných prostriedkov ešte nie je ich zospoločnením, že priebeh tohto procesu si vyžaduje adekvátne spoločensko-ekonomické zmeny, reformy, sradujúce pohyb výrobných vzťahov s výrobnými silami. Ich omeškávanie vedie ku krízovym javom, ~~aj v socializme~~ aj v socializme. Prirodzenie toto zosála -

denie nie je jednorázovým aktom, ale permanentným procesom v celom systéme, ktorý nemôže ustrnúť. Lenže naše plánovanie roztrhlo od seba užitočnú hodnotu a hodnotu. Zákon hodnoty síce pôsobil, ale "nereguloval". Tovare-peňažné vzťahy síce formálne existovali, fakticky však boli hlboko sdeformované. Spoločensky nutné množstvo prác sa chápalo z hľadiska vlastnej výroby, skôr technicky ako sociálne-ekonomicky. Hodnota sa nestala sociálne-ekonomickou normou spájajúcou spoločenskú potrebu s rozsahom výroby. Ilúzia, že v podmienkach socialistického vlastníctva je každá práca bezprostredne hneď od začiatku spoločenská, viedla k tomu, že sa spriemrávali aj individuálne náklady na nepotrebnú produkciu. Základové ceny na báze poskládania spotreby výrobných činiteľov, hrubé hodnotové ukazatele "zjednodušili" aj prácu riadiacich orgánov aj podnikov. Lenže ich plnenie vôbec nemuselo znamenať vyššie uspokojenie potrieb obyvateľstva aj spoločnosti. Ak to bolo možné tak dlho, keď napríklad už v roku 1922-23 sa v sovietskom časopise "Pod znamením marxizma" dlho a široko diskutovala neudržiteľnosť technickej verzie určenia hodnoty oproti jej sociálno-ekonomickému určeniu? Prečo tie najhoršie extenzívne ukaz^{OV}atele mali a ešte majú nadlhšiu životnosť? Rozdávam sa, že práve nepochopenie obsahu, čo je vlastne množstvo práce v nových socialistických podmienkach vo vzťahu ku rozsahu a skladbe spoločenských potrieb, ktoré v rámci integrovaných vzťahov má možnosť uspokojovať celé socialistické spoločenstvo, patrí ku hlavným ekonomickým ťažkostiam. Nedocenenie tovarovo-peňažných vzťahov, trhu atď., tu pôsobí, ale sú už len následkami následkov a nie príčinami príčin. K ekonomickým deformáciám sa pridružili ďalšie chyby /napr. likvidácia drobného maloživnostníckeho podnikania, záhumienkov atď./. Prax a vývoj socializmu dávno vyvrátili teóriu a predstavu, že v socializme nepôsobí rozpor medzi spoločenskými a individuálnymi záujmami. Tento rozpor pôsobí a nemožno ho jednoducho ignorovať.

K príčinam krízových javov patrili aj deformácie v oblasti zákonnosti a porušovania občanských a ľudských práv. Ako keby sme nevedeli a či pozabudli, že my komunisti nesmieme spyšniť, ani sa z bývalých kritikov buržoáznej minulosti preseniť na apologetov všetkého toho, čomu sa dá "socialistická nálepka". Výstavba novej spoločnosti je zložitejšia, náročnejšia etapa, ako vyhrať revolučnú bitku. Ako často sme však prežívali pravý opak a nevideli súvislosti medzi nedostatkom demokracie v stra-

ne, spoločnosti a v štáte a potrebou ich samosprávneho samo - rozvoja. Kde je koraň toho, že k takému vývoju dochádza? Veď tieto vzťahy sa priekro priečia tomu, čo si socializmus vytýčujes za svoje ideály!

Rozhodujúci faktor tohto stavu vidím v panstve politického ovzdušia, ktoré potlačuje piliare vlastnej výstavby strany - vnútrostranícku demokraciu. Toto panstvo odzbrojuje stranu, podlamuje jej tvorivosť v samotných základoch jej aktivity. V takom ovzduší teória premiela známe dogmy a poučky, vysvetľuje uznesenia, je apologétom daného stavu. Nepomáha praxi ani sa pracou neobohacuje. V takej atmosfére kvietol dogmatizmus, strnulosť, statika, vydávaná za stabilitu. Nekritickosť, sektáretvo, diktát ahora, šablonizovanosť tu mali domovské právo. Je to vhodné klíma pre systém úzkej vládnucej vrstvy, koncentrácie moci. Skutočná tvorivosť, hľadanie sa stávajú podozrivými a v čase polemik sa ubijú nálepkou oportunizmu a revizionizmu. Pritom kozmické-atomový a kompjuterový vek nám priamo núti rozvinúť marxisticko-leninské dedičstvo.

Nevidieť knedľ vo všetkom obraz napriatelka. Reagovať, zovšeobecňovať zmeny sveta i života v mene jeho bezpečnosti a rozvoja. Era ^{industriálneho} ~~XXIXXXXXXXXX~~ sveta tavila vo svojom priemyselnom kotli ľudí aj národy na svoj obraz. Informačno-elektronická báza sblízuje ľudí, triedy aj národy na báze triedného boja, ako sa prezentovali pred 70 či 40 rokmi. Aj obraz kapitalistického spoločenského zriadenia nie je taký, ako bol pred tým. Mení sa charakter práce robotníckej triedy aj v socialistických krajinách. Všetky tieto nové javy a procesy treba osobitne starostlivo skúmať, analyzovať, hodnotiť, ak má prísť ku skutočnému sčítaniu dvoch rozdielnych a predsa mierovo koexistujúcich sústav. Návrhy M.S. Gorbačova predložené Valnému zasadaniu OSN v septembri t.r. utvárajú novú klímu nielen pre všeobecnú bezpečnosť, ale aj pre tvorivý samorozvoj všetkých. Zbližovanie tried, vrstiev, národov, štátov nevedie k ich spoločenskej beztvárnosti, naopak, oplodňuje ich vzájomné poznanie.

Snaha tvoriť, hľadať nové dimenzie komunistickej politiky sa aj v ČSSR netraduje, nedátuje "Pražským jarom". Už v počiatkoch výstavby v ZSSR V.I. Lenin v oveľa ťažších podmienkach, postrehol pohyb praxe a načrtol dlhý Novej ekonomickej politiky /NEPu/.

IMP, Impulzy k obrode, tvorivosti, ku hľadaniu boli aj v období

N.S. Chruščova po XX. zjazde KSSZ. Žiaľ, tieto počiatky hľadania nemali trvalejšie uplatnenie. Kritický pohľad do dávnej i nedávnej minulosti pri decenári výsledkov na našej revolučnej ceste by nám mal pomáhať v postupe vpred.

To hlavné dnes je však v komplexnom poznávaní, všestran - nom obsáhnutí dnešnej prítomnosti tak jednotlivých socialistických krajín, ako aj celého socialistického spoločenstva vo vzťahu k ostatnému svetu. Preto nemôžeme hotové riešenie hľadať v sebamódrejších knihách. Skúmať nové trendy všestrannej intelektualizácie výroby, správy, riadenia a hľadať odpovede na nové otázky. Mať svojú predstavu, reálnu, celostnú víziu o budúcom politickom, hospodárskom, kultúrnom, atď. pohybe. Z veľára budúcich možností programovať možnú budúcnosť v pevnej súčinnosti. V duchu obredy, ktorej dôležité rysy sa prejavujú dnes v ZSSR, by mala každá socialistická krajina usilovať o čo najadekvátnejšie riešenie svojich vlastných problémov, a to v celej šírke politiky, hospodárstva, kultúry, civilizovanosti. Len tak môže vari najlepšie obohatiť spoločnú socialistickú skúsenosť všetkých krajín.

Hajmä v takomto pôsobení vzrastá význam ľudí, občanov, pracujúcich, subjektívneho faktora, vrátane politických strán. Nie všeobecne - proklamatívne, frázevito, ale vecne, konkrétne tak, aby sa nedalo poukazom na tento rastúci ich význam ospravedlniť činnosť, napr. posilniť či uacniť dominantné postavenie určitých skupín nad celou spoločnosťou. Ako konkrétne, prostredníctvom akých štruktúr, mechanizmov, organizačných foriem vzrastie súčasne úloha štátu, samosprávy, komunistickej strany? Klasikovia, ktorých sa mnohí tak radi dovolávajú, predsa vravia tak o rastie jedných prvkov, ako o odumieraní iných. Preto by sa malo testovať, aké prvky nove vzniknú, ktoré sa budú rozvíjať, ktoré už dochiahli zenit a budú odumierať. To sú niektoré moje myšlienky, vzťahujúce sa k obrode socializmu a jeho ideám.

Ak sme sa bránili a bránime, aby sa rôzne krízové javy v socialistických krajinách mechanicky zrovnávali, čo stále ma svoje oprávnenie, platá to pre jednotlivé výhľady vpred. Tie budú ži - vé, pokiaľ budú vyrastať z ^{vlastnej} ~~vlády~~ pôdy a dobrovoľne sa vzájomne obohacovať na spoločnosť integráčnom účelí postupu dopredu. Budú potom nielen živé, ale aj vzájomne obohatené o politicko-hospodárske, sociálne, kultúrne efekty z ich vzájomnej súčinnosti.

V každom prípade dnešok kladie pred nás v Československu podobne ako aj v iných socialistických krajinách, jednak staro-

nové otázky, na ktoré treba dať netradičnú, novú odpoveď, jednak celkom nové problémy pre riešenie ktorých treba vytvoriť pre - dovšetkým politický priestor.

Ako si v tejto súvislosti neprípomenúť slová z Osemnásteho brumairexiánu Ludvíka Bonaparta o revolúciách, ktoré sa neustále vracajú ku svojim počiatkom, vysmieľajú sa doterajším položičatostiam a výsledkom a kladú si vyššie ciele. Pri týchto slovách K. Marxa sa pred človekom vybaví najmä dnes už sedemdesiatročný vývoj socializmu v ZSSR. Čo všetko, aké ťažkosti vnútornej aj medzinárodnej povahy museli sovietski komunisti za ten čas prekonať! Dnes tak povediac "kopejkové drevené Rusko cárov" zmenilo sa na prednú veľmoc sveta. Sám som bol očitým svedkom búrlivých premien. Moji rodičia totiž v rámci medzinárodnej pomoci Sovietskemu Rusku /"Interhelpe"/ od r.1925 aktívne pôsobili a ja sám som v ZSSR prežil 17 rokov svojho života. Aj preto srdcom, srdcom aj svedkami prajem predsedníctvu KSSZ a osobne súdruhuvi Gorbačovovi výrazné úspechy v novej politike. Pre sociálnu premenu ľudskej spoločnosti vôbec priniesol sovietsky ľud toľko strádania, obetí, ako sotva kto na svete. Zaslúži si ešte lepšie šťastie. Chápem XXVII. zjazd KSSZ aj počiny s. Gorbačova ako revolučný zvrät.

U.: Keď prišiel tohto roku na jar Gorbačov na oficiálnu návštevu Československa, napísal ste, ako uvádzajú západné pramene, generálnemu tajomníkovi ÚV KSSZ list. Čo byste chcel všeobecne na túto tému povedať?

D.: Už som sa pokúsil vyjadriť svoj kladný postoj k dnešnej politike ÚV KSSZ, tak výrazne predstavovanej osobnosťou M.S. Gorbačova. Z toho aj z mojích celkových postojov, keď sa snažím konať realisticky vecne, plynie aj môj pohľad na jeho príchod do ČSSR. Priznám sa, že nerád hovorím o svojej korešpondencii, určenej komukoľvek, podobne ako sväčňa neďáva publikovať svoje stanoviská, pokiaľ som na ne nedostal priamú odpoveď. Moje podnety usilujú napomocť k pozitívnemu prekonaniu tragických udalostí, spôsobených vojenským zásahom 21.8.1968 a jeho následných dôsledkov v politike aj v živote u nás.

Napísal som obsiahlejší list adresovaný Predsedníctvu a plénu ÚV KSČ. Všetci sme aj všetci oficiálnej politike v r.1968 sa povedalo, napísalo veľa nepravd a vykonštruovaných záverov, demagogických prehlásení, nepravdivých a neobjektívnych informácií, tl-

močených aj spojeneckým krajinám. Preto som poslal tento list aj niektorým vedeniam socialistických krajín. Napriek všetkému, zostali tu biele a otvorené miesta o tejto minulosti, ktorá sa už vtedy nepovažovala za našu vnútornú záležitosť, ale sa internacionalizovala. To, čo sa stalo a čo potom prišlo, teda už nebola ani nie je vec čiste našej strany, aj keď kľúč k nej je predovšetkým v rukách KSC a našich národov.

Už v r.1974 som napísal svoj názor na vývoj nášho obrodňo-
ho procesu, jeho zastavenie aj na dôsledky z toho plynúce. Vý-
sledkom toho boli nadmieru zosťrené bezpečnostné opatrenia vo-
či celej rodine a verejná celoštátna kampaň. /Bez oznámenia ,
čo som napísal./ V terajšej novej situácii nemohol som opäť
nevyjadriť ÚV KSC svoje názory. Prípadom ň nekdejšíe rovnaké
hodnotenie a stanoviská, vyjádrené aj tými, ktorí majú dnes roz-
hodujúce slovo v riadení strany a štátu. Dať návrh, ako posi-
tívne prekonať zátaž, ktorá sa tak citlivo týka našich národ-
ných dejín. Musel som poukázať na účelový obrat, ktorý sa von-
kašia zásahom udial po r.1969 voči obrodnej politike strany a
vlády tak presvedčivo vyjadrenej v Akčnom programe, v uznese-
niach strany aj vo vládnych dokumentoch a už prízmenutých do
schválených i pripravených zákonných noriem v r.1968.

Okrajové - aj keď strana a reformnému hnutiu a tým aj soci-
alizmu škodlivé - javy sa účelovo povýšili na rozhodujúci či
určujúci faktor vývoja. Tým sa ignorovala pevná pozícia strany
a štátu v širokých masách ľudu, budovaná na revolučnom socia-
listickom programe. Tento program s nebývalou iniciatívou ,
spontánne a s nadšením prijala celá strana, naše národy aj ná-
rodnosti, všetok náš ľud. Program doslova strhával mladú gene-
ráciu do revolučného prúdu našej socialistickej výstavby. Ten,
kto to nepoznal, nevidel, nezažil a nepresítil sotva si vie pred-
staviť tú morálnu a ideovú silu, ktorá sa už začala premieňať
na silu materiálnu. Túto silu musí strana nového typu nepre-
stajne živiť, obnovovať príťažlivosťou, presvedčivosťou svojho
programu. Práve tento prístup ÚV KSC sa líšil a ovplyvnil náš
vývoj, ktorý sa nedá stotožňovať s vývinom v porovnaní s tými
stranami a štátnymi vedeniami, ktoré v tom čase nechľadali cestu
obrody, pozdvihnutia a dôvery nás v stranu a v socializmus. Pre-
to vonkoncom nemôžemesúhlasiť, ak sa náš vývoj v r.1967-68 sto-
tožňuje s poznatým vývinom v PZSR a spoločnosti v Poľsku. Náš
ľud, robotnícka trieda, roľníctvo, inteligencia podporovali a há-

jili svoju stranu, vstupovali do jej radou bez akajkolvek výzvy. To dnes mnohí nevidia a lebo nechcu vidieť. V tom čase PZSR volila iné cesty, iné spôsoby, za ktoré dostávali pochvalu, že všetko "držia na uzde". Ná udeľovali rady a posauđenja a doma, v PNR, ich politika išla ďalej cestou sektárstva, dogmatizmu, nechoty vidieť narastajúce rozpory, až vyústila v strate dôvery v masách pracujúceho ľudu, najmä robotnickej triedy a inteligencie, až do tragickkej udalosti, do srelby do robotníkov. Aby sa možnosť obdobného vývoja v ČSSR vylúčila, práve preto ÚV KSČ nastúpil cestu socialistickej revolučnej obrody, ak chcete - - čs. prestavby - "perestrojky". Nevidieť tento fakt, značí nevidieť cestu vpred, aj teraišiu inšpirujúcu cestu sovietskich komunistov.

Nepreknanou tragédiou r. 1968 a následujúcich rokov tvrde postihujúcich predovšetkým komunistov, ale aj mnohých občianov - nestraničkov, živi skutočnosť, že sa to vzťahuje napospol^k súčasníkom - živým svedkom terajšieho diania. Minulosť, poznačená 21. augustom 1968 a z neho vyplývajúca zmena politiky, by sa mal prekonať otvoreným pohľadom na súčasné problémy a ich riešenie...

Čože v období "otvorenej kontrarevolúcie" pospolitý československý ľud začne z vlastnej iniciatívy, bez výziev vlády nosiť do banky zlaté náramky, hodinky, prstene, brošne a ďalšie rodné predmety, pamiatky i značné peňažné obnosy na podporu a povznesenie socializmu? Bankovní činitelia museli založiť nové konto na Fond republiky. Kládeš si chceta vziať za svoju výstavbu vysokohorskej žezzlice vo Vysokých Tatrách, podobne ako naša generácia predtým Trať mládeže. Čože pospolitý československý ľud vo fabrikách, závodoch, na družstvách, úradoch, rôznych inštitúciach pracuje s takým elánom, nadšením, na aké sa účastníci predtým ani potom nepamätajú preto, že išlo o "kontrarevolučnú situáciu, hroziacu prevratom ku kapitalizmu"? Až tak naivný azda by náš ľud nebol. Naosaj nebol a dodatočné "prepisy" dejín tieto fakty nezmenia. Aj keď obrodný proces netrval ani celý tri - štvrte rok, celoročné hospodárske výsledky značne prevýšili minulé prírastky aj priemer rodného tempa rastu národného dôchodku ČSSR za roky 1969-1968. Tak sa prejavujú masy ľudí v dobe samého chaosu, rozvratu celej spoločnosti? Kto tomu uverí?

Domnievam sa, že môžem s istotou povedať, že nebolo ani sily vonkajšej, čo by bola bývala schopná zvrátiť náš socialistický vývoj. Ba dodám, že nebolo už ani vnútorných síl na zvrät zo

sektárskych dogmatických pozícií... Z ľud a masové rozmery obrodného hnutia boli toho pevnou záštitou.

Zdôrazňujem, že na tejto skutočnosti nemôžu v hodnotení nič zmeniť ani tie, vtedy jastvujúce, vývoju odporujúce tendencie, ktoré sa dodnes s takou záľubou dramtizujú, /ide o niektoré publicistické a iné extrémny nepodstatných sociálne-politických zložiek spoločnosti/, z ktorých sa chce vyvodzovať tvrdenie o priamých snahách a o skútnom nebezpečenstve odtrhnutia ČSSR od socialistických krajín, návratu spoločenského poriadku ku kapitalizmu, až k tvrdeniam, že tu už "bol sformovaný blok pravicovo-revizionistických síl, ktorý našiel všestrannú politickú, morálnu aj materiálnu podporu imperialistických síl. Bol to pokus nie iba o zmarenie výsledkov II. svetovej vojny v Európe".

Len na okraj chcem povedať, že veľká časť extrémnych prejavov v tom čase vyvolala rezgencia na praktiky s deformácií, ku ktorým došlo v predošlých rokoch.

Ak si domyslíte moje osobné "hodnotenie" po vylúčení z KSČ, podľa ktorého som "vedúci predstaviteľ pravicovo-oportunistického, revizionistického smeru vo vedení KSČ", potom sa istotne spýtate, ako som sa vlastne do horeuvedeného "sformovaného bloku" dostal. Maczaj to neviem. Najskôr preto, že som veril v silu pracujúcich mas a videl inú cestu vývoja, no najmä, že som po tom všetkom na tej ceste zotrval. Stál som na čele strany, vedel som, ako aj moji spolupracovníci i vtedajší ÚV KSČ, že smer novej politiky je správny a ľudom prijatý.

Nové úlohy, ich otvorené, verejné zvažovanie a potom uskutočňovania by v súčasnosti mohlo byť tou najschodnejšou cestou, ako prekonať rozdelenie v štáte, spoločnosti, v strane, čo tak citelne dosiaľ postihuje náš spoločný štát Čechov a Slovákov. Ak poukazujem na zodpovednosť vládnucích miset, musia zdôrazniť, že rozhodujúce slovo budú mať napokon občania našej krajiny. Mali by mať možnosť uplatniť svoje názory, aktívne a neformálne sa zariadiť do diskusií, čo už začali prebishať. Nie však iba preto, aby sa vyslyšal aj ich hlas, ale aby sa už začalo niečo podstatného v našej praxi, politike, hospodárstve a kultúre principiálne meniť. Nemôžem nevyjadriť v tejto súvislosti svoj protest, nesúhlas, keď ma sústavne, bez možnosti vlastnej obrany kvalifikujú ako protisocialistického a protisovietského predstaviteľa. Čomu pozitívnemu to prospieva? Keby to bol omyl, chyba, je to však zá-

merná účelová konštrukcia podľa dobe poplatného "scenáru". Bol som a naďalej zostávam súčasťou pohybu nášho občasného spoločenstva v Československu. Roky 1967-68 boli pre mňa novou cestou tvorby aj realizácie nového socialistického politicko-spoločenského programu.

Inak som aj v tú dobu videl cestu socialistického programu. Svedomie a aj odlišné /od vtedy platného/ videnie mi boli zábranou v prijatí politickej línie opúšťajúcej platformu Akčného programu.

Na podporu mojich vtedajších aj terajších stanovísk ocitujem pasáž z "Prevolania" skupiny pozývateľov spojeneckých vojsk do ČSSR k československému ľudu. Toto prevolanie opublikovali a v piatich našich spojeneckých krajinách 22.8.1968 - dodnes však nebolo zverejnené v Československu.

Spomínané prevolanie vyzýva náš ľud k podpore privolaných spojeneckých vojsk a súčasne sa tu zaprisaháva, že pozývateľom ide "o znemožnenie tých síl, ktoré obrozujú nastúpenú cestu v pojanuárovej politike, platformu nášho socialistického pozdvihnutia, programu, ktorý dostal nebyvalú podporu nášho ľudu. Táto jednocyselnosť, podpora potvrdila spravodlivosť, silu a príťažlivosť našej novej cesty" /Pravda, orgán KSSZ zo dňa 22.8.1968/.

Kedy sa teda ľudu, svetovej verejnosti hovorila pravda? Ani vtedy, ani dnes. Povedzte, chceli byste, aby som vyratúval, čo postihlo tých 468.000 československých komunistov, pozbavených členstva a sociálneho postavenia, z čoho viac ako polovinu tvorili členovia s členstvom nad 20 rokov v KSČ? Aké straty to prinieslo našej spoločnosti? Okrem komunistov boli postihnutí aj ďalší občania, ich rodiny, deti. Chcete, aby som ďalej dokumentoval, ako sa hodnotila a hodnotí dnes naša politika? Asi nie. Veď je vám to známe...

U.: Aké, podľa vás, mala táto Gorbačeva návšteva výsledky?

D.: Ešte počas príprav návštevy a potom najmä v jej priebehu československí predstavitelia sa vyjadrovali, že sa plne hlásia k zásadám novej sovietskej politiky zameranej na hospodárske, sociálne, vedecko-technické úrýchlenie socialistického vývoja a budú následovať sovietske podnety. Generálny tajomník ÚV KSČ, predseda vlády aj ďalší z vedenia strany a štátu v svojich vystúpeniach načrtali zameranie politiky strany, orientovanej na

ša, predstavu. Môžem to privítať, hoci všetko čaká na konkrétne počiny. Na diskusiu sa dal návrh zákona o štátnom podniku aj ďalšie legislatívne návrhy. Mal by sa vypracovať komplexný dokument o prestatbe /reforme/ ekonomického mechanizmu. Verejnosť nalieha a požaduje ich podstatné principiálnejšie a hlbšie prepracovanie. Viaceré opatrenia sa navzájom rušia. Viac sa začalo hovoriť aj o demokratizácii spoločnosti a strany. Takéto slová možno posudzovať pozitívne, avšak rozhodnú skutočné činy. Ľud porovnáva nové prúdy jednak s tými, čo sa založili u nás ešte v r. 1968, aj s praktickými činmi politiky KSSZ v "perestrojke". Také boli súradnice pred spomínanou návštevou M. S. Gorbačova.

Myslím, že treba brať na zreteľ, že náš Ľud ho vítal nielen ako generálneho tajomníka KSSZ a vedúceho predstavitela s nami spriatelenej krajiny, ale predovšetkým ako čelnú osobnosť novej obrodnej politiky ZSSR, ktorá dáva tak obsiahle a obsažné nádeje celému nášmu socialistickému spoločenstvu.

Nebudem skrývať, že značná časť občianstva ČSSR spájala s návštevou príliš veľké ilúzie na obrat v politike. Teraz je sklamaná, pesimistická v dôsledku niektorých jeho voľných poznámok, vyrieknutých na pešej zóne Prahy, či v závodoch, týkajúcich sa Československa po roku 1968-69, ktoré nie sú v súlade s ich mienkou. To by prirodzene samo o sebe nemalo byť hlavné hľadisko hodnotenia návštevy, ktorá mala veľký význam aj pre orientáciu politického kursu v KSČ /zatiaľ orientáciu/. Ja, podobne ako aj mnohí iní, predtým činní v politike strany, upriamujem svoj pohľad predovšetkým na pozitíva návštevy, berúc do úvahy miesto aj jej čas, reálny stav v našej krajine aj v okolí a zaznamenávam kladné prvky v orientácii našej politiky. Avšak naša najširšia verejnosť, pospolitý Ľud sa takto na to nepozera, a ani sa to od nich nedá čakať. Verejnosť chápe, berie veci a udalosti priamočarnejšie a opodstatnene hľadá pravdu, svoju pravdu, ktorej boli priamiimi účastníkmi, živými svedkami všetkého, čo sa naozaj dialo. Ak sa im nedostáva priamej odpovede, upadnú buď do pesimizmu, ľahostajnosti alebo do rozhorčenia. Oni neberp, ba jednoducho nechcú vidieť okolnosti, ktoré bránia vlastnej pravde a nechcú ich brať za "bernú mincu". K Paradox je v tom, že sme učili náš Ľud pravdivo myslieť, naráz toto myslenie robí mnohým starosti...

Negatívne na veci je, že miesto zjednocujúcej koncepcie, pro-

gramu vpred, niektorí naši "navonok stápanci" našej aj sovietskej "perestrojky" dvíhajú opätovne "varcový prst" na adresu odstavovaných československých komunistov a ďalších občanov - nestraníkov pod pláštikom, že sa vraj títo chcú na novom kurze "priživiť". Slovesmi sa dnes hlásia ku prestavbe ale súčasne upierajú zásadný inšpirujúci význam nášmu "prvému" programu strany z r.1968. To sú skutočné tendencie, ktoré ako súběžní sa chcú na Gerbačovej návšteve a sovietskej prestavbe priživiť a nie tí - hoci odstavení komunisti a bezpartijní - , ktorí rozumom, srdcom, svojím svedomím podporujú skutočne nový kurz KSSZ. Teda nie dvíhanie prstu, ale na principiálne novej programovej politike KSČ založený, rozhodný nástup vpred, sjednocujúci všetky progresívne sily v ČSSR , môže priniesť očakávané ovocie.

Títo stápanci "tvrdej päste" miesto hľadania pozitívneho východiska na prekonanie záťaže minulosti by asi chceli, aby polovica nášho obyvateľstva na skutočné dejy roku 1968 celkom zabudla, stratila historickú pamäť a t.j druhá polovica, mladšia, aby sa o r.1968, jeho faktech a ľudoch v ňom nič pozitívneho nedevedela. Chcú "varevať" pred novým nebezpečenstvom. Ale toto nebezpečenstvo navodzujú dráve oni sami. Keď vedome či nevedome podsúvajú "polovičatosť" a odmietajú riešiť tie reality, ktoré doteraz sú otvorené, neriešené.

Zdôrazňujem, že to hlavné, čo priniesla návšteva N.S.Gerbačova, je inšpirujúci príklad ako nezaj treba pristupovať k otázkam prestavby, akú mnohoročnosť musí obsiahnuť a aké kroky časovo fázovať. Mali by sme konkrétne, prakticky, principiálne na tento príklad naviazať energickými, pozitívnymi činmi. Menej vyčkávať, ako to dopadne. Pravda, úplnejšiu odpoveď poskytnú nepoškupný čas, ak nebude dlhý. V opačnom prípade môžu ísť udalosti svojou cestou, ktorá môže odlišovať od šiadúceho riešenia.

Ja som od návštevy N.Gerbačova očakával, že vedenie KSČ a štátu sa prihlási k prestavbe sovietskych komunistov. Stalo sa tak. V tom ja vidím význam návštevy a vítam to. Avšak odpoveď na to bude aj keď sa prejde od proklamovania k činom. Súčasnne si kladiem otázku, či by u nás bola čo aj len čiastočná prestavba, ak by sa ešte nekonal v Sovietskom zväze. Vychádza mi záporná odpoveď. Potom sa mi vynábe iná otázka. Prečo v našom hnutí tomu tak je? Je tu niečo nezdravé.

U.: Intervencia Sovietskeho zväzu a Varšavského paktu do ČSSR v auguste 1968 otvorila vo vašej krajine hlbokú ranu. Domnievate sa, že by táto rana mohla byť vyhojená?

D.: Nemôžem akceptovať časť znenia vašej otázky: intervencia Sovietskeho zväzu a Varšavského paktu. Nezodpovedá to skutočnosti. Vojenský zásah nemožno považovať za počin Varšavskej zmluvy. Vojenského kroku sa nezúčastnilo Rumunsko a Československo, hoci sú členmi.

Ranu možno vyhojiť treba však dobrú medicínu, nie kozmetiku.

Z histórie sa podstatná dejov nedá eliminovať, opomenúť, prečiar- knuť, či nahradiť bielym miestom. Z mnohých stanovísk a vyjadrení som počul, že ň vraj sám čas ranu zhojí a na udalosti obrodného procesu 1968 u nás sa zabudne. Typický spôsob a postup vytvárania bieleho miesta. Do zabudnutia nemôže upadnúť to, čo má pe- statnú vášbu a väzby na históriu, dejiny našich národov. Páčať národa je pamäťou dedičnou.

Celé naše dejiny sú popratkované úprimnými väzhami k ruskému národu. Rusofilska tradícia pomáhala procesom nášho národného obrodzenia; živé kultúrne väzky pretrvávali po čas dvoch storočí. So sympatiami sa vítala každá revolucionizujúca udalosť v Rusku. Veľká októbrová revolúcia mala pre naše národy nesmierne význam. Pozorne sa sledoval každý nový krok socialistickej výstavby v ZSSR. Napokon bola to a je nesmierne vďaka nášho ľudu za oslobodenie našich národov hrdinskou sovietskou armádou z fašistickej poroby. Socialistická výstavba nás ešte pospájala pevnými púťami priatel- stva, spolupráce a pomoci. Spomínaný počin priamo protirečil aku- mulevanému historickému dedičstvu v rozvoji úpravného priateľstva. "Vybieliť" sa to preste nedá.

To však neznamená, že by sa táto rana mala jatriť, že by sa na- ďalej malo žiť v minulosti a minulosťou. Život sám je činným pohybom - život "v minulosti" hrozí stratiť perspektívu. Preto by v prvom rade všetci tí, ktorí rozpoznali naše jednoznačné smero- vanie k socializmu, ktorí ležia na srdci záujem strany, záujmy ľudu bez rozdielu, či dnes v strane sú, ale už nie, mali pectivo usilovať o pozitívne prekenanie tejto minulosti. Najväčšie možnosti a zod- povednosť majú tí, ktorí v ČSSR disponujú nástrojmi moci, aby sa vo vzájomných spojenských väzboch ďalší vývoj do budúcnosti ne- zakladal na doterajších východiskách 21.8.1968 a následnej tomu politicke, čo tak tragicky zasiahlo najmä stranu a tým celý spolo-

čenský život, ale na novom politickom programovom postupe. Čestný, otvorený pohľad historickej pravdy do očí spolu s novým politickým programom KSČ môže byť základom znovuzjednotenia strany a spoločnosti, základnou skutočného urýchlenia nášho sociálno-ekonomického vývoja, obnovy jeho dynamizmu. Bez takého prístupu, nadržav sa, sotva možno čakať dôveru ľudu k novému kurzu čs. prestavby.

Vzhľadom na to, že otázky mi kladete vy, predstavitelia komunistickej strany, pracujúcej v podmienkach kapitalistického spoločenského poriadku a v opozícii k nemu, nemôžem opomenúť tú skutočnosť, že tragické udalosti roku 1968 v ČSSR osobitne hlboko a negatívne zasiahli aj komunistické hnutie vo svete a najmä v E. Európe. Prekonanie týchto dôsledkov teda nie je iba našou záležitosťou. Nie vinou ÚV KSČ sa roku 1968 naša vnútorná situácia v strane a spoločnosti zinternacionalizovala, stala vecou komunistického a robotníckeho hnutia v širšom meradle. Vyvstali otázky vo vnútri celého radu komunistických strán aj medzi komunistickými stranami. Vznikli v niektorých krajinách dve ba aj tri komunistické strany. To dokresluje, že aj v tomto hnutí ide o zápas obrody socialistických idejí a nie je to taktická záležitosť iba socialistických krajín.

Musia tu ocitovať napríklad stanovisko Francúzskej komunistickej strany z konca júla 1968, ktorým odmietli zásady vterajšieho vedenia KSSR podporiť známy list piatich komunistických strán z Varšavy: "Pretože Varšavský list znamená otvorené zasahovanie do vnútorných záležitostí bratskej strany, nemôžeme ho podporiť. Vojsková intervencia do Československa by znamenala skutočnú katastrofu pre medzinárodné komunistické hnutie".

Čo si myslíte, ako by pochovil súdruh W. Rochet, keby bol s takýmto názorom na mojom mieste?

Prečo takí súdruhovia, ako L. Longe, W. Rochet, J. B. Tite videli náš obrodný proces a vývoj inak, ako napríklad Brežnev či W. Semulka, ktorý /možno/ chcel "jednou ranou zabiť dve suchy"? Preto nerozpoznal našu socialistickú pozíciu W. Ulbricht na rozdiel od súdruha N. Ceausescu, ktorý rešpektoval našu už odlišnú politiku, a mal porozumenie pre naše prechodné ťažkosti aj nedostatky. Preto tiež spojenské Rumunsko sa dostalo do "izolácie" pri pripravovanej vojenskej akcii.

Pri "hojení a zahojení" rany kľúčová úloha, primát patrí ÚV KSČ. Nestačí si dať zapísať do ústavy vedácu úlohu strany. Naj-

vyšší stranický orgán pritom si musí v prvom rade uvedomiť svoju nezpieranu zodpovednosť pred ľuďmi, národmi našej krajiny. Rozšírenie KSČ nastalo nie pri prijatí či v dôsledku nového politického obrodneho kurzu, ani pri nástupe k jeho realizácii, ale v dôsledku jeho opustenia, následkom jeho prekvalifikovania ako "oportunistický a záujem socializmu škodlivý".

Tragická reztráka vo strane konzervuje ba prehĺbuje okolnosť, že autori "Poučenia" včlenili tento "dobový dokument" do stanov strany. Tak sa vytvorila dômyselná zábrana na odstránenie tragických následkov, ktoré "navždy" vyradili nie iba zo strany, ale i zo spoločenského života komunistov a iných občanov, bývalých druhov, antifašistických bojovníkov za národnú aj sociálnu slobodu, exponovaných budovateľov socializmu, komunistov ktorí čo celým svojím životom a prácou preukázali svoj internacionalizmus aj vo vzťahu k Sovietskemu zväzu. Ak vezmeme do úvahy podmienene len členy strany, pozbavených členstva v KSČ s trojčlennou rodinou, priamo sa v ČSSR postihlo 1,5 milióna ľudí. Ak k tomu pridáme príbuzných - súrodencov aj ďalších občanov nestraníkov, ktorých postihla diskriminácia a za ich postoje, aj za postoje ich bratov a sestier a k tomu pridáme navyše aj ich deti, skúste porátati, aké úhrnné číslo vo vzťahu k 15 miliónovému obyvateľstvu ČSSR vám vyjde. Mnohí občania ani priamo postihnutí byť nemohli, avšak čo si naozaj v hĺbine svojho vlastného ja myslia? Čo hovoria svojim deťom o vývoji spreď temer 20 rokov? Určite nie to, že noví "propagandisti". Systémový mechanizmus zábran s zákazom vykonávať svoje povolanie, poslanie v súlade s kvalifikáciou, pronikol všade a preťažoval vyvolených a potlačoval kádrevo zneuoňňovaných v zamestnaní, v masových, záujmových, spoločenských, kultúrno-umeleckých aj vo športových organizáciách. Proste všade.

Viets, v takýchto podmienkach je oveľa ľahšie byť členom strany ako komunistom. Byť tichým, nezúčastneným, než aktívnym, angažovaným občanom. Ale aj to patrí k poznatkem o vývoji nášho hnutia. A Je to leninské? Nie je. Nezodpovedá to napríklad Leninovým postojom k Trockému, s ktorým mal aj rozpor a predea ho v revolúcii aj po naj vysoke ohodnocuje pred voľbou nového generálneho sekretára strany. Jeho postoj k Bucharinovi je odlišný, ako ho poznajú súčasníci. Vedel chápať Gorkého, aj keď tento nevidel zmysel vo vstupe do strany. Ukazujem to ako príklad Leninového prístupu k objektívnemu hodnoteniu politikov, udalostí aj ľudí

nestraničkov.

Isteže nie každý musí byť súhlasit' v predchádzajúcich dvahách. Ale ja si predsa lámem hlavu nad týmito otázkami a isto nie som sám. Nadobudol som presvedčenie, že Lenin videl na obzore umrčité nebezpečenstvo v tomto smere. Rozpoznával to a vyjadril vo svojom "politickom testamente" tak dlho pred stranou a verejnosťou utajovanom. Táto jeho výstraha je stále aktuálna. Viem, že v dejinách je hybnou silou ľud, ale sa nemôžem ubrániť názoru, že jeho sničou, skenou, začala nekde príliš hlboko slyhávať naša "navigácia" aj keď naša loď dokázala prejsť perejami dejín až k "Kysu dobrej nádeje". Aj tu sa mi žiada vyzdvihnúť dejinný význam IX. a XXVII. sjazdu sovietských komunistov.

Ak som sa zmienil predtým o politickom význame a niektorých rozpakoch, ktoré návšteva M.S. Gorbačova v Československu vyvolala, nazdávam sa v tejto súvislosti, že nové myslenie musí obsiahnuť aj vzťahy socialistickej krajín navzájom. Všestranný, analyticky-kritický pohľad je tým viac treba, čím závažnejšie, obsašnejšie sa rozvinú tieto vzťahy v budúcnosti. Ide o komplex politických, spoločenských, hospodárskych otázok, vrátane bohatosti socialistickej životnej spôsobu, aj vzťahoch vo vede, kultúre. Spoločné sovietsko-poľské prehlásenie z posledného stretnutia súdruha Gorbačova so súdruhom Jaruzelskim už z toho vychádza a usiluje okrem iného aj o prekonávanie "bielych miest" v histórii. Myslím, že ide o všeobecný požiadavok, ktorý možno aplikovať aj na nedávnu históriu sovietsko-československých vzťahov pri prekonávaní záťaže z konca 60. rokov.

Dotýkam sa veľmi závažných, zložitých, citlivých otázok, presahujúcich rámec našej krajiny. Som si toho vedomý. Nemôžem však pred svojimi talianskymi priateľmi, súdruhmi, skrývať to, čo sa tak hlboko týka všetkého nášho ľudu. Ak v Sovietskom sväze bolo povedané, že nemá byť v spoločnosti žiadne tabu /preto sme v r. 1968 vykonávali vnútornú aj zložitú politiku vo vzťahu k spojencom pred tvárou všetkého ľudu/, potom to vzťahujem aj na soju krajinu. Cítim aj uznávam, že čím je problém závažnejší, tým všestrannejšie, serióznejšie treba ho posudzovať v ovzdušíí vecnosti, bez emócií, rešpektujúc základné pravidlá politickej kultúry, etiky.

M. Gorbačov v interview pre L'Unita sa vyslovil, že "hodnotenie udalostí r. 1968 je predovšetkým záležitosťou československých

súdruhov samotných". Azda oprávnene mal na myslí prvetnosť, potrebu tverivého, iniciatívneho prístupu ÚV KSČ.

Pravda, nás-československých komunistov v r.1968 nerozdelil názor, či socializmus áno či nie, či spojenectvo áno či nie /ako sa to dogmaticky prekrúca/. Spojenectvo bola naša nezmeniteľná línia zahraničnej politiky, k kodifikovaná Varšavskou zmluvou a Akčným programom.

Nás, československých komunistov, rozdelil až august 1968, metóda vojenským zásahom riešiť vnútorné československé pomery. Pravda, rozdelenie strany aj po tomto zásahu definitívne ešte stále nenastalo. Ešte aj prijatá novembrová rezolúcia ÚV KSČ r 1968 jednomyselne akceptovala pokračovanie politiky obrodného procesu na báze Akčného programu v daných nových podmienkach. Definitívne rozdelenie v strane nastalo, keď sa začali stupňovať vnútorné a vonkajšie tlaky spojené s opustením politiky obrodného procesu a Akčného programu KSČ. Teda opustenie predtým jednomyselne prijatej línie rozdelilo stranu, teda "iný" ako zakotvený názor na východiskové cesty aj z poinváznej krízy rozdelil komunistov v KSČ. Rozdelenie stranického vedenia viedlo postupne k rozdeleniu strany aj celej československej spoločnosti. Teda nie zjednotenie, ale rozdelenie bolo výsledkom "konsolidácie".

Na tomto základe sa diala od r.1970 "očista" strany od "pravicevooportunistických a revizionistických síl", tj. súdruhov, ktorí vojenský zásah a naslednú zmenu pôvodného politického kurzu neakceptovali. Členstvo v strane stratilo 468 tisíc komunistov s dôsahom na pôvodné povolanie, pracovné zaradenie a sociálne zabezpečenia ich aj ich rodín. Teda cca 1/3 členstva. A myslím, že ďalšia rozhodná väčšina strany bola prinútená "prispôbiť sa". Pre vás je to asi ťažko pochopiteľné, ale inak by ďalej rozmnožila rady "postihnutých" so všetkým mocenským dopadom.

Myslím, že práve v nových podmienkach nástupu sovietskych komunistov k radikálnej prestavbe, potreba vakuťku nového myslenia, aj procesy prebiehajúce v socialistických krajinách /napr. v Číne, Maďarsku, ale aj inde/, utvárajú možnosť aj priestor pre hľadanie a nájdenie východísk pri riešení tých uzlových problémov, ktoré nám minulosť zanechala. Na to však treba v prvom rade ochotu, morálnu odvahu a povinnosť voči svojmu ľudu raná liečiť, aby sa ďalej nejátrila.

Všeobecne sa vie, čo stranu a spoločnosť rozštiepilo. Členstva zbavení komunisti, časť nestraníkov našej spoločnosti sa potom chcela zahnať do otvorenej či potenciálnej opozície. Sme pri kardinálnych otázkach, z ktorých dnes nutne musíme hľadať východiská, ako pozitívne, konštruktívne prekonať fakt rozdelenia strany.

Vychádzam z dejinného poučenia, že zjednocovacie úsilie v hnutí sa má konať na báze riešenia aktuálnych problémov vývoja a programových krátkodobých cieľoch straníckym masám aj najširším vrstvám ľudu zrozumiteľného a z jeho túžob vychádzajúceho programu, ktorý nestrasá aj perspektívu. V našom československom dnes roztrieštenom kxxxtí revolučnom hnutí nie je jednotné stanovisko na proces prekonania záŕaše minulosti a cestu vpred.. Nie iba medzi tými, čo sú v mocenskej sfére a tými, čo sú pozbavení poŕnosti účasti na spoločenskom dianí, ale aj v samotných radoch dnes odstavených komunistov. Je to pochopiteľne dôsledok toho, v akých podmienkach sa nachádzame bez možnosti otvorenej diskúzie tak vo vnútri súčasnejknej mocenskej fŕe sféry a tým menej mimo nej. Som toho názoru, že bez snahy o zjednocovanie strany /je to vládnuca strana/ na nových jednotiacich programových východiskách nie je možné zjednocovaní našej spoločnosti. Netreba si však nahovárať, že niektoré prúdy /na obidvoch póloch/ si takéto zjednocovací proces už ani neprajú. Zatiaľ v mocenskej sfére prevládajú tendencie nechať ranu ranou, nechať minulosť pri svojich názoroch a možno v niektorých otázkach "prestavby" v kozmetickú úpravu... U mnohých iných dnes odstavených zase vývoj našich udalostí v strane aj v krajinách socialistického spoločenstva za posledných dvadcať rokov potlačil vieru v možnosť demokratizácie dnes vládnucej strany a širokej demokratizácie našej spoločnosti. Netreba si kxxxxxxxkxxxxk pred touto skutočnosťou zakrývať zrak.

Taktiež tieto úvahy o zjednocovacom procese stoja v ceste veľmi silné tendencie snažiť sa doslova zahnať odstavených od verejného života do otvorenej opozície. Je to krátkoraké, škodlivé, s možnosťami ďalších následkov. Ale aj to tuje a musí sa to prekonávať.

Treba, pravda, realisticky zvažovať, čo skutočných stápcov socializmu môže u nás aktívne zjednocovať. V prvom rade sú tu významné podnety, nastolené XXVII. zjazdom aj nasledujúcimi plánnami sovietskych komunistov. Sú tu aj naše vlastné skúsen -

nosti a poznatky z pred 20 ročného obdobia. Platforma nového programu má teda na začiatok možné pramene. Na jej podrobnom rozpracovaní by sa mali zúčastniť aj tí komunisti a nestraníci, ktorí dosiaľ nemali priestor pre čínerodú profesionálne odbornú a politickú aktivitu.

Z medzinárodného hľadiska iná skladba vedenia vo viacerých socialistických krajinách môže súdružskými konzultáciami veľmi napomôcť, keďže československé udalosti a ich riešenie v auguste 68 vztahujú aj na spojencov. Nedodržel sa záver porady komunistických strán z augusta 1968, konanej v Bratislave. Porušil sa Moskovský protokol, dohodnutý a podpísaný po vstupe vojakov v Moskve o tom, že naša vnútorná politika bude vychádzať z májového pléna r. 1968, na základe čoho sa vypracovala a so sovietskym vedením prekonzultovala Novembrová rezolúcia o ďalšom vývoji. Vývoj po r. 1968 však protirečil aj s dikciou "Prevolania" pozývateľov vojakov.

Aj evropské komunistické strany v súdružskej výmene poznatkov a názorov môžu prispievať KSC a súčasne upevňovať a zjednocovať rady svojho členstva pokiaľ ide o vzťahy ku KSC. Augustové udalosti r. 1968 v ČSSR použitou metódou prestali byť čisto československou záležitosťou, zmedzinárodnili sa, a preto hľadanie východiska nie je iba vecou KSC aj keď je to predovšetkým jej záležitosťou.

K významným pozitívam návštevy S. Gorbačova u nás patrí aj idea "nového myslenia" o Európe. Toto nové myslenie by sa malo aj u nás dôsledne presadiť pri prekonávaní záťaže minulosti aj nástupe za ňu. Stojí pred nami v procese zjednocovania otázka, ako budovať pre mierový život tak potrebnú dôveru predovšetkým medzi európskymi národmi a štátmi. Na takejto ceste ja vidím jediné možné riešenie daného stavu a perspektívu do rokov budúcich.

U.: Svojho času ste napísal pre československé orgány tlače svoje prehlásenie k intervjuu V. Biľaka v západonemeckom časopise "Der Spiegel", a okrem iného prehlásil, že ste spolu s ním podpísal dokument o kontrarevolučnej situácii v Československu. Akú ste dostal odpoveď od príslušných orgánov? Čo myslíte, že sa jeho vystúpenia sledovalo?

B.: Žiadnu odpoveď som dodnes nedostal, ani písomnú, ani ústnu.

Bezverejnili to. Viete, som /a te nie len iba ja/ v takom postaveniu, že sa nemám kde toho domáhať. Ani zákona. Vytvorilo sa také ovzdušie, že sa so mnou nikto nebude rozprávať ani na tom najnižšom článku nie to ešte v príslušnom ústrednom tlačovom orgáne. Ochrana v zmysle príslušných článkov "Občianskeho" a "Trestného" zákonníka sa de facto tiež nedá uplatniť, lebo všetko je pod politickou kontrolou, žiaľ zákon. To je sadza pre vás nepochopiteľná.

Keď tvrdenie V. Biľaka pozorne čítate, znie nevenok dosť presvedčivo. Veď prehlásil, že to podpísal spolu so mnou. To som nemohol podceňiť. Čo sa však takou ďalškosiahlu nepravdu sledovalo, to by najlepšie vedel sám jej autor a potom aj tí, čo rozhodli, aby sa nepravda oublikovala vo všetkej našej dennej tlači aj cez oficiálnu ČTK. Možno sa chceli ukázať pred svetom aj domácou verejnosťou ako človeka bezcharakterného, ktorý pred stranou, pred ľuďmi našej krajiny, pred svetovou verejnosťou pokrytecky satajil to, čo v Bratislavskom dokumente ešte podpísal. Bez môjho oficiálneho stanoviska by sa to aj takto dalo vyložiť a práve v konferenciách s mojimi vtedajšími večernými televízijnymi vystúpeniami na počiatku augusta v Bratislave, kde som prehlásil, že sa okrem zverejneného dokumentu nič iné nepodpísalo.

Neviem, čo malo za vystúpením V. Biľaka následovať. Môžem sa iba domnievať, že zverejnenie môjho prehlásenia v 1. únija to prekázalo.

Aj touto cestou ďakujem vedeniu vašej redakcie za statočnosť, ktorú ste /iba na základe dôvery v moju pravdivosť/ zverejnením môjho prehlásenia preukázali v záujme zachovania historickej pravdy. Aj tento fakt snažte saviďieť v kontexte vašich otázok a mojich odpovedí. Napomôžte vám to v pohľade na vývoj našich minulých udalostí, poukáže na problematickosť našej prítomnosti aj na zločitosť východiska z nej.

U.: Po auguste 1968 zasiahli ďalšie trázniivé krízy socialistické krajiny. Máme na mysli predovšetkým Poľsko, kde útlak vyvolal v spoločnosti proces obrody, ktorý bol neskoršie tak drasticky ukončený. Myslím však tiež na spoločenské a politické napätie, ktoré prebehli a prebiehajú v ďalších krajinách východu.

Domnievate sa, že tieto krízy, okrem svojich zvláštnych národných dôvodov by mohli mať nejaké spoločné príčiny? Domnievate sa, že sa prehĺbili potiaže socialistických režimov tým, že so -

stal nevyriešený veľký problém, ktorý postavila KSČ v r.1968, totiž medzi demokraciou a socializmom?

B.: Ide tu o celý súhrn vzťahov, súvislostí, otázok, ale ony všetky nacosaj vyúsťujú do vzťahu demokracie a socializmu. Viem, že mám pred sebou v Taliansku aktívnych a živých spolu- besedníkov. Ak sa tohto dotýkam, musím sa zmieniť aj o niekto- rých problémoch, ktoré sa vzťahujú aj na iné komunistické stra- ny a krajiny. Objektívne fakty potvrdzujú, že sa náš českoslo- venský vývoj v r.1968 aj neskôr neobišiel bez silných a poviem prame vonkajších vplyvov, ktoré sa napeken stali faktorom roz- hodujúcim, určujúcim.

Niečo som už k vývoju ČSSR a Poľska povedal. Náš proces demokratizácie, obrody strany a spoločnosti postupoval rela- tívne včas, viac ohore, ÚV mal iniciatívu v rukách a nastolil revolučný socialistický program riešenia kľúčových problémov našej spoločnosti plne na báze socialistickej demokracie. To prirodzene nevyklučuje tlaky zdola. Tie však šli predovšetkým zo stranických organizácií, ktoré taktiež cítili puls svojho prostredia. /V ČSSR ako iste viete, humanitné a demokratické i- deály zakorenili v živote občanov aj spoločnosti, boli akousi vnútornou mierou jednotlivca aj ľudových mäs/. Tak sa stretli obidve tendencie a ich syntézou sa stal ucelený akčný program, na ktorom, pravda, už nebola zainteresovaná iba strana, ale aj československý ľud. Prečo? Na vypracovanie programu sa totiž využili početné sociologické prieskumy vo viac ako 600 organi- záciách, v ktorých sa odrážaly obzvlášť veľké nedostatky a pro- blémy, hoci ČSSR to nepocíťovala tak "stresovito" ako inde. Hos- podárske problémy sa prejavovali rozpadom koncepcie III. päť- ročnice, stagnáciou ba poklesom národného dôchodku. Naša spoloč- nosť videla a cítila, že medzi tým, čo by mohlo byť a čo skutočne je, narastá, zväčšuje sa priepasť, že reálne možnosti socializmu sa nedostatočne využívajú, že spoločenské, kolektívne aj osobné záujmy strácajú silu plývať na rast efektívnosti priemyselnej a poľnohospodárskej výroby. Narastalo neuspokojenie služieb o- byvateľstvu a súhrnným výrazom toho všetkého bola neuspokojivá životná úroveň s narastajúcimi príznakmi sociálnej nespraved- livosti. Zvláštnou kapitolou boli otázky kultúry, vedenia aj rie- denia spoločnosti na báze socialistickej demokracie, lebo v po- vedomí ľudu sa zafixovali tragické udalosti politických procesov s osobitne krutými rozsudkami aj ďalších nezákonností, kto-

ré v päťdesiatich rokoch postihli desaťtisíce našich občanov.

Žiada sa tu zdôrazniť, že sa z politických miest vtedy nereagovalo včas na vznikajúce problémy, nepostrehli závažnosť potreby reformných, obredných zmien. Naopak, status quo obhajovali, volili stereotypy pôsobenia vrátane donucovacích mocenských prostriedkov. Tak sami plodili nespokojenosť tých, ktorých viedli, až sa postupne dostala spoločnosť do stavu, že subjektivita - ľud sa postupne stával jej objektom. Táto spoločná tendencia mala isteže svoje špecifiká, odlišnosti v jednotlivých krajinách, avšak ich menovateľ bol naozaj spoločný: vzťah medzi socializmom a demokraciou sa stupoval, demokratizmus sa potlačoval. Hrozba zneužívania moci tak narastala.

Komunistická strana musí starostlivo pozorovať a hodnotiť a socialistický štát praktickými opatreniami výsostno dbať /až po precízne zákonodárne akty/, aby fungovanie celého spoločenského systému socializmu na každom stupni činnosti každým dňom fakticky stvrďovalo, že naozaj ľud je zdrojom všetkej moci v tomto zriadení. Preto by sa mala plne prejsť jeho samosprávou, jeho samorozvojom, samoriadením. Rozloženie moci zabezpečiť tak, aby sa nedala nijako zneužiť. Zabránenie recidív minulosti má dbať, aby v celom mechanizme moci nedošlo k prílišnému sústreďeniu moci do jedného článku, vrátane jednotlivca. Vieť mocou, autoritou myšlienky, nie mocou násillia, represie. Čáď sa to byť samozrejmosťou, ale skutočnosť je ťažšia, zložitejšia, čo práx zreteľne potvrdzovala.

Právne neray musia byť dostatočné, nevíklateľné záruky proti návratu starých metód subjektivismu, voluntarizmu a mocenskej ľubovôle. Práve socialistická demokracia musí prakticky, denne uvtárať ten najširší priestor pre činnosť každého jednotlivca, každého kolektívu, každého článku riadenia, aby ľudia mali možnosť premýšľať, vyjadrovať svoje názory. To musí byť príznakom kádrovej politiky bez "stropu", nomenklatúr, kde rozhodujúcim kritériom je všestranná kvalifikovanosť. Ľud, masa má právo vyberať si svojich zástupcov a vedúcich, má právo ich kontrolovať aj odvolávať. Samospráva ľudu by mala mať adekvátne orgány nie len na realizáciu ale aj pre ^{naucenie} uľváranie štátnej politiky. Aj komunistická strana si musí svoje vedúce politické postavenie v spoločnosti zabezpečiť demokratickými politickými prostriedkami, aby jej ľud dal vedúce miesto dobrovoľne, na základe dôvery a priateľivosti ^{obsahu} jej politiky.

Práve o takéto vedúce postavenie strany ÚV KSSČ v roku 1968 usiloval. O politiku nenásilnej podpory všetkého progresívneho. O politiku nenásilného odporu voči politickému a sociálnemu zlu. A dosiahol to. To je ten najdôležitejší poznatok našej započatej revolučnej obrodnej politiky. Vychádzali sme z toho, že nám predsa v socializme nejde iba o oslobodenie pracujúcich od vykorisťovania, ale že tento systém "musí priniesť pre plné uplatnenie osobnosti viac, než môže dať buržoázna demokracia" /Akčný program 1968/. Preto chcem aj tu potvrdiť oprávnenosť dôrazu, ktorý kladiete v postavení otázky vzťahu medzi socializmom a demokraciou. Demokracia a socializmus patria k sebe. Oslabenie demokracie, nerešpektovanie väzieb medzi ňou a socializmom devalvuje socializmus a vedie ku krízovým javom aj v socialistickej krajine. Potiaše socialistických krajín za minulých 20 rokov sa prehĺbili. Ukazuje to nástup v celom rade krajín za hospodárske, sociálne a politické povznesenie spoločnosti.

Žiada sa tu ešte povedať, že ovzdušie nedemokratičnosti, ktoré panovalo v jednotlivých komunistických a socialistických krajinách, bolo aj vo vzťahoch medzi týmito krajinami. Popríklad "demokratický vzťah" sa vykládal jednostranne - v hierarchickom chápaní jednoty?

Preto vysoke hodnotím postoj terajšieho vedenia KSSZ, "že jednota komunistov nemá nič spoločné s uniformitou a hierarchiou, so zasahovaním jedných strán do záležitostí druhých, so snahami ktorejkoľvek strany o monopol na pravdu. Skutočná jednota komunistov je v ich boji za spoločné ciele - mier a socializmus". Žiaľ, takéto stanovisko nebolo uplatňované pred 20 rokmi.

D.: Vráťme sa nazpäť o dvadsať rokov. Mnohí na Západe majú za to, že práve postavenie problému vzťahu medzi demokraciou a socializmom sa stalo hlavnou príčinou vojenskej intervencie z 21. augusta. Súhlasíte s tým?

D.: Resumoval by som to iba na túto, aj keď kľúčovú, podstatnú úlohu nášho nového politického programu. V celom Akčnom programe sa prelieta úsilie lepšie, plnešie prakticky vyjadriť a naplniť vzťah socializmu a demokracie. V tom sme videli kľúč k nášmu revolučnému pohybu. Začali sme to uplatňovať v praxi. Avšak dobre viete, že v tejto práci, v tomto úsilí nám nebol popriaty dostatok

kludu ani času. Nedá sa tu taxatívne vyratávať rad oficiálnych aj neoficiálnych zásahov do nášho diania zo strany vedenia NDR či Poľska. História to raz zbilancuje. A nedá sa to zužovať na Sovietsky sväz, aj keď chladne vojenského zásahu musel mať rozhodnú slovo. Z NDR napr. dochádzal na "súkromný pobyt" k nám do ČSSR tajomník ÚV SED. Neskôr som dostal informáciu, že ilegálna vysielateľka "Vitava" na kompromitovanie našej politiky umiestnili na území NDR. Oficiálne aj menovito napadali našich vedúcich predstaviteľov československého štátu. V Poľsku bola v tom čase situácia napätá, tlaky narastali v radoch robotníctva aj v PZRS. Jej vedenie však stále viac a viac inklinovalo k politike "tvrdej ruky", priťahovania úzdy, namiesto riešenia skútnych dŕh. Informácie poľskej tlače o vývoji u nás, pokiaľ boli adekvátne, takejto politike protirečili. Mohlo to hrať, a podľa mňa aj hralo, nemalú rolu pri voľbe metódy vo forme vojenského zásahu.

Svoju úlohu, a história to raz objektívne presvetlí, tu zohrali aj zámerne zkracované, nadsadzované, zdeformované subjektívne informácie našich domácich informátorov do Sovietskeho sväzu. Časť funkcionárov, spojená s minulými chybami, v tajných voľbách na konferenciách zdola ztrácala pozície. Niektorý z nich sa nie vždy s tým dokázali čestne vyrovať. Ich subjektívne obavy, nejistotu, prenieali, rozšírili na osud socializmu u nás, spochybňovali ho. Dejiny poznajú nejednen prípad, keď jednotlivec vydáva svoj vlastný záujem za záujem celej spoločnosti. Takýto informátorom z ČSSR, NDR či PLR sa doprial sluch. /Nespomínam tu ani na iných miestach Maďarska, ani jeho vedenie či štátnych predstaviteľov: predpokladám, že sa tu iniciatíva neprejavovala, že to čs. udalosti boli vtiahnutí. Opatstatňuje ma k tomuto predpokladu veľmi úspešný pobyt aj rokovanie našej vrcholnej delegácie s vrcholnými predstaviteľmi MSRS aj maďarského štátu v Budapešti, spečatený podpisom spojeneckej zmluvy/.

Nemôžem tu taktiel neuviesť, že nepochybujem o tom, že Západu /Západu v politickom peňstí tohto pojmu/ nešlo nijako o úspech čs. reformného hnutia. Svojim spôsobom im 21. august prišiel vhod... Prítom negeneralizujem. Váňim si všetky hlasy, závery, názory, analýzy, publikácie, hodnotenia pragmatických a zvlášť demokratických kruhov /prajné aj kritické/, ktoré v našom novom kurze vybadali možnosti pre cestu zlepšenia vzťahov /použijem

vašu terminológiu/ medzi Západom a Východom,. Zdôrazňujem však, že náš program bol náš, určený strane a ľudu ČSSR, jeho a jej orientácii. Niekedy zámerne nebol tak chápaný. Boli však aj nášmu vývoju neprajné postoje tých kruhov Západu, ktorí prispievali k podnecovaniu našich spojencov a nám tak krátili čas, tak prepotrebný pre rozpracovanie tvorivej politiky.

Nemožno ignorovať zvlášť fakty, že tu bol pokus ustanoviť československú "Revolučnú robotnícko-roľnícku vládu" a taktiež aj "Revolučný tribunál". Že už v ich mase bol menovaný nový minister vnútra a menom tribunálu bolo nariadené "sat - knáť čelných predstaviteľov strany a štátu", že bolo aj vykonané. Domnievam sa, že terminológia "Poučenia" a "sformovanom bloku" a podobne má svoje korene v arzenáli z tejto doby, lebo "Revolučná vláda" mala takýto zásahom proti k "kontrarevolucionárom" znemožniť "návrat ku kapitalizmu a odtrhnutie republiky od Varšavského paktu".

Záverom k otázke. Dnes 20 ročný odstup svokuje ako odpe - veď na vašu otázku tento fakt: naša nová obrodná politika vyjadrená v Akčnom programe a náš odhodlaný nedstupný nástup za jej realizáciu nebola v tom čase pre týchto našich spojencov prijateľná. Svedčí o tom úplná likvidácia oficiálnej politiky ĽV KSČ vlády republiky, vyjadrenej a schválenej v Akčnom programe, a potvrdenej Národným frontom aj Národným zhromaždením. Odstránenie nositeľov tohto programu za to, že sotrvali aj po vstupe na jeho politickej platforme. Tak na oltár "obnovenia vedúcej úlohy strany" a zachovanie správneho "reálneho socializmu" v boji proti "kontrarevolúcii" padlo takmer polmilióna čs. komunistov, ale aj ďalších vlastencov, demokratov, stúpenecov nového politického kurzu.

Mám v pamäti noviny Pravda s vyobrazením, ako moskovskí robotníci hlasujú za sákok proti "kontrarevolúcii" v Československu a zrejme aj za zachovanie obrodného procesu, ako to stojí "čierna na bielom" v "Prevolaní k čs. ľudu" /od pozývatelov vojak/. Nemali sa pozývateľia opýtať aj našich robotníkov na ich sienku? Na niektorých šachtách naši baníci svoj protest vyjadrovali odmietaním vyfákrať zo šachty... Povedzte, mohol z tohoto ohlupovania radový človek pochopiť, rozlíšiť ke čo a kedy je revolúcia a čo a kedy kontrarevolúcia?!

Nepochabujem, že nám navzájom to jasné je.

U.: Uvažujem teraz, či by bolo bývalo možné vyhnúť sa vojenskej intervencii, ktorá ukončila "nový kurz"?

D.: V otázke je slovko "teraz". Beriem ho za východisko v odpovedi. Teraz, dnes vieme, že sa nedalo. Počul som aj čítal veľa veľa rád, výhrad, kritik, že všetko som mal, alebo nemal urobiť. Nikto sa nepýta, čo som mohol urobiť. Dnes sa už vie, že pre vtedajšiu konšteláciu nebolo "nový kurz" prijateľný. Nezainteresovanému sa iste bude natískať myšlienka, že predsa sa len vojenskej intervencii vyhnúť dalo. Za predpokladu, že sa akčný program, obrodný proces poprie, zlikviduje "suchou cestou", vlastnými vnútornými silami /vrátane domáceho nasadenia armády, bezpečnosti a milície atď./.

Lenže takých vnútorných síl v ÚV KSČ, vo vláde republiky, Národnom zhromaždení až po prezidenta republiky nebolo. Teoreticky vzaté, ak by predsa len k takému kroku legálne išlo, bolo by sa to stretlo s nesmiernym odporom širokých mas, čo je ášš kazom, že by to bez násilného zvratu /bez vojskavenku/ nešlo. Spomeníte si, ako náš ľud nenásilne čelil vojenskému vstupu, ako požadoval neúprosne a nepodkupne návrat čelných predstaviteľov strany a štátu nazad do republiky. Tamer 20 ročný vývoj po vstupe dokazuje, že hlavným v celej politickej hre bol Akčný program strany a nenásilný, demokratický, dobrovoľný spôsob jeho realizácie.

V širšom zázere skutočný výsledok ukázal, že do úvahy sa nebrali ani postoje vplyvových komunistických strán. Širšia medzinárodná porada komunistických strán be súhlasu KSSZ v tom čase by nebola možná, myslím, že pre hantie by bola krajne škodlivá. /Zamietol sa aj návrh, aby sa našej porady zúčastnili Rumunsko či Juhoslávia/. Možno iba teoreticky /a nie bez opodstatnenia/ predpokladať, že nový prvok do tohto procesu by mohlo vniesť v tom čase zverejnenie rozhodnutia francúzskej komunistickej strany, tlačiarceho ich odmietavé stanovisko k spomínanému Vrašavskému listu, ktoré aj nám vtedy nebolo známe. Chápeš, že vtedajšie vzdušie vzťahov medzi komunistickými stranami aj pre FKS bolo tomu zábrancu. Vážim si však ich rozhodnutia o odmietnutí podpory zásahu vči našej strane.

Ozrejmujú si vašu otázku aj svoju odpoveď na ňu, so všetkou rozhodnosťou môžem povedať, že pri existencii podobného politického vedenia, aké dnes pôsobí v ZSSR, by bol vojenský zásah

piatich armád do Československa nemyšliteľný.

U.: Domnievate sa, že ste vtedy urobili nejaké chyby? Alebo lepšie: je tu niečo, čo by ste si mohli vyčítať?

B.: Isto sa aj u vás hovorí, že po bitke je každý generálom. A takýchto generálov je neúrekom dosť u nás doma aj v zahraničí. Smutné je, ak o ich chybách hovoria tí, čo svojho času hoci v jednotlivostiach sami nedávali správny ~~zazx~~, verný obraz o legitímnej novej politike čs. nového kurzu. Bol tu aj rad falošných stúpenčov. Niektorí z nich vydali o "našich chybách" celé uznesenie, ba aj knihy a dokonca našu predstavu kvalifikovali ako chybu. Prirôdzene na tenže jav, či proces, sa názory líšia: inak k nemu pristupujú, analyzujú a hodnotia ho stúpení, inak odporcovia.

Vezmime za príklad napr. pluralizmus v našom Akčnom programe. Odporcovia v tejto "chybe" videli obnovu pluralizmu na spôsob, obraz predanichovskej republiky s desiatkami opozičných politických strán. Stúpenci v ňom zase videli socialistický pluralizmus, možnosť uplatniť rôzne záujmy spoločenských, kultúrnych a ostatných organizácií, kde by našli uplatnenie ich vlastné záujmy. Boli a sú tu aj rôzne záujmy spoločenských, kultúrnych a ostatných organizácií, združených v Národnom fronte, prípadne vytvorení nových organizácií, kde by našli uplatnenie ich vlastné záujmy. Boli a sú tu aj rôzne naše tradície spolkov, spolkovej činnosti atď. Ale principiálnejšie: Ak analyzujeme samotného socialistického pracovníka, čo len v ekonomických súradniciach, máme dočinenia jednak so spoločenským vlastníkom, bezprostredným výrobcom a jednak, individuálne zainteresovaným spotrebiteľom. Ako, akým mechanizmom, organizáciou reprodukovat jeho spoločensko-vlastnícku funkciu, akým zase jeho funkciu výrobnú či spotrebiteľskú? Už tu je pluralita, ktorá treba harmonizovať tak, aby sa nijaká funkcia nereprodukovala na úkor ďalších dvoch, ale aby naopak dovedna sa navzájom usmŕňovali, násobili. Naš hospodársky mechanizmus napr. pracujúceho človeka interpretoval iba ako "pracovnú silu", výrobný faktor, či ako "ľudského činiteľa" - z ktorého treba "vyťažiť", "ustrážiť", aby sa nevyskol ani plánu ani kontrole. Principiálnym nedostatkom tohto mechanizmu je krajne nedostačovaná, neuspokojivá interpretácia človeka ako spoločenského vlastníka aj ako individuálne zainteresovaného spotrebiteľa.

Zoberte si ďalej naše dokumenty z tej doby a prihliaďte tiež k praxi, kedy sme museli politicky čeliť snahám zľava vôči sektárstvu a dogmatizmu/ a sprava /vôči prejavom anarchie, protisocialistických tendencií/, aby sme mohli dôslednejšie naplniť náš Akčný program.

Ano, vtedy sa vynoril u nás rad javov, predtým neznámych. Napríklad vznikol z občianskej iniciatívy Klub 231 /paragraf trestného zákonníka 231, podľa ktorého boli odsúdení za proti - štátnu činnosť/, ktorý usiloval o rehabilitáciu neprávom postihnutých občanov. Chceli to využiť aj niektorí nositelia protisocialistických tendencií a tak vlastne na jednej nezdakonnosti rozvinúť inú. V tom čase sa završila náprava dôsledkov veľkých politických procesov. Okrem iného sa pritom objavili zákonite emocionálne postoje. Preto došlo k dohode s Klubom 231, že v zmysle Akčného programu Československý štát prevezme na seba úlohu dôsledne napraviť krivdy, aby sa mohlo naoredovať bez sbytočných excesov. Tak sa aj stalo. Tým Klub 231 stratil svoje opodstatnenie. Pravda sa však musela presadiť: veď išlo o 36 tisíc prípadov. ~~XXXXXXXXXX~~

Obdobne z občianskej iniciatívy vznikol Klub angažovaných nestraníkov /KAN/, v ktorom neprotá väčšina hľadala svoje miesto a priestor pre činnosť na prospech obrodného hnutia. Nezprával som sa o tom s jedným renomovaným profesorom. Je pravda, že niektorí jednotlivci chceli využiť KAN aj sneužili ho na invektivy, odporujúce Akčnému programu. V svojom dôsledku bolo pre obrodný proces škodlivé tiež počínanie autorov "2000 slov". Objektívne nahrávali sekrátskym pozíciám.

Predsedníctvo ÚV KSČ k týmto a podobným tečneciám zaujímalo spolu s ÚV KSČ príslušné politické stanoviská, obsahované v dokumentoch. Treba tiež povedať, že po zrušení cenzúry časť publicistiky neuvážene "testovala, či naozaj všetko prejde". Nerozvážnymi počínami vyrábala "argumenty", "nahrávala na smeč", ktorý však vždy sa vrátil na našu hlavu a poškodzoval naše zahranično-politické vzťahy. Pravda, časť je len súčasťou celku - nemožno ju s celkom stotožniť, generalizovať, lebo masmédiá ako celok plnili úlohy na prospech obrodného procesu.

Prečo tu uvádzam niektoré nešťastie a cudzie javy, ktoré protirečili línii nášho obrodného hnutia? Najmä tieto javy sú argumentmi, ktorými sa chce zdôvodniť chyba v našom prístupe, dovoľujúca ^{ich} vznik aj jestvovanie pre "nerozhodnosť ich mocen-

sky likvidovať."

Revien rovnosť takými prostriedkami štát aj strana disponovali. Bolo by to však riešenie v duchu politiky, ktorú sme začali uplatňovať? Nie! Naopak, zviadlo by nás to na scestie, a vari to si aj naši odporcovia priali. Je čírou naivitou /hoci dnes často znenužívajú demagogmi/ požadovať a predpokladať, že takéto a jezu podobný revolučný pohyb sa obíde bez uvedených extrémov, sprisievadných javov. Vedenie strany a štátu tieto javy videlo, analyzovalo, hodnotilo, posudzovalo ich, aj ich odsúdilo metódami a prostriedkami politickými, nie administratívno-mocenskými. Dodám však, že každý z nás, vrátane niektorých tých, čo zostali a reprezentujú terajšiu mocenskú štruktúru, vedel a vie, že tieto javy v svojom zhrne navieria charakteristiku organizovanej vnútornej sily, ktorá by bola bývala schopná uskutočniť mocenský zvrat. Dôkazom tohto tvrdenia je fakt, že intervenčné vojská neobsadili budovy, kde tieto javy vznikli, nastali. Obsadili však všetky stranícke a vládne miesta, budovy masmédií. Okrem zatknutia vedenia strany a štátu nebol po vstupe spojeneckých vojak zatknutý nikto z "kontrarevolučného sformovaného bloku" /vedenie strany a štátu - že by bolo onen "sformovaný blok"?.

Iste vám nemusím rozprávať o tom, koľko som sa o všetkom tom, čo ste sa ma v tejto otázke opýtali, napremýšľal. Boli to roky úvah, sebazpytovania, sebahodnotenia, keď sa mi pred očami odvíjal obrázok za obrázkom známych udalostí. Myslím, že si nemusím a ani nemám prečo "sypať" "popol na hlavu" a ešte v takýchto podmienkach. Jedni tvrdia, že som mal ísť rýchlejšie, iní zase, že pomalšie. Konec koncov, keď už vieme, o čo vlastne išlo, po známom výsledku, je to vari aj nepodstatné, ba bezpredmetné. Negatívne javy sú súputníkom, sprisievadcom každého, najmä však väčšieho, závažnejšieho revolučného pohybu. Je to nie náhoda, je to zákonité. Závisí od politického vedenia, akú z možných metód ich eliminácie si zvolí. Vedenie strany a štátu v ČSSR sa riadilo zásadou Akčného programu KSČ: "Strana si uvedomuje, že demokratizačný proces sa môže pokúsiť znúžiť ideologickí odporcovia socializmu. V podmienkach našej krajiny platá zásada...šeliť im len otvoreným ideovým bojom pred tvárou všetkého ľudu. A tejto zásade sme zostali verní. Aj preto náš cenný bol taký, ako sa v neskorších rokoch odvíjal. Nemám si čo podstatné vyčítať. S plným vedomím, v súlade a jednote svojho usm, svedomia, opierajúc sa o fakty z nášho vývoja r.1968 môžem povedať, že tento náš proces obrody aj poli-

politika jeho realizácie v Československom ľude zvíťasila. Bola však nepolitickými formami prekazená. Táto tragédia je ešte stále záťažou nášho revolučného socialistického hnutia.

U.: Aký bol váš najdramatickejší okamžik v tých pre všetkých tak dramatických týždňoch?

D.: Prosím vás, nechte na to svoju odpoveď!

U.: Od okamžiku, kedy ste bol vylúčený z KSČ, ste len zriedka prerušil mlčanie. Vo vašej krajine vám nebolo dovolené sa verejne vyjadriť. Na Západe boli vydané niektoré vaše politické texty: pripomínam úryvky z vášho posledného vystúpenia na ÚV, list Federálnemu zhromaždeniu a Slovenskej národnej rade, list vdove po J. Sarkovskom, list k úrtiu Berlinguera, list L'Unita a polemiku s Vasilom Bilakom. Ak sa na vás môžem obrátiť s osobnou otázkou, prečo ste boli tak zdržanlivý?

D.: Zdržanlivý, vravíte... Možno, že pre širokú verejnosť... Nemôže každý rovnako konať, najmä v našich podmienkach. Za to, čo poviem, napíšem, mám možno aj väčšiu zodpovednosť; s tým súvisia aj zodpovedajúce opatrenia moci...

Okrem toho, čo ste uviedli, napísal som svoje stanovisko k Československým udalostiam niektorým komunistickým stranám, zúčastneným na vojenskom sákreku v ČSSR /PLR a NDR/. Bolo to r. 1975, ešte pred medzinárodnou poradou komunistických strán v Berlíne. Myslím, že s mojím stanoviskom oboznámili všetkých účastníkov zássahu. Považoval som to vtedy za vnútornú záležitosť komunistických strán. Napísal som rad listov: generálnemu tajomníkovi ÚV KSČ, ÚV KSS, ministru vnútra, predsedovi vlády, generálnemu prokurátorovi a Najvyššiemu súdu ČSSR a všade nie raz - sá toho celé fascikle. Nedával som tomu, pravda, publicitu. Poviete si, možno, že som klopal na dvere vopred uzasknuté... Ale napriek tomu stále na ne klopem. Výrazom toho je aj moj list predsedníctvu a plénu ÚV KSČ z 10.2.1987 s príslušnou úvahou, ako prekonať uzlové problémy z konca 60. tých a ďalších rokov po nich... Ak sa to aj, čo do počtu, zdá byť zdržanlivé, z hľadiska obsahu má to zásadný význam. Eto sa napríklad vráti k obsahu listu Federálnemu zhromaždeniu ČSSR, napísanému r. 1974, môže tam nájsť mnohé nie iba z minulosti, ale aj vyslovenie prognózy, vrátane krízových vývojev, demokratizácie, predpokladaných strán, ak tenže vývoj bude naďalej pretrvávať, vrátane stranického príživ-

níctva, korupcie aj z iných neúhlov, ktoré taký voj priniesie. Pozrite si tento list. Konfrontujte ho s dneškom. Nájdete tam aj problémy, vzťahujúce sa k ďalším socialistickým krajinám.

Niekedy nerozhoduje, kto a ako často píše, ale obsah. Koncentroval som sa iba na kľúčové problémy. A korešpondenciu /vnú - ternú či zahraničnú/, aj tú republikovazáknú, nepovažujem za sbytočnú. Z tých istých dôvodov som vo februári napísal list ÚV KSČ. Či sa s ním plénum oboznámilo - neviem.

U.: Rad by som vám položil aj ďalšie osobné otázky: ako sa odvíjal váš život od okamihu, keď ste boli vylúčený z KSČ? Čo ste z robili? Aké knihy ste mohli z čítať? Aké boli vaše vzťahy ku KSČ a vláde?

B.: Oznámenie o mojom vylúčení priniesla denná tlač z 1970. To viete, pre človeka, ktorý sa stranu kráľal od r. 1939, prešiel odbojom, so zápalom pracoval na obnove a budovaní socialistickej republiky, presvieddal a viedel k tomu iných, atď. - je to rana, ktorá sa len tak nestratí, ale naozaj krváca a nehojí sa... Du - ševná bolesť je oveľa väčšia ako fyzická, viem. Pociťoval som jednu aj druhú. V 50-tých rokoch to pociťovali iní. Ani vtedy, ani o 20 rokov neskôr neplatila zásada stanov strany, že každý má možnosť byť prítomný na rokovaní stranáckeho orgánu, ktorý prerokáva jeho pestrastanie. Za moje neprítomnosti vylúčilo ma predsedníctvo ÚV KSČ, čo potom, taktikou za moje neprítomnosti, po - tvrdilo aj plénum ÚV. V tej atmosfére a v už značne preriede - nom ÚV by sa /možno/ výsledok nepremenil, ale bol by som rád niektorým jeho členom pozrel rovno, priamo do očí... Tu musím zdôrazniť dôležitý fakt. Z ÚV KSČ, ktorý bol zvolený ešte v ča - se, keď na čele strany stál Amnovotný, nebol počas celého procesu obrody v r. 1968 nikto zbavený členstva v ÚV našej strany. Aj to vyjadruje metódu našej novej obrednej politiky. Neviem, či to dobre vyjadrím, ak poviem, že akuraz akuraz nič nevyrieši, ak sa "jedna jednota" nahradí "druhou jednotou" bez jej kvantitatív - neho prechodného do novej kvality na základe novej programovej koncepcie. A jednota sa neutvára na čísi rozkaz, alebo pranie; kryštalizuje sa, sroje cez nejednotu, anohohlasnosť, až sa napo - kon stane živou prúdniceu toku, nie jej "artvym" ramaňom...

Ako sa moj život ďalej odvíjal? Obranne povedané tak, ako vážna na stráňnej vyoháďake v obsadenom priestore... Napokon niečo o tom píšem v úvode listu Federálnemu zhromaždeniu a Slo -

venskej národnej rade z r.1974,ale bezvýsledne. Iba po celoštátnej kampani som bol vylúčený aj z odborov.

Keď aj iným tak dali na vedomie,že patrí na "perifériu", na okraj spoločnosti aj diania. Vyučením som strojný zámečník. Tak som pracoval ako mechanizátor lesného podniku. Neskôr pri ranscele v dielni. Je to pekná práca. Niektorí hovoria,že je vraj špinavá. Je to však "čistá špina". Človeku nevadí,ak si vytlačí prety na omastenom chlebe,alebo keď si ho ofúka,ak mu náhodou spadne na zem. Jediné,čo ma zaspokojevalo, bolo,že "ochrancovia" nado mnou bdeli,a všelijako sa pripisovali. Až od návštevy s. N.Gorbačova v ČSSR som ich nevidel.

Čítať som mohol. Nie všetko nahlas. Čítanie je duchovnou potravou aj v čase,keď je nekľud...veľa človeka nájde pre odpočinok duše v beletrii,poviedkach aj v básňach. Z poézie som sa poslednú dobu najradšej vracal k básňam našich buditeľov z polovice 19.storočia. Majú nesmierny náboj,veľkú emotívnu aj morálnu silu vôľa aj odhodlania.

Možno sa sažudajete,ale čítal som aj poninnú "školskú" literatúru,napr.Fachlavecov a iné práce z historickej tvorby A. Jirákska. Stále sa v nich prelína život,práca,tmelená statočnosťou našich predkov za miestne,mestské či národné práva. Medzi posledné patria "Nahý som prišiel na svet" od D.Weissa, spomienky "Všerky krásy sveta" od J.Seiferta,ktorému naozaj právom udelili Bobelovu cenu za literatúru a "Mestečko u vody" od B.Hrabala. Zaujímam sa aj o "samizdatové" čítanie. Vidím z neho,že sa u nás vydávať nesmie. A vo chvíľach zvláštnej olivoty mám po ruke Maškovho "dobrého vojáka Švejka". Nájdete tam toľko "múdrych hlúpostí" o vojne,policajtoch,o psoch,aj o ministroch,že sa neudržíte smiechu aj keby vám predtým bolo do plaču...

V mojom prípade som sa musel vrátiť aj k stále životaschopným dielam klasikov - Marxa,Engelsa a Lenina. Mám aj teraz pred sebou rad ich myšlienok,v ktorých vidím ich odkaz pre budúcu generáciu revolucionárov. Napr.: "Jedno je však isté: víťazný proletariát nemôže nijakému cudziemu národu nanucovať nijaké obšafastnenie,ak nechce podkopať svoje vlastné víťazstvo" /F. Engels,K.Marx :Vybrané spisy,ruské vydanie 1947,str.356-357/. Myslím,že vaše otázky a azda aj moje odpovede na ne by našli v nich operu. Celá naša teóriu chápeť ako metódu myslenia a

činu, ktorým je spoločná tvorivosť, nosný pilier, že mnohí sotva rešpektujú, hoci sa marxizmom-leninizmom zakaždým ohánajú. Ne-rešpektujú ho ako celok, nechávajú jeho celosťnosť.

Spravu som poznal Gramscioho len letmo. Táto doba, tieto dlhé roky mi ho viac priblížili. Jeho "Základy politiky" mám od priateľa. Jeho myšlienky sú "križom krížom" podčiarknuté, poznačované navyše osobitnými ústriekami papiera. Postrehol dávno pred nami filozofické problémy industrializácie a iné.

Môj vzťah k ÚV KSC sa vyznačoval tým, že ja im píšem a oni to zakladajú. Nedostalo sa mi žiadnej odpovede. Ale aj to je odpoveď.

U.: Premýšľal ste v tých dlhých rokoch, že by ste jedného dňa mohli pokračovať v práci tak prutálne prerušenej v auguste 1968? Čo vám dávalo a dáva dnes dôveru a nádej?

D.: Snažím sa byť dôstojný predovšetkým tým, že apelujem a snažím sa nabádať súdruhov v ÚV KSC k takým krokom, ktoré by podľa môjho názoru a presvedčenia mohli prispieť k prekonaniu onej záťaže z minulosti v záujme upevnenia KSC aj internacionálnej povinnosti naposledť spojenecom aj iným komunistickým stranám zbaviť sa bremena, ktoré všetkých zatažuje. S novým programom československej prestavby vetápiť do ďalšej etapy povznesenia socializmu v našej vlasti, to je hlavný zámer listu z februára t.r. adresovaný Predsedníctvu aj plénu ÚV KSC. V čom, a ako by som mohol byť nápomocný ešte v tejto veci, môžu posúdiť iní.

Moja neskrávaná ambícia je v tom, aby mi bola vrátená politická česť, ako aj mojím, so mnou rovnako postihnutým súdruhom. Príslovie hovorí, že nádej somiera posledná. Ak ju ktokoľvek stratí, stratí aj zmysel pre svoju perspektívu, nech už sa to týka čoho -koľvek v jeho živote. Dôveru a nádej mi dáva predovšetkým presvedčenie a viera v správnosť, opodstatnenosť nášho revolučného postupu, vyjadreného pred 20 rokmi v Akčnom programe. Kto sa s ním aj dnes oboznámi, spozná, že má čo povedať k dnešku - vyvolať nové podnety na uskutočňovanie ekonomickej reformy, spájania demokracie so socializmom a socializmu s demokraciou aj nádrť mechanizmov zásadnej, otvorenej činnosti komunistickej strany pred tvárou nášho ľudu. Nádej aj dôveru mi poskytol aj ďalší vývoj overený prácou, ktorá sa len ďalej uvrtila v mojcom presvedčení. Idea obrodnej politiky v strane aj v našom ľude žije: nedala sa natrvalo

robotníkov a intelektuálov.

Snažím sa obšírnať čo možno najlepšie to, čo dnes v našej krajine prežívame. Viem, že ťiady dnešok nemožno oddeliť od minulosti, od jeho spoločenských koreňov, rovnako ako v tom dnešnom sa zakláda mnoho z budúceho, čo už prevezme na svoje plecia nastupujúca generácia. Zaujímal sa preto jednak na vývojom budúcej praxe socialistickej spoločnosti, ako aj kapitalistickej v kontexte vývinu ľudskej spoločnosti vcelku vôbec aj jej jednotlivostiach. Preto na otázku, či socializmus má budúcnosť, si odpovedám jednoznačne pozitívne. Áno, má, ale bude takým, ako ho poznáme dnes? Nie. Akýže teda bude? Obdobne, aké budú nové socialisticke idey? Budú teoreticky prepracované, vyargumentované, aby mohli byť materiálnoú silou praxe? Isteže budú. Budú však len také, s akými sa stretávame dnes? Nie, naskrze nie! Čo prináša však ich tvorivý rozvoj? Budúcnosť naplní tieto otázky konkrétnou odpoveďou. Čo dnes celkom určite vieme, je, že socialistickej praxe aj jej teóriu nesmieme dať zošňurovať do "zvieracej kaskajky"...

Vo svojich odpovediach som sa usiloval vám sprostredkovať svoj pohľad na súčasné problémy. Predovšetkým vidím, že mnohostranná, mnohotvárná naša čes. súčasnosť sa vidí skreslene a zúženú. Prečo je tomu tak? Príčina spočíva predovšetkým v obmedzení demokratického života v krajine. Väetci, čo zvlášť pozitujú potrebu vyjadriť sa k našim problémom, nemôžu tak urobiť verejne podľa svojho presvedčenia, či v konfrontácii s inými stanoviskami, vrátane stanovísk oficiálnych. A preša v skutočnosti legítimne môže byť len tá, čo je v súlade s vôľou rozhodujúcej väčšiny. Nelegitímnosť sa síce môže rôznymi /administratívno-príkazovými aj mocenskými/ metódami presadzovať, ale ide o to, či a ako môže natrvalo ovplyvniť, poznašiť život spoločnosti bez toho, že by sa tento proti tomu nevzpieral a nevzoprel. Je to možné len dočasne. Preto na všetkých úsekoch nášho života treba utvoriť a zaviesť demokratické pravidlá, platiace pre všetkých. Áno, demokracia je diskúzia, ale aj práca, činnosť.

Osobne sa teším, ak sa väčšine vylúčených členov KSČ hlási ku svojmu politickému presvedčeniu, nesporne obchatenému o novú skásenosť a chudobnejšiemu o rôzne ilúzie. Znamená to prihlásenie sa k aktívnej politike KSČ z roku 1968, vtedy najčiňpšš - plnšie vyjadrenej v Akčnom xxx programe a uzneseniach KSČ, a to nie len slovami, ale najmä zásadnými postojmi pri posudzovaní

a riešení súčasných problémov čs. spoločnosti. Nie vždy sa to dá, ani nie vždy je to ľahké, avšak, ak si chceme zachovať svoju tvár, inak sa postupovať nedá.

Máte pár slov o tých príslušníkoch našich národov, čo z najrôznejších dôvodov či vlastných motívov odklížili v posledných rokoch z Československa. Narástli počty našich rodákov, ktorí žijú oddelení od svojej vlasti. Ich rady naďalej rastú, ľudia s domova utekajú neraz s nasadením života. V r. 1968 až do augusta táto emigrácia bola nemysliteľná. Ak by som sám nebol schopný dobrovoľne opustiť vlasť, nemôžem týchto svojich krajanov zatracovať. Naopak, prial by som si, aby mohli bez diskriminácie nájsť cestu do svojej ex otčiny naspäť. Nie všetci sa však k svojej bývalej otčine chovajú rovnako. Aj v emigrácii tvoria výnimku tí, čo aj v r. 1968 nezaujali kladný postoj a vzťah k našej obrodnej socialistickej politike. Pre všetkých však, či by sa vrátili alebo nie, by mala platiť možnosť preukázať svojimi počinmi, že neztratili svoje ľudské puto k rodnému kraju, vlasti a o jej dobré meno vo svete dbať.

Na záver svojho "rozhovoru na diaľku" chcel by som ešte sa dotknúť možnosti uplatňovania a naplňovania občianskych či vôbec ľudských práv všetkými tými, čo nasledujú iba svoje úzke sebeské záujmy, ale skôr vidia v rámci kolektívu ostatných a skrz tento kolektív sa snažia realizovať aj svoje ciele. Samozrejme že my, čo sa naďalej prihlasujeme za komunistov, si uvedomujeme dobré Marxove slová, že sloboda jednotlivca je zárukou slobody všetkých.

Tu sa dostávam k druhej poznámke, že treba sa nám vyjedrovať k celému radu konkrétnych návrhov, vznikajúcich a srajúcich v našom čs. prostredí aj vo svete, nezávisle na tom, z akej strany k nám prichádzajú. Myslím, že všetci cítíme, čo je podstatné. Z dejín r. 1968 v ČSSR, ako som sa ich snažil ukázať, vyplýva, že súčasná náprava deformácií by bola významným prínosom pre budovanie "európskeho domu". Lebo v jeho základoch by mal byť príspevok od každého národa či štátu a skutočne rovnoprávna spolupráca. Potom sú však akékoľvek násilné akcie či sa stali v minulosti alebo k nim dochádza dnes, v príkrom rozpore s jeho stavbou, rovnako ako snahy ponechať si akékoľvek výhody. Nechcem sa tu vyjedrovať k jednotlivostiam v procese odzbrojovania: vidím na stole medzinárodných rokovaní ve-

Ia a zvlášť závažných návrhov počnúc zastavením jadrových a skúšok, cez obmedzovanie a likvidáciu bojových rakiet s najrôznejším dosahom až k túžbe ľudstva vstúpiť do ďalšieho tisícročia bez jadrových zbraní a teda bez strachu o prežitie ľudského rodu ako civilizácie. Už realizácia doterajších návrhov by istotne prispela k ďalšiemu posilňovaniu dôvery, potom k postupnému procesu skutočného odzbrojenia až po zachovanie všestrannej bezpečnosti na najnižšej možnej úrovni výzbroja jednotlivých krajín /najmä veľmocí a superveľmocí/ s vyhlídkou zrušenia existujúcich vojensko-politických zoskupení.

Vyjadril by som sa tu aj k jednému konkrétnemu návrhu medzinárodnej povahy. Podobne ako naša vláda by si v nadviazanosti na dokument o miery a spolupráci v Európe prisla čo najskôr usporiadať konferenciu o problematike hospodárskeho rozvoja a kooperácie za účasti predstaviteľov všetkých krajín, zúčastnených na konferencii v Helsinkách r.1975, jestvuje tiež dôležitý sovietsky návrh na konferenciu zástupcov národov a jednotlivých krajín na prerokovanie všetkých aspektov humanitárnych problémov vo svete, ktorá by sa mala zísť v Moskve. Myslím, že jestvuje oprávnenosť takéhoto návrhu. Pripomienky či námietky proti konaniu takejto konferencie vznášané niektorými krajinami či štátmi nemôžu byť smerodajné. O záväzkoch, vyplývajúcich z "tretieho helsinského koša" či o prehráškoch jednotlivých krajín sa môže rovnať hovoriť na konferencii v Moskve či inde. Od ideálneho stavu sme ešte značne vzdialení. Myslím, že by sa sovietskemu vedeniu nemali stavať do cesty umelé prekážky, či už v ich všeobecne prospešnej demokratizácii, alebo v úsilí o utvorenie zdravého ovzdušia vo vzťahoch medzi štátmi, teda ani v usporiadaní tejto svetovej porady. Prekážky skôr negatívne ovplyvnia ich obrátny proces vrátane ľudských a občianskych práv. Práve v tejto oblasti jestvujú v jednotlivých krajinách rozdielne východiskové úrovne, avšak myslím si, že bariéry sa dajú prekonať, čo potvrdzujú samotné výsledky z Helsínk aj dokumenty OSN. Lebo čo najvšestrannejšie posudzovanie uvedenej problematiky /z ktorej by sa nemal nikto vylučovať/ by nás priblížilo k faktickému naplneniu občianskych a ľudských práv aj v Európe aj a vo svete.

Ako je známe, nie som stúpencom či príslušníkom akejkoľvek neoficiálnej alebo paralelnej iniciatívy v Československu. Sle-

dujem oficiálnu tlač s jej neustále sa opakujúcimi témami pri častom vyhýbaní sa skutočným problémom, hoci v poslednom čase narástol jej kritický tón. K informovanosti prispievajú aj materiály najrôznejšieho druhu z neoficiálnych štruktúr. Pochopiteľne že tak, ako sú často diskutabilné oficiálne stanoviská, platí to v istej miere aj o neoficiálnych pohľadoch. Predovšetkým ide o to, aby sa všetky témy mohli otvorene prediskutovať. Z mojich odpovedí na vaše otázky vidno, čo pozitívne sa mohlo prejaviť, vykryštalizovať z rôznych iniciatív r.1968; čo bolo životaschopné, bolo by sa ujalo a iné zaniklo. Dnešné neoficiálne paralelné štruktúry sú z toho dôvodu, že nemôžu pôsobiť, vyjadrovať sa verejne. Ale aj tak ich hlas počuť. Vzniká potom otázka, prečo je taký jednostranný pohľad oficiálnych štruktúr na rôzne javy z r.1968. Veď podľa nášho názoru - v živote môžu existovať aj také snahy, čo jednoducho sú tu samy od seba, samy sa nikam nezarsujú, ani sa nedajú zaraďovať, napr. ľudská iniciatíva, obetavosť, pomoc okolitiu, bližným a sú nesporne veľmi prospešné spoločnosti. Dobrý čin je niekedy viac ako presila slov.

Staviam sa za to, aby návrh na usporiadanie konferencie o ľudských právach v Moskve bol plus podporený. Nebojím sa pritom vysloviť svoje presvedčenie, že práve v Moskve môže vzniknúť a rozvíjať sa do všestrannosti myšlienka o čo najväčšej reprezentatívnej zhromaždenia, na ktorom doctaná slovo aj oficiálni aj neoficiálni predstavitelia, ak majú k tak závažnej problematike čo podstatného povedať. V písomnom aj bezprostrednom interview pre L'Unita E. Gorbacov na niektorých miestach takúto koncepciu potvrdzuje.

Chcem aj tu zdôrazniť, ako sme sa v r.1968 usilovali o takú politiku, heslom ktorej bolo vystupovať nie "proti" niečomu, ale "za niečo", za to, čo by bolo v tom najväčšom súlade s táckami nášho ľudu. To zdôrazňuje pozitívny, konštruktívny smer našej politiky, ktorým sme chceli ísť, či už išlo o jednotlivcov, komunistov, iných demokratov, pokiaľ o celú našu spoločnosť. Náš akčný program cieľil práve k tomuto. Prehľadili sme ho sa otvorený ďalšiemu vývoju. Nesmierna podpora, ktorá v celej krajine získala, je sama o sebe výrečným svedectvom. Chystali sme sa všetko opätovne podrobne posúdiť na zjazde KSČ v septembri 1968, vrátane pozitív aj nežiadúcich javov. Zjazda a v ďalších

dňoch po ňom prax by nam napovedali, čo a ako ďalej. ĽiaĽ, našej strane, zvoleným delegátom zjazdu, ÚV KSČ bol vymedzený veľmi krátky časový úsek, kratší než príchod novorodenca na svet z lona matky.

Ľudia, ako je známe /ja som nie som tu výnimkou/, radi predovšetkým spomínajú na tie úseky života, histórie svojej krajiny, kedy sa dialo niečo prospešné, skutočne tvorivé. Tento kladný obsah aj realizačný postup nášho programu r.1968 nemôže nikto zmazať. Keď sa zabudnúť, naopak v dejinách mojej vlasti a Európy bude stále žiť. Súčasne sa budú svažovať mnohé nové podnety, koreniace v jeho pôde, v jeho realizačnej atmosfére.

Bratislava , október 1967

/Rozhovor se sovětským historikem Jurijem Afanasjevem/

Jurij Nikolajevič Afanasjev, doktor historických věd, profesor, rektor Moskevského státního institutu historicko-archivního, je snad nejaktivnějším účastníkem po několik měsíců probíhající diskuse historiků. Jeho články byly publikovány v časopisech Sovětská kultura, Moskovskije novosti, Komsomolská pravda a také Věda a život. Ve velké míře se zasloužily o oživení této diskuse.

Polityka: ...Vaše jméno se stalo známým nejen v SSSR, ale i za hranicemi. Je snadné žít s takovou popularitou? Jak byly přijaty vaše články? Koho bylo víc, těch, kteří souhlasili s vašimi názory nebo odpůrců?

Afanasjev: ...Život se stal složitějším. A nelze to považovat za náhodu. Dříve či později já nebo někdo jiný musel povědět pravdu o stavu historických věd. A pravda je taková, že prestiž těchto věd poklesl v naší společnosti absolutně, a přitom klesá nadále. Tento proces vynikne zejména porovnáme-li příspěvek historických věd s publikacemi na historická témata, jaké se nedávno objevily v sovětském tisku. A byly jich desítky, ať byly čistě publicistické nebo literární /např. Děti Arbatu/. Ve srovnání s nimi vypadá historické vědy - mluvím-li delikátně - nedobře. Ukázaly, že nejsou schopny pomoci straně uskutečnit představu, a nebyly schopny podat kritickou, pravdivou a všestrannou analýzu cesty, kterou prošlo sovětské zřízení. Celkově se historické vědy ukázaly jako neúčinné pro stranu a navíc se ukázaly být zbytečnými pro celou společnost. Je to hořké a nepříznivé přiznání, ale je tomu skutečně tak...

Jistě, ne všichni s tímto tvrzením souhlasí. Část historiků tvrdí, že to je jejich očernování, a nebo že se vysdíhují pouze negativní momenty a snižuje význam úspěchů, za které je třeba sovětskou historiografii kladně hodnotit... Vše to ale nic nezmění na faktu, že celkově vzato se historické vědy nacházejí ve stavu nehybnosti. Když se o tom otevřeně hovoří, pak je možno se často setkat s nepříznivou reakcí. A proto mám dost protivníků. Početní jsou především mezi historiky, kteří se zabývají dějinami strany. Tvrdím, že je to jedna z nejkonzervativnějších oblastí, která je v největší míře nakažena dogmatismem a doktrinářstvím. A zde je ta-

ké nejvíce bílých míst a nutnost je likvidovat...

Dostal jsem několik set dopisů. Byla to jednak korespondence adresovaná mně osobně - a v této korespondenci se většina pisatelů ztotožnila s mými názory. Dále to byla korespondence poslaná na moji adresu a zde bylo více nesouhlasných názorů.

P. : Jak je třeba rozumět vašemu výrazu, že "národ má právo na vlastní dějiny? V čem spočívá podstata současné diskuse o historii?

A. : Dějiny sovětské jsou relativně krátké, nemají ještě ani 70 let. Marxistická historická věda vlastně existovala pouze ve dvacátých letech, než již koncem 20. let začal její pogrom. Na začátku byla zlikvidována tzv. škola akademiků, jejímiž tvůrci byli Platonov a Tarle. Byli označeni za buržoazní historiky a navíc agenti kapitalismu v naší zemi. Ve skutečnosti to byli lidé čestní, které nebylo možno nazvat marxisty, ale kteří zároveň nebyli protivníky marxistické metody zkoumání historie. Proti nim a proti mnohým jiným buržoazním historikům se vedl boj s cílem zničit je. Úlohu v jejich "demaskování" hráli i ti, kteří později sami byli zařazeni do tzv. školy Pokrovského a koncem 30. let byli Stalinem zlikvidováni.

Takevým složitým nelehkým způsobem plným rozporů byl provázen proces vzniku marxistické sovětské historické vědy, tím vším byl brzděn a zdržován. Bylo tomu tak proto, že Stalinovi a vytvářejícímu se autoritářsko-byrokratickému režimu opírajícímu se o nadvládu jednotlivce, nebyla historická věda potřebná. Hanejvýš se od ní očekávalo, že bude plnit úlohu sluhy a funkce propagandistickou, že bude nástrojem, jímž by bylo možné zdůvodnit represivní Stalincevu politiku. Stalin ji učinil poslušnou své vůli, svým přáním, své vládě a svému diktátu. Byla to historie, která neměla nic společného s vědou.

Později po XX. sjezdu KSSS nastal krátký záblesk světla, ale koncem 60. let začaly opět autoritářské, byrokratické tlaky "shora" a pronásledování pravdy. To se uskutečňovalo různým způsobem. Mechanismus těchto tlaků výborně popisuje např. Burtin v článku "Vám z jiné generace", kdy líčí přechod od epochy Chruščova k Brežněvovi a ukazuje způsob, jakým se uskutečňovala rehabilitace, vlastně restaurace stalinismu. V každém případě jaro po XX. sjezdu trvalo jen krátce a definitivně skončilo koncem 60. let. V důsledku úsilí Trapeznikova, který tehdy vedl oddělení vědy na ÚV KSSS, začal se budovat předešlý způsob řízení historie. Těžko jí bylo

možno nazvat vědou, a když, tak zfalšovanou a zdogmatizovanou. To trvalo do dubnového zasedání /1985/, takže i když se to může zdát být divné, ve skutečnosti neměla sovětská historická věda mnoho času na to, aby se normálně vyvíjela...

Současná historická diskuse má neobyčejně široký záběr, ve skutečnosti neexistuje ani odpovídající metodologie a teorie, které by umožňovaly jejich smysluplný výklad. Týká se to jak sovětských dějin, tak dějin předrevolučních. Existují výzvy ze strany vedení, aby i historie byla zahrnuta do přestavby a že se musí přeměnit ve vědu odpovídající současným požadavkům společnosti. Ale sami historikové s tím nespíchají, samozřejmě přiznávají, že je nutno zhodnotit stav vlastní disciplíny, ale když to dělají, vypadá to velmi bezradně. Samozřejmě že existují historikové, kteří se snaží dotýkat se jednotlivých problémů do hloubky. Je možno tu jmenovat Samsonova, Volubjeva, Mince. Také v AV SSSR je možno pozorovat určitou revizi v přístupu k řešení současných problémů. Ale je to dosud jen sotva se rýsující tendence...

P. : Hovořil jste také o rozdílech mezi historií tzv. domácí, občanskou, navazující na rodinné tradice, a historií, která je obecně uznávána, je ve prospěch celé společnosti. Která z nich je pravdivější? Jaké mechanismy vedly k tak velkým rozdílům, někdy až k rozporům?

A. : Na otázku, která z nich je pravdivější, bych řekl krátce: vše záleží na okolnostech. I když to zní paradoxně, je nutné přiznat, že i naše učebnice, i ty, které se objevují ve školách, nejsou plně pravdivé, jsou plně falšování, zamlžených skutečností, polopravd. přitom je to ta historie, která je určena ke všeobecnému prospěchu. Co se týče domácích dějin - ty často vypadají jako pravdivější a věrohodnější, i když netvrdím, že je tomu tak všude. Já jsme své děti nikdy neučil dějinám podle všeobecně prospěšné historie, ale říkal jsem jim pravdu o dobách Stalinových. A tak tomu bylo v mnoha rodinách. A také se to týkalo i jiných období dějin. To, že existují rozpory, to není jen otázka vědy. Je to navíc s i otázka morální. Pro mě je například zřejmé, že v případě mladých lidí, dorůstající mládeže, musí vést takový podvojný život i k problémům morálního charakteru. Je otázka, zda existuje něco obtížnějšího, než nutnost se stejným přesvědčením vystupovat jinak ve škole a jinak doma.

P. : Hodně se mluví o likvidaci bílých míst...Jaké jsou to podle vás události, a jaký mechanismus usnadnil jejich zamlčování?

A. : Domnívám se, že neexistuje prakticky žádné období, které by si nevyžadovalo hlubšího a všestrannějšího prozkoumání, nového pojetí, shodného se současným chápáním světa... Je nutno být otevřenějšími pro svět, ale i sami pro sebe... Podle mého názoru bude nově interpretována historie Říjnové revoluce, počínaje jejími podmínkami, pokračuje vyjasněním typu historického rozvoje společnosti v Rusku v předvečer revoluce. Říjen je rovněž nutno představit v pravdivějším pojetí, než jak se to dělalo dosud. Jeho děje je nutno zaplnit lidmi. Lenin, Bucharin, Trockij, Kameněv i Stalin musí promluvit vlastními slovy, vlastním hlasem, a nikoli takovými zfalšovanými, jako je to v "Krátkém kursu VKS/b/". Rozhodně nové pojetí vyžaduje období NEPU a období jeho zakončení. Přece ještě ve 20. letech existovala nějaká alternativa stalinského režimu a bylo by vhodné blíže rozebrat tento problém. V dějinách je to tak, že jestliže se objevuje nějaký klíčový okamžik výchozí bod, pak je třeba ho považovat za výchozí bod, který dával různé možnosti dalšího postupu a dalšího vývoje, kdy se mohla realizovat i jiná alternativa. Proto je celé období 20. let velmi zajímavým obdobím, ale ani pozdější doby nejsou méně zajímavé. Vezměme rok 1939 - předválečné období, to vše je nutno dnes prozkoumat daleko důkladněji a pravdivěji o tom hovořit. Tvrdím, že neexistuje období, které by nestálo za nové zhodnocení. Totéž platí o válce, o poválečných dobách, o období Chruščova, které je rovněž málo známo; je málo prozkoumáno i o postupném návratu stalinismu, restaurace stalinismu, což se uskutečňovalo pomalu, plíživě.

P. : Ne právě - Stalin a stalinské období. Často hovoříte o "destalinizaci". Proč se tedy nyní vracíme ke kritickému zhodnocení tohoto období? Znamená to, že hodnocení podané na XX. sjezdu nebylo úplné. V čem spočívá souvislost mezi "destalinizací" a úspěchem reformy? Je možno mluvit o stalinismu bez Stalina - anebo co zůstalo ze stalinismu bez Stalina?

A. : V letech, které uplynuly po XX. sjezdu, se stalo zřejmým, že zhodnocení a něm založená analýza stalinského období i hodnocení kultu osobnosti, byly nedostatečné. Chruščovovi se zřejmě zdálo, že postačí samotné odhalení zločinů Stalina a rozchodu s leninskými zásadami budování socialismu, a tím že bude učiněna přítrž kultu osobnosti. Možná, že si to namyslel, ale nevyjádřil to jasně.

V každém případě je dnes jasné, že sám kult osobnosti nebyl ničím jiným, než ideologickým zarámováním toho režimu, který byl ustanoven poté, co se Stalin ujal moci. Ale co to bylo za režim? Co představovala tato společnost z hlediska sociálně-politického, na to je nutno hledat odpověď. Nutné je rovněž všestranně a důkladně prozkoumat ekonomické struktury tohoto období, sociální a duchovní struktury sovětské společnosti a příčiny, které vedly k vybudování tak autoritativního, nedemokratického a represivního režimu, který existoval v období kultu osobnosti. Do tohoto zkoumání se musí zapojit kromě historiků i ekonomové, sociologové, možná, že vznikne nová výstižnější terminologie a jasněji bude podáno hodnocení tohoto období. To, co bylo provedeno až dosud, je nedostatečné.

O problému stalinismu bez Stalina: je jisté, že společenské, ekonomické, politické a duchovní struktury, které vznikly bez Stalina, nemohly zaniknout s jeho smrtí, anebo s demaskováním jeho režimu. Díváme-li se na dějiny jako na procesy, které mají své pokračování, pak je jasné, že takové prvky, elementy, takové realie jako je systém, řízení hospodářství, jeho struktura, vzájemné vztahy mezi centralismem a demokracií nemohou záviset na jednom rozhodnutí. K tomu jsou nutné roky a někdy i celá desetiletí. A proto se není co divit, že v našich dobách nacházíme všechny ty struktury a systémy, které se vytvořily ve 30. letech, v období Stalina. A což teprve když začneme mluvit o stereotypch v myšlení, o zvyklostech, o strachu, v němž žily desítky miliónů lidí, o apatii společenské a sociální, o pasivitě, které byly údělem miliónů. Takovými nebyli tito lidé od začátku. Takovými se stali, naučili se z tomu stavu.

Dnes mluvíme o tom, že existuje nové myšlení, bez něhož nelze dokončit přestavbu. Ale čím je v tom případě staré myšlení, které nemůže nikoho uspokojit? To je také vědecký problém. Až dosud jsme se na sovětskou společnost nedívali z hlediska sociálně-psychologického, neanalyzovali jsme různé kategorie například v kontextu uskutečňujících se procesů sociálních či národnostních. Svrchu jsme hovořili o morálně politické jednotě, tu jsme deklarovali, ale nepozastavovali jsme se nad tím, co si tento lid myslí, co chce a jaké jsou jeho morálně-politické vazby. To je například stalinismus bez Stalina.

Jde tu i o problém lidí, kteří se plně zformovali v období Sta-

lina a kteří se dosud aktivně podílejí na životě v ekonomice, v administrativě, v politice. Pro tyto lidi také není jednoduché se přeorientovat a doslova ze dne na den začít myslet v nových kategoriích. Jsou to živí lidé a je třeba je chápat. Jsou kolem nás a stýkáme se s nimi denně, diskutujeme s nimi. Ale je nutno poukázat i na další okolnosti. Často je to také tak, že už v institucích nejsou lidé z dřívějších období, už tam nejsou lidé, kteří by byli živými nositeli starých společenských a sociálních struktur, ale přesto tyto staré struktury nadále fungují. Proto také mluvíme o tom, že přestavba má revoluční charakter, kdy ji stavíme na úroveň Říjnové revoluce, neboť podstata takové revoluční přestavby spočívá vlastně v tom, aby byly vyrvány všechny stalinské kořeny.. Teprve pak se bude naše společnost rozvíjet na skutečně nových, jiných základech.

P. : Jaké jsou současné základní pokoly sovětských historiků? Nakolik mohou jejich díla a závěry napomoci přestavbě, změnám, které se uskutečňují v SSSR a které mají mimo jiné i velký morální význam. V jaké míře již přestavba pronikla do prostředí historiků a s jakými nebezpečími je zde nutno počítat?

A. : Domnívám se, že jedním z problémů přestavby je to, že historické vědomí značně pomalu proniká do běžné politiky. Je to možná jen můj názor, ale domnívám se, že zásada historismu opírající se o marxismus-leninismus musí být jedním z nejdůležitějších prvků současné politiky. Bez toho nemůže být účinná, působivá... Historické vědomí se musí stát svého druhu éterem, v němž se uskutečňují všechny přeměny současnosti...

Historie je svého druhu laboratoř ^{společensko-}historických zkušeností. Při využívání historie se můžeme stát moudrou společností, která se může vyvarovat nesprávných rozhodnutí. Proto se domnívám, že historik se musí stát jednou z centrálních osob přestavby. Neříká to lehké, naše problémy a těžkosti jsou nesmírné. Jde o to, že pouze na základě našeho přání a touhy se historie ještě nestane vědou. Nestane se jí ani když bude na toto téma přijato nějaké usnesení nejvyšších stranických nebo státních orgánů.. K tomu je nutné, dlouhodobé pěstování úrodné půdy, z níž bude historická věda vyrůstat. Začíná to znalostí jazyků, a to nejen ruštiny, ale i latiny, řečtiny, jazyků západoevropských i východoevropských. Je tu nutná i úcta a ocenění faktů a historických dokumentů, diskuse a tvářící atmosféra v akademických institucích, zcela jiné

Školní programy včetně vysokých škol a včetně učebnic... jinak řečeno - je zde nutno splnit 1000 a jednu podmínku... Domnívám se, že nelze podceňovat těžkosti, před nimiž sovětská historická věda stojí.

P. : Často vzpomínaná zásada glasnosti však tomu napomáhá. Je možné říci, že přístup k historickým dokumentům a materiálům je nyní snadnější? Bylo by možno v sovětských historických archívech najít materiály a dokumenty, které by pomohly k objasnění těch událostí, které jsou až dosud zahaleny tajemstvím?

A. : Na to nemohu dát plnou a vyčerpávající odpověď, protože archívy nejsou mou specializací. Zprostředkovaně se samozřejmě s tímto problémem setkávám jako historik, ale to nestačí ke zhodnocení situace. Mohu se odvolat na názory některých historiků, kteří zde vyjadřují svou nespokojenost, a také na publikace věnované problematice stavu archivů. Myslím, že jejich otevření a všeobecná dostupnost jsou dosud problémem. Byly jmenovány a začaly pracovat komise, které mají určit, jaké archivní dokumenty budou přeneseny z kategorie omezeno přístupu do kategorie veřejně přístupných dokumentů, ale na otázku, jak tyto komise pracují, jakými zásadami a kritérii se řídí, zda se ve všech případech řídí základním nejvyšším cílem - prospěchem historické vědy - na tuto otázku nemohou odpovědět.

P. : Domníváte se, že očista v historické vědě by se měla týkat i vztahů sovětsko-polských? V Polsku se problému odstranění bílých míst přikládá velký význam. Mnozí k tomu přistupují s emocemi. Co byste o tom mohl říci?

A. : Domnívám se, že nemůže být žádných výjimek, nehledě na to, o jaké problémy se jedná. Dříve či později se pravda stane stejně přístupná všem, i historici jsou povinni dělat vše pro to, aby se to stalo co nejdříve. Nedoporučoval bych vyjmout žádný problém z vývoje sovětsko-polských vztahů, od kterého bychom měli utíkat. Dokonce Katyň-a možná že především Katyň- by se měla stát problémem, jímž by se měli zabývat historici polští i sovětské. Společně. Ale tam, kde by došli k pravdivému výkladu dříve, jsou povinni to dělat odděleně, v zájmu pravdy. Nejsme přece děti ani slepci.

Cožpak nevíme, že v historii našich národů bylo mnoho složitých období, které nenapomáhaly k rozvoji přátelství a spolupráce? Jestliže budeme nad těmito problémy zavírat oči, jestliže se

budeme od těchto složitých období odhalovat, nebudeme schopni napomoci tomu, čemu jsme povinni pomáhat - totiž životu v tomto konkrétním světě, v socialistickém společenství, v zásadách, v nichž jsou povinni žít kulturní a vzdělaní lidé. Je nutno více usilovat o vyjasnění nejobtížnějších problémů našich společných dějin, což bude mít kladný význam pro naše přátelství a pro věc socialismu jak v Polsku, tak v naší zemi.

Za poselky časopis Polityka /č. 4/87/
kladl otázky Sławomir Popowski

Vladimír Venžer :

S takovými stereotypy jsem bojoval podle svých sil

/Osud vědce, který začal polemizovat se Stalinem/

"V mém životě nebylo nic náhodného", říká 88-letý zemědělský ekonom Vladimír Venžer, který si uchoval velkolepou paměť, svěžest a jasnost rozumu. Tento člověk si "udělal jméno" za velmi dramatických okolností. Ve známost vstoupil dopisy, které on a jeho žena Alexandra Kuzněvna Šaninová napsali J. Stalinovi.

Čtyři dopisy Stalinovi

"Ve druhé polovině roku 1951 se v naší zemi diskutovalo o návrhu učebnice politické ekonomie", vzpomíná Vladimír Venžer. "Problém se týkal ani ne tak nové učebnice, jako zásadních otázek zdokonalování socialistických výrobních vztahů. Zůstat strancem této diskuse jsme nemohli, a tak po zvážení všech okolností-j sme napsali Stalinovi dopisy, celkem čtyři. První dva se týkaly obecné charakteristiky socialismu a jeho ekonomických zákonů. V třetím a čtvrtém dopise jsme vyzdvihli problém předání zemědělské techniky do vlastnictví kolchozů /šlo o techniku, která byla soustředěna ve strojně-traktorových stanicích-STB/ a problém zavedení chozrasčetu v kolchozech, tj. vytvoření normálních zbožně-peněžních vztahů.

Není co skrývat, obsah dopisů byl plně "trestný". Stalin, jak je známo, byl protivníkem rozvoje zbožně-peněžních vztahů za socialismu. Především proto, že tyto zbožně-peněžní vztahy představovaly určitou svobodu volby jak pro kupujícího, tak i pro prodávajícího a vymykaly se Prokrustovu loži centralizovaného rozdělování "shora". Jak se poté vyvíjely události?

"Odpověď dlouho nepřicházela", vzpomíná Venžer. "Popravdě řečeno jsme už ztratili naději na to, že přijde. A najednou se ozval telefon. Pomočník Stalina Poskrjobyšev upozornil: dnes večer budete doma, přijde balíček z Kremle. Mluvila s ním manželka. Rozhodla se ihned mi to sdělit a odjela za mnou do práce do Ústavu ekonomiky AV SSSR. Cesta z domova v okolí metra Krepotkina do ulice Volchonka trvala obvykle 15-20 minut. Manželce to trvalo půldruhé hodiny, nohy jí neposlouchaly. Pak jsme celý večer strávili v očekávání. Nakonec, téměř k půlnoci, se ozval zvonek u dveří. Vešel důstojník polní pošt, a poprosil o předložení dokumentů. Když se přesvědčil, že my jsme ti adresáti, které hledá, předal nám velký ru-

dý balík s nadpisem napsaným úhlopříčně: "Od J.V.Stalina". Otevíráme ho a netrpělivě čteme ~~řádky~~ začátek odpovědi: "Dostal jsem vaše dopisy. Je vidět, že autoři těchto ~~řádků~~ dopisů do hloubky a důkladně studují problémy ekonomiky naší země. V dopisech je nemálo správných formulací a zajímavých postřehů. Avšak současně s nimi jsou tam i závažné teoretické chyby. V této odpovědi se chci soustředit právě na tyto chyby..."

Když jsem si přečetl dopis, řekl jsem: "Šuro, vešli jsme do dějin. Anebo jsme se tam dostali, vpluli jsme do dějin. Chápej to jak chceš."

- Stalin redukoval všechno na druhý a třetí dopis, ostatní prostě nechal stranou. Mnoho pozornosti soustředil především na kolchozy, přesněji řečeno na vzájemné vztahy mezi státem a kolchozy. Jeho vyjadřování bylo definitivní, kategorické, nedovolující vznést námitky, tvrdé.

Připusťme na chvíli, že jsme přistoupili na námitky ss. Saninové a Venžera, psal, a že jsme začali prodávat základní výrobní prostředky, strojně-traktorové stanice do vlastnictví kolchozů. Čeho by se tím dosáhlo? Vznikla by v důsledku toho situace, kdy by se za prvé staly kolchozy vlastníky základních výrobních nástrojů, tj. dostaly by se do výjimečného postavení, které u nás nemá žádný jiný podnik... Z toho by za druhé vyplynulo, že by se rozšířila sféra oběhu zboží, neboť by sevelké množství zemědělské produkce dostalo do sféry oběhu zboží. Co soudí soudruzi Saninová a Venžer, může rozšíření oběhu zboží napomáhat našemu přiblížení se ke komunismu? Nebude snad správnější říci, že to může jen zabrzdit naše přiblížení ke komunismu?

Podle Stalinoва mínění je taková pozice výrazem hlubokého omylu vzniklého v důsledku nepochopení marxismu. Odpověď byla plná takových vět, jako: "S. Saninová a Venžer dělají krok nazpět směrem k zacostalosti a snaží se zvrátit zpět kolo historie", "s. Saninová a Venžer, zdá se, nescuhlasí... Tím háře pro ně." Taková obvinění mohla mít dalekosáhlé následky.

Chápali jste tehdy, čím se to pro vás a pro vaši ženu může skončit?, ptám se Venžera.

Přesně jsme si to uvědomovali. Ke všemu jsme přistupovali uvědoměle, abychom odhalili bolestivé stránky naší zemědělské ekonomiky. Když vřed uzrál, je třeba ho vyříznout. Naše svědomí vědeckých pracovníků vyžadovalo, abychom o tom promluvili nahlas.

Odpoověď A. Saninové a V. Venžerovi byla, jak se později ukázalo, ze Stalinaova života poslední jeho vydaná publikace, což jí dodává speciálního významu. Nejprve Venžerovi telefonovali kolegové, diskutovali o odpovědi, a poté se telefon na dlouho odmlčel. Samotný Stalinův tón vzbuzoval některé asociace, lidé se prostě báli udržovat vztahy s manžely, kteří se dostali do nemilosti a byli obviněni z "jiného myšlení".

V Ústavu ekonomiky se našli lidé, kteří požadovali, aby proti Venžerovi byli učiněny odpovídající závěry. Tyto horlivce poněkud brzdilo to, že Stalin na začátku hovořil o dvou věcích jako o lidech, kteří do hloubky a důkladně studují problémy ekonomiky, a tím jako by jim vydal "ochrannou listinu".

Jedině správná linie je linie principiální, zásadová

Tato Leninova myšlenka je nad jiné blízká Vladimíru Venžerovi. Dávala mu sílu proto, aby bojoval, s touto myšlenkou dosáhl smyslu existence. Patnáctiletý Voloča v době, kdy studoval na gymnáziu, navštěvoval marxistický kroužek. Poté začal studovat na Moskevské univerzitě na fyzikálně-matematické fakultě. Uskutečnily se únorová a Říjnová revoluce, vypukla občanská válka, jíž se Venžer přímo účastnil. V roce 1919 vstoupil do strany. V období mírové výstavby působil jako stranický pracovník na Krymu, ve Střední Asii na ÚV KSSS a MV KSSS. Studoval na Institutu rudé profesury. Poslali ho jako vedoucího politického oddělení STS do Povolží. Tam se důkladně seznámil s problémy zemědělství.

Na konci r. 1936 odejel Venžer na Don a stal se ředitelem obilnářského kolchozu. Byl tam dva roky. Poté se jeho životní běh opět zásadně mění. Jako čtyřicetiletý se stává aspirantem Institutu ekonomiky AV a plně se věnuje řešení ekonomických problémů v zemědělské sféře.

Od té doby uplynulo více než pět století. A i když to bylo období velmi nesnadné pro ekonomickou vědu, Venžer se ani jednou nezaháněl tím, že by ustoupil od svých základních principů. Vystává tu věta jeho mladšího kolegy: "V obyčejném, každodenním životě je pružný a přizpůsobivý, ve vědě je tvrdý a nekompromisní."

V r. 1957 pozvali Venžera do Bulharska k přednáškám. Vystupoval před aktivem ekonomů a otevřeně hovořil o ^{problémech} ~~záležitostech~~, které nebyly oficiální vědou uznávány. Vědec například tvrdil, že "zákon hodnoty se za socialismu neruší" a my nesmíme uměle omezovat je-

ho působnost. V kolchozní praxi to například znamená přechod k peněžnímu odměňování za práci. Hovořil o nutnosti předat kolchozům traktory, kombajny, nákladní automobily a další techniku. Dokazoval nutnost nahradit "povinné dodávky" prodejem zemědělské produkce kolchozy. To znělo nově, nezvykle. Venžerovi tleskali, zahrnovali ho otázkami.

Po návratu do Moskvy vypukl skandál. Venžera téměř vyloučili ze strany za "podrývání základů socialismu". A za několik měsíců nato Chruščov svolal přední specialisty, aby posoudili předání techniky kolchozům. Ano, tak tomu je.

"Chruščova jsem znal ze společné stranické práce, měli jsme mezi sebou dobré vztahy", vypráví Venžer. "K přípravě na poradu jsem měl jen jediný večer - všechno sedělalo narychlo. Pevně jsem se rozhodl, že se nezmíním o své korespondenci se Stalinem. Chruščov se rozhodl, že převezme iniciativu v předávání techniky kolchozům - nechť je tomu tak, aniž bychom se zabývali historií tohoto problému. Věc přece nespočívá v tom, kdo poprvé postavil tuto otázku..."

Jako první vystoupil akademik ze Vsesvazové akademie zemědělských věd a začal pět ódy na Chruščova. Ten ho příkře přerušil: "Nesvolal jsem vás proto..." V tomto okamžiku oslavné řeči na svoji adresu nepodporoval. Potom dal slovo mně. Chruščov pozorně poslouchal, ~~xxxx~~ ~~x~~ ~~si~~ ~~zapisoval~~, nepřerušil mě a neměl žádné námítky. Podstata mého vystoupení: je nutné zásadně změnit ~~xxxxxxx~~ ekonomické vztahy mezi státem a kolchozy.

Po přestávce vystoupil jeden doktor věd a představte si, že začal líčit naši korespondenci se Stalinem. Nenápadně jsem mu ukázal pět, ale kdepak... Chruščov řečníka zastavil: "Devolte, Venžer a Saninová přece navrhovali zrušit STS, ale já nerhují přeměnit je v opravny techniky. To jsou přece rozdílné věci."

V ten moment jsem to nevydržel: "Nikito Sergejeviči, my jsme nenavrhovali zrušit STS. My jsme zdůvodňovali nazrálou nutnost předání techniky, ale nedotýkali jsme se dalšího osudu STS. Řešit tyto problémy nepřislouží vědě."

"Ale ano, navrhovali jste to", usíněně odpověděl Chruščov. "Stalin my o tom sám říkal."

"To ale neodpovídá skutečnosti", snažil jsem se dokázat svou pravdu. "Zveřejněte naši korespondenci, a pak to bude jasné".

Během druhé přestávky už ke mně nikdo nepřistoupil. A hned nato mě ~~x~~ začali v diskusi kritizovat.

Za nějaký čas dostaly kolchozy do vlastnictví 650 tisíc traktorů /nyní jich mají více než milion/ a další techniku."

Oběžná dráha Venžera

Je možno říci, že žádná z vědeckých prací Venžera si neprobíjela cestu bez boje a bez ztrát. Knihu "Sociálně-ekonomické perspektivy rozvoje kolchozního zřízení" vydával deset let. Tiskárenská sazba musela být jednou zničena. V knize jsou místa, která neprošla cenzurou, týkající se zásadních problémů rozvoje kolchozního zřízení jako zřízení družstevního typu. Ne nadarmo autor všude podtrhává "družstevně-kolchozní" a nikoli "kolchozně-družstevní" vlastnictví. Podstatná oprava. Po XXVII. sjezdu utichli protivníci zbožně-peněžních vztahů, a nesložili zbraně.

Na "oběžnou dráhu" Venžera byly vyvedeny desítky jeho žáků, lidí, kteří byli zformováni pod vlivem jeho osobnosti. Nescuhlasí ve všem s učitelem, často diskutují a dohadují se, a s jakou silou! Ale to není na zábranu tomu, aby k sobě navzájem nepociťovali hlubokou úctu a sympatie. A jestliže si vezmeme osud známého ekonomo-sociologa Tatjany Zaslavské. Ta absolvovala přednášky z politické ekonomie u Venžerovy ženy - Alexandry Saninové, když studovala na fyzikální fakultě MGU, a byla jimi tak nadšena, že přestoupila na ekonomickou fakultu. A výsledkem bylo, že sovětská věda získala významného vědce, akademika.

"Byl jsme svědkem i účastníkem základních etap vytváření sovětského státu", říká Venžer. "Ekonomická reforma, která se uskutečňuje nyní, je charakterizována k likvidací stereotypů myšlení. A právě s takovými stereotypy jsem bojoval podle svých sil."

████████████████████

/Přeloženo z časopisu Moskovskije novosti 40/87/